

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR)
ANABİLİM DALI

MUKATİL B. SÜLEYMAN'IN (v. 150/767) ESBAB-I NÜZUL RİVAYETLERİNİ

KULLANIMI –MEKKÎ SURELER ÖRNEĞİ-

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Esra USTA

Ankara, 2020

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR)
ANABİLİM DALI

MUKATİL B. SÜLEYMAN'IN (v. 150/767) ESBAB-I NÜZUL RİVAYETLERİNİ
KULLANIMI –MEKKÎ SURELER ÖRNEĞİ-

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Esra USTA

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ahmet Nedim SERİNSU

Ankara, 2020

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (TEFSİR)
ANABİLİM DALI

MUKATİL B. SÜLEYMAN'IN (v. 150/767) ESBAB-I NÜZUL RİVAYETLERİNİ
KULLANIMI –MEKKÎ SURELER ÖRNEĞİ-

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ahmet Nedim SERİNSU

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

1- Prof. Dr. Ahmet Nedim SERİNSU

2- Doç. Dr. Esra GÖZELER

3- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami YILDIZ

Tez Savunması Tarihi

31.08.2020

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Ahmet Nedim SERİNSU danışmanlığında hazırladığım “Mukatil b. Süleyman’ın (v. 150/767) Esbab-ı Nüzul Rivayetlerini Kullanımı –Mekkî Sureler Örneği- (Ankara, 2020)” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gönderdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 31.08.2020

Adı-Soyadı ve İmza

Esra USTA

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	VII
ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	3
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	7
B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ	9
C. ESBAB-I NÜZUL RİVAYETLERİNİN TASNİFİ HAKKINDA	11
1. Esbâb-ı Nüzul	11
2. Mekkî – Medenî Sureler	12
3. Nüzul Tertibi	13
4. Esbâb-ı Nüzule Dair Rivayetleri Tasnif Etme	15
5. Rivayet Sıygaları:	17
5. a. Sebep İfade Etmede “Nass” Olan Rivayetler:	17
5. a. 1. Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Sıygaları:	17
5. b. Sebep İfade Etmede “Nass Olmayan” Rivayetler	18
5. b. 1. Esbâb-ı Nüzul Değerlendirmesi Sıygaları:	18
5. b. 2. Vahiy-Vakıa Münasebetine İşaret Etmesi Bakımından Esbâb-ı Nüzule Benzer Rivayet Sıygaları:	19
D. MUKATİL B. SÜLEYMAN’IN HAYATI VE YAŞADIĞI DÖNEM	21
1. Mukâtil b. Süleyman’ın Hayatı	21
2. Bulunduğu Şehirler	22

3.	Hocaları ve Talebeleri	24
4.	Eserleri	25
5.	Mezhebi	26
BİRİNCİ BÖLÜM		28
MUKATİL B. SÜLEYMAN'IN TEFSİRİNDE MEKKİ SURELERDE ESBAB-I		
NÜZUL RİVAYETLERİNİ KULLANIM YAKLAŞIMI		28
1.	96/el-‘Alak Suresi	28
2.	68/el-Kalem Suresi.....	38
3.	73/el-Müzzemmil Suresi.....	45
4.	74/el-Müddessir Suresi.....	47
5.	111/el-Mesed Suresi.....	58
6.	81/et-Tekvîr Suresi	64
7.	87/el-A‘lâ Suresi.....	64
8.	92/el-Leyl Suresi	64
9.	89/el-Fecr Suresi	69
10.	93/ed-Duhâ Suresi	74
11.	94/eş-Şerh Suresi	77
12.	103/el-Asr Suresi.....	80
13.	100/el-Adiyat Suresi	81
14.	108/el-Kevser Suresi.....	84
15.	102/et-Tekâsür Suresi	86
16.	107/el-Mâ‘ûn Suresi	88

17.	109/el-Kâfirûn Suresi	90
18.	105/el- Fîl Suresi	92
19.	113/el-Felâk Suresi	94
20.	114/en-Nâs Suresi	96
21.	112/el-İhlâs Suresi	96
22.	53/en-Necm Suresi	100
23.	80/‘Abese Suresi.....	106
24.	97/el-Kadr Suresi.....	111
25.	91/eş-Şems Suresi.....	112
26.	85/el-Burûc Suresi	112
27-	95-et/Tîn Suresi.....	113
28-	106/el-Kureyş Suresi	115
29-	101/el-Kâri‘a Suresi.....	118
30-	75/el-Kıyâme Suresi.....	118
31-	104/el-Hümeze Suresi	124
32-	77/el-Mürselât Suresi	126
33-	50/el-Kâf Suresi	127
34-	90/el-Beled Suresi	131
35-	86-et-Târik Suresi.....	133
36-	54/el-Kamer Suresi.....	135
37-	38/es-Sâd Suresi.....	137
38-	7/el-A‘râf Suresi.....	146

39-	72/el-Cinn Suresi	152
40-	36/Yâsîn Suresi	156
41-	25/el-Furkân Suresi	165
42-	35/el-Fâtır Suresi	183
43-	19/Meryem Suresi.....	186
44-	20/Tâhâ Suresi	194
45-	56/el-Vâkıâ Suresi.....	198
46-	26/eş-Şu‘arâ Suresi.....	200
47-	27/en-Neml Suresi.....	207
48-	28/el-Kasas Suresi.....	210
49-	17/el-İsrâ Suresi	220
50-	10/Yûnus Suresi	245
51-	11/Hûd Suresi	258
52-	12/Yûsuf Suresi.....	268
53-	15/el-Hicr Suresi	270
54-	6/el-En‘âm Suresi	277
55-	37/es-Sâffât Suresi	301
56-	31/Lokmân Suresi.....	310
57-	34/Sebe Suresi	319
58-	39/ez-Zümer Suresi	327
59-	40/el-Ğâfir Suresi.....	339
60-	41/el-Fussilet Suresi.....	349

61-	42/eş-Şûrâ Suresi	360
62-	43/ez-Zuhrûf Suresi.....	368
63-	44/ed-Duhân Suresi	384
64-	45/el-Câsiye Suresi.....	389
65-	46/el-Ahkâf Suresi	396
66-	51/ez-Zâriyât Suresi	409
67-	88/el-Ğâşiye Suresi	412
68-	18/el-Kehf Suresi	413
69-	16/en-Nahl Suresi.....	423
70-	71/Nûh Suresi.....	444
71-	14/İbrâhîm Suresi.....	445
72-	21/el-Enbiyâ Suresi.....	448
73-	23/el-Mü'minûn Suresi	464
74-	32/el-Secde Suresi	470
75-	52/et-Tûr Suresi.....	475
76-	67/el-Mülk Suresi.....	478
77-	69/el-Hâkka Suresi	482
78-	70/el-Meâric Suresi.....	485
79-	78/en-Nebe Suresi	488
80-	79/en-Nâziât Suresi.....	491
81-	82/el-İnfitâr Suresi.....	494
82-	84/el-İnşikâk Suresi.....	496

83-	30/er-Rûm Suresi.....	498
84-	29/el-Ankebût Suresi.....	503
85-	83/el-Mutaffifin Suresi	520
İKİNCİ BÖLÜM		525
MUKÂTİL B. SÜLEYMAN'IN TEFSİRİNDE MEKKÎ OLUP, İBN ABBAS'IN SİRALAMASINA GÖRE MEDENÎ OLAN SURELERDE ESBAB-I NÜZUL RİVAYETLERİNİ KULLANIM YAKLAŞIMI		525
92.	99/ez-Zelzele Suresi	525
96.	55/er-Rahmân Suresi.....	527
97.	76/el-İnsân Suresi	529
SONUÇ.....		534
EK.....		539
EK 1: Tefsîru Mukâtîl b. Süleymân'da Mekkî Ayetlerde Nakledilen Esbâb-ı Nüzul Rivayetlerinin Sayıları.....		539
BİBLİYOGRAFYA		546
ÖZET		549
ABSTRACT		550

KISALTMALAR

a.s : Aleyhisselâm

b. : Bin, İbn

bkz. : Bakınız

bt. : Binti

c. : Cilt

d. : Vefatı

H. : Hicrî

H.z. : Hazreti

M. : Miladî

Nşr. : Neşreden

ö. : Ölümü

s. : Sayfa

t.y : Tarih yok

Ter. : Tercüme eden

Tah. : Tahkik eden

v. : Vefat

Y.y. : Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

Erken dönem tefsir faaliyetlerinin bir örneği olan *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*'daki esbâb-ı nüzul rivayetlerinin tasnifi ve tahlili Kur'ân-ı Kerîm vahyinin sahih anlamını saptamada büyük önem arz etmektedir. Bu bakış açısından hareketle araştırmamızda *günümüze ulaşan en eski tam tefsir kitabı* olan *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*'da nakledilen sebep-i nüzul rivayetleri tespit, tasnif, tahlil ve tenkit edilmiştir.

Çalışmamız, tefsirdeki esbâb-ı nüzul rivayetlerinin sayısı ve tespit, tahlil ve terkibe imkân sağlamak maksadıyla Mekkî surelerdeki esbâb-ı nüzul rivayetleriyle sınırlandırılmıştır. Mukâtil b. Süleyman'ın (ö.150/767) mezkûr eserinde aktardığı sebep-i nüzule dair rivayetler, esbâb-ı nüzul rivayetleri, esbâb-ı nüzul değerlendirmeleri ve vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetler şeklinde üç kategori altında sınıflandırılmıştır. Bu tespite binaen vakıanın vahyin içeriğini ve üslubunu nasıl şekillendirdiği, ayetlerin bağlamını bilmenin murâd-ı ilahiye anlamadaki katkısı, önemi ve değeri gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde İbn Abbas'ın (ö.68/687-688) nüzul tertibine göre sureleri tasnif ettik. Surelerle ilgili genel mülâhazaları aktardıktan sonra Mukâtil b. Süleyman'ın ayetlerin sebep-i nüzulüne dair naklettiği rivayetleri tablolarda gösterdik. Tablolar, daha somut bir tasvir ve değerlendirmeye imkân vereceği düşüncesiyle, anlatılmak istenenlerin daha kolay aktarılması ve bugünkü yazılım teknolojilerinin sağladığı pratiklik açılarından tercih edilmiştir. Tablonun ayet kısmında sırasıyla surenin adı, mushaf tertibindeki sırası, nüzul sırası ve sebep-i nüzul rivayetinin verildiği ayet/ayetleri aktardık. Ardından ayet/ayetlerin orijinal metni ve Türkçe mealine yer verdik. Daha sonra Mukâtil'in ayetlerde naklettiği sebep-i nüzul rivayetlerinin açıklamasını sunduk. Söz konusu rivayetlerde kullanılan ifade kalıplarını zikrettikten

sonra rivayetleri uygun kategorilere yerleştirdik. Esbâb-ı nüzul rivayetlerini birinci kategori, tefsir için olan esbâb-ı nüzul rivayetlerini ikinci kategori ve vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetleri ise üçüncü kategori olarak tasnif ettik. Bu yaklaşımımızı *Kur'ân ve Bağlam*'da ortaya koyulan yaklaşımdan hareketle yapmayı tercih ettik. Bu rivayetlerin hangi kategorilere neden dâhil edildiğini açıkladık ve müfessirin naklettiği sebab-i nüzul rivayet sıygalarının tahlilini yaptık.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise birinci bölümde uyguladığımız işlemleri burada da gerçekleştirdik. Mukâtil'in tefsirinde Mekkî olduğunu belirttiği ancak İbn Abbas'ın nüzul tertibinde Medenî olarak nakledilen surelere yer verdik. Böylelikle Mekkî Dönemin Mukâtil b. Süleyman'ın kullandığı esbâb-ı nüzul rivayetleri açısından kapsamlı bir bakışa imkân sağladığımızı değerlendirdik.

Bu çalışmanın hayata geçmesi aşamalarında yardım, yönlendirme ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Ahmet Nedim Serinsu Hocama teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca araştırmanın hazırlık süreci ve nihayete erdirilmesinde katkı sağlayan, metnin redaksiyonuna yaptığı katkılarla tezimi kemale erdirmeme vesile olan çok saygıdeğer Mustafa Hakan Sancaktar'a ve kıymetli arkadaşlarıma müteşekkirim. Tez yazımı sürecinde ve öğrencilik hayatım boyunca yaşadığım sıkıntıları anlayışla karşıladıkları ve beni destekledikleri için aileme ve özellikle sevgili Anneciğime ve Babacığıma teşekkür ederim.

Esra Usta

Ankara - 2020

GİRİŞ

Hiçbir ayetin sebepsiz ve amaçsız olarak indirilmediği ve her ayetin muhataplarda bir aksinin bulunduğu hususu Tefsir Tarihi boyunca dillendirilen bir bakış açısı olmuştur. Yüce Allah, Kur’ân-ı Kerîm’de kendisini *el-Hakîm* yani “her yaptığında bir sebep ve hikmet gözeten, belli bir plan dâhilinde ve belli bir amacı gözeterek hareket eden” güzel ismiyle tanıtmaktadır. İnzalin başladığı miladi 610 yılından itibaren Hz. Muhammed, insanlara ilahi hakikati anlatmış, tevhid akidesini yerleştirmeye çalışmış ve insanların işledikleri amellerden dolayı ahirette hesaba çekileceğini haber vermiştir. Bu çağrının karşılığında miladi yedinci yüzyılda Mekke ve çevresinde Tevhid’e davetine mukabele eden şirke karşı bir mücadele vermiştir.

Yüce Kur’ân’ı tebliğ ve tebyin etmek sorumluluğu ile Hz. Peygamber, Arabistan yarımadasında yaygın olan şirk ve putperestliği ortadan kaldırıp, tevhidi tesis ederek insanları insan onuruna yaraşır toplumsal hayat tesis etmeye çağırmıştır. Sevgili Peygamberimizin Kur’ân’ın mesajını iletme vazifesini olağanüstü bir çabayla icra ettiğine tarih tanıklık etmektedir. Yirmi üç yıl süren bu zaman zarfında inen her ayetin bir amaç dâhilinde inzal edildiği hem bireysel hem de toplumsal alandaki sorunlara çözümler getirdiği müşahade edilmiştir. Sahabiler bu bilgiyi öğrencilerine ve onlar da kendi öğrencilerine nakletmişlerdir.

Yukarıdaki bakış açısından hareketle ilahi vahyin son örneği olan Kur’ân’ı anlamak ve açıklamanın nüzul asrının tarihi, kültürel ve sosyolojik vasatını bilmeyi gerektirdiği anlaşılmaktadır. Çünkü vakıa üzerinden vahyi anlamaya çalışmak, murâd-ı ilahiye tespit etmek açısından isabetli bir yaklaşım olarak görünmektedir. Yaşanmışlık üzerine tarihi anlamak ve olaylarını açıklamaya çalışmak ve buna göre tarihi inşa etmekle Kur’ân’a bilahare yüklenen anlamların tenkidinin yapılabilmesinin mümkün olacağı

anlaşılmaktadır. Bu noktada ayetlerin arka planı, zaman ve zemini hakkında bilgi (enformasyon) sağlayan Kur’ân ilimlerinden biri olan sebep-i nüzul ilminin ehemmiyeti öne çıkmaktadır. Vahiy-vakıa münasebetinin tarihi gerçekliğini tespit etmek amacıyla inşa olunan bu disiplinin ana gayesi “Yüce Allah’ın bu ayette neyi murad ettiğini” saptamaya çalışmak şeklinde ifade edilmiştir.

Tarih yazımı bilindiği üzere kanıtlar ile gerçekleştirilir. Sebeb-i nüzul ilmi, ayetlerin nüzulünde tarihi arka plana dair bilgiyi aktarmayı ve dolayısıyla Kur’ân vahyinin tarihi nasıl inşa ettiğine ilişkin açıklamaları sonraki nesillere ulaştırmayı amaçlamaktadır. Ayetlerin inişine sebep olan hadise/hadiseler hakkındaki rivayetleri ilk aktaranlar, o dönemde yaşayan ve inzale şahit olan sahabilerdir.¹ Sebeb-i nüzul rivayetleri, yalnızca ayetlerin inmesine sebep olan bağlama vakıf sahabeden nakledilen ve ictihada mahal bırakmayan rivayetlerdir.² Nakil ilimlerinden biri olan sebep-i nüzul ilmi, yaşanan tarihi gerçekliği naklederek, anlamın sahih haline ulaşmaya hizmet etmeyi amaçlamaktadır. Verili olan anlamı keşfetmek, arkeolojik bir kazıya benzetilebilir. Nasıl ki arkeolog kazı alanında ortaya çıkan malzemelerden bir tarih, kültür ve anlam inşası yapıyorsa, Kur’ân’ı anlamak isteyen bir müfessir de elindeki tefsir rivayeti malzemeleri üzerinden gerçek tarihi tespit ederek sahih anlamı keşfetmeye çalışmaktadır denilebilir. Kur’ân ilimlerinin nihai amacı, Kitâbullah’ı ve dolayısıyla Allah’ın muradını anlamaya çalışan kişiye yardımcı olmaktır. Dolayısıyla sebep-i nüzul ilmi, vahyin gerçek anlamını tespit etmeye yardım eden bir vesile konumundadır.³ Ancak burada önemli bir husus şudur: esbâb-ı nüzul tek başına yeterli olmayıp, diğer Kur’ân ilimleriyle birlikte kolektif

¹ Muhammed Abdulazîm ez-Zerkânî, *Menâhîlu’l-İrfân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, (Kahire: Dâr İhyâi’l-Kutubi’l-Arabiyye (İsa el-Bâbî el-Halebî), t.y.), c. I, s. 70.

² Ebi Bekir es-Suyuti, *el-İtkân fî ‘Ulumil Kur’ân*, (Beyrut: Merkezu’d-Dirâsât el-Kur’âniyye, 2005), c. 1, s. 206 ; Ahmet Nedim Serinsu, *Kur’ân ve Bağlam*, (İstanbul: Şule 2018), ss. 70-78.

³ es-Suyuti, *el-İtkân*, 1: 190-191.

olarak değerlendirildiğinde, yani bilginin bütünlüğüyle, Kur’ân’ı anlamakta bir pencere açabilmek imkânına ulaşmayı sağlayabilecektir.

Mukâtil b. Süleyman’ın tefsiri yukarıda tasvir edilen çerçevede vahiy-vakıa münasebetini keşfetmekte vahyin ilk muhataplarına yakın tarihte yaşamış bir âlimin eseri olması sebebiyle önemli bir yer tutmaktadır. Mukâtil’in sahabe ve tâbiûn ile görüşmüş olması, kurumsal mezhep yapılarının henüz teşekkül etmeye başladığı bir dönemde yaşamış olması ve koyu mezhebî temayül üzerinden bir Kur’ân okuması yapmamış olması açılarından hususi bir yere sahip olduğu bilinmektedir.

Nüzul sürecine dâhil ve şahit olan sahabenin ve onların taliminden geçen tâbiînin bir öğrencisi olan Mukâtil, nüzul ortamını sonraki nesillere aktarmak ve anlatmak bakımından özgün bir konumdadır. Onun tefsirinde ayetlerle ilgili yaptığı açıklamaların ve aktardığı haberlerin, erken dönemde tefsir faaliyetlerinin yapısı hakkında bilgi verdiği görülmektedir.

1. Örnek: Mukâtil, insanın yaratılışı, tesviye edilişi, *rûh* üflenışı, kulak, göz ve kalple donatılmasından ve bu nimetlere şükürün gerekliliğinden bahseden Secde suresi 32/9. ayetteki “Ne kadar da az şükrediyorsunuz!” lafzına dair Arapların dil ve kültür kodlarına referanslarda bulunarak açıklama getirmiştir. Ve Arapların, biri bir şeyi anlamadığında veya kavramadığında, ona “إنك لقليل الفهم” Senin anlayışın azdır.” dediklerini, Allah’ın da mezkûr ayette bunu kastettiğini ifade etmiştir.⁴
2. Örnek: “Deveye bakmazlar mı nasıl yaratılmış?” (88/17) ayetinde fili görmemiş olan Araplara, yaşamlarında hayati bir yeri olan devenin misal olarak verilmesini onların kültür kodlarındaki yeriyle açıklamıştır. Mukâtil bu okumayı yaparken, kendi kültürel birikimi ve hayat tecrübesi çerçevesinden ayete bakmıştır. Çünkü

⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, tah. Abdullah Mahmut Şehhate (Beyrut: Müessesetu’t Târihi’l-Arabî, 2002), c. 4, s. 679.

o, Orta Asya’da fillerin yaygın olduğu bir ortamda yaşamıştır. Yine Mukâtil, inzalin dinamik ve diyalektik bir yapısı olduğu ve her ayetin bir yaşanmışlığa karşılık geldiğine dair beyanlarda bulunmuştur.

3. Örnek: Mukâtil, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için Na’ım cennetlerinin vaat edildiğı Mülk suresi 67/34. ayet indirildikten sonra Mekke kâfirlerinin kendilerine ahirette Müslümanlar’dan daha üstün hayırlar verileceğini iddia ettiklerini ve bunun üzerine Allah’ın “Hiç Müslümanlar’ı günahkârlar gibi kılar mıyız?” (68/35) ayetini indirdiğini nakletmiştir. Yani “Allah ile ilk muhataplar arasında zaman zaman diyalog formatında, canlı, dinamik ve diyalektik bir ilişkinin var olduğunu” tespit etmiştir.

Verdiğimiz örnekler Mukâtil’in vahyin boşluğa inmediğı, belli bir düzlemde, zaman zaman sorulara cevap ve sorunlara çözüm üretmek amacıyla gönderildiğı bakış açısına sahip olduğunu gösteririr. Dolayısıyla Mukâtil, önce vahyin iniş ortamının tarihi şartlarını anlamaya ve ardından onu anlayıp açıklamaya çaba gösterdiği anlaşılmaktadır. Tebeu’t-tâbiîn âlimlerinden biri olan Mukâtil, mezhebî tarafgirliklerin henüz yoğunlaşmadığı bir dönemde yaşamış olduğundan özgün bir bakış açısıyla Kur’ân ayetlerini tefsir etmiş olduğu kannati ifade olunabilir.

Anılan açıklamalardan hareketle Mukâtil’in bu tefsirindeki sebep-i nüzule ilişkin rivayetleri tespit ve tahlil etmek konusunda bir ilmi çalışma yapmanın, vahiy-vakıa münasebetinin gerçek tarihinin ve dolayısıyla ayetin/ayetlerin anlamının açıklanmasında ve anlaşılmasında farklı bir boyut kazandıracığı kanaatindeyiz.

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Çalışmamızda Mukâtil b. Süleyman'ın Kur'ân'ı baştan sona tefsir eden ve günümüze ulaşmış ilk tam tefsir kitabı olan *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*'daki esbâb-ı nüzul rivayetleri Mekkî surelerle sınırlandırılarak tespit edilmiş, üzerine tahlil ve terkip yapılmaya çalışılmıştır. Mekkî sureler, İbnü'd-Düreyş (ö.294/907) kanalıyla İbn Abbas'a isnat edilen nüzul tertibi listesine göre ele alınmıştır. İbn Abbas'ın nüzule şahit olan sahabilerden biri olması ve tefsir rivayetlerinin çoğunun ondan gelmesinden dolayı bu tertip tercih edilmiştir. İbn Abbas'a atfedilen sure tertibine göre Medenî olan lakin *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*'da Mekkî surelerden olduğu zikredilen sureler de çalışmaya dâhil edilmiştir. Surelerin girişlerinde mevzu bahis olan surenin içeriği hakkında genel mülahazalara yer verilmiştir. Bunun amacı surenin içeriğini kısaca tanıtmak ve ayetler arasındaki bağlantıların kolaylıkla kurulmasını sağlamaktır. Genel mülahazalar, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*'da aktarılanlara sadık kalınarak, Mukâtil'in surelerin muhtevasına dair yaptığı açıklama ve tefsire dayanarak meydana getirilmiştir. Bu vesileyle Mukâtil'in Mekkî surelerde bağlama ve sibak-siyaka ne kadar sadık kaldığı ortaya koyulmak istenmiştir.

Mekkî surelerde tespit ettiğimiz esbâb-ı nüzul rivayetlerini tasnif ederken kıymetli Hocam Ahmet Nedim Serinsu'nun *Kur'ân ve Bağlam*'da ortaya koyduğu “yeni yaklaşım”ı takip ettik. Bu yaklaşımı Kur'ân'ın inzal tarihindeki hadiseleri ve dolayısıyla Kur'ân'ı daha doğru anlamak açısından isabetli gördüğümüz için benimsedik. Buna göre esbâb-ı nüzul rivayetlerini şu şekilde tasnif ettik:

1. Esbâb-ı nüzul rivayetleri,
2. Tefsir için olan esbâb-ı nüzul rivayetleri/esbâb-ı nüzul değerlendirmeleri,
3. Vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetler.

Kur'ân'ın vahyedildiği döneme en yakın tefsirlerden olan bu kitap, ilk muhatabın ayetleri nasıl anlayıp, tatbik ettiği hakkında daha saf veriler içermektedir. Mezkûr sınıflandırmayı günümüze ulaşan en eski ve ilk tam tefsir kitabı *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* üzerinde gerçekleştirmek erken dönemlerde bu meselelerin nasıl anlaşıldığı noktasında bizlere önemli bilgiler verecektir. Nüzul dönemine yakınlığı hasebiyle vahyin ilk muhatap tarafından nasıl anlaşıldığı noktasında önemi haiz olan bu eserin iyi tetkik edilmesi Kur'ân-ı Kerîm'in daha iyi idrak edilmesine katkı sağlayacaktır.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Araştırmamızın amacı Kur’ân’ı daha iyi anlamaya çalışmaktır. Bu saikle, ayetlerin vahyedildiği zaman, zemin ve bağlama dair haberleri içeren esbâb-ı nüzul rivayetlerini bilmek ve onları doğru tasnif etmek gereklidir. Bu sebeple surelerin iniş sırasının takip edilmesi uygun görülmüştür. Ve İbnü’l-Düveys tarafından nüzul asrında yaşamış sahabilerden olan İbn Abbas’a isnat edilen nüzul sıralamasına göre Mekkî olan sureler işlenmiştir. Bunun yanında İbn Abbas’ın sıralamasında Medenî olup *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*’da Mekkî olan sureler de konuya dâhil edilmiştir. Mukâtil’in Mekkî surelerdeki ayetlerin iniş sebeplerine dair naklettiği rivayetler aktarılmadan önce o surenin muhtevasıyla ilgili genel mülâhazalara yer verilmiştir. Surelerle ilgili olan bu içerik Mukâtil’in tefsirinde naklettiği haberlere riayet edilerek oluşturulmuştur. Bu sayede vahyin hangi kontekst içerisinde inzal edildiğini anlamak kolaylaşacak ve Mukâtil’in ayetlere dair yaptığı açıklamalar anlam kazanacaktır.

Araştırmamızın temelindeki yöntem Prof. Dr. Ahmet Nedim Serinsu’nun *Kur’ân ve Bağlam: Kur’ân’ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzul’ün Rolü* eserinde ortaya koyduğu tasnife dayanmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre esbâb-ı nüzule dair aktarılan rivayetler, esbâb-ı nüzul rivayetleri ve tefsir için olan esbâb-ı nüzul rivayetleri olarak ikiye ayrılmıştır. Sebeb-i nüzul rivayetleri, gerçek, yaşanmış ve tecrübe edilmiş olayları ve bu olaylarla alakalı kişileri içermektedir. Yani bu rivayetler gerçek tarihi ihtiva etmektedir. Yaşanmış tarihe dair rivayetler üzerine yapılan değerlendirmeler sonucunda ise düşünülmüş tarih yani sebeb-i nüzul değerlendirmeleri oluşmuştur. Okumalarımızı yaparken, Mukâtil’in aktardığı rivayetlerde bu tasnifin yetersiz kaldığı yerler olduğunu fark ettik. Ve zikredilen sınıflandırmaya yeni bir kategori daha ekleyerek esbâb-ı nüzul rivayetlerini üç kategori altında sınıflandırdık. Bunlar şöyledir: 1- esbâb-ı nüzul rivayetleri, 2- esbâb-ı nüzul değerlendirmeleri, 3- vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetler.

Bu çalışmada, mezkûr rivayetlerin Mukâtil'in tefsirinde nasıl yer aldığı ve nasıl kullanıldığı tetkik edilecek ve bunu yaparken de tasvîr, tahlil ve terkip yöntemleri kullanılacaktır. Ayetlerin indirildiğı zaman ve zemin, atıf yapılan kişi ve olaylar tespit ve tasvir edildikten sonra bunların içeriğı değerlendirilip, tenkit edilecektir. Son olarak bu rivayetler tasnif, terkip ve değerlendirmeye tâbi tutulacaktır.

Araştırmamızın temel kaynağı Abdullah Şehhate'nin tahkikini yaptığı Mukâtil b. Süleyman'ın 5 ciltlik *Tefsîru Mukatil b. Süleyman* eseridir. M. Beşir Eryarsoy'un *Tefsîri Kebîr* adıyla bu eserin tercümesini yaptığı çalışmadan da faydalanılmıştır. Ayet mealleri ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın *Kur'an Yolu Meali*, Mustafa Öztürk'ün *Kur'an-ı Kerim Meali* ve Mukâtil'in tefsirinden yararlanılarak verilmiştir. Daha önce de zikredildiğı gibi tezin omurgası, Ahmet Nedim Serinsu'nun *Kur'ân ve Bağlam* kitabında teklif ettiği tasnife dayandırılmıştır.

C. ESBAB-I NÜZUL RİVAYETLERİNİN TASNİFİ HAKKINDA

1. Esbâb-ı Nüzul

Esbâb-ı nüzul ilmi, yaklaşık yirmi üç yıllık bir sürede indirilen ayetlerin arka planında gerçekleşen olayları rivayetlere dayanarak açıklamayı amaçlamaktadır. Bu terim, sebep ve nüzul kelimelerinden oluşmaktadır. Çoğulu esbâb olan sebep, bağ, ip ve amaca ulaştıran her şey anlamına gelirken⁵; nüzul, n-z-l kökünden mastar olup, iniş ve inmek anlamlarına gelir. İniş sebebi manasına tekabül eden bu terkinin çeşitli âlimler tarafından tanımlı yapılmıştır. En kapsamlı tanımlarından biri şöyledir:

*“Nüzul ortamında meydana gelen bir hâdiseye veya Hz. Peygambere yöneltilmiş bir soruya, vuku bulduğu günlerde, bir veya daha fazla ayetin, tazammun etmek (hâdiseyi-soruyu kapsayan nitelik ve özellikleri içermek), cevap vermek veya hükmünü açıklamak üzere inmesine vesile teşkil eden ve vahyin nazil olduğu ortamı resmeden hâdiseye sebep-i nüzul denir.”*⁶

Ulûmu’l-Kur’ân içerisinde önemli bir yer tutan sebep-i nüzul ilmi, ayetlerin kimin hakkında, ne zaman, nerede, hangi şartlar altında, nasıl ve neden indirildiğiyle ilgili arka plan bilgisi verir. Ayetlerin bağlamı, zaman ve zeminini bilmek, onların en doğru bir şekilde anlaşılmasına imkân sağlar. Ayrıca vahyin boşluğa değil, belli bir amaç doğrultusunda, sosyo-ekonomik ve kültürel yaşamışlığa indirildiğini de ifade eder. Sebeb-i nüzul, belli bir tarihte yaşanmış, bitmiş hadiseleri aktarma amacı güttüğünden dolayı nakil ve rivayete dayanmaktadır. Bu rivayetler de ayetlerin inişine şahit olan ilk muhatap sahabe tarafından aktarılmıştır. Usulcüler, sahabenin esbâb-ı nüzule dair

⁵ İbn Kuteybe, *Te’vîlu Muşkili’l-Kur’ân*, tah. Seyyid Ahmed Sakr (Kahire: Dâru’t-Turâs, 1393/1973), s. 464.

⁶ Serinsu, *Kur’ân ve Bağlam*, 56.

sözlerini, kendi nefislerinden üretmelerinin veya ictihad ettikten sonra ulaştıklarını nakletmelerinin mümkün olmadığını ve bu rivayetlerin hükmen merfû sayıldığını ifade etmişlerdir.⁷ Bu sebeplerden dolayı sebeb-i nüzul ilmi ictihadi değil, naklîdir.⁸ Başlangıçta hadis ilmine dair eserlerde kaydedilen bu rivayetler, tedvin dönemiyle birlikte tefsir eserlerinde de yerini almaya başlamıştır.⁹

Esbâb-ı nüzul ilminin önemi hususunda Hasan-ı Basrî'nin "Cenâb-ı Hak inzâl buyurduğu bir ayetin hangi sebeple indirildiğinin, bu ayetle ne murad olunduğunun ve çıkarılan hükümlerin bilinmesini kesinlikle ister; bundan hoşnut olur."¹⁰ sözü dikkate şayandır. Esbâb-ı nüzul rivayetleri, muhataplarla kurulan diyalektik ilişki ve gerçek tarihe dair haberleri aktarır. Ve ilâhi rehberliğin nüzul dönemindeki dinamik ve tarihe müdahale eden yapısını gözler önüne serip, yirmi üç yılın resmini çeker.

2. Mekkî – Medenî Sureler

Kur'ân sureleri ulemâ tarafından Mekkî ve Medenî olarak iki kısma ayrılmıştır.

Bu tasnifin neye göre yapıldığı hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlar, mekânı dikkate alan, muhatapları dikkate alan ve zamanı yani miladi 622 yılında vuku bulan Medine'ye hicreti dikkate alan tasniftir.¹¹

Mekânı dikkate alan tasnife göre Mekke ve çevresinde inen sureler Mekkî, Medine ve çevresinde inen sureler ise Medenîdir.¹² Muhatapları dikkate alan tasnife göre Mekke

⁷ es-Suyuti, el-İtkân, 1: 207-209 ; Serinsu, *Kur'ân ve Bağlam*, 70-78.

⁸ Serinsu, *Kur'ân ve Bağlam*, 59.

⁹ İsmail Cerrahoğlu, *Kur'ân Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Âmiller*, (Ankara: AÜİF Yayınları, 1968), s. 48.

¹⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmiu li-Âhkâmî'l Kur'ân*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, t.y.), c. 1 s. 26.

¹¹ es-Suyuti, el-İtkân, 1: 45-47.

¹² es-Suyuti, el-İtkân, 1: 45-46.

ehline hitap eden sure ve ayetler Mekkî, Medine ehline hitap eden sure ve ayetler ise Medenîdir.¹³ Zamanı dikkate alan tasnife göre Medine'ye hicretten önce inen sureler Mekkî, Medine'ye hicretten sonra inen sureler ise Medenîdir.¹⁴ Zamanı dikkate alan sınıflandırma en meşhur ve sağlam olandır.¹⁵ Biz de bu sebepten dolayı zamanı dikkate alan tasnifi araştırmamızda takip edeceğiz.

3. Nüzul Tertibi

Bu çalışmamızda sureleri ve sebab-i nüzul rivayetlerini, iniş sırasına göre işlemeyi tercih ettik. Bu sıralamaya karar vermemizin amacı hem inzalin aşamalarını ve süreçlerini izlemek/gözlemek hem de vahiy-vakıa münasebetini anlamlı bir zeminde incelemektir. Anlamın buharlaşmaması, Kur'ân'ın ayetlerinin sîret ile birlikte okunmasıyla mümkündür.

Surelerin nüzul sıralamasıyla ilgili bazı âlimlere isnat edilen farklı tertipler bulunmaktadır.¹⁶ Mukâtil b. Süleyman'a da isnat edilen bir nüzul tertibi bulunmaktadır. Şehristânî'nin *Mefâtihu'l-Esrâr ve Mesâbihu'l-Ebrâr* adlı eserinde¹⁷ nakledilen bu sıralamanın müfessire aidiyetiyle ilgili kesin bir delil bulunmamakla birlikte yaptığımız tetkiklerimizde bu nüzul tertibini takip etmemeye karar verdik. Bunun sebebi bu eserde verilen liste ile müfessirin *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*'da surelerin tefsirine giriş bölümünde verdiği bilgilerin çoğu kez birbiri ile tutarlı olmamasıdır. Örnek vermek gerekirse, mezkûr listede 'Asr suresi Medine'ye hicretten sonra nazil olan Bakara, Âl-i İmrân, Ahzâb gibi surelerden sonra inmiş ve nüzul sırası 95 olarak verilmiştir. Lakin

¹³ es-Suyuti, el-İtkân, 1: 46-47.

¹⁴ es-Suyuti, el-İtkân, 1: 45.

¹⁵ es-Suyuti, el-İtkân, 1: 45.

¹⁶ Bkz. Mustafa Öztürk, Hadiye Ünsal, *Kur'an Tarihi*, (Ankara: Ankara okulu, 2018), ss. 249-318.

¹⁷ Muhammed b. Abdilkerîm eş-Şehristânî, *Mefâtihu'l-Esrâr ve Mesâbihu'l-Ebrâr*, nşr. Muhammed Ali Âzerşeb (Tahran: Merkezü'l-Buhûs ve'd-Dirâsât li't-Turâsi'l-Mahtût, 2008), c. I, ss. 19-23.

müfessir, tefsirinde bu surenin Mekkî olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca 103/2. ayetteki ziyanda olan insandan kastın Ebû Leheb olduğunu nakletmiştir. Bedir savaşına katılmayan Ebû Leheb'in, bu savaşta müşriklerin bozguna uğratıldığını öğrenmesinden birkaç gün sonra Mekke'de öldüğü rivayet edilmektedir.¹⁸ O halde bu şahsın Medine'ye hicretten sonra m. 624 yılında yapılan Bedir gazvesinden hemen sonra ölmesinden anlaşılıyor ki bu surenin Bakara, Âl-i İmrân, Ahzâb gibi surelerden sonra inmiş olma ihtimali yoktur. Müfessirin tefsirindeki bilgiler ile müfessire atfedilen nüzul tertibinin birbiriyle örtüşmemesi sonucunda Mukâtil'e atfedilen malum listeyi çalışmamızda takip etmemeye karar verdik.

Bu noktada sahabe arasında kahir ekseriyetinin İbn Abbas'a isnat edildiği¹⁹ tefsir rivayetlerinin ondan geldiği, Kur'an'ı anlama ve tefsir ameliyesinde kilit bir öneme sahip olduğu için ona ait olduğu rivayet edilen nüzul tertibini takip etmeye karar verdik. Lakin İbn Abbas'a atfedilen birden fazla nüzul tertibi mevcuttur.²⁰ Bu araştırmada, İbnü'd-Düveys tarafından Ahmed b. Abdillâh b. Yûnus, Muhammed b. Talha, Muhammed b. Abdillâh b. Ebî Ca'fer er-Râzî, Ömer b. Hârûn, Osman b. Atâ el-Horasânî ve babası Atâ el-Horasânî tarikiyle gelen²¹ ve Ebü'l-Kâsım Ömer b. Muhammed b. Abdikâfi'nin (ö.500/1107'den sonra) Abdullâh b. Ömer ve babası, Osman b. Atâ el-Horasânî ve babasının tarikiyle İbn Abbas'tan aktardığıyla birebir aynı olan listeyi²² takip edeceğiz. Mukâtil'in Mekkî surelerden olduğunu naklettiği lakin İbn Abbas'ın nüzul tertibinde Medenî olarak aktarılan sureler 92/99 ez-Zelzele, 96/55 er-Rahmân, 97/76 el-İnsân ve

¹⁸ Mehmet Ali Kapar, "Ebû Leheb," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 10, ss. 178-179.

¹⁹ Mehmet Akif Koç, *İsnad Verileri Çerçevesinde Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri*, (Ankara: Kitâbiyât yayınları, 2003), ss. 116-117.

²⁰ Mustafa Öztürk, Hadiye Ünsal, *Kur'an Tarihi*, 266-276.

²¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Eyyûb İbnü'd-Düveys, *Fezâilü'l-Kur'an vemâ Ünzile mine'l-Kur'an bi-Mekke vemâ Ünzile bi'l-Medîne*, nşr. Ğazve Bedir (Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 1987), ss. 33-34 ; es-Suyuti, el-İtkân, 1: 54-56.

²² Theodor Nöldeke, *Târihu'l-Kurân*, terc. George Temir (Beyrut: Konrad-Adenauer-Stiftung, 2004), ss. 54-55 ; Bedruddin Muhammed b. Abdullâh ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'an*, tah. Ebu'l-Fadl ed-Dimyâtî (Y.y.: Dârü'l-Hadîs, 2006), ss.136-137.

110/62 es-Saff sureleridir. Mukâtil'in Medenî surelerden olduğunu naklettiği lakin İbn Abbas'ın nüzul tertibinde Mekkî olarak aktarılan sure ise 85/83-Mutaffifîn suresidir. Zikredilen bu sureler ikinci bölümde işlenecektir.

Son tahlilde Kur'ân sureleri ve ayetlerini kronolojik olarak tasnif etme konusunda kesin bir tespitin yapılamayacağı, yapılsa dahi bu tasnifin bütün İslam âlimleri ve müfessirler tarafından kabul görmeyeceği, net bir tespit ve tertibin zor ve karmaşık bir konu olduğu bilinmelidir.²³

4. Esbâb-ı Nüzule Dair Rivayetleri Tasnif Etme

Çalışmamızın omurgasını oluşturan esbâb-ı nüzul rivayetlerinin tasnifi, temelde Prof. Dr. Ahmet Nedim Serinsu'nun *Kur'ân ve Bağlam: Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzul'ün Rolü* eserinde ortaya koymuş olduğu sınıflandırmaya dayanmaktadır. Bu tasnife göre esbâb-ı nüzule dair nakledilen rivayetler, esbâb-ı nüzul rivayetleri ve tefsir için olan esbâb-ı nüzul rivayetleri yani esbâb-ı nüzul değerlendirmeleri olarak iki gruba ayrılmıştır.²⁴ Bu tasnif, Ulûmu'l-Kur'ân'a dair eserlerin sebep-i nüzul bölümlerinde bulunmayan bir ayrımıdır. Bu sınıflandırmada gerçek, yaşanmış ve tecrübe edilmiş hadiseler ve bu hadiselerle ilişkili kişilerin yani gerçek tarihi olay ve durumların aktarıldığı rivayetler sebep-i nüzul rivayetleri olarak adlandırılmıştır. Gerçek tarihe dair olan rivayetlere yapılan yorum ve değerlendirmelerin aktarıldığı, düşünülmüş tarihe dair ve tefsir için olan rivayetler ise sebep-i nüzul değerlendirmeleri olarak adlandırılmıştır.

Gerçek tarih, ayet ve vakıa arasındaki münasebetten meydana gelirken; düşünülmüş tarihte bu münasebeti kuran/kuranlar Hz. Peygamber, sahabe veyahut

²³ Mesut Okumuş, *Kur'ân'ın Kronolojik Okunuşu* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2009), s. 32.

²⁴ Serinsu, *Kur'ân ve Bağlam*, 93-94.

tabiûndur. Bu tasnifle birlikte esbâb-ı nüzul rivayetleri hakkındaki ihtilafların büyük ölçüde bertaraf olacağı umulmaktadır. Bu ihtilafların iki temel sebebi bulunmaktadır.²⁵ Birincisi, her ayetin bir sebebe istinaden indirildiğini ve dolayısıyla her ayet için bir sebep arayanların tutumları sonucunda ortaya çıkan mezhep hareketleri, kişilerin ebedileştirilmesi, israiliyyâta dair haberler ve mevzu rivayetlerin esbâb-ı nüzule dâhil edilmesidir. İkincisi ise esbâb-ı nüzule dair rivayetlerin nüzul ortamına ait olanlar ve tefsir için yapılan değerlendirmeler olarak tasnif edilmemesidir.

Mukâtil'in tefsirinde bu sınıflandırmanın yetersiz kaldığı noktalar tespit edilmiştir. Bunun üzerine mezkûr tasnife bir yenisini daha eklenmiştir. Ve sebep-i nüzul rivayetleri üç kategori altında sınıflandırılmıştır. Bunlar: 1- Esbâb-ı Nüzul Rivayetleri, 2- Esbâb-ı Nüzul Değerlendirmeleri ve 3- Vahiy-Vakıa Münasebetine İşaret Etmesi Bakımından Esbâb-ı Nüzule Benzer Rivayetlerdir.

Vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetler, gerçek tarihe tetabuk etmeyen, yaşanmış tarihi olaylar üzerine düşünülmüş ve üretilmiş haberlerdir. Bunlar vahiy-vakıa münasebetine dair bilgi verirken, bu bilginin hakikati noktasında gerek kullanılan ifade kalıpları gerekse bağlama uygunluğu, bu tür rivayetlerin sebep ifade etmede nass olmayan rivayetlerden kabul edilmesini gerektirmektedir.

²⁵ Serinsu, *Kur'ân ve Bağlam*, 95-96.

5. Rivayet Sıygaları:²⁶

5. a. Sebeb İfade Etmede “Nass” Olan Rivayetler:

5. a. 1. Esbâb-ı Nüzul Rivayeti Sıygaları:

5. a. 1. a. Bu rivayetler sebeb-i nüzul terimi içerisinde kalan rivayetlerdir.

5. a. 1. b. “سبب نزول الآية هو كذا” - Bu ayetin sebebi budur.”, “سبب نزول الآية كذا” - Bu ayetin sebebi şudur.” ifade kalıplarıyla aktarılan rivayetler,

5. a. 1. c. Ayetin iniş sebebi dışında bir tarafa hamledilmeyen ifade kalıpları,

5. a. 1. d. “Şu hadise vuku buldu da...” kalıbı kullanılıp, olaya dair rivayet aktarıldıktan sonra “ف” harfî ile başlayan ibareler:

- “حدث كذا فنزلت...” - Hz. Peygamber’e şu mesele hakkında konuşuldu da şu ayet indi...”,
- “وقع كذا فنزل قوله تعالى” - Şu hadise vuku buldu da bunun üzerine şu ayet indi...”,
- “سئل عن كذا فنزلت” - Ona (Hz. Peygamber’e) şu mesele hakkında soruldu da şu ayet indi.”.

5. a. 1. e. “Sebeb” kelimesinin sözün gelişinden ve ibaredeki açık bir delilden anlaşıldığı rivayetler. Bu ifade grubunda “sebeb-i nüzul” ibaresi ve “ف” zikredilmeyebilir, Zerkânî (ö. 1367/1948) bu rivayetleri “sebeb ifadesinin makamdan anlaşılması” olarak tanımlamıştır²⁷:

- “سئل رسول الله عليه وسلم عن كذا” - Allah Rasûlüne şu mesele hakkında soruldu da...”.

²⁶ Serinsu, *Kur’ân ve Bağlam*, 79-86.

²⁷ ez-Zerkânî, *Menâhilu’l-İrfân*, I, 109 ; Serinsu, *Kur’ân ve Bağlam*, s. 82.

5. b. Sebep İfade Etmede “Nass Olmayan” Rivayetler

5. b. 1. Esbâb-ı Nüzul Değerlendirmesi Sıygaları:

5. b. 1. a. “Sebebi budur.” denilerek yapılmayan, olay anlatıldıktan sonra “ف” harfi gelmemiş ve sözün gelişinden sebab-i nüzul rivayeti olduğu anlaşılmayan rivayetler. Bu rivayetlerdeki sıygalar, sebebin ihtimal dâhilinde olduğu ifadesine sahiptir.

5. b. 1. b. Kullanılan sıygadan rivayetin kesin sebab-i nüzul rivayeti olduğu anlaşılmaz; sadece ayetin içine aldığı mana/manalardan birini açıkladığı anlaşılır.

5. b. 1. c. “Açık tefsir ibareleri” olarak tanımlanan şu ibareler de bu gruptandır:

- “نزلت هذه الآية في كذا” - Ayet şu olay hakkında inmiştir.”,
- “أحسب هذه الآية نزلت في كذا” - Ayetin şu olay hakkında indiğini zannediyorum.”,
- “ما أحسب هذه الآية نزلت الا في كذا” - Ayetin sadece şu olay hakkında indiğini zannediyorum.”.

5. b. 1. d. Şu ifade kalıplarını içeriyorsa;

- “مراد الله من هذه الآية كذا” - Allah’ın bu ayetten muradı budur.”,
- “تدل الآية على كذا” - Ayet şu hususa delâlet etmektedir.”,
- “يؤخذ منها كذا” - Ayetten alınacak mana şudur.”.

5. b. 1. e. Sebebin ihtimal dâhilinde olduğunu ifade eden “نزلت هذه الآية في كذا” - Bu ayet şunun hakkında inmiştir.” ifade kalıbı, hem esbâb-ı nüzul rivayetlerinin hem de tefsir için olan esbâb-ı nüzul rivayetlerinin sıygası olabilir. Dihlevî (ö.1176/1762), bu sıyganın Hz. Peygamber zamanında veya sonrasında meydana gelen ve ayetlerin muhtevasının geçerli olduğu olaylar hakkında kullanılabileceğini ifade etmiştir.²⁸ Hz. Peygamber zamanında yaşanmış bir olay ve bu olay üzerine Nebi’nin veya sahabenin hükmünü

²⁸ Ahmet b. Abdilkerim Veliyyullah ed-Dihlevî, *el-Fevzu'l-Kebîr fî Usûli't-Tefsîr*, (Dimaşk: Dâru'l-Ğavsânî li'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, 2008), s. 69.

istinbat ettiği ayeti, bu konuda okuması mümkündür. Bunlardan dolayı şu kalıplar Nebi veya sahabenin istinbatına işaret etmektedir:

- “نزلت في كذا” - Bu ayet şu olay üzerine indi.”,
- “فأنزل الله قوله كذا” - Bunun üzerine Allah, bu ayeti indirdi.”.

Zerkânî ise bu konu hakkında esbâb-ı nüzul rivayetleri ve tefsir için olan esbâb-ı nüzul rivayetlerinin sıygası olması ihtimallerinden hangisinin tercih edileceğini “karinelerin” belirleyeceğini ifade etmiştir. Bu karineler sebab-i nüzul rivayetinin dikkatle okunup, incelenmesi ile tespit edilebilir. Örnek olarak, “ف” harf-i cerrinden sonrasının vaaz, irşat, bir işi yapmaya teşvik veyahut ayetin tefsiri gibi anlamlar içermesi halinde bu rivayetin tefsir için olan esbâb-ı nüzul rivayetlerinden olduğuna kanaat getirilmelidir. Eğer “ف” harf-i cerrinden sonrasında mezkûr durumlar yoksa ve şahıs/şahıslar veya bir olay zikredilmiş ise bu rivayetin esbâb-ı nüzul rivayetlerinden olduğuna kanaat getirilmelidir. Zerkânî, bu tarz durumlarda sebep ifade etmede nass olan rivayetlerinin tercih edilmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir.²⁹

5. b. 1. f. Zerkânî, müfessirlerin kullandığı “نزلت هذه الآية في كذا” - Bu ayet şunun hakkında indi.” veya “نزلت في كذا” - Şunun hakkında indi.” tarzı ifade kalıplarının nass olabilecek bir taraf olmadığını beyan etmiştir.

5. b. 2. Vahiy-Vakıa Münasebetine İşaret Etmesi Bakımından Esbâb-ı Nüzule Benzer Rivayet Sıygaları:

5. b. 2. a. “يعني” - Yani” lafzının kullanıldığı ve bağlama dair bilgi veren lakin apaçık bir sebab-i nüzul rivayeti kalıbı kullanılmadığı için bu kategoriye dâhil edilen rivayet sıygasıdır.

²⁹ ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-İrfân*, I, 108-109 ; Serinsu, *Kur'ân ve Bağlam*, 84-85.

5. b. 2. b. Hiçbir sebab-i nüzul rivayeti kalıbı kullanmaksızın direkt olarak ayetin hakkında indirildiği kişi ve bağlamın aktarıldığı rivayetler de bu kategoriye dâhil edilir.

5. b. 2. c. Bağlama dair hadise/hadiseler haber verildikten sonra şu sıygalar kullanılmışsa “فقال الله - Bunun üzerine Allah buyurdu”, “فقال النبي - Bunun üzerine Nebi dedi.”, “فقال - Bunun üzerine... dedi.”, “وقال الله - Ve... Allah buyurdu.”, “وقال النبي - Ve... Nebi dedi.”, “قال الله - Allah buyurdu.”, “قال النبي - Nebi dedi.”, “قال الله - يقول الله - Allah buyurdu.”, “قال النبي - dedi.”, “قال - Ve... dedi.”, “قال - Dedi.”, “فأخبر الله - Bunun üzerine Allah... haber verdi.”, “فأقسم الله - Bunun üzerine Allah... yemin etti.”, “فأمر الله - Bunun üzerine Allah... emretti.” ve “ويقال - Ve denilir ki” bu kategoriye dâhil edilir.

D. MUKATİL B. SÜLEYMAN'IN HAYATI VE YAŞADIĞI DÖNEM

1. Mukâtil b. Süleyman'ın Hayatı

Mukâtil b. Süleyman'ın tam adı Mukâtil b. Süleyman b. Beşîr el-Ezdi el-Belhî el-Mervezî el-Horasânî'dir.³⁰ Künyesi Ebu'l-Hasan olan müfessirin tam doğum tarihiyle ilgili fikir birliği olmamakla birlikte, yaklaşık hicri 80 yılında Belh'te doğup, hicri 150 yılında Basra'da vefat etmiştir.³¹

Mukâtil, yaşamının ilk yarısını Horasan, ikinci yarısını ise Irak bölgesinde geçirmiştir.³² Hayatının ilk dönemlerinde doğduğu şehir olan Belh'te bulunduktan sonra Merv'e gitmiş ve burada evlenmiştir. Ardından Irak bölgesinin önemli ilmî ve siyasî merkezlerinden olan Basra'ya geçmiştir. Basra'da Emevi halifeleriyle yakın ilişki içerisinde bulunan Mukâtil, hilafetin Abbasilere geçmesiyle birlikte Abbasi devletinin başkenti olarak kurulan Bağdat'a gitmiştir. Burada da halifelerle yakın ilişkide, kendisine sual sorulan ve fikir danışılan bir pozisyonda olan Mukâtil, ilmi derinliğiyle ün salmıştır.³³ Hayatının kısa bir dönemi Mekke ve Beyrut'ta geçmiş ve son olarak Basra'ya dönüp, burada vefat etmiştir.³⁴

³⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 5: 23 ; Koç, *İsnad Verileri Çerçevesinde Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri*, 36 ; Mukâtil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, tah. Abdullâh Mahmûd Şehhâte, terc. M. Beşîr Eryarsoy (İstanbul: İşaret, 2006), s. 59.

³¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 5: 24 ; Mukâtil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, 60.

³² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 5: 33.

³³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 5: 35.

³⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 5: 37-39 ; Koç, *İsnad Verileri Çerçevesinde Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri*, 33.

2. Bulunduğu Şehirler

Tablo: Müfessirin doğumundan ölümüne kadar ziyaret ettiği ilim merkezleri³⁵

Mukâtîl b. Süleyman'ın ilmi karakteri ve fikir hayatının oluşmasında bulunduğu şehirler ve kontakta olduğu âlimler önemli rol oynamıştır. Temelde iki önemli bölge olan Horasan ve Irak'ta hayatını geçirmiş olan müfessir, bu iki bölgenin de kozmopolit, çok kültürlü ve ilim havzası olmasından etkilenmiştir. Doğduğu ve yetiştiği Belh ve Merv şehirleri, tarihi açıdan pek çok yönetim ve dini görüşün merkezi olmuştur. Coğrafi konum itibarıyla ticaretin kalbi olan İpek Yolu üzerinde bulunan bu şehirler, farklı din mensuplarının, etnik grup ve kültürlerin buluştuğu bir havza olmuştur. Pers, Grek, Budist, Mani, Nesturi ve Zerdüştlere yaşadığı Belh şehri³⁶, Muaviye döneminde Arapların egemenliğine girmiştir. Hadis, tefsir, fıkıh, felsefe, tıp ve coğrafya alanında âlimler burada yetiştikten sonra Bağdat ve Dimaşk gibi şehirlere dağılarak, İslam kültür ve

³⁵ Ahmet Nedim Serinsu, *Tefsir Tarihi Atlası ve Uygulama Haritaları*, (Ankara: Grafiker, 2019), s. 188.

³⁶ Mukâtîl b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtîl*, 5: 30.

medeniyetinin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır.³⁷ Orta Asya'nın önemli beldelerinin kavşak noktası olan Merv, işlek ticaret yolları üzerinde olup, Horasan'ın askeri ve idari merkezi konumundaydı. Hint-Avrupa orijinli Arilerin ortaya çıktığı bu bölge, Hunlar ve Göktürklerle bağlı bazı Türk boylarına, Araplara ve Moğollara yurt olmuştur. Mukâtil, buradayken yönetimdeki Emevi idarecileriyle iyi ilişkiler kurmuş ve isyancılarla idareciler arasında barışı tesis etmek için aracılık yapmıştır.³⁸

Irak bölgesi ise Mezopotamya'nın bereketli topraklarının bulunduğu, tarihte pek çok istilaya, göçe ve medeniyete sahne olmuştur. Sümerler, Akkad, Babil, Asur, Med-Pers, Grek, Roma-Bizans ve Sasaniler gibi medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. İslam öncesi dönemde Arap kabileleriyle tanışmış³⁹, çeşitli din ve mezhep mensuplarının yaşadığı bu bölge, Süryanilere, İranlılara, Rumlara, Hintlilere, Hristiyan mezhep çatışmalarına ve Yunan felsefesine şahit olmuştur.⁴⁰ Ayrıca siyasi ve itikadi tartışmaların zemini olmuş, Hariciler, Kaderiyye, Şia ve Mutezile burada zuhur etmiştir.⁴¹

Horasan'da Emevilerin zayıflamaya başlamasından sonra Irak'a yönelen müfessir, ilk olarak eski dinlerin havzası olan Basra'ya gitmiştir. İslamlaşmadan önce ve İslamlaştıktan sonra kültür havzası olagelen Irak, hem akidevi hem de siyasi çatışmaların ana arteri olmuştur.⁴² Burada hadis, fıkıh, tarih, ensab, Arap dili, Arap edebiyatı, kelam gibi alanlarda eserler yazılmış ve tedvin hareketinde ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir.

³⁷ Tahsin Yazıcı, "Belh," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 5, ss. 411.

³⁸ Mukâtil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, 62 ; Fevzi Hamurcu, *Mukâtil b. Süleyman Ve İlk Fıkhî Tefsir*, (Ankara: Fecr, 2009), s. 27.

³⁹ İmâdüddin Halîl, "Irak," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 19, s. 87.

⁴⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 5: 34.

⁴¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 5: 34 ; Mukâtil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, 62-62 ; Hamurcu, *Mukâtil b. Süleyman Ve İlk Fıkhî Tefsir*, 28-29.

⁴² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 5: 34.

Abbasiler, 132/750 yılında iktidarı ele geçirince Irak'ta Bağdat şehrini kurmuş ve burayı başkentleri yapmıştı. Ardından bu şehir, ilim ve kültür merkezi olmuş, Mukâtil dâhil pek çok âlim buraya göç etmiştir. Abbasi halifeleriyle ilmi sohbetlerde bulunup, onlarla iyi ilişkiler tesis eden müfessir, daha sonra Basra'ya geri dönerek ilmi faaliyetlerine devam edip, vefatına kadar burada ikamet etmiştir.

Mukâtil b. Süleyman'ın fikriyatının inşasında yaşadığı coğrafyalar, tanıştığı kültür ve inançların etkisi yadsınamaz. Bu sebeplerden dolayı, müfessirin kendi tarihini iyi analiz etmek, onun eserlerini ve fikirlerini anlamak açısından önemlidir.

3. Hocaları ve Talebeleri

Mukâtil b. Süleyman'ın önde gelen hocalarından bazıları şunlardır⁴³:

- a. Ebu'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Kureşî (h.104)
- b. Ebu'l-Kâsım Dahhâk b. Müzâhim el-Hilâlî el-Horasânî (h.105)
- c. Ebû Abdullah İkrime b. Abdullah el-Berberî (h.105)
- d. Muhammed b. Sîrîn el-Ensârî (h.110)
- e. Ebu'l-Hasan el-Atiyye b. Sa'd b. Cünâde el-Avfî el-Kûfî (h.111)
- f. Ebû Muhammed Atâ b. Ebû Rebâh Eslem el-Kureşî el-Mekkî (h.114)
- g. Nâfi Ebû Abdillâh el-Medenî Mevlâ Abdullah b. Ömer (h.117)
- h. Ebû Bekir Abdullah b. Ubeydillâh b. Ebî Müleyke (h.117)
- i. İbn Şihâb ez-Zührî (h.124)
- j. Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim el-Kureşî el-Mekkî (h.128)
- k. Şehr b. Havşeb (h.302)

⁴³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 25-26.

1. Ebû Muâz Abdullah b. Ebî b. Enes b. Mâlik el-Ensârî el-Basrî

Mukâtil b. Süleyman'ın bazı öğrencileri şunlardır⁴⁴:

- a. Ebû Atiyye İsmail b. Ayyâş b. Selîm el-Ansî el-Hımsî (h.181)
- b. Bakıyye b. el-Velîd b. Sâid b. Ka'b b. Harîz el-Hımsî (h.197)
- c. Haramiy b. Imâra b. Ebî Hafsa el-Basrî (h.201)
- d. Ebû Amr Şebâbe b. Sevvâr el-Fezzârî el-Medâinî (h.204)
- e. Ebû Bekir Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi es-San'ânî (h.211)
- f. İsa b. Ebî Fatma

4. Eserleri

Mukâtil b. Süleyman'a isnat edilen pek çok eser olmakla birlikte günümüze ulaşan üç eseri bulunmaktadır⁴⁵.

- a. *Kitâbut-Tefsîri'l-Kebîr: Tefsîru Mukâtil b. Süleyman* olarak da adlandırılan bu eser, 1979 yılında Abdullah Mahmud Şehhate tarafından beş cilt halinde Kahire'de basılmıştır. Günümüze ulaşan, ilk tam tefsir kitabı olan bu eserde rivayetlerin kahir ekseriyeti isnatsız verilmiştir.
- b. *Kitâbu'l-Vücûh ve'n-Nezâir*: Mukâtil'in bir kelimenin birden fazla anlama gelmesi, birden fazla kelimenin de benzer anlama gelmesi ile ilgili olan *Vücûh ve'n-Nezâir* ilmi üzerine yazdığı, bu alana dair telif edilmiş, günümüze ulaşan ilk eserdir. Çok anlamlı 185 kelimenin Kur'ân'daki anlamlarını inceleyen bu eser, M. Beşir Eryarsoy tarafından *Kur'ân Terimleri Sözlüğü* adıyla Türkçeye tercüme edilmiş ve 2004 yılında İstanbul'da tek cilt olarak basılmıştır.

⁴⁴ Hamurcu, *Mukâtil b. Süleyman Ve İlk Fıkhî Tefsir*, 112-115.

⁴⁵ Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, nşr. İbrahim Ramazan (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1997), s.253-254.

- c. *Kitâbu'l Tefsîri'l Hamsi Mie Âye*: Beş yüz ahkâm ayetini inceleyen bu eser, ilk fikhî tefsir olarak kabul edilir. Emir, nehiy, helal ve harama dair ayetlerin açıklaması ve tefsiri üzerine telif edilmiştir. Sadece British Museum, Londra'da bulunan bu eser, M. Beşir Eryarsoy tarafından *Ahkam Ayetleri Tefsiri* adıyla Türkçeye tercüme edilmiş ve 2005 yılında İstanbul'da tek cilt olarak basılmıştır.
- d. *Kitâbu Nevâdiri 't-Tefsîr*
- e. *Kitâbu 'n-Nâsîh ve 'l-Mensûh*
- f. *Kitâbu 'r-Redd ale 'l-Kaderiyye*
- g. *Kitâbu 'l-Aksâm ve 'l-Lugât*
- h. *Kitâbu 'l-Âyât ve 'l-Müteşâbihât*
- i. *Kitâbu 'l-Kıraât*
- j. *Kitâbu 'l-Müteşâbihi 'l-Kur'ân*
- k. *Kitâbu 'l Cevâbât fi 'l-Kur'ân*
- l. *Kitâbu 't-Takdîm ve 't-Te'hîr*

5. Mezhebi

Mukâtil'in yaşadığı dönem mezheplerin henüz teşekkül sürecinde olduğu, din anlayışındaki farklılık ve ayrılıkların henüz kurumsallaşmadığı bir dönemdir. Bunu tefsirinde görmek mümkündür. Müfessir, ayetlerin tefsirini yaparken herhangi bir grup, fırka veya mezhebin görüşünü savunmak veyahut herhangi bir mezhebî oluşumun/görüşün hakikatini desteklemek amacıyla ayetleri tefsir etmemiştir. Mezhebî kurumların/oluşumların hakikat iddialarını desteklemek amacıyla Kur'ân ayetlerinden delil getirmek yoluna başvurdıkları aşikârdır. Durum böyleyken Mukâtil, tefsirinde ayetlerin açıklamalarını kısa ve öz tutmuş, herhangi bir teorik veya ideolojik tarafgirliğe soyunmamıştır.

Lakin Mukâtil'in mezhebi hakkında muhtelif görüşler de bulunmaktadır. Bunlardan birisi onun Müşebbihe mezhebinden olup, antropomorfik yani insan biçimsel tanrı tasavvuruna sahip olduğudur. Müfessirin Kur'ân'da geçen Allah'ın eli, vechi, 'aynı ve arşa istivası gibi müteşabih ayetlere getirdiği insan biçimsel tasavvura binaen onun bu mezhebe mensup olduğu iddia edilmiştir.⁴⁶

Bir diğer görüş ise Mukâtil'in Mürctie, Şiâ ve Zeydiyye mezheplerine mensup olduğudur. Onun Mürctie'den sayılmasının sebebi, bu mezhebin temel görüşlerinden olan iman-amel ilişkisine bakışıdır. Mukâtil, iman ve ameli birbirinden ayrı tutmuş ve büyük günah işleyen kimseyi mümin olarak nitelemiştir. Müfessirin Şia veya Zeydiyye'ye mensup olduğuna dair kendi tefsirinde herhangi bir işaret bulunmamaktadır.

Bütün bu görüşler, onun kesin bir mezhebin üyesi olup olmadığını gösterme noktasında yetersiz kalmaktadır. Başta da ifade ettiğimiz gibi Mukâtil'in tefsirinde herhangi bir mezhebi temayüle dair ifadeler bulunmamaktadır.

⁴⁶ Ömer Türker, "Mukâtil b. Süleyman," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 31 ss. 134-135.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUKATİL B. SÜLEYMAN'IN TEFSİRİNDE MEKKİ SURELERDE ESBAB-I NÜZUL RİVAYETLERİNİ KULLANIM YAKLAŞIMI

Bu bölümde sureler, İbn Abbas'ın nüzul tertibine göre sıralanmıştır. Surelerin içeriğiyle ilgili genel mülahazalara yer verildikten sonra Mukâtil b. Süleyman'ın ayetlerin sebep-i nüzulüne dair naklettiği rivayetlerin sayısı not düşülmüştür. Ardından Mukâtil b. Süleyman'ın naklettiği sebep-i nüzul rivayetleri tespit, tasvir ve tahlil edilmiştir.

1. 96/el-'Alak Suresi

Genel Mülahazalar

Mekkî surelerden biri olan el-'Alak suresi toplam 19 ayettir. Mukâtil b. Süleyman, el-'Alak suresinin ilk beş ayetinin ilk indirilen ayetler olduğunu nakletmiştir.⁴⁷ Müfessir, bu ayetlerin inzal edildiği gün, Nebi'nin kuşluk vaktinde el-'Ârâk isimli yerde bulunduğunu ve ona “Oku Ey Muhammed!” denildikten sonra Allah'ın insanı 'alakdan yarattığının, kerîm olan Rabbinin insana kalemle yazı yazmayı ve ona bilmediklerini öğrettiğinin haber verildiğini ifade etmiştir.⁴⁸ 96/6. ayet ve sonrası daha sonra inzal edilmiştir. Müfessir, 96/6-19. ayetlerin Ebû Cehil ile ilgili olarak indirildiğini nakletmiştir.⁴⁹ Bu ayetlerde şirk koştan, Allah'ın nimetine tuğyan eden, namaz kılariken Nebi'yi engelleyen insandan bahsedilmiştir. Ve kıyamet günü inkâr edenlerin herhangi

⁴⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 761.

⁴⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 761-762.

⁴⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 762-764.

bir yardımcısı veya kurtarıcısı olmayacağı haber verilmiştir. Ardından Nebi'nin yukarıda işaret edilen kimseye itaat etmemesi ve secde edip, Allah'a yakınlaşması emredilerek sureye son verilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin ikisi sebab-i nüzul rivayeti, yedisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebab-i nüzule dair toplam dokuz rivayet bulunmaktadır.

Tablo 1

Ayet: el-‘Alak Suresi, 96/1/1-5	
Metin ve Meal: اَفْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ اَفْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ “Oku! Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı ‘alakten yarattı. Oku! Rabbin büyük bir lütuf sahibidir. O, insana kalemle yazmayı öğretti, ona bilmediklerini öğretti.” (96/1-5)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Mukâtil, “O, insana bilmediğini öğretti.” (96/5) ayetindeki insan lafzından maksadın Ebû Cehil olduğunu ifade etmiştir. Ve bu ayetin iniş sebebiyle ilgili olarak şu rivayeti aktarmıştır: Bir gün Ebû Cehil, verdiği kazanç ve doğuran develerinden dolayı Mescid-i Haram’da ilahına teşekkürünün bir ifadesi olarak, altından gerdanlık takıp, misk sürerken içeri Hz. Muhammed girmiştir. Ve Nebi, Ebû Cehil’in bu halini ayıplayarak, sahip olduğu nimetleri verenin Allah olduğunu söylemiş ve onu	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: و ذلك انّ... فأنزل الله • “Ve şöyle bir olay yaşandı... Hemen ardından Allah indirdi.” • Kategori 1

tevhide çağırıştır. Lakin Ebû Cehil, Hz. Muhammed'i yüzükoyun sürüklemek ve onu küçük düşürüp, alay etmekle tehdit etmiştir. Ve ardından Nebi'ye putların Allah'ın kızları olup olmadığını sormuştur. Hz. Muhammed de Allah'ın evladı olamayacağını ifade ettikten sonra Allah, "O, insana bilmediğini öğretti." (96/5) ayetini indirmiştir.⁵⁰	
Tahlil: Müfessir, bu rivayette yaşanan olayı ve olayın yaşanmasına sebep olan şahsı zikretmiştir. Bunu yaparken de sebep ifade etmede "nass" olan rivayet kalıplarındaki 5. maddede açıklanan duruma uygun hareket etmiştir. Ve buna göre sebep ifadesi kelamın gelişinden ve ibaredeki "فأنزل الله" lafzından anlaşılmaktadır. Müfessir, yaşanan olayı aktardıktan sonra <i>fâu's-sebebiyye</i>⁵¹ lafzını kullanarak, bu harften önce aktarılan hadisenin, bu harften sonra aktarılan ayetin inmesine sebep olduğunu ifade etmiştir. Sonuç olarak bu rivayet, sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmektedir.	

Tablo 2

Ayet: el-‘Alak Suresi, 96/1/6
Metin ve Meal:

⁵⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 761-762.

⁵¹ Fâu's-Sebebiyye, kendinden önce gelenin, kendinden sonra gelene illet/sebep olması veya kendinden öncekinin sonrakinin sebebini açıklaması durumlarında kullanılan "ف" harfine denir. (Serinsu, *Kur'ân ve Bağlam*, 82.)

“Böyleyken insan azar.” (96/6)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, 96/6. ayette Allah’ın nimetlerine tuğyan eden insanın Ebû Cehil b. Hişam olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir. Onun tuğyan etmesi ise bir kazanç sağladığında giyimi, bineği, yeme-içmesinde haddi aşması hususundadır.⁵² Ardından maddi kazanç sağladığında azan insana nihai dönüşün Allah’a olacağı hatırlatılarak, kıyamet gününde bu kimselerin başına gelecekler haber verilmiştir.

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

يعني

- “Yani”
- Kategori 3

Tahlil:

Mukâtil, bu ayeti tefsir ederken “ya’nî” sıygasını kullanarak, bağlamın Ebû Cehil ile ilgili olduğunu ifade etmiştir.⁵³ 96/5. ayetin inmesine sebep olan olayın ana karakteri daha önce de zikredildiği gibi Ebû Cehil’dir. Ayetin devamının da bu kişi ile bağlantılı olarak vahyedildiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan müfessirin bir önceki ayette ismini zikrettiği kişi ile ilgili olan bu ayetin bağlamında sebep ifade etmede “nass” olan rivayet sıygası kullanmaması abes karşılanmamalıdır. Lakin kullanılan rivayet sıygası ayetin iniş sebebiyle ilgili olsa da apaçık bir sebeb-i nüzul rivayeti kalıbı kullanmamasından dolayı bu haber, vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden kabul edilmeye daha uygundur.

⁵² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 762.

⁵³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 762.

Tablo 3

Ayet: el-‘Alak Suresi, 96/1/9-10	
Metin ve Meal: أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى عَبْدًا إِذَا صَلَّى “Namaz kılarken bir kulu engelleyeni gördün mü?” (96/9-10)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, “Namaz kılan kulu engelleyeni gördün mü?” (96/9-10) ayetlerinin Hz. Muhammed’e Mekke’de namaz farz kılındığında bu durumdan rahatsız olan Ebû Cehil’in Muhammed’i (a.s.) namaz kılarken görürse boynunu vuracağını söylemesi üzerine vahyedildiğini aktarmıştır. Ve Allah’ın kulu Muhammed’in hidayet üzere olduğunu, takvayı yani ihlâs ve samimiyeti emrettiğini (96/11) buyurduğunu nakletmiştir. ⁵⁴ Bu ayetin vahyedilmesinin ardından Ebû Cehil, Kur’ân’ı yalanlayıp, ondan yüz çevirmiştir. ⁵⁵	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: و ذلك أن النبي ... فقال الله • “Ve şöyle oldu... Bunun üzerine Allah buyurdu.” • Kategori 3 يعني • “Yani” (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3
Tahlil:	

⁵⁴ Mukâtil b. Süleymân, Tefsîru Mukâtil, 4: 763.

⁵⁵ Mukâtil b. Süleymân, Tefsîru Mukâtil, 4: 763.

Mukâtil'in kullandığı ilk kalıp, birinci ve ikinci kategorideki sıygalarından değildir. Lakin müfessirin, 96/5. ayetten itibaren bağlamın Ebû Cehil ile ilgili olduğunu nakletmesi ve bu rivayette *fâu's-sebebiyye* lafzını kullandığı göz önüne alındığında birinci kategoriye de girebilme ihtimali mevcuttur. Fakat bu kalıbın esbâb-ı nüzule dair aktarılan sıygaların hiçbirine uymamasından dolayı bu rivayeti, üçüncü kategoriye dâhil etmek daha uygundur. Müfessir, bu ayeti tefsir ederken “Namaz kılan kul” ve “Hidayet üzere olan kişi” ifadelerinden maksadın sırasıyla “Nebi” ve “Muhammed” olduğunu *ya'nî* sıygalarıyla aktarırken, “Yalanlayan ve yüz çeviren” kişinin ise “Ebû Cehil” olduğu hiçbir beyan lafzı kullanılmaksızın direkt aktarmıştır.⁵⁶ Müfessirin bu ayetlerin inişine sebep olan olay ve kişilerle ilgili nakledilen rivayet sıygaları, vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden kabul edilmeye daha uygundur.

Tablo 4

Ayet: el-‘Alak Suresi, 96/1/14-18
Metin ve Meal: أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعَنَ بِالْأَصَابِ نَاصِيَةً كَازِبَةٍ خَاطِئَةٍ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ “O bilmez mi ki Allah her şeyi görür. Yoo! Hayır! Eğer vazgeçmezse mutlaka onu perçeminden yakalayıp sürükleriz! O yalancı, günahkâr perçeminden. O zaman yandaşlarını çağırсын, Biz de zebânileri çağıracağız!” (96/14-18)

⁵⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 763.

Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- 96/14. ayette Allah, kulu Muhammed'in o anda yalnız olduğunu ve Ebû Cehil'in etrafında toplanan kalabalığı gördüğünü ama onların bunu bilmediğini haber vermiştir. Ayetteki "O bilmez mi ki..." lafzının Ebû Cehil'e raci olduğunu direkt aktarmıştır.⁵⁷ Akabinde de Muhammed'e (a.s.) karşı olan bu inkârcı, yalanlayan ve yüz çeviren tavrından vazgeçmediği takdirde Ebû Cehil'in Muhammed'i (a.s.) alnından yakalayıp çekmekle tehdit ettiği gibi Kıyamet günü de kendisine aynı şekilde muamele edileceğini ifade ederek, tehdit etmiştir. Yine 96/17-18. ayetlerde Ebû Cehil'in yanında toplananları kıyamet günü de çağırması emredilmiş, buna karşılık olarak Allah'ın da cehennemde zebanilerini çağıracağı haber verilmiştir. Ve o gün zebanilerin Ebû Cehil'e karşı duyduğu öfkenin Mahzûmoğullarının Hz. Muhammed'e duyduğu öfkeden daha büyük olduğu ifade edilmiştir. Müfessir, daha önce aktarılan Ebû Cehil'in Nebi'ye olan öfkesinden dolayı onu küçük düşürmek için yüzüstü	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- Direkt - Kategori 3 فأنزل فيه "Onun hakkında indirildi." - Kategori 1

⁵⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 763.

sürükleyeceğini söylemesine karşılık olarak bu ayetlerin indirildiğini ifade etmiştir.⁵⁸

2- Müfessir, bu yaşananların ardından Hz. Muhammed'in "Ben Ebû Cehil'i etrafını ateş kuşatmış halde cehennem ateşinde kor ateşten dağlar üstünde yüzüstü sürüklendiğini ve cehennemin vadilerine atıldığını gördüm. 'Annem, babam Muhammed'e (a.s.) feda olsun, o gerçekten bana samimiyetle öğüt veriyordu ve benim için hayır istiyordu fakat ben kendi kendime kötülük ettim ve ona da kötülük etmek istedim. Rabbim! Beni kavmime geri gönder, ona iman edeceğim ve Mahzûmoğullarına da ona iman etmeyi emredeceğim' diyordu." dediğini "Allah'ın elçisi buyurdu" kalıbıyla nakletmiştir.⁵⁹

قال رسول الله -2-

- "Allah Rasûlü dedi."
- Kategori 3

Tahlil:

1- Müfessir, 96/9-18. ayetlerin arka planına dair aktardığı rivayetlerde yaşanan olayları ve bunların yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Sebep ifade etmede "nass" olmayan rivayet sıygalarının 5. maddesinde Zerkânî, sebep-i nüzule dair rivayetlerden sonra gelen "ف" harfinin ardından şahıs/şahıslar veya hadise/hadiseler zikredildiği takdirde bu rivayetlerin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edileceğini ifade etmişti.⁶⁰ Burada da müfessir, yaşanan olayların ardından *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve

⁵⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 763.

⁵⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 763-764.

⁶⁰ ez-Zerkânî, *Menâhilu'l-İrfân*, I, 108-109.

Ebû Cehil'e râcî olan *hû* zamirini zikretmiştir. Ve 96/18. ayetin indirilmesine sebep olan şahıs ve hadiseleri nakletmiştir. Sonuç olarak bu rivayet sıygası, sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

2- Müfessirin kullandığı ifade kalıbı ve haberi aktarırken isnat vermeden direkt olarak Nebi'nin ağzından aktarması, Mukâtil'in kendi istinbatına işaret etmekte ve iki durum arasındaki ilişkiyi müfessirin kurduğunu düşündürmektedir. Çünkü Mukâtil, bu haberi rivayet eden ravilerin isimlerini zikretmemiştir. Eğer haberin ravilerini zikretmiş olsaydı bu rivayet, ikinci kategoride değerlendirilebilirdi. Sonuç olarak bu rivayet sıygası vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden kabul edilmeye daha uygundur.

Tablo 5

Ayet: el-‘Alak Suresi, 96/1/19

Metin ve Meal:

كَأَلَّا لَا تُطِيعُهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ

“Hayır, ona itaat etme, sen secde et ve yakınlaş!” (96/19)

Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, bu emrin müşriklerin ibadetiyle ilgili olduğunu ifade etmiştir. Müşrikler ibadet ederken önce secde edip ardında rükû yapar ve son olarak ayakta durup ilahlarına dua ve niyazda bulunurlardı. Hz. Peygamber de namazı müşriklerinki gibi kılmakta idi. Ve bu emirle

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

- Direkt
- Kategori 3

birlikte onun müşriklerin namazındaki sıralamadan farklı olarak önce ayakta durması ardından rükû yapması ve son olarak secdeye varması emredilmiştir.⁶¹ Ardından Ebû Cehil'in Hz. Muhammed'in namazdan alıkoyması hususunda Nebi'nin ona itaat etmemesi, Allah için namaz kılması ve ona yaklaşması emredilmiştir.⁶² Müfessir, Hz. Peygamber'e kötülük yapmaya karar vermişken zebanilerden bahsedildiğini duyan Ebû Cehil'in "Allah'ın korkutması geldi." diyerek oradan uzaklaştığını ve bu durumu gören insanların onun Muhammed'den (a.s.) korktuğunu söyleyince kendisinin ondan değil zebanilerden korktuğunu söylediğini nakletmiştir.⁶³

Tahlil:

Mukâtil, bu rivayetleri aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

⁶¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 764.

⁶² Hz. Peygamber'e namazın emredilmesi onun Allah ile olan bağını sağlamlaştırmak ve gönlüne inşirah, sabır ve metanet vermesi açısından önem arz etmektedir. Bu rivayetten de anlıyoruz ki namaz, Hz. Peygamber'e nübüvvetinin ilk zamanlarında emredilmiştir.

⁶³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 764.

2. 68/el-Kalem Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Kalem suresi toplam 52 ayettir. Sureye kasem ile başlanmıştır. Nebi'nin Mekke müşriklerinin iddia ettiği gibi mecnûn olmadığı, aksine yüce bir ahlak ve hidayet üzere olduğu haber verilmiştir. Rasulullah'a, inkârcıların onu atalarının dinine dönme çağrılarına uymaması ve onlara itaat etmemesi emredilmiştir. Ardından kâfir olup, yemin eden, aşağılık ve değersiz olan, onun arkasından konuşup söz taşıyan, hayra engel olan, haddi aşan, çok günahkâr, cahil, kaba kimseye itaat etmemesi emredilmiştir. Kesik kulaklı olan bu şahıs, mal ve oğul sahibi olduğu için kendisine Allah'ın ayetleri okununca “Bunlar öncekilerin masallarıdır!” demiştir. Ardından bahçe sahiplerinin kıssası aktararak, inananların geçici dünya nimetleri yerine ahirette naîm cennetleri ile ödüllendirilecekleri müjdelenmiştir. Ardından inananlar ve inkâr edenlerin bir olmadığı ve dolayısıyla alacakları mükâfatların da bir olmayacağı vurgulanarak, müşriklerin ahirette inananlarla aynı mükâfata sahip olacakları iddiaları çürütülmüştür. Ve inkârcılar, ahirette karşılaşacakları azap haber verilerek korkutulmuşlardır. Hz. Muhammed'in tebliğ vazifesini yaparken hiçbir karşılık beklemediği ve Nebi'nin onlara karşı balık sahibi gibi olmayıp, sabretmesi emredilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin üçü sebab-i nüzul rivayeti, ikisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebab-i nüzule dair toplam beş rivayet bulunmaktadır.

Tablo 6

Ayet: el-Kalem 68/2/1
Metin ve Meal:

“Nûn. Kaleme ve kalemin yazdıklarına andolsun ki.” (68/1)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, Mekke kâfirlerinden olan Ebû Cehil b. Hişam, ‘Utbe b. Rebî’a, Şeybe b. Rebî’a ve diğerlerinin “Muhammed (a.s.) gerçekten bir mecnundur.” demesi üzerine Allah’ın *nûn* yani balığa, kaleme ve meleklerin Âdemoğullarının amellerini satır satır yazmasına yemin ederek, Hz. Muhammed’in mecnun olmadığını vurguladığını nakletmiştir. Ardından asıl deliliğin bu ithamlarda bulunanlarda olduğu ve yakın bir zamanda yani Bedir savaşında da bunu görecekları vurgulanarak tehdit edilmişlerdir.⁶⁴

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

و ذلك حين قال كفار مكة ... فأقسم الله بالحوث

- “Ve Mekke kâfirleri... dediğinde... Bunun üzerine Allah balığa kasem etti.”
- Kategori 3

Tahlil:

Müfessir, 68/1. ayetin indirilmesine sebep olan şahısları ve onlarla Nebi arasında vuku bulan hadiseyi aktardıktan sonra *Fâu’s-Sebebiyye* lafzının kullanarak, Allah’ın bu olay üzerine *nûn*’a yemin ettiğini ifade etmiştir. Müfessir, burada sebep ifade etmede “nass” olan ve olmayan rivayet sıygalarından hiçbirini kullanmamıştır. Lakin ayetin bağlamına dair bir haber aktarmasından dolayı bu rivayetin üçüncü kategori olan vahiy-

⁶⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 403.

vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden kabul edilmesi daha uygun görünmektedir.

Tablo 7

Ayet: el-Kalem 68/2/8	
Metin ve Meal: فَلَا تُطِيعِ الْمُكَذِّبِينَ “Artık yalanlayanlara itaat etme!” (68/8)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, bu ayetin el-Muğire b. ‘Abdullah b. ‘Amr b. Mahzûmoğullarından olan el-Velîd b. el-Muğire ve oğulları, Ebu Kays b. el-Fakih b. el-Muğire ve oğulları, ‘Abdullah b. Ebî Ümeyye, ‘Abdullah b. Mahzûm gibi kimseler hakkında indirildiğini haber vermiştir. Bu kişiler, Nebi’nin atalarının dinine inanmasını talep etmişlerdir. ⁶⁵	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: نزلت هذه الآية في • “Bu ayet... hakkında indi.” • Kategori 1
Tahlil: Müfessir, bu ayetin arka planı hakkında bilgi vermiş ve yaşanan olay ve bu olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayetler kategorisinin 5. maddesinde Dıhlevî’nin zikrettiği “Bu ayet	

⁶⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 403-404.

şu olay üzerine indi” ifade kalıbıyla nakletmiştir.⁶⁶ Dıhlevî, bu ifade kalıbının Hz. Peygamber veya sahabîlerin istinbatına işaret ettiğini ifade ederken; Zerkânî, bu tarz sebep-i nüzul rivayetlerinde “ف” harfinden sonra şahıs/şahıslar veya bir hadise zikredildiği takdirde bu rivayetlerin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edileceğini ifade etmiştir.⁶⁷ Müfessirin, *fâu’s-sebebiyye* lafzının ardından ayetin indirilmesine sebep olan şahısların isimlerini zikretmesi, bu rivayetin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 8

Ayet: el-Kalem 68/2/10-14	
Metin ve Meal: وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ عُتِّلَ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٌ أُنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينٍ “Durmadan yemin eden, aşağılık, daima kusur arayıp iğneleyen, durmadan laf götürüp getiren, iyiliği engelleyen, saldırgan, günahkâr, huysuz ve sert, üstüne üslük soysuzun teki olan, serveti ve evlatları var diye sakın o adama boyun eğme!” (68/10-14)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 68/10. ayette çokça yemin eden, aşağılık ve değersiz olan kişinin el-Velîd b. el-Muğire olduğunu “ya‘nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁶⁸ Ve bu kişinin dininden dönmesi için Nebi’ye mal teklif etmesi üzerine Allah’ın	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: يعني • “Yani”

⁶⁶ ed-Dihlevî, *el-Fevzu’l-Kebîr*, 69.

⁶⁷ ez-Zerkânî, *Menâhîlu’l-Irfân*, I, 108-109.

⁶⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 404.

Muhammed’in (a.s.) o günahkâr ve nankör kimseye itaat etmemesini emrettiği 76/24. ayeti zikretmiştir.⁶⁹ Müfessir, 68/10-16. ayetlerin de el-Velîd hakkında olup, onun gıybet yapan, söz taşıyan, hayra engel olup haddi aşan, çok günahkâr, cahil, kaba ve kulağı kesik olan biri olduğunu nakletmiştir.⁷⁰ el-Velîd, mal ve oğul sahibi olduğu için kendisine Allah’ın ayetleri okununca “Bunlar öncekilerin masallarıdır!” yani Rüstem ve İsfendiyar hakkında anlatılan yalan efsaneler olduğunu iddia etmiştir. Bunun üzerine Allah, onun maruz kalacağı azabı haber vermiştir.	• Kategori 3
Tahlil: Müfessir, bu ayetin sibakını da gözeterek mevzu bahis edilen kişinin el-Velîd b. el-Muğire olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmekle yetinmiştir. Mukâtil, bu ayetlerin inişine sebep olan olay ve kişiyle ilgili rivayeti sebep ifade etmede <i>nass</i> olan ve olmayan sıygalarla aktarmadığı lakin ayetin bağlamından haber verdiğiinden dolayı bu rivayetin üçüncü kategori olan vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden kabul edilmesi daha uygun görünmektedir.	

⁶⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 404.

⁷⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 404-405.

Tablo 9

Ayet: el-Kalem 68/2/34	
Metin ve Meal: إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٍ النَّعِيمِ “Muhakkak takva sahipleri için Rabbleri katında naim cennetleri vardır.” (68/34)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, Allah’ın bu ayeti indirdiğinde Mekke kâfirlerinin kendilerine ahirette Müslümanlar’dan daha üstün hayırlar verileceğini iddia ettiklerini nakletmiştir. Bunun üzerine Allah, “Müslümanlar’ı günahkârlar gibi kılar mıyız hiç?” (68/35) buyruğunu vahyetmiştir.⁷¹ Bunu yaparken de Allah ve Mekke kâfirleri arasındaki diyalektik ilişkiyi ifade eden bir kalıp kullanmıştır.	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: و لما أنزل الله هذه الآية... قال كفار مكة... يقول الله • “Allah bu ayeti indirdiğinde... Mekke kâfirleri dedi... Allah buyurdu.” • Kategori 1
Tahlil: Müfessirin bu iki ayeti aktardığı ifade kalıbıyla onları birbirine bağlaması ve ayetlerin inişine sebep olan şahıslar ve olayları aktarması, bu rivayetin sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun olduğunu göstermektedir.	

⁷¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 407.

Tablo 10

Ayet: el-Kalem 68/2/45	
Metin ve Meal: وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ “Ben onlara mühlet veriyorum. Şüphesiz ki benim keydim çok çetindir.”	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, bu ayetin Kureyşlilerin alay edenleri hakkında indirildiğini nakletmiştir. ⁷²	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: نزلت هذه الآية في • “Bu ayet şunun hakkında indi.” • Kategori 1
Tahlil: Müfessir, bu ayetin indirilmesine sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayetler kategorisinin 5. maddesinde Dıhlevî’nin zikrettiği “Bu ayet şunun hakkında indi.” ifade kalıbı şeklinde nakletmiştir. ⁷³ Dıhlevî, bu ifade kalıbının Hz. Peygamber veya sahabîlerin istinbatına işaret ettiğini ifade ederken Zerkânî, bu tarz sebeb-i nüzul rivayetlerinde “ف” harfinden sonra şahıs/shahıslar veya bir hadise zikredildiği takdirde bu rivayetlerin sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edildiğini ifade etmiştir. Müfessirin, <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzının ardından	

⁷² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 411.

⁷³ ed-Dihlevî, *el-Fevzu’l-Kebîr*, 69.

ayetin indirilmesine sebep olan şahısları zikretmesi, bu haberin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun olduğunu göstermektedir.

3. 73/el-Müzzemmil Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Müzzemmil suresi toplam 20 ayettir. Sure, Nebi'ye nida ile başlamıştır. Nebi'nin gecenin bir kısmında kalkıp namaz kılması, tane tane Kur'ân okuması emredilmiştir. Ve ona ağır bir söz ilkâ edileceği ifade edildikten sonra Rabbin ismini anması ve sadece ona yönelmesi buyrulmuştur. Allah'ın tek ilah ve vekil olduğu vurgulandıktan sonra Nebi'nin müşriklerinin sözlerine katlanması ve onlardan güzelce uzaklaşması emredilmiştir. 73/15-16. ayetlerde Allah'ın Hz. Muhammed'i elçi ve şahit olarak göndermesini hafife alıp, küçümseyen nimet sahibi inkârcılar olan Mekkeli müşriklere, Firavun'un Hz. Musa'yı küçümsemesinin neticesinde maruz kaldığı azap hatırlatılmıştır. Firavun'un Hz. Musa'ya asi olması ile Mekke kâfirlerinin Hz. Muhammed'e karşı asi ve inkârcı olmaları arasında bağ kurulmuş ve muhataba sert bir mesaj verilmiştir. Firavun'un bütün bu asi tavırlarının sonucunda maruz kaldığı helak vurgulanarak, Mekke kâfirleri benzer bir son ile korkutulmuştur. Ve inananların Kur'ân'dan kolaylarına geleni okumaları buyrularak, sorumlulukları hafifletilmiştir. Müfessir, bu surenin başı ile sonu arasında 1 yıl olduğunu ifade etmiş ve inzal zamanına dair tarihi bir detay vermiştir.⁷⁴

Müfessirin bağlama dair aktardığı bir rivayet vardır ve bu vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerdendir.

⁷⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 479.

Tablo 11

Ayet: el-Müzzemmil 73/3/11	
Metin ve Meal: وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِيَ النَّعْمَةِ “Nimet içindeki o yalancılarla Beni baş başa bırak!” (73/11)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 73/11. ayette Allah, nimet içerisindeki küfür sahiplerinin Kendisiyle baş başa bırakılmasını emretmiştir. Müfessir, bu kimselerin Muğire b. ‘Abdullah b. ‘Amr b. Mahzûmoğulları olduğunu nakletmiştir. ⁷⁵ Allah, bunları Bedir savaşında helak edene kadar Nebi’nin Kendisine mühlet vermesini buyurmuştur.	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: يقول • “-Allah- buyurdu.” • Kategori 3
Tahlil: Mukâtil, bu ayetin arka planındaki kişileri hiçbir sebeb-i nüzul sıygası kullanmadan direkt olarak Allah’tan aktarmıştır. Bu ifade sıygasının Hz. Peygamber veya sahabîlerin veyahut müfessirin kendi istinbatına işaret etme ihtimali vardır. Lakin müfessirin haberin ravilerini zikretmemesinden dolayı bu rivayet üçüncü kategoriye dâhil edilecektir.	

⁷⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 476-477.

4. 74/el-Müddessir Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Müddessir suresi toplam 56 ayettir. Sure, Nebi'ye nida ile başlamıştır. Mukâtil'in bu ayetlerin arka planına dair verdiği malumat şöyledir: Hz. Muhammed, Mekke kâfirlerinin eziyetlerinden dolayı Hira mağarasına gizlenmiştir. Yolda yürürken isminin seslenildiğini duymuş etrafına bakmış ve kimseyi göremeyince yoluna devam etmiştir. Ardından yine kendisine seslenildiğini duymuş ve kimseyi göremeyince bunun şeytandan olduğunu zannedip korkmuştur. Üçüncü defa kendisine seslenildiğinde etrafına tekrar bakmış, yine kimseyi görememiştir. Ardından göğe baktığında Cebrail'i tahtın üzerinde nurlar içinde görmüş ve korkudan bayılmıştır. Kendine geldiğinde korkarak eve dönmüş ve Hz. Hatice'ye kendisini örtmesini istemiştir. Kendine geldiğinde ise kendisinden korkmaya başladığını ifade etmiş, bunun üzerine eşi, ona korkmaması gerektiğini çünkü onun iyi bir insan olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Cebrail oraya gelmiş ve “Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve -Allah'ı tevhid etmeyen Mekke kâfirlerini azap ile- uyar! Ve sadece Rabbini tekbir et –ve Mekke kâfirlerini gözünde büyütme-!” ayetlerini vahyetmiştir. Bunu duyan Hz. Peygamber, hemen kalkarak “*Allahu ekber kebîra!*” demiştir. Ardından ona elbisesini temiz tutması emredilmiştir.⁷⁶ Müfessir, o dönemde Arap dilinin kullanımıyla ilgili olarak elbiseyi temiz tutma ifadesinin günahlardan sakınma anlamına geldiğini nakletmiştir.⁷⁷ Ardından *rûcz* hastalığına yakalanan develer gibi hareketsiz duran *I'sâf* ve *Nâile* putlarından uzak durması emredilmiştir. Yaptığı bağışları daha fazlasının kendisine verilmesi beklentisiyle vermemesi, Rabb hatrına Mekke kâfirlerinin eziyetlerine ve onu yalanlamalarına sabretmesi emredilerek, Nebi teselli edilmiştir.

⁷⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 489-490.

⁷⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 490.

Ardından kıyamet günün zorluğu ve dehşeti haber verilerek, kâfirler korkutulmuştur. Ve bir müşrik profili örnek verilmiştir. Mukâtil, bu kişinin el-Velîd b. el-Muğîre olduğunu nakletmiştir. el-Velîd, bolca malı ve erkek evlatları olan, malının daha da artmasını isteyen ve Allah'ın ayetlerine karşı çok inatçı biridir. 74/18-25. ayetlerde Hz. Muhammed'in durumu hakkında düşünüp, taşındıktan sonra yüzünü ekşitip, suratını astığı ve büyüklük taslayarak, Kur'an'ın insan sözü ve sihir olduğunu söylediği haber verilmiştir.⁷⁸ Onun bu hal, tavır ve sözleri üzerine Allah, ona şiddetli ve kavurucu sakar ile azap edeceğini bildirmiştir. Ardından cehennemde on dokuz bekçi bulunduğu ve bu sayının inkârcılar için bir fitne, kitap ehli ve inananların ise şüpheyne düşmemeleri için haber verildiği ifade edilmiştir. Devamında herkesin işlediği fiillerin rehini olduğu vurgulanarak, ahirette cennet ehli olan Ashâbu'l-Yemîn'in mücrimlerle kendilerini Sakar'a sürükleyen ne olduğu hakkındaki konuşmaları aktarılmıştır. Son olarak Kur'an'ın bir tezkîre olduğu vurgulanmıştır.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin beşi sebab-i nüzul rivayeti, ikisi tefsir için yapılan sebab-i nüzul değerlendirmeleri ve beşi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebab-i nüzule dair toplam on iki rivayet bulunmaktadır.

Tablo 12

Ayet: el-Müddessir 74/4/11-29
Metin ve Meal: ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا وَبَنِينَ شُهُودًا وَمَهَدْتُ لَهُ تَمَهِيدًا ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ۖ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ۖ سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا

⁷⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 495-496.

“Beni, yarattığım kişiyle baş başa bırak. Ona bolca mal ve gözü önünde duran oğullar verdim. Kendisine alabildiğine imkânlar sağladım. Sonra da hırsla daha da arttırmamı umar. Hayır, umduğu gibi olmayacak. Çünkü o, bizim âyetlerimize karşı inatçıdır. Ben onu dimdik bir yokuşa sardıracağım. Çünkü o, düşündü, taşındı, ölçtü biçti. Kahrolasica nasıl ölçtü biçti! Sonra derin derin düşündü. Sonra yüzünü ekşitti, kaşlarını çattı. Sonra arkasını döndü ve büyüklük taslayıp, şöyle dedi: ‘Bu ancak insan sözüdür.’ Ben onu Sakar’a sokacağım! Sakar’ın ne olduğunu sen ne bileceksin? Geride bir şey koymaz, derileri kavurur.” (74/11-29)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, 74/11-26. ayetlerle ilgili şöyle nakletmiştir: Mahzûmoğulları kabilesinin reislerinden olan el-Velîd b. el-Muğîre “<i>el-vahîd fî kavmihî</i>” yani kavminin biricigi olarak bilinirdi. el-Mü’min suresinin ilk üç ayeti nazil olduğunda Nebi, bu ayetleri Mescid-i Haram’da ayağa kalkıp okumuş ve el-Velîd’in de orada olduğunu fark edince ayetleri tekrar okumuştur. el-Velîd, bu ayetleri işittikten sonra kabilesinin meclisine giderek, duyduklarının insan ve cin sözü olmayıp, üstün bir kelim olduğunu söylediğinde Kureyşliler, onun da dininden döndüğünü zannetmişlerdir. Bunun üzerine Ebû Cehil, el-Velîd ile görüşerek Kureyş’in kendisi için para topladığını çünkü onun Muhammed’in (a.s.) yemeğinde gözü olduğunu düşündüklerini	1- و ذلك أن الله أنزل على النبي • “Ve Allah Nebi’ye indirdi.” (40/1-3) • Kategori 1 فلما نزلت هذه الآية... فأنزل الله على النبيه • “Bu ayet indiğinde... Bunun üzerine Allah, Nebi’sine indirdi.” (51/52) • Kategori 1

aktarmıştır. Bunun üzerine el-Velîd, kendisinin kavminin en zenginlerinden ve en çok evladı olanlarından biri olduğunu söyledikten sonra öfkeyle kavmine gitmiştir. Muhammed'in (a.s.) bir sihirbaz olduğunu, insanları ayıran büyüleri bildiğini ve Yesâr b. Ebî Fukeyhe'nin sihri Müseylemetu'l-Kezzab'tan Muhammed'e (a.s.) aktardığını iddia etmiştir.⁷⁹ Müfessir, Hz. Peygamber'in kendisine atılan bu iftiraları duyunca çok üzülmeye üzerine Allah'ın sabretmesi için onu teselli ederek "Ey Muhammed! Onlardan önce gelen elçilerin her birine de 'sihirbaz veyahut deli' derlerdi." (51/52) ayetini indirdiğini nakletmiştir.⁸⁰ Ve "Yapayalnız -malı, mülkü, evladı yok iken yarattığımla beni baş başa bırak!" (74/11) ayetinin el-Velîd b. Muğire hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁸¹

2- Müfessir, 74/11-29. ayetler arasında Allah'ın el-Velîd b. el-Muğire'yi yapayalnız yani malı, mülkü, evladı yok iken yarattığı, ona yaz-kış verimi kesilmeyen Taif'teki bahçeyi, her zaman yanında ve hepsi erkek olan evlatları, bolca mal

أنزل في 2-

- "...hakkında indirildi." (74/11)
- Kategori 2

⁷⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 491-496.

⁸⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 494.

⁸¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 491.

ve hayrı ona Kendisinin verdiğini beyan ettiğini haber vermiştir. Ardından el-Velîd'in Muhammed'in (a.s.) durumu hakkında ne söyleyeceğini enine boyuna düşündükten sonra yüzünü ekşitip, büyüklük taslayarak, -daha önce nakledilen rivayette anlatıldığı gibi- Muhammed'in (a.s.) bir sihirbaz olup, Yesâr b. Ebî Fukeyhe'nin sihri Müseylemetu'l-Kezzab'tan ona aktardığını ve vahyin insan sözü olduğunu iddia ettiğini nakletmiştir.⁸² Bunun üzerine Allah, ona şiddetle nasıl azap edeceğini haber vermiştir.

Tahlil:

1- Mukâtil, yukarıdaki rivayetleri aktarırken “و ذلك أن الله أنزل على النبي” diyerek el-Mü'min suresi 40/1-3. ayetlerin indirilişini ve ardından bu ayetler indirilince yaşananlar sonucu kendisi hakkında söylenenlere Nebi'nin üzülmeye üzerine Allah'ın ez-Zâriyât suresi, 51/52. ayeti indirdiğini “فلما نزلت هذه الآية... فأنزل الله على النبيه” şeklinde nakletmiştir. Ardından da 74/11. ayetin el-Velîd hakkında indirildiğini “أنزل في” kalıbıyla aktarmıştır.⁸³

Müfessir, el-Mü'min, 40/1-3 ve ez-Zâriyât, 51/52. ayetlerin inmesine sebep olan olayları, bunların indirilmesinden sonra yaşanan hadiseleri ve onların da sebep olduğu durumlar sonucunda Allah'ın başka bir ayeti indirmesi ile ilgili rivayetleri aktarırken, sebebiyet ifade eden rivayet kalıpları kullanmıştır. Ve mezkûr ayetlerin inmesine sebep

⁸² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 491-496.

⁸³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 494.

olan şahsiyetler ve olaylar aktararak, bu ayetlerin bağlamından haber verilmiştir. Müfessir, bunları ifade ederken *fâu* 's-sebebiyye kalıbını kullanmıştır. Sonuç olarak bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

2- Müfessir, 74/11. ayetin kimin hakkında indirildiğini açıkça zikretmiştir. Lakin rivayeti aktarırken kullandığı sebab-i nüzul sıygası meçhul formdadır. Müfessirin hem naklettiği bu rivayeti aldığı kaynağı/kaynakları zikretmemiş olması hem de sıygayı meçhul formda aktarması rivayetin mevsukiyetini zayıflatmaktadır. Ve bu haberin Hz. Peygamber veya sahabe istinbatına dayandığını düşündürmektedir. Bu sebeplerden dolayı bu rivayetin tefsir için olan sebab-i nüzul değerlendirmelerine dâhil edilmesi daha uygun görünmektedir.

Tablo 13

Ayet: el-Müddessir 74/4/30-31

Metin ve Meal:

عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمُ إِلَّا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا لِيَسْتَيَقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ
وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا هِيَ
إِلَّا ذِكْرَى لِلْبَشَرِ

“Üzerinde on dokuz vardır. Biz, cehennemin görevlilerini ancak meleklerden kıldık. Onların sayısını inkâr edenler için bir imtihan vesilesi yaptık ki kendilerine kitap verilenler kesin olarak bilsinler, iman edenlerin imanı artsın, kendilerine kitap verilenler ve mü'minler şüpheye düşmesin, kalplerinde bir hastalık bulunanlar ile kâfirler, ‘Allah örnek olarak bununla neyi anlatmak istedi’ desinler. İşte böyle. Allah

dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola iletir. Rabbinin ordularını ancak kendisi bilir. Bu, insanlar için ancak bir uyarıdır.” (74/30-31)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Mukâtil, cehennemde bekçilik yapan on dokuz melek ile ilgili 74/30-31. ayetlerin nazil olmasından sonra yaşananlarla ilgili bazı rivayetler aktarmıştır. Bunlara göre Allah, “Üzerinde on dokuz vardır.” (74/30) deyince Ebû Cehil, Muhammed’in (a.s.) askerlerinin sayısının on dokuz olduğunu ve onun bunlarla kendilerini korkuttuğunu, oysaki aralarında öyle güçlü kimselerin bulunup, on dokuz askeri kolaylıkla alt edeceklerini söylemiştir. Güçlü olduğu için kendisine Ebu’l-Eşeddîn ismi verilen ama asıl adı Ebu’l-A‘ver olan kişi, bu askerlerin on yedisinin hakkından gelebileceğini ikisini de diğerlerine bıraktığını söylemiştir. Bunun üzerine Allah, bu on dokuz sayısının onlar için bir fitne olduğunu ifade etmiş ve Ebû Cehil’in “Muhammed’in askerleri sadece on dokuzdur.” sözü üzerine “Onun üzerinde iri-yarı, sert mizaçlı melekler vardır.” (66/6) ayetini indirmiştir.⁸⁴ Ve yine Ebû Cehil ve Ebu’l-

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

1- فلما قال الله ... قال ابو جهل

- “Allah ... dediğinde ... Ebû Cehil dedi.”
- Kategori 3

حين قال...فأنزل الله في

- “İkisi... dediğinde... Bunun üzerine Allah hakkında indirdi.”
- Kategori 1

و أنزل الله في قول ابي الاشدين

- “Ve Allah Ebu’l-Eşeddin’in sözü hakkında indirdi.”
- Kategori 1

و أنزل في

⁸⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 496-497.

Eşeddin'in nakledilen sözleri üzerine Allah "Rabbinin askerlerini Kendisinden başkası bilemez." (74/31) ayetini indirmiştir.⁸⁵ 2- Müfessir, Allah'ın cehennem bekçilerinin sayısı ile ilgili şüpheleri olan Mekke kâfirlerinin durumunu haber verdikten sonra kulu ve elçisi Muhammed'in (a.s.) söylediklerinin hakk olduğunu, bu gaybi haberleri Allah'tan aldığını ve kendi hevasından konuşmadığını vurgulamak için 74/30. ayeti buyurduğunu nakletmiştir. Ardından Kitap ehlinde olanların yani Yahudiler'in cehennem bekçilerinin sayısının on dokuz olduğunu Tevrat'ta okudukları ve dolayısıyla bu ayetlerle Muhammed'in (a.s.) peygamberliğinin hakk ve tebliğ ettiği vahyin de Allah'tan olduğu hususunda şüphelerinin giderilmesinin ve ona tâbî olan inananların imanının artmasının amaçlandığını ifade etmiştir.⁸⁶	• "Ve şunun hakkında indirildi." • Kategori 2 يقول الله - 2 • "Allah buyurdu." • Kategori 3 يعني • "Yani" • Kategori 3

Tahlil:

1- Müfessirin 74/30. ayetin indirilmesinden sonra yaşananları isnad zinciri vermeksizin direkt olarak Allah'tan aktarması ve bağlama dair bilgi vermesinden dolayı bu rivayet üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir. Müfessir, devamındaki iki rivayette yaşananlar üzerine Allah'ın 66/6. ayeti indirdiğini haber verirken, sebebiyet ifade eden rivayet

⁸⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 496-497.

⁸⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 497-498.

kalıbı kullanmıştır.⁸⁷ Sonuç olarak bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur. Son rivayette ise ayetin kimin hakkında indirildiğini zikretmiştir. Lakin rivayeti aktarırken kullandığı sebab-i nüzul sıygası meçhul formdadır. Müfessirin hem naklettiği bu rivayeti aldığı kaynağı/kaynakları zikretmemiş olması hem de sıygayı meçhul formda aktarması rivayetin mevsukiyetini zayıflatmaktadır. Ve bu haberin Hz. Peygamber veya sahabe istinbatına dayandığını düşündürmektedir. Bu sebeplerden dolayı bu rivayetin tefsir için olan sebab-i nüzul değerlendirmelerine dâhil edilmesi daha uygun görünmektedir.

2- Müfessir, ayetle ilgili bilgi verdikten sonra “Allah buyurdu.” ifadesini kullanarak, rivayeti direkt Allah’tan aktarmıştır. Lakin bağlama dair bilgi vermesinden dolayı bu rivayet üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.⁸⁸

Müfessir, 74/31. ayette zikredilen kalplerinde hastalık bulunanlardan kastın Medine Yahudiler’i ve kâfirlerden kastın da Mekke halkından Arap müşrikler olduğunu “ya’nî” sıygasıyla ifade etmiştir.⁸⁹ Müfessir, bu ayeti sibakıyla yani 74/30. ayetle birlikte okumuştur. Bunun sonucunda 74/31. ayette rivayeti detaylı bir sebab-i nüzul sıygası kullanmadan “ya’nî” ifade kalıbıyla aktarmıştır. Dolayısıyla bu haberin, tefsir için yapılan esbâb-ı nüzul değerlendirmeleri kategorisi kapsamında değerlendirilme ihtimali bulunmasına karşılık müfessirin apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmamasından dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

⁸⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 497.

⁸⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 497.

⁸⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 497-498.

Tablo 14

Ayet: el-Müddessir 74/4/45	
Metin ve Meal: وَكُنَّا نَحُورُ مَعَ الْخَائِضِينَ “Bâtıla dalanlarla birlikte biz de daldık.” (74/45)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 74/45. ayette bâtıla ve inkâra dalanların Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir. ⁹⁰	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: يعني • “Yani” • Kategori 3
Tahlil: Mukâtil, bu rivayeti “ya’nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

Tablo 15

Ayet: el-Müddessir 74/4/49
Metin ve Meal: فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّنْذِيرَةِ مُعْرِضِينَ

⁹⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 499.

“Böyleyken onlara ne oluyor da öğütten yüz çeviriyorlar?” (74/49)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, Kur’ân’ı işittiklerinde yabani eşekler gibi ürküp kaçan ve Kur’ân’dan yüz çevirenlerden bahseden 74/49. ayetin Kureyş kâfirleri hakkında indirildiğini nakletmiştir. ⁹¹	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: نزلت هذه الآية في • “Bu ayet şunlar hakkında indi.” • Kategori 1
Tahlil: Müfessir, bu ayetin kimler hakkında indiğini ifade etmek için “ف” harfinden sonra topluluk ismi zikretmiştir. Bu rivayeti sebeb-i nüzul rivayetleri kategorisine dâhil etmeyi uygun görmekteyiz.	

Tablo 16

Ayet: el-Müddessir 74/4/52	
Metin ve Meal: بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنَشَّرَةً “Hatta onlardan her biri kendisine açılmış sahifeler verilsin ister.” (74/52)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, Mekke kâfirlerinin Nebi’den İsrailoğullarının işledikleri günahları ve	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

⁹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 499-500.

kefareтини diğer gün başularında yazılı olarak buldukları gibi eğer gerçekten peygamber ise onların ilahlarının batıl, gökteki ilahın hak ve kendisinin de gerçekten peygamber olduğunu ifade eden ve meleklerin de buna şahitlik ettiği bir kitabı bulmayı talep etmeleri üzerine bu ayetin vahyedildiğini nakletmiştir. Bu talebin ardından Cebrail, Hz. Peygamber’in de bunu istemesi halinde onu yerine getirebileceğini, buna karşılık olarak onların da İsrailoğullarına verilen azaba onların da yakalanacağını söylemiştir. Lakin Hz. Peygamber bu tekliften hoşlanmamıştır.⁹²	ذلك ان كفار مكة قالوا للنبي... فقال جبريل • “Mekke kâfirleri Nebi’ye... demişti... Bunun zerine Cebrail dedi.” • Kategori 3
Tahlil: Müfessir, gayba dair olan bu rivayeti aktarırken herhangi bir nüzul sebebi sıygası kullanmamıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti nc kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

5. 111/el-Mesed Suresi

Genel Mlahazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Mesed suresi toplam 5 ayettir. Asıl ismi ‘Abdu’l-‘Uzza b. ‘Abdu’l-Muttalib olan Eb Leheb, Hz. Muhammed’in amcasıdır. “Yakın

⁹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 500.

akrabanı uyar!” (26/214) emriyle akrabalarını toplayıp, yedirdikten sonra kendisinin Allah tarafından onlara gönderilmiş bir uyarıcı olduğunu ve onlara Araplardan hiç kimsenin getirmediği dünya şerefini getirdiğini ve onların Müslüman olup, kurtulmaları ve ona itaat etmelerini söyleyince Ebû Leheb’in “Ey Muhammed! Elin kurusun! Bizi bunun için mi davet ettin?” demesi üzerine Allah, 111/1. ayeti indirmiştir. Ve ahirette onun malının da kazandığının da kendisine fayda etmeyeceği ve karısının da boynunda hurma lifinden bir ip olup kocasına odun taşıyacağı haber verilmiştir.⁹³

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin üçü sebab-i nüzul rivayeti, biri de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebab-i nüzule dair toplam dört rivayet bulunmaktadır.

Tablo 17

Ayet: el-Mesed, 111/5/1	
Metin ve Meal: تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ “Ebû Leheb’in iki eli kurusun! Kendisi de helak oldu zaten.” (111/1)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Nebi’ye “Yakın akrabanı uyar!” (26/214) ayeti indirilip Hâşim ve Muttalib oğullarını uyarması emredilince Nebi, Hz. Ali’ye “Ey Ali! Ben yakın akrabalarımı uyarmakla emrolundum. Bunun için sen bize bir yemek hazırla da onları davet edip, uyarayım.” demişti. Bunun üzerine Hz. Ali	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: و ذلك أنه فأنزل الله فيه • “Ve o -Nebi-... Bunun üzerine Allah onun... hakkında indirdi.”

⁹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 903-906.

koyun paçası alıp, pişirmiş ve bir çömlek süt getirmişti. Nebi, Hâşim ve Muttalib oğullarından oluşan kırk kişilik bir grubu yemeğe davet etmiş ve hepsi iyice doyup kalkınca Ebû Leheb “Andolsun ki bununla size büyü yaptı. Bizden on kişi bir oğlak yer ve bir çömleği içer. Muhammed (a.s.) ise kırk kişiyi bir koyun paçasıyla doyurdu, bir kap su ile de susuzluğunuzu giderdi.” demişti. Amcasının bu dedikleri Nebi’ye ağır geldiği için inzarı o gece yapmamıştı. Bir başka gece yine akrabalarını davet edip, doyurduktan sonra onlara “Ey Hâşimoğulları, ey Muttaliboğulları! Ben Allah tarafından size gönderilmiş bir uyarıcıyım. Allah tarafından size gönderilmiş bir beşerim. Ben size Araplardan hiç kimsenin getirmediği bir şey getirdim. Size dünya şerefi getirdim. Müslüman olun ve kurtulun, bana itaat edin ve hidayet bulun!” demişti. Onun bu sözlerinin ardından Ebû Leheb’in “Ey Muhammed! *tebben leke* (hüsrana uğrayasın), bizi bunun için mi davet ettin?” demesi üzerine Allah, “Ebû Leheb’in iki eli kurusun! Kendisi de helak oldu zaten.” (111/1) ayetini indirmiştir.⁹⁴

- Kategori 1

⁹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 903-904.

Tahlil:

Müfessir, bu ayetin indirilmesine sebep olan olayları ve şahsı zikretmiştir. Sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayetler kategorisinin 5. maddesinde Zerkânî, bu tarz sebep-i nüzul rivayetlerinde “ف” harfinden sonra şahıs/şahıslar veya bir hadise zikredildiği takdirde bu rivayetlerin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.⁹⁵ Müfessirin, *fâu*’s-sebebiyye lafzının ardından ayetin indirilmesine sebep olan şahısları zikretmesi, bu rivayetin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 18**Ayet:** el-Mesed, 111/5/2-5**Metin ve Meal:**

مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ

“Ahirette malı da, kazandığı da kendisine fayda etmedi. O alevli ateşe atılacak! Boynunda ipten bükülmüş bir halat bulunduğu halde karısı da (o ateşe atılacaktır).”
(111/2-5)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 111/2. ayetteki kazancın Ebû Leheb’in evlatları olan ‘Utbe, ‘Uteybe ve

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

- 1- يعني
- “Yani”
 - Kategori 3

⁹⁵ ez-Zerkânî, *Menâhîlu’l-İrfân*, I, 108-109.

Muakkib olduğunu “ya’nî” lafzıyla açıklamıştır.⁹⁶ 2- Ve onun alevli bir ateşe atılacağı haber verildikten sonra 111/4-5. ayetlerde karısı olan Ebû Süfyân b. Harb’ın kız kardeşi Ümm Cemîl’in de boynunda demirden bir zincir olduğu halde ona odun taşıyacağı ifade edimiştir. Müfessir, bu ayet inzal olunduktan sonra Ebû Leheb, karısı Ümm Cemîl’e “Muhammed (a.s.), kocanı, seni ve çocuklarını hicvetti.” demiş ve buna sinirlenen kadın cariyesine koyun pisliklerini, kan ve dışkıları taşımasını emretmiş Nebi’yi küçük düşürmek amacıyla yola çıkmıştı. Nebi’nin Safa yakınında bir evde bulunduğunu öğrenince, Nebi’nin yanında bulunan Ebû Bekr Nebi’ye “Ey Allah’ın Rasulü! Ümm Cemîl geldi. Sanıyorum hayırla gelmedi.” demesi üzerine Nebi “Allah’ım! Onun gözlerini al!” veya buna benzer bir şey söylemiştir. Ardından Ebû Bekr’e onu içeri almasını söylemiş, kadın içeri girdiğinde Nebi’yi görememiş ve evine geri dönmüştür. Ardından Ebû Leheb’in evladı ‘Utbe, ticaret maksadıyla Şam’a doğru yolculuk ederken es-Sıfah denilen yere varınca ‘Utbe’nin	فلما نزلت هذه الآية في 2- • “Bu ayet... hakkında indiğinde...” • Kategori 1 فأنزل الله في • “Bunun üzerine Allah... hakkında indirdi.” • Kategori 1

⁹⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 904.

yanındakiler Mekke'ye dönmek için yöneldiklerinde onlara “Mekke'ye döndüğümüzde Muhammed'e (a.s.) benim en-Necm suresini – ki bu sure, Nebi'nin açıktan okuduğu ilk sureydi- inkâr ettiğimi bildirin!” demişti. Bu haber Nebi'ye ulaşınca Nebi, ‘Utbe'ye bir köpeğin musallat olup, onu yemesi için dua etmişti. Ardından bir aslan onu yemiştir. Müfessir, ‘Utbe'nin “Mekke'ye döndüğümüzde Muhammed'e (a.s.) benim en-Necm suresini inkâr ettiğimi bildirin!” sözleri üzerine Allah'ın “Kahrolası insan! Onu kâfir olmaya ne itti?” (80/17) ayetini indirdiğini nakletmiştir.⁹⁷	
Tahlil: 1- Mukâtil, bu rivayeti “<i>ya nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 2- Müfessir, bu ayetlerin indirilmesine sebep olan olay ve şahısları “ف” harfinden sonra zikretmiştir. Müfessirin, <i>fâu's-sebebiyye</i> lafzının ardından ayetin indirilmesine sebep olan şahısları zikretmesi, bu rivayetin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun olduğunu göstermektedir.	

⁹⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 904-906.

6. 81/et-Tekvîr Suresi

Mekke’de nazil olmuştur.⁹⁸ Müfessir, bu surede sebep-i nüzule dair hiçbir rivayet aktarmamıştır.

7. 87/el-A‘lâ Suresi

Mekke’de nazil olmuştur.⁹⁹ Müfessir, bu surede sebep-i nüzule dair hiçbir rivayet aktarmamıştır.

8. 92/el-Leyl Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Leyl suresi toplam 21 ayettir. Allah, gece ve gündüze yemin ettikten sonra Mekkelilere hitap ederek, amellerinin çeşit çeşit olduğunu ifade etmiştir. Ardından Allah yolunda malını infak eden ile cimrilik gösteren kimseler karşılaştırılmıştır. Cimrilik gösterenin malının kendisine fayda vermeyeceği ve ahirette maruz kalacağı azap haber verilmiştir. Allah yolunda malını infak ederek, malını temizleyen kimsenin ise ahirette razı olacağı ifade edilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin ikisi sebep-i nüzul rivayeti, ikisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam dört rivayet bulunmaktadır.

Tablo 19

⁹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 599.

⁹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 667.

Ayet: el-Leyl, 92/8/4	
Metin ve Meal: إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى “Elbette amelleriniz çeşit çeşittir.” (92/4)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Allah, gece ve gündüze yemin ettikten sonra Mekkelilere hitap ederek, amellerinin çeşit çeşit olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁰	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: • Direkt • Kategori 3
Tahlil: Müfessir 92/4. ayetteki <i>sa ‘yukum</i> lafzındaki “sizler” zamirinden maksadın Ehl-i Mekke olduğunu hiçbir sıyga kullanmadan direkt ifade etmiştir.¹⁰¹ Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

Tablo 20

Ayet: el-Leyl, 92/8/5-6
Metin ve Meal: فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى “Artık kim verir, ittika eder ve en güzel sözü tasdik ederse...” (92/5-6)

¹⁰⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 721.

¹⁰¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 721.

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 92/5. ayetteki “Artık kim verir ve ittika ederse...” ayetinin Hz. Ebu Bekir hakkında indirildiğini aktarmıştır. Ona delalet etmesinin sebebini ise vahyin nüzulünün ardından Hz. Muhammed’e tâbî olan kölelerden biri olan Bilâl-i Habeşî, sahibi Ebû Süfyan tarafından işkence görmekteyken Hz. Ebu Bekir’in onu satın alması ve kölelikten azat etmesi olarak açıklamıştır. Bu olay esnasında Ebû Süfyan’ın Hz. Ebu Bekir’e malını boş yere harcadığını söylemesi üzerine Hz. Ebu Bekir, malını bu şekilde harcayarak, öldükten sonra yeniden diriltildiğinde Allah’tan bağışlanma ümit edebileceğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Ebû Süfyan ölümünden sonra yeniden diriltilmeye inanmadığını ve böyle bir gün için de malını feda etmeyeceğini söyleyerek alay etmiş, hatta gülmekten yerlere yatmıştır. Hz. Ebu Bekir’in o günü ahirette kendisine hatırlatacağına yemin etmesi üzerine Allah, bu ayeti indirmiştir.¹⁰²	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: نزلت هذه الآية في... و ذلك أنه... فأنزل الله • “Bu ayet... hakkında indi... Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1
Tahlil:	

¹⁰² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 721-722.

Müfessir, bu ayetlerin indirilmesine sebep olan olay ve şahısları zikretmiştir. Sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayetler kategorisinin 5. maddesinde Zerkânî, bu tarz sebep-i nüzul rivayetlerinde “ف” harfinden sonra şahıs/şahıslar veya bir hadise zikredildiği takdirde bu rivayetlerin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.¹⁰³ Müfessirin, *fâu’s-sebebiyye* lafzının ardından ayetin indirilmesine sebep olan şahısları zikretmesi, bu rivayetin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 21

Ayet: el-Leyl, 92/8/17	
Metin ve Meal: وَسِجِّبْهَا الْأَنْفَى “En takvalı olan ondan uzak tutulur.” (92/17)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir 92/17. ayette zikredilen “En takvalı olan” kişiden kastın Hz. Ebu Bekir olduğunu “ya’nî” lafzıyla açıklamıştır. ¹⁰⁴	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: يعني • “Yani” • Kategori 3
Tahlil:	

¹⁰³ ez-Zerkânî, *Menâhilu’l-İrfân*, I, 108-109.

¹⁰⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 723.

Müfessirin bu rivayeti aktarırken ayetin sibak ve siyakını göz önüne aldığı görülmektedir. Mukâtil, bu rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 22

Ayet: el-Leyl, 92/8/19				
Metin ve Meal:				
وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى “Üstelik onun üzerinde hiç kimsenin karşılığı verilmesi gereken bir nimeti de yoktur.” (92/19)				
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:		Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:		
92/19. ayetin inzal sebebinin yine Bilâl-i Habeşî’nin efendisi Umeyye b. Halef tarafından Hz. Muhammed’in dinine inandığı için işkence gördüğü esnada Hz. Ebu Bekir’in Bilâl’i efendisinden satın alması olayı olduğu nakledilmiştir.¹⁰⁵ Ardından Allah, Hz. Ebu Bekir’in iman etmiş bir köleyi hiçbir dünyalık kazanç elde etmeyi beklemeden efendisinden satın alıp azat etmesi üzerine bu ayeti indirmiştir. Allah da onun malını Kendisinin rızasını		و ذلك أنه...فأنزل الله • “Ve ... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1		

¹⁰⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 723-724.

kazanmak için verdiğini ve yakında onun da razı olacağını vaat ederek sure nihayete erdirilmiştir. ¹⁰⁶	
Tahlil: Müfessir, bu ayetlerin indirilmesine sebep olan olay ve şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayet kalıplarından birini kullanmıştır. Lakin müfessir, <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzının ardından ayetin indirilmesine sebep olan şahısları zikrettiği için bu rivayet, sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun görülmektedir.	

9. 89/el-Fecr Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Fecr suresi toplam 30 ayettir. Sure, fecre, on geceye, çifte ve teke ve geceye yemin edilerek başlamıştır. Ardından Âd, ‘İrem, Semûd ve Firavun kavimlerinin yaşadıkları yerlerde azgınlık edip, fesadı arttırdıklarından dolayı helak edildikleri hatırlatılmıştır. Ve Allah, ikramda bulunduğu kendisini kerem sahibi gören, lakin onu sınıadığında ise Rabbinin kendisini alçalttığını söyleyen kişiden haber vermiştir. Ardından Allah, onların yetime ikramda bulunmayıp, bunu teşvik de etmediği, mirası haram helal demeden yiyip, malı da çok seven kimseler olduklarını ifade etmiş ve kıyamet gününün dehşetiyle korkutmuştur. O gün iman eden nefsin de razı olmuş ve rızaya ermiş olarak Rabbine dönüp, cennetine gireceği haber verilmiştir.

¹⁰⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 723-724.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin üçü sebab-i nüzul rivayeti, biri de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebab-i nüzule dair toplam dört rivayet bulunmaktadır.

Tablo 23

Ayet: el-Fecr, 89/9/15	
Metin ve Meal: فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ “Ama insan Rabbi kendisini nimetlerle sınadığında ‘Rabbim bana hak ettiğim lütufta bulundu’ der.” (89/15)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, “Ama insan Rabbi kendisini nimetlerle sınadığında ‘Rabbim bana hak ettiğim lütufta bulundu’ der.” (89/15) ayetinin Ümeyye b. Halef el-Cumahi ve Abdullah b. Nufeyl ile ilgili olarak indirildiğini nakletmiştir.¹⁰⁷ Abdullah b. Nufeyl, Ümeyye b. Halef’e marufu emretmiş ve kötülükten nehyetmişti. Bunun üzerine Ümeyye b. Halef “Bu böyledir. Çünkü Allah iman edenlerin velisidir. Kâfirlerin ise velisi yoktur.” (47/11) ayetini Abdullah’a hatırlatmıştı. Allah’ın kendisini zengin, Abdullah’ı ise fakir kılmasının sebebinin kendisinin Allah’ın nezdinde	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: نزلت الآية في... فأُنزل الله • “Ayet... hakkında indi... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1

¹⁰⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 689.

Abdullah'tan daha değerli olmasından dolayı olduğunu iddia etmiştir. Bunun üzerine Allah, bu ayetleri indirmiştir. ¹⁰⁸	
Tahlil: Müfessir, bu ayetlerin indirilmesine sebep olan olay ve şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayet kalıplarından birini kullanmıştır. Lakin müfessir, <i>fâu's-sebebiyye</i> lafzının ardından ayetin indirilmesine sebep olan şahısları zikrettiği için bu rivayet, sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun görülmektedir.	

Tablo 24

Ayet: el-Fecr, 89/9/16-17	
Metin ve Meal: وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ كَلَّا بَلْ لَا تَكْرُمُونَ الْيَتِيمَ “Fakat ne zaman Allah onu sınavıp rızkını daraltsa ‘Rabbim beni alçalttı’ der. Hayır!” (89/16-17)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, “Fakat ne zaman Allah onu sınavıp rızkını daraltsa ‘Rabbim beni alçalttı’ der. Hayır!” (89/16-17) ayetiyle ilgili Allah’ın zengini Kendi katında değerli olduğundan dolayı	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: فَقَالَ • “Bunun üzerine –Allah veya Mukâtil -buyurdu.”

¹⁰⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 689-690.

zengin, fakiri de değersiz olduğu için fakir kılmadığını lakin böyle yaparak dünyada zengine iyilikte bulunmak, kıyamet gününde ise fakirin hesabını kolaylaştırmak istediğini söylemiştir. Ardından da el-İnşirah, 94/5-6. ayetleri buna delil olarak göstermiştir. Ve ayetteki sözü sarf edenin Ümeyye b. Halef olduğunu ve Allah'ın onun bu sözlerine cevap mahiyetinde 86/17-20. ayetleri vahyettiğini nakletmiştir. Allah, bu gibi kimselerin yaptıklarının karşılığını ahirette göreceklerini ümit etmediklerinden dolayı yetimi, yoksulu doyurmadıkları, onlara yardım etmedikleri ve diğer insanları da buna teşvik etmediklerini, ayrıca mirası haksız şekilde yedikleri ve malı çokça sevdiklerini ifade etmiştir. Ardından ahiret günü yaşanacaklar bildirilmiş ve bu karakterdeki insanların dünyada iken iyilik yapmadıkları için hayıflanarak pişman olacakları haber verilmiştir.¹⁰⁹

- Kategori 3

Tahlil:

Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

¹⁰⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 690-691.

Tablo 25

Ayet: el-Fecr, 89/9/30	
Metin ve Meal: وَادْخُلِي جَنَّتِي “Gir cennetime!” (89/30)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 89/30. ayetin Hubeyb b. Adî hakkında indirildiğini haber vermiştir. Mukâtil, bu adamın Mekkeliler tarafından asıldıktan sonra yüzünün Medine’ye çevrilmesi üzerine yüzünü kibleye döndürmesi için Allah’a dua ettiğini ve Allah’ın onun duasını kabul edip, rahmetinden dolayı onu cennetine aldığını nakletmiştir. ¹¹⁰	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: نزلت هذه الآية في... • “Bu ayet... hakkında indi.” • Kategori 1
Tahlil: Müfessir, bu ayetlerin indirilmesine sebep olan olay ve şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayet kalıplarından birini kullanmıştır. Lakin müfessir, <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzının ardından ayetin indirilmesine sebep olan şahısları zikrettiği için bu rivayet, sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun görülmektedir.	

¹¹⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 692-693.

10. 93/ed-Duhâ Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan ed-Duhâ suresi toplam 11 ayettir. Sure, duhâ ve geceye yemin edilerek başlamıştır. Ardından Allah'ın elçisi Muhammed'i terk etmediği ve ona darılmadığı haber verilmiştir. Ve onun ahiretinin dünyadaki hayatından daha hayırlı olacağı ve Allah'ın cennette ona razı olacağı şeyleri vereceği müjdelenmiştir. Devamında Allah, Hz. Muhammed'e o zamana kadar bahsettiği yetimken barındırma, dâilde iken hidayet verme, fakirken zengin kılma nimetlerini hatırlatmıştır. Son olarak ona yetimi ve isteyenleri azarlamaması, Rabbinin nimetlerini hatırlatması emredilmiştir. Devamında müfessir, ed-Duhâ, el-İnşirah ve el-Leyl surelerinin Mekke'de birlikte indirildiğini nakletmiştir.¹¹¹ Müfessirin surelerin inzal zamanı ile ilgili naklettiği bu haber, kuvvetle muhtemel menkul bir rivayete dayanmaktadır. Çünkü ayetlerin indirildiği zaman içtihadı değildir ve sadece sahabeden nakledilen haberler yoluyla bilinebilir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı iki rivayet de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerdendir.

Tablo 26

Ayet: ed-Duhâ, 93/10/3
Metin ve Meal: مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ “Rabbin seni terk etmedi ve sana darılmadı da.” (93/3)

¹¹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 733. Müfessir, iki surenin birlikte indirildiğini söylemiş lakin üç sure ismi zikretmiştir. Muhtemelen yanlış yazmıştır.

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 93/3. ayetin arka planında yaşanan olayı şöyle aktarmıştır: Cebrail, Muhammed’e kırk gün veya üç gün boyunca vahiy getirmemişti. Bu durum Müşriklerin Nebi’nin Allah’ın elçisi olmadığı, kendilerini kandırdığı, Allah’ın ve söylediklerini ona öğreten arkadaşının onu terk ettiği ithamlarına sebep olmuştu. Bu halin sebebini Nebi’ye soran Müslümanlar, parmaklarının aralarını temizlemedikleri ve tırnaklarını kesmedikleri için vahyin gelmediği cevabını almışlardı. Müfessir, müşriklerin Hz. Muhammed’e “Rabbi onu terk etti, ona darıldı.” demeleri üzerine Cebrail’in gökten indiğini ve Hz. Peygamber’in onu çok özlediğini söylediğini nakletmiştir. Cebrail de Nebi’yi çok özlediğini lakin kendisinin de Allah’ın emrinde bir kul olduğunu söyledikten sonra “Rabbin seni terk etmedi, sana darılmadı da.” (93/3) ayetini vahyetmiştir.¹¹²	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: فقال الله • “Bunun üzerine Allah buyurdu.” • Kategori 3
Tahlil:	

¹¹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 731.

Müfessir, ayetle ilgili bilgi verdikten sonra “Allah buyurdu.” ifadesini kullanarak, rivayeti direkt Allah’tan aktarmıştır.¹¹³ Lakin bağlama dair bilgi vermesinden dolayı bu rivayet üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

Tablo 27

Ayet: ed-Duhâ, 93/10/6-8	
Metin ve Meal: أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ “Seni yetim bulup barındırmadı mı? Seni yol bilmez halde bulup, yol göstermedi mi? Ve seni yoksul bulup, zengin etmedi mi?” (93/6-8)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessirin aktardığına göre, Hz. Peygamber, 93/6-8. ayetlerin her birinin inzalinden sonra “Rabbim bana minnette bulundu ve O minnette bulunmaya layık olandır.” demiştir. ¹¹⁴	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: فقال النبي • “Bunun üzerine Nebi dedi.” • Kategori 3
Tahlil: Müfessirin ayetle ilgili verdiği bilgilerden sonra “Bunun üzerine Nebi dedi.” ¹¹⁵ ifade kalıbını kullanarak, rivayeti direkt Nebi’den aktarması birinci ve ikinci kategorideki	

¹¹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 731.

¹¹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 732-733.

¹¹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 732.

ifade kalıplarında mevcut değildir. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

11. 94/eş-Şerh Suresi

Genel Mülahazalar

Mekkî surelerden biri olan eş-Şerh suresi toplam 8 ayettir. Sure, Allah'ın Nebi'ye nimetleri olan göğsünü hidayete açmayı, üzerindeki ağır yükü kaldırmayı ve şanını yüceltmeyi hatırlatmasıyla başlamıştır. Ardından her zorlukla birlikte bir kolaylığın olduğu iki kez pekiştirilmiştir. Ve Nebi'nin boş kaldığı zaman kendini meşgul edecek şeyler bulması ve sadece Rabbine yönelmesi emredilerek sure nihayete erdirilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin biri sebab-i nüzul rivayeti, ikisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebab-i nüzule dair toplam üç rivayet bulunmaktadır.

Tablo 28

Ayet: eş-Şerh, 94/11/1	
Metin ve Meal: أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ “Göğsünü açıp, genişletmedik mi?” (94/1)	
Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 94/1. ayette suffe ehlinde yetmiş kişinin Süleymoğulları tarafından öldürülmesinin Nebi ve inananlara ağır geldiğini	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: فَقَالَ اللَّهُ

ve bu olayın ardından Nebi'nin her sabah namazının ardından onları helak etmesi için Allah'a dua ettiğini nakletmiştir. Bunun üzerine de Allah'ın 3/128-129. ayetleri vahyettiğini aktarmıştır. Müfessir, bu rivayetleri naklettikten sonra Allah'ın 94/1. ayeti indirdiğini nakletmiştir.¹¹⁶	• “Bunun üzerine Allah buyurdu.” • Kategori 3 فأنزل الله ve وأنزل الله • “Ve Allah indirdi.” ve “Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1
Tahlil: Müfessir, ayetle ilgili bilgi verdikten sonra “Allah buyurdu.”¹¹⁷ ifadesini kullanarak, rivayeti direkt Allah'tan aktarmıştır. Lakin bağlama dair bilgi vermesinden dolayı bu rivayet üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir. İkinci sıygada müfessir, bu surenin indirilmesine sebep olan bağlamı zikrettikten sonra bu nüshada “وأنزل الله” kalıbını kullanırken diğer nüshalarda “فأنزل الله” kalıbını kullanmıştır.¹¹⁸ Eğer ilk kalıp doğru ise bu ayetin aktarılan olayla doğrudan bağlantısı olmadığı sonucuna ulaşılabilir lakin o durumda da yeni bir cümleye başlanması gerekir ki cümlemin devamında hadiseyi tamamlayan ifadeler bulunmamaktadır. Eğer ikinci kalıp doğru ise <i>fâu's-sebebiyye</i> lafzının ardından ayetin indirilmesine sebep olan şahısların zikredilmesinden dolayı bu rivayetin sebep-i nüzul rivayeti olduğuna kanaat getiririz. Sonuç olarak iki durumda da rivayetin Medine'ye hicretten sonra oluşturulan	

¹¹⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 741-742.

¹¹⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 742.

¹¹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 742.

eğitim kurumu olan suffe ile ilişkisi bulunmakta ve ayetin Medenî olduğu ortaya çıkmaktadır. Lakin müfessir, surenin Mekkî olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 29

Ayet: eş-Şerh, 94/11/5-6	
Metin ve Meal: فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا “Evet, gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır.” (94/5-6)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, “Evet, gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır.” (94/5-6) ayeti nazil olduğunda Hz. Muhammed’in “Allah’ın izni ile bir zorluk, iki kolaylığı asla yenemez.” dediğini nakletmiştir. ¹¹⁹	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: فَقَالَ النَّبِيُّ • “Bunun üzerine Nebi dedi.” • Kategori 3
Tahlil: Müfessir, ayetle ilgili verdiği bilgilerden sonra rivayetleri Allah’tan direkt aktarmış ve gayba dair haberler nakletmiştir. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından bu rivayetler üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.	

¹¹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 742.

12. 103/el-Asr Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Asr suresi toplam 3 ayettir. Sureye günün son vakitleri olan *asr*'a kasem edilerek başlanmıştır. Ve iman edenler, güzel işler yapanlar, hakkı ve sabretmeyi nasihat edenler dışındaki insanların ziyanda olduğu haber verilmiştir.

Müfessir, bağlama dair bir esbâb-ı nüzul rivayeti aktarmıştır.

Tablo 30

Ayet: el-Asr, 103/12/2	
Metin ve Meal: إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ “Şüphesiz ki insan hüsrandadır.” (103/2)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 103/2. ayetin Ebû Leheb hakkında indirildiğini nakletmiştir. ¹²⁰	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: نزلت في “... hakkında indi.” - Kategori 1
Tahlil: Müfessir, bu ayetlerin indirilmesine sebep olan olay ve şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayet kalıplarından birini kullanmıştır. Lakin müfessir, <i>fâu</i> ’s-sebebiyye lafzının ardından ayetin indirilmesine sebep olan	

¹²⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 524.

şahısları zikrettiği için bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun görülmektedir.

13. 100/el-Adiyat Suresi

Genel Mülahazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Adiyat suresi toplam 11 ayettir. Sureye harıl harıl koşanlara, çakarak ateş yakanlara, sabah vakti baskın yapan ve orada toz çıkaranlara, bununla topluluğun ortasına dalanlara kasem edilerek başlanmıştır. Ardından da insanın Rabbine karşı nankör olduğu ve bunu insanın kendisinin de bildiği ifade edilmiştir. Ve insanın *hayr*’a yani mala karşı çok düşkün olduğu buyrulduktan sonra kıyamet günü yaşanacaklardan haber verilerek Allah’ın hepsinden haberdar olduğu vurgulanmıştır.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin biri esbâb-ı nüzul rivayeti, ikisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup sebab-i nüzule dair toplam üç rivayet bulunmaktadır.

Tablo 31

Ayet: el-Adiyat, 100/13/1-5	
Metin ve Meal: وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا فَأَنْتَرْنَ بِهِ نَفْعًا فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا “Nefes nefese koşanlara, koşarken kıvılcım saçanlara, sabah baskın yapanlara, tozu dumana katıp, düşmanın ortasına dalanlara.” (100/1-5)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

Müfessir, bu surenin inzal sebebiyle ilgili iki farklı rivayet aktarmıştır. İlk rivayet şöyledir: Nebi, başına el-Münzir b. ‘Amr el-Ensârî’yi komutan tayin ettiği bir seriyyeyi Kinane’den Huneyn üzerine göndermişti. Lakin bu seriyyeye katılanlar kaybolmuş ve Nebi onlardan hiçbir haber alamamıştı. Bunun üzerine Allah, Nebi’yi kaybolan bu seriye hakkında bilgilendirmek amacıyla bu sureyi vahyetmiştir.¹²¹ İkinci rivayet ise şöyledir: Nebi, Tihâme topraklarına bir seriye göndermişti ve onlardan gelecek haber gecikince Yahudiler ve münafıklar, Ensar ve Muhacirden kimselerle karşılaştıklarında kendi aralarında gizlice konuşuyorlardı. Bunu duyan müminlerin ailelerinden savaşa gidenlerin öldürüldüğünü zannederek korkmaları üzerine Cebrail, Cuma günü kuşluk vaktinde bu sureyi getirmiştir.¹²²	فأخبره الله عنها • “Bunun üzerine Allah ona onun hakkında haber etti.” • Kategori 3 وذلك أن... فجاءه جبريل • “Ve... Ona Cibril geldi.” • Kategori 3

Tahlil:

Bu iki rivayetin de aktarılmasında kullanılan ifade kalıpları sebep ifade etmede nass olan ve olmayan rivayet sıygalarından değildir. Bu, müfessirin surenin inzal sebebiyle ilgili iki ayrı haberi nakletmesinden de anlaşılmaktadır. Lakin bu surenin girişinde Mekkî olduğu ifade edilmesine rağmen bağlamla ilgili aktarılan iki rivayette de

¹²¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 801-802.

¹²² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 801-802.

Medine’ye hicretten sonra ortaya çıkmış bir grup olan münafıklar mevzu bahis edilmektedir. Müfessirin aynı sureyle ilgili iki farklı haber aktarması da ayetin inzal sebebi ve zamanı ile ilgili bir kesinlik olmadığını göstermektedir. Bunu müfessirin kullandığı ifade kalıplarından da anlamak mümkündür. Lakin rivayetin bağlama dair bilgi vermesinden dolayı bunun üçüncü kategoriye dâhil edilmesi uygundur.

Tablo 32

Ayet: el-Adiyat, 100/13/6				
Metin ve Meal:				
إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ “Gerçekten insan Rabbine karşı nankördür.” (100/6)				
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:		Sebeb-i Nüzul	Sıygası	ve Kategorisi:
Müfessir, 100/6. ayetin Kurat b. ‘Abdullah b. ‘Amr b. Nevfel el-Kuraşî hakkında indirildiğini nakletmiştir.¹²³ Bu kişi, kendi karnını doyuran lakin kölelerini aç bırakan, başkalarına iyilik yapılmasını engelleyen ve hiç kimseye hiçbir şey vermeyen biri olduğundan dolayı Allah, onu nankör olarak nitelemiştir. Neticede Allah, kıyamet günü inanan ve inkâr edenlerin ortaya çıkacağını haber vermiştir.¹²⁴		نزلت في... “... hakkında indi.” - Kategori 1		

¹²³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 803.

¹²⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 803.

Tahlil:

Müfessir, bu ayetlerin indirilmesine sebep olan olay ve şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayet kalıplarından birini kullanmıştır. Lakin müfessir, *fâu’s-sebebiyye* lafzının ardından ayetin indirilmesine sebep olan şahısları zikrettiği için bu rivayet, sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun görülmektedir.

14. 108/el-Kevser Suresi**Genel Mülâhazalar**

Mekkî surelerden biri olan el-Kevser suresi toplam 3 ayettir. Sureye Allah’ın Nebiye bahşettiği Kevser nimeti ile başlanmıştır. Buna karşılık olarak Nebi’nin Rabbi için namaz kılıp, kurban kesmesi emredilmiştir. Ardından da asıl Nebi’ye buğzeden ve ebter olduğunu söyleyenin hayırdan soyu kesik olan ebter olduğu ifade edilmiştir. Müfessir, 108/2. ayeti “O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes!” olarak tefsir etmiştir. Hz. Muhammed’e Mekke’nin erken dönemlerinde namazın emredilmesi vâkîdir lakin kurban kesme emri Medine’ye hicretten sonra emredilen ve imkânı olanlar için farz bir ibadettir. Müfessirin ayeti bu meyanda tefsir etmesi, bu ayetin Medenî olabileceği ihtimalini de ifade etmektedir.

Müfessir, bağlama dair bir esbâb-ı nüzul rivayeti aktarmıştır.

Tablo 33

Ayet: el-Kevser, 108/14/3

Metin ve Meal:

“Şüphesiz ki asıl ebter, sana buğzedendir.” (108/3)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, 108/3. ayetteki kişinin el-‘As b. Vâil es-Sehmî olduğunu ifade etmiştir. Mukâtil, bu ayetin inmesine sebep olan bağlamı şöyle nakletmiştir: Hz. Muhammed, Kureyş kabilesinden birkaç kişinin mescitte oturduğu esnada Sehm b. ‘Amr b. Husaysoğulları kapısından Mescid-i Haram’a girmiş, oturmadan Safa kapısından çıkmıştır. Mescitte oturanlar Hz. Peygamber’in girişini görmedikleri için çıkan kişiyi de tanıyamamışlar ama o sırada kapıdan içeri giren el-‘As b. Vâil es-Sehmî Hz. Peygamber’le karşılaşmıştır. Mescittekiler ona kapıdan çıkanın kim olduğunu sorunca o da “*el-ebter*” cevabını vermiştir. Çünkü bu olaydan önce Hz. Muhammed’in oğlu Abdullah vefat etmişti ve Araplar kendisinden sonra varis bırakmayan kimseye “*el-ebter*” derlerdi. Bu olay üzerine 108/3. ayet indirilmiştir. Ve Allah, Nebi’nin inananlar tarafından sürekli anılacağını haber vermiştir.¹²⁵

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

وذلك أن... فنزلت

- “Ve... Bunun üzerine indi.”
- Kategori 1

¹²⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 879-880.

Tahlil:

Müfessir, bu ayetin indirilmesine sebep olan kişi ve olayı aktardıktan sonra rivayeti “Bunun üzerine indi.” şeklinde nakletmiştir. Bu ifade kalıbı sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayetler kategorisinin 5. maddesinde Zerkânî’nin bu tarz sebep-i nüzul rivayetlerinde “ف” harfinden sonra şahıs/şahıslar veya bir hadise zikredildiği takdirde bu rivayetlerin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.¹²⁶ Lakin müfessir, *Fâu’s-Sebebiyye* lafzının ardından herhangi bir şahıs/şahıslar veya bir hadise zikretmemiştir. Bu ifade kalıbından önce bağlama dair haberi nakletmiş ve ardından mezkûr sıygayı aktarmıştır. Ancak bağlama dair aktarılan haber ve ardından gelen “ف” bağlacı bu rivayetin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun olduğunu göstermektedir.

15. 102/et-Tekâsür Suresi**Genel Mülâhazalar**

Mekkî surelerden biri olan el-Tekâsür suresi toplam 8 ayettir. Sureye Kureyşli iki grup arasında yaşanan anlaşmazlık sonucunda adamlarının sayısının çokluğu ile övünmeleri, hatta ölen adamlarının sayısını tespit etmek için mezarlıklara gitmelerinin haberiyle başlanmıştır.¹²⁷ Ardından Mekke kâfirlerinin kıyamet günü Allah’ın kendilerine bahsetmiş olduğu nimetlerden hesaba çekilecekleri ve neticede cehennem azabına maruz kalacakları haber verilerek korkutulmuşlardır.

Müfessir, bağlama dair bir esbâb-ı nüzul rivayeti aktarmıştır.

¹²⁶ ez-Zerkânî, *Menâhilu’l-İrfân*, I, 108-109.

¹²⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 819.

Tablo 34

Ayet: et-Tekâsür, 102/15/1	
Metin ve Meal: اَللّٰهُكُمُ التَّكَاثُرُ “Çoklukla övünme sizi oyaladı.” (102/1)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, bu surenin iniş sebebiyle ilgili şu rivayeti aktarmıştır: Kureyş’in iki boyu olan ‘Abdi Menaf b. Kusayoğulları ve Sehm b. ‘Amr b. Murre b. Ka’boğulları arasında husumet bulunmaktaydı. İki grup arasındaki bu anlaşmazlık adamlarının sayısının çokluğu ile övünmelerine kadar varmıştı. Hatta öyle ki ölen adamlarının sayısını tespit etmek için mezarlıklara gitmişler ve neticede Sehmoğulları Kusayoğullarından üç hane fazla çıkmıştı. Bu olay üzerine Allah “Çoklukla övünme sizi oyaladı.” (102/1) ayetini indirmiştir. ¹²⁸	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: و ذلك أن... فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِي • “Ve... Bunun üzerine Allah... hakkında indirdi.” • Kategori 1

¹²⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 819.

Tahlil:

Müfessir, bu ayetlerin indirilmesine sebep olan olay ve şahısları zikretmiştir. Sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayetler kategorisinin 5. maddesinde Zerkânî, bu tarz sebep-i nüzul rivayetlerinde “ف” harfinden sonra şahıs/şahıslar veya bir hadise zikredildiği takdirde bu rivayetlerin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.¹²⁹ Müfessirin, *fâu’s-sebebiyye* lafzının ardından ayetin indirilmesine sebep olan şahısları zikretmesi, bu rivayetin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun olduğunu göstermektedir.

16. 107/el-Mâ’ûn Suresi**Genel Mülâhazalar**

Mekkî surelerden biri olan el-Mâ’ûn suresi toplam 7 ayettir. Sureye dini yani hesaba çekilmeyi yalanlayan, yetimi itip kakan, yoksulu yedirmeye teşvik etmeyen kişiden haber verilerek başlanmıştır. Ardından namazlarında gaflet içinde olan, riyakârlık yapan ve mâ’ûn’u yani farz olan zekatı engelleyen münafıklara veyl edilmiştir. Müfessirin bu ayetleri namazlarında gaflet içinde olan, riyakârlık yapan ve farz olan zekatı da vermeye yanaşmayan münafıklardan bahsederek tefsir etmiştir.¹³⁰ Bilindiği gibi gerçekten iman etmediği halde inanmış gibi ikiyüzlülük yapan münafık grubu Medine’ye hicretten sonra, Müslümanlar’ın güçlenmesi ile ortaya çıkmıştır. Ve maddi imkânı yerinde olanlara farz olan zekat ibadeti de yine Medine’ye hicretten sonra emredilmiştir. Müfessirin mezkûr ayetleri bu meyanda tefsir etmesi, bunların Medenî olabileceği ihtimalini ifade etmektedir.

¹²⁹ ez-Zerkânî, *Menâhîlu’l-İrfân*, I, 108-109.

¹³⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 871.

Müfessirin bağlama dair aktardığı bir esbâb-ı nüzul rivayeti bulunmaktadır.

Tablo 35

Ayet: el-Mâ‘ûn, 107/16/1	
Metin ve Meal: أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ وَلَا يَحْضُ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ “Dini yalanlayanı gördün mü? İşte o, yetimi itip, kakar, miskini doyurmaz ve başkalarını da teşvik etmez.” (107/1)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, bu surenin ilk ayetinde bahsi geçen dini, yani hesaba çekilmeyi yalanlayan iki kişi olan el-‘As b. Vâil es-Sehmî ile Hz. Muhammed’in halasının eşi Hubeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bu kişiler hesabı yalanlayan, yetimin hakkını vermeyen, yoksulu yedirmeyen ve yedirilmesini de teşvik etmeyen kimseler idi.¹³¹	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: نزلت في... “... hakkında indi.” - Kategori 1
Tahlil: Müfessir, bu ayetin indirilmesine sebep olan kişileri “... hakkında indi.” kalıbıyla zikretmiştir. Sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayetler kategorisinin 5. maddesinde Zerkânî, bu tarz sebeb-i nüzul rivayetlerinde “ف” harfinden sonra	

¹³¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 871.

şahıs/şahıslar veya bir hadise zikredildiği takdirde bu rivayetlerin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.¹³² Müfessirin, *fâu 's-sebebiyye* lafzının ardından ayetin indirilmesine sebep olan şahısları zikretmesi, bu rivayetin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun olduğunu göstermektedir.

17. 109/el-Kâfirûn Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Kâfirûn suresi toplam 6 ayettir. Sure, Allah'ın kâfirlerin kendisine kulluk ettikleri ilahlarla, Kendisi arasındaki kesin ayrım ve çizgileri ifade etmektedir. Allah, Nebi'nin kâfirlerin ilahlarına geçmişte asla tapmadığını ve gelecekte de asla tapmayacağını, buna karşılık kâfirler için de durumun böyle olduğunu kesin dille vurgulamıştır. Ve neticede herkesin dininin kendisini bağladığı ifade edilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin ikisi de esbâb-ı nüzul rivayetidir.

Tablo 36

Ayet: el-Kâfirûn, 109/17/1

Metin ve Meal:

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ لَكُمْ
دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ

“De ki: "Ey Kâfirler! Ben sizin kulluk ettiklerinize kulluk etmem! Siz de benim kulluk ettiğime kulluk edecek değilsiniz. Ben sizin kulluk ettiklerinize kulluk edecek değilim.

¹³² ez-Zerkânî, *Menâhilu'l-İrfân*, I, 108-109.

Siz de benim kulluk ettiğime kulluk edecek değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır!” (109/1)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Mukâtil, 109/1. ayetin Kureyş’in alaycıları hakkında indirildiğini nakletmiştir. Müfessir, bu ayetin inişine sebep olan olayın en-Necm suresi 53/19-20. ayetlerdeki *garanik* hadisesinin ardından yaşananlar olduğunu haber vermiştir. Buna göre Ebû Cehil ile Rabia’nın oğulları ‘Utbe ve Şeybe, Ümeyye b. Halef, el-‘As b. Vâil ve Kureyş’in diğer alaycıları *garanik* hadisesinin yaşandığı günün akşamında kafalarındaki karışıklığı çözmek amacıyla Kâbe’nin arka tarafında Nebi ile konuşmuşlar ve uzlaşma yapmaya çalışmışlardı. Bu uzlaşmaya göre iki taraf da karşılıklı olarak belirli bir süre için birbirlerinin dinlerini kabul edeceklerdi. Aksi takdirde iki taraf da karşı tarafın ilahlarından tamamen yüz çevirip, herkes kendi dinlerine bağlı kalacaktı. Bunun üzerine Allah, Kâfirun suresini indirmiştir. Müfessir, bu ayetler indirilince Nebi’nin inkârcıların yanına gidip, onlara bu sureyi okuduğunu ve oradan ayrılmasının ardından kâfirlerden bazılarının

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

نزلت في...

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

وذلك أن... فأنزل الله

- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

“Bu –Muhammed- sizden uzak olduğunu söylemiş oldu.” dediğini nakletmiştir. ¹³³	

Tahlil:

Müfessir, bu surenin inmesine sebep olan bağlamla ilgili aktardığı iki rivayette de ayetlerin indirilmesine sebep olan olay ve kişileri zikretmiştir. Sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayetler kategorisinin 5. maddesinde Zerkânî, bu tarz sebep-i nüzul rivayetlerinde “ف” harfinden sonra şahıs/shahıslar veya bir hadise zikredildiği takdirde bu rivayetlerin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.¹³⁴ Müfessirin, *fâu 's-sebebiyye* lafzının ardından ayetin indirilmesine sebep olan şahısları zikretmesi, bu rivayetin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun olduğunu göstermektedir.

18. 105/el- Fîl Suresi

Genel Mülahazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Fîl suresi toplam 6 ayettir. Sureye Hz. Muhammed’e hitapla başlanmış ve Kâbe’yi yıkmak için Mekke yakınlarına kadar gelen Ebrehe ve aralarında fillerin de bulunduğu ordusuna neler yapıldığı haber verilmiştir.

Müfessir, bağlama dair bir esbâb-ı nüzul rivayeti aktarmıştır.

Tablo 37

Ayet: el-Fîl, 105/18/1

¹³³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 887.

¹³⁴ ez-Zerkânî, *Menâhilu'l-Irfân*, I, 108-109.

Metin ve Meal:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ

“Rabbinin fil ashabına ne yaptığını görmedin mi? Rabbin onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı? Onların üzerine balçıktan taşlar atan ebâbil kuşları göndermedi mi? Nihayet onları biçilmiş ekin yaprakları haline getirdi.” (105/1)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Mukâtil, Allah’ın Kâbe’yi yıkmak için Mekke yakınlarına kadar gelen Ebrehe ve aralarında fillerin de bulunduğu ordusuna neler yaptığını haber vermek için bu sureyi indirdiğini nakletmiştir.¹³⁵

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

وذلك أنه... فأنزل الله فيهم

- “Ve... Bunun üzerine Allah onlar hakkında indirdi.”
- Kategori 1

Tahlil:

Sebeb ifade etmede “nass” olmayan rivayetler kategorisinin 5. maddesinde Zerkânî, bu tarz sebeb-i nüzul rivayetlerinde “ف” harfinden sonra şahıs/şahıslar veya bir hadise zikredildiği takdirde bu rivayetlerin sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.¹³⁶ Müfessirin, *fâu’s-sebebiyye* lafzının ardından ayetin indirilmesine sebep olan şahısları zikretmesi, bu rivayetin sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun olduğunu göstermektedir.

¹³⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 847-853.

¹³⁶ ez-Zerkânî, *Menâhilu’l-Irfân*, I, 108-109.

19. 113/el-Felâk Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Felâk suresi toplam 5 ayettir. Müfessir, *el-muavvizât* diye isimlendirilen el-Felak ve en-Nâs surelerinin inişinin aynı olay üzerine olduğunu ifade etmiştir. Çünkü bu surenin ardından gelen en-Nâs suresinin sebep-i nüzulüne dair hiçbir rivayet aktarmamış ve bu surede *el-muavvizât* kelimesini kullanarak bu iki surenin bağlamına dair rivayeti aktarmıştır.¹³⁷ Müfessir, bu surelerin Nebi'yi öldürmek maksadıyla ona yapılan büyüü bozmak amacıyla indirildiğini nakletmiştir.¹³⁸

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin biri esbâb-ı nüzul rivayeti, biri de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam iki rivayet bulunmaktadır.

Tablo 38

Ayet: el-Felâk, 113/19/1-5	
Metin ve Meal: قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ “De ki ‘Yarattıklarının şerrinden, karanlık bastığında gecenin şerrinden, düğümlere üfleyenlerin şerrinden, kıskandığı zaman hasetçinin şerrinden felâk’ın Rabbine sığınırım!’” (113/1-5)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, <i>el-muavvizât</i> surelerinin iniş sebebiyle ilgili olarak şu olayı aktarmıştır: Yahudi olan	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

¹³⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 923.

¹³⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 923-925.

Lebid b. Asım b. Malik, bir yayın kirişine on bir düğüm atarak Hz. Muhammed’e büyü yapmış ve onu Nebi’nin zaman zaman yaslandığı taze hurma ağacının yanındaki yedi basamaklı bir kuyuya atmıştı. Ve Nebi, bu büyüün etkisiyle hastalanmıştı. Bunun üzerine bu iki sure nazil olmuştur. Ardından Hz. Muhammed uyurken iki melek gelip büyüün nasıl çözüleceğiyle ilgili Nebi’ye bilgi vermiş, sabah olunca da Nebi, Ali b. Ebi Tâlib’i haber verilen kuyuya göndermiş ve çıkarılan büyüü yakmıştır. Müfessir bu olayla ilgili ayrıca şöyle bir haber olduğunu da aktarmıştır: Cebrail, Nebi’ye büyüün yerini haber vermiş ve çözdüğü her düğüme bu surenin birer ayetini okumasını söylemiştir. Nebi kendisine söylenileni yaptıktan sonra iyileşmiştir.¹³⁹	وذلك أن... فنزلت • “Ve... Bunun üzerine indi.” • Kategori 1 و يقال • “Ve denilir ki.” • Kategori 3

Tahlil:

Müfessir, *el-muavvizât* surelerinin indirilmesine sebep olan bağlamı “Bunun üzerine indi.” şeklinde aktarmıştır. Bu ifade kalıbı sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayetler kategorisinin 5. maddesinde Zerkânî’nin bu tarz sebep-i nüzul rivayetlerinde *fî* harfinden sonra şahıs/şahıslar veya bir hadise zikredildiği takdirde bu rivayetlerin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.¹⁴⁰ Lakin müfessir, *fâu*’s-

¹³⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 923-925.

¹⁴⁰ ez-Zerkânî, *Menâhilu’l-Irfân*, I, 108-109.

sebebiyye lafzının ardından herhangi bir şahıs veya bir hadise zikretmemiştir. Bu ifade kalıbından önce bağlama dair haberi nakletmiş ve ardından mezkûr rivayet sıygasını aktarmıştır. Ancak bağlama dair aktarılan haber ve ardından gelen “ف” bağlacı bu rivayetin sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun olduğunu göstermektedir.

Müfessir, ikinci rivayeti aktarırken “Ve denilir ki.” ifade kalıbını meçhul olarak aktarmıştır. Ve bu kalıp bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

20. 114/en-Nâs Suresi

Mekke’de nazil olmuştur.¹⁴¹ Müfessir, bu surede sebab-i nüzule dair hiçbir rivayet aktarmamıştır.

21. 112/el-İhlâs Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-İhlâs suresi toplam 4 ayettir. Bu surede Allah’ın tekliği ve tevhidi vurgulanmıştır.

Müfessir, bağlama dair üç esbâb-ı nüzul rivayeti aktarmıştır.

Tablo 39

Ayet: el-İhlâs, 112/21/1-4

¹⁴¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 931.

Metin ve Meal:

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

“De ki ‘O Allah birdir, O sameddir. Doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur.” (112/1-4)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, bu surenin inzal sebebiyle ilgili şu olayı nakletmiştir: Amir b. et-Tufeyl b. Sa’saa el-Amiri, Nebi’nin huzuruna girmiş ve kendisinin Muhammed’in (a.s.) davet ettiği dine girmesi halinde arkasındaki insanların da onu takip edip, Müslüman olacağını veya aksi durumun da mümkün olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Nebi, bu kişiye ne istediğini sormuş, o da çöldekilerin kendisine verilmesini veya hilafetin kendisine bırakılmasını veyahut diğer inananlardan daha üstün kabul edilmesinin sağlanması karşılığında Muhammed’in (a.s.) dinine gireceğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Nebi, bu dine girmek için hiçbir şart koşulamayacağını, kendisinden sonra başka bir nebi gelmeyeceğini ve inananların hepsinin eşit ve kardeş olduğunu belirtmiştir. Duyduklarına sinirlenen adam, Hz. Peygamber’i kırmızı atlar üzerindeki gençleri üzerine salmakla tehdit etmiştir. Bunun üzerine Cebrail, o adamın Nebi’yi

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

1- وذلك أن... فأنزل الله

- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”

- Kategori 1

فأنزل الله

- “Bunun üzerine Allah indirdi.” (13/13)

- Kategori 1

tehdit ettiği atlıların kat be kat fazlasıyla tehdit etmiştir. Bu olayın ardından Nebi'nin yanından ayrılan el-Amiri yolda arkadaşı el-Erbet b. Kays es-Sehmî ile karşılaşmış, yaşananları anlatmıştır. Beraber Nebi'yi öldürmeyi planlamışlar lakin Allah, planlarını bozmuş ve Nebi'yi korumuştur. Onu öldürmeye malik olamayınca da el-Amiri, Nebi'ye Allah'ın ismi, dostunun kimler olduğu, kimin babası olduğu, kimlerin kardeşi olduğu gibi sorular sormuştur. Bunun üzerine Allah bu ayetleri indirmiştir.¹⁴²

Bu olayın ardından el-Erbed bulutlu bir günde Medine'den çıkmış ve yolda yıldırım çarpmasından dolayı ölmüştür. Amir et-Tufeyl ise Cebrail'in boynuna vurduğu darbe ile boynunda çıkan çibandan ötürü toplumdan dışlanmış ve sadece cüzzamlı bir kadın yanına almıştı. Bu durum üzerine adam "...Ey ölüm karşıma çık... Seni öldüreceğim!" demiş ve Allah onun bu sözüne cevaben "Onlar Allah hakkında mücadele edip dururlar... O, kudret ve azabı zor olandır." (er-Ra'd, 13/13) ayetini indirmiştir.¹⁴³

وذلك أن... فأنزل الله -2-

¹⁴² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 913-914.

¹⁴³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 915.

2- Mukâtil, bu surenin iniş sebebiyle ilgili “أيضا” Ayrıca” lafzını kullanarak bir başka rivayet daha aktarmıştır. Bu rivayete göre Mekke’li müşrikler, Nebi’ye gidip, Rabbi’nin niteliklerini kendilerine anlatmasını talep etmişlerdi. Amir b. et-Tufeyl ise Nebi’ye “Bize Rabbinden haber ver: O altından mı, gümüşten mi, demirden mi, bakırdan mı? Yahudiler ‘‘Uzeyr Allah’ın oğludur’ dediler. Allah da Tevrat’ta Kendi özelliklerini bildirdi. O halde sen de bize Onun hakkını ver!” deyince Allah, bu ayetleri indirmiştir.¹⁴⁴	• “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1

Tahlil:

1, 2- “Müfessir, bu üç rivayette de yaşanan bir olayı ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de sebep ifade etmede “nass” olan rivayetler kategorisinin 4. maddesinde zikredilen “Şu olay vuku buldu da... Bunun üzerine Allah indirdi.” şeklinde ifade edilen gruba¹⁴⁵ dâhil olmaya daha layıktır. Çünkü müfessir, yaşanan olayı aktardıktan sonra *fâu*’s-sebebiyye lafzını kullanarak, bu harften önce aktarılan hadisenin malum harften sonra aktarılan durumun/ayetin inme sebebini açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

¹⁴⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 915-916.

¹⁴⁵ Bkz. “Sebeb İfade Etmede ‘Nass’ Olmayan Rivayetler” s. 10.

22. 53/en-Necm Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan en-Necm suresi toplam 62 ayettir. Sureye yıldıza yani müfessirin açıklamasıyla Kur'ân'a yeminle başlanmıştır. Ve Nebi'nin sapmadığı ve tebliğ ettiği vahyi kendi hevasından uydurmadığı, ona indirilenin Allah'tan gelen bir vahiy olup, güç sahibi olan Cebrail tarafından öğretildiği haber verilmiştir. Ve Cebrail'in Nebi'ye vahyi getirişiyle ilgili bilgi verilmiştir. Ardından Mekke kâfirlerinin ilahlarına dönülmüş ve “Erkekler sizin, dişiler de Onun mu?” (53/21) denilmiş ve bu paylaşımın insafsızca olduğu vurgulanmıştır.¹⁴⁶ Ve o ilahları atalarının hiçbir delile dayanmaksızın uydurduğu ifade edildikten sonra meleklerin şefaatiyle ilgili ümitlerinin boşa olduğu haber verilmiştir. Müfessir, 53/24. ayette *garanik* hadisesinin vuku bulduğuna dair bir rivayet aktarmıştır. Ardından zikirden yani Kur'ân'dan yüz çevirenlerden Nebi'nin de yüz çevirmesi emredilmiştir. Ardından ölümden sonra dirilmeyi reddeden kişiye mülkün Allah'a ait olduğu ve onun idaresinde istediği gibi hareket ettiği haber verilmiştir. 53/36. ayette ise Hz. Musa'ya ve Hz. İbrahim'e verilen sahifelerde de hiç kimsenin başkasının günahını yüklenmeyeceği, insanın kendi emek ve çabasının karşılığını alacağı, son gidişin Rabbe olup, güldüren ve ağlatanın, öldüren ve diriltenin, erkek ve dişiye yaratanın, öldükten sonra tekrar yaratanın, zengin ve fakir kılanın, *Şi'râ* yıldızının Rabbinin ve azan kavimleri helak edenin de O olduğu haber verilmiştir.¹⁴⁷ Son olarak, Hz. Muhammed'in de daha önceki elçiler gibi bir uyarıcı olduğu ve kıyametin yaklaştığı ifade edilmiş, artık Allah'a secde edip, ibadet etmeleri emredilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin iki esbâb-ı nüzul rivayeti, biri esbâb-ı nüzul değerlendirmesi, ikisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından

¹⁴⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 161.

¹⁴⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 165.

esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup toplam beş sebep-i nüzule dair rivayet bulunmaktadır.

Tablo 40

Ayet: el-Necm, 53/22/1	
Metin ve Meal: وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ “Kayıp giden yıldız andolsun ki.” (53/1)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 53/1. ayette bu surenin Nebi tarafından Mekke’de açıktan okunan ilk sure olduğunu aktarmıştır. Ardından Mekke kâfirlerinin “Muhammed (a.s.), bu Kur’ân’ı kendisi uyduruyor.” demeleri üzerine Allah’ın yıldızlara yani parça parça indirilen Kur’ân’a yemin ederek, bu ayetleri vahyettiğini nakletmiştir. ¹⁴⁸	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: وذلك أن... فأقسم الله • “Ve... Bunun üzerine Allah kasem etti.” • Kategori 3
Tahlil: Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

¹⁴⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 159.

Tablo 41

Ayet: el-Necm, 53/22/24	
Metin ve Meal: أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنَّى “İnsan, her ümidinin gerçekleşeceğini mi sanır?” (53/24)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 53/24. ayetle ilgili şu rivayetleri nakletmiştir: Nebi, en-Necm ve el-Leyl surelerini Mekke’de açıktan okumuş ve “Şimdi Lât ve ‘Uzza’dan ve üçüncüleri olan Menât’tan...” (53/19-20) ayetlerini tebliğ ettikten sonra uyuklamıştı. Ardından şeytan onun diliyle konuşup, bu putların <i>garanik-i ’l-ûlâ</i> olduğunu ve meleklerin de şefaatinin umulduğunu söylemiştir. Mekkeli kâfirler onun bu sözleri üzerine sevinmişler ve surenin sonunda müminler, Nebi ile birlikte secde ederken, kendi ilahlarının yüceltildiğini zanneden kâfirler de Nebi ile secde etmişlerdir. Hatta yaşlı olduğundan dolayı el-Velîd b. el-Muğire de yerden aldığı toprağı alına değdirerek secde etmiştir. Nebi’nin hizmetçisi olan Ümmü Eymen ve kadın arkadaşları bu olayı gördükten sonra sevinmişler. Bu hizmetçi Hayber’in fethi	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: وذلك أن... أنزل الله • “Ve... Allah indirdi.” • Kategori 2

gününde öldürülmüştür. Bu hadise üzerine meleklerin şefaati hakkında ümide kapılanlara cevaben Allah, 53/25-27. ayetleri inzal etmiş ve bu düşüncelerinin doğru olmadığını haber vermiştir. ¹⁴⁹	

Tahlil:

Müfessir, uydurma olmasıyla meşhur *garanik* hadisesine dair bu rivayeti aktarmıştır. Lakin kullanmış olduğu sebep-i nüzul sıygasının genelde kullandığı sıygalara göre farklılık arz ettiği görülmektedir. Şöyle ki müfessir, mezkûr hadiseye dair haberi aktardıktan sonra ayetin iniş sebebini bağlayacağı *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmamıştır. Dolayısıyla müfessirin de bu olayın gerçekliğiyle ilgili hem bu haberi rivayet edenlerin hem de kendisinin böyle bir olayın vuku bulabileceği hususunda şüphelerinin olduğu anlaşılmaktadır. Müfessir, rivayetin ravilerini nakletmediği için bunun tahlil etmek ek araştırmaları gerektirmektedir. Lakin kullanılan sıygadan da anlaşılıyor ki, bu rivayet esbâb-ı nüzul rivayeti değildir. Fakat “Ve... Allah indirdi.” kalıbı kullanıldığı için bu rivayeti ikinci kategoride değerlendirmek uygun görünmektedir.

Tablo 42

Ayet: el-Necm, 53/22/32
Metin ve Meal:
الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ

¹⁴⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 162-163.

“O kimseler ki ufak-tefek kusurlar işleseler de büyük günahlardan ve fevâhişten uzak dururlar...” (53/32)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, 53/32. ayette bahsi geçen büyük günahlardan uzak duran kimsenin hurma satıcısı Nebhân et-Temmâr olduğunu ve bu ayetin onun hakkında indirildiğini nakletmiştir.¹⁵⁰ Bu adam dükkanına hurma almaya gelen bir kadına sarkıntılık etmiş ve onun kaba etlerine vurmuştur. Kadın adamın elinden kurtulduktan sonra adam pişman olmuş ve durumu Nebi’ye aktarmıştır. Bunun üzerine Nebi, onun kendisine yazık ettiğini ve o kadının da eşinin gazaya gitmiş olma ihtimalinden dolayı Allah’ın gazaya giden kimseleri mukimlere nazaran daha çok kıskandığını ifade etmiştir. Nebhân, Nebi’nin yanından ayrıldıktan sonra Hz. Ebu Bekir ile karşılaşınca olayı ona da anlatmış ve benzer bir cevap almıştır. Ardından Hz. Ömer ile karşılaşmış ve durumunu ona da anlatınca Hz. Ömer onu yere yıkmış ve onu Nebi’nin huzuruna götürmüştür. Nebi’ye gazaya giden kardeşlerinin ardından eşlerine kötü gözle bakan bu adam gibi

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

نزلت في

- “Hakkında indi.”
- Kategori 1

فنزلت فيه

- “Bunun üzerine onun hakkında indi.”
- Kategori 1

¹⁵⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 164.

kimselerin boynunun vurulması gerektiğini söyledikten sonra nebi gülmüş ve o kişi hakkında 53/32. ayetin indirildiğini ifade etmiştir.¹⁵¹	
Tahlil: Müfessir, bu ayetin indirilmesine sebep olan kişiyi “...hakkında indirildi.” kalıbıyla zikretmiştir. Sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayetler kategorisinin 5. maddesinde Zerkânî, bu tarz sebep-i nüzul rivayetlerinde <i>fî</i> harfinden sonra şahıs/şahıslar veya bir hadise zikredildiği takdirde bu rivayetlerin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.¹⁵² Bütün bunları değerlendirdiğimizde müfessirin, yaşanan olayların ardından <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanıp, ardından kişi ismi zikremesi bu iki rivayetin de sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun olduğunu göstermektedir.	

Tablo 43

Ayet: el-Necm, 53/22/33	
Metin ve Meal: أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى “Yüz çevireni gördün mü?” (53/33)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

¹⁵¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 164-165.

¹⁵² ez-Zerkânî, *Menâhilu’l-İrfân*, I, 108-109.

Müfessir, 53/33. ayette zikredilen “-Haktan- yüz çeviren” kimsenin Velid b. Muğire olduğunu “ya‘nî” lafzıyla aktarmıştır. ¹⁵³	يعني • “Yani” • Kategori 3
Tahlil: Mukâtil, bu rivayeti “ya ‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

23. 80/‘Abese Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan ‘Abese suresi toplam 42 ayettir. Sure, Rasulullah’ın Ümeyye b. Halef ve el-‘Abbas b. ‘Abdu’l-Muttalib’i tebliğ ettiği dine çağırdığını görüp, tövbe etmek için onun yanına giden âmâ Ümmü Mektum’a karşı Nebi’nin yüzünü ekşitip, ondan yüz çevirmesi hadisesini haber vermektedir.¹⁵⁴ Bu olay üzerine Allah, bu sureyi indirmiş, Kur’ân’ın bir tezkire olduğu ve ancak dileyenin ondan öğüt alacağını ifade etmiştir. Ve Allah, nankör olan insanı aslında nutfeden yaratıp, onu takdir edenin ve sonunda öldürüp, kabre koyanın ve tekrar diriltme zamanını takdir edecek olanın Kendisi olduğunu vurgulamıştır. Ve insanın yediği, içtiği, beslendiği nimetleri verenin de Kendisi olduğunu ifade etmiştir. Ardından kıyamet gününün zorluğundan ve o gün kâfirlerin ahvalinden haber verilerek, sureye son verilmiştir.

¹⁵³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 165.

¹⁵⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 589-593.

Müfessir, bu surenin tefsirini bitirdikten sonra Kur’ân’ın Kadir gecesinde bütün olarak *levh-i mahfuz*’dan dünya semasına ve yazıcı meleklerle indirildiğini ardından da yirmi ay içerisinde Cebrail’e bildirildiğini ve sonrasında Cebrail’in ayetleri Hz. Muhammed’e yirmi yılda ulaştırdığını nakletmiştir.¹⁵⁵

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin üçü esbâb-ı nüzul rivayeti, üçü de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam altı rivayet bulunmaktadır.

Tablo 44

Ayet: Abese, 80/23/1-12	
Metin ve Meal: عَبَسَ وَتَوَلَّى أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّى أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى أَمَّا مَنْ اسْتَعْزَى فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّى وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَى وَهُوَ يَخْشَى فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّى كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ “Ama kişi yanına geldi diye suratını astı ve yüzünü çevirdi. Nereden bileceksin, belki o arınacak veya öğüt alacak ve öğüt kendisine faydalı olacaktı. Sen istiğnâ edenle ilgileniyorsun. Onun arınmasından sana ne! Ama haşyet duyup sana koşarak gelenle ilgilenmiyorsun! Hayır! Şüphesiz bu ayetler birer öğüttür, dileyen ondan öğüt alır.” (80/1-12)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, 80/1-12. ayetlerin Abdullah b. Ümmü Mektûm hakkında indirildiğini nakletmiştir. Ve bu ayetlerin inmesine sebep olan hadiseyi şöyle aktarmıştır: gözleri görmeyen	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- نزلت في • “... hakkında indi.”

¹⁵⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 593.

‘Abdullah b. Ebi Serh yani Ibn Ümmü Mektum, Mescid-i Haram’da oturuyordu. Rasulullah’ın Ümeyye b. Halef ve el-‘Abbas b. ‘Abdu’l-Muttalib’i tebliğ ettiği dine çağırdığını gördü. Bunun üzerine Nebi’nin yanına gidip, tövbe etmek istediğini ifade etti. Nebi ise kendisinden yüz çevirerek bahsi geçen iki kişiyle konuşmasına devam etti. Ibn Ümmü Mektum sözünü yineledi ise de Nebi ona olan tavrını sürdürdü. Bunun üzerine Ibn Ümmü Mektum utanıp, tövbesinin makbul olmayacağını düşünerek evine döndü. Bu olay üzerine Allah, bu ayetleri indirmiştir. Müfessir, bu ayetlerin inmesinin ardından Nebi’nin Ibn Ümmü Mektum’un gönlünü almak için ikramda bulunduğu ve kendisi Medine’de gazaya çıktığında iki kez onu yerine vekil bıraktığını ifade etmiştir.¹⁵⁶

2- Hz. Peygamber, Ibn Ümmü Mektum’a karşı olan bu tavrı yüzünden bizzat Allah tarafından kınanmıştır. Onun Mekke kâfirlerinin ileri gelenlerini tevhide davet ederken, zayıf ve kör olan kişiye karşı umursamaz tavrı eleştirilmiştir. Müfessir, 80/5. ayette bahsi geçen, kendini

- Kategori 1

وذلك أنه... فأنزل الله فيه

- “Ve... Bunun üzerine Allah onun hakkında indirdi.”

- Kategori 1

يعني 2-

- “Yani”
- Kategori 3

¹⁵⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 589-591.

Allah’a muhtaç görmeyip büyüklenen kişinin Ümeyye b. Halef olduğunu “ya’nî” lafzıyla ifade etmiştir.¹⁵⁷	
Tahlil: 1- Müfessir, bu ayetin indirilmesine sebep olan kişiyi “...hakkında indirildi.” kalıbıyla ve ardından yaşanan olayların üzerine de Allah’ın bu ayetleri indirdiğini “Bunun üzerine Allah indirdi.” kalıbıyla nakletmiştir. Sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayetler kategorisinin 5. maddesinde Zerkânî, bu tarz sebep-i nüzul rivayetlerinde <i>fî</i> harfinden sonra şahıs veya bir hadise zikredildiği takdirde bu rivayetlerin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.¹⁵⁸ Bütün bunları değerlendirdiğimizde müfessirin rivayetleri aktarırken, olayı anlattıktan sonra <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanıp, bu harfin ardından kişi isimleri zikremesi bu rivayetlerin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun olduğunu göstermektedir. 2- Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

Tablo 45

Ayet: Abese, 80/23/17
Metin ve Meal: قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ

¹⁵⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 590.

¹⁵⁸ ez-Zerkânî, *Menâhilu’l-Irfân*, I, 108-109.

“Kahrolası insan, nasıl da nankörlük ediyor!” (80/17)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, 80/17. ayette nankör olduğu için kendisine lanet edilen kişinin ‘Utbe b. Ebû Leheb b. ‘Abdumuttalib olduğunu ve bu ayetin onun hakkında indirildiğini nakletmiştir. O, babasına kızdığına Hz. Peygamber’e gidip iman eder, babasıyla barıştığına ise küfrüne geri dönerdi. Babası, oğluyla barışınca onu ticaret için Şam’a göndermişti. O da küfrüne döndüğünü Nebi’ye haber vermesi için birini göndermişti. Bunun üzerine Nebi, ona yırtıcı hayvanların musallat olması için beddua etmiş ve adam bir gece vakti konakladıklarında aslan tarafından yenmiştir.¹⁵⁹ Müfessir, 80/24. ayetteki insan kelimesinden maksadın Utbe b. Ebu Leheb olduğu “ya’nî” lafzı ile ifade etmiştir. Ve Allah, ona verdiği nimetleri saydıktan sonra küfründen dolayı kıyamet gününde azaba duçar olacağını haber vermiştir.¹⁶⁰

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

نزلت هذه الآية في

- “Bu ayet.... hakkında indi.”
- Kategori 1

يعني

- “Yani”
- Kategori 3

Tahlil:

¹⁵⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 591.

¹⁶⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 592.

Müfessir, bu ayetin indirilmesine sebep olan kişiyi “Bu ayet... hakkında indirildi.” kalıbıyla nakletmiştir. Sebep ifade etmede “nass” olmayan rivayetler kategorisinin 5. maddesinde Zerkânî, bu tarz sebep-i nüzul rivayetlerinde *fî* harfinden sonra şahıs/şahıslar veya bir hadise zikredildiği takdirde bu rivayetlerin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.¹⁶¹ Bütün bunları değerlendirdiğimizde müfessirin rivayeti aktarırken, olayı anlattıktan sonra *fâu*’s-sebebiyye lafzını kullanıp, bu harfin ardından kişi isimleri zikretmesi bu rivayetin sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun olduğunu göstermektedir. Mukâtil, son rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

24. 97/el-Kadr Suresi

Genel Mülâhazalar

Müfessir, el-Kadr suresinin Medenî olduğu ifade etmiştir lakin İbn Abbas’ın nüzul tertibine göre 24. sırada yer aldığından dolayı sure burada işlenecektir. el-Kadr suresi toplam 5 ayettir. Sure, Kur’ân’ın indirilişi ile ilgi bilgi vermektedir. Müfessir, 97/1. ayette Allah’ın Kur’ân’ı *levh-i mahfuz*’dan dünya semasına ve yazıcı meleklerle indirdiğini ardından da Cebrail’in o geceden ertesi seneki Kadir gecesine kadar Hz. Peygamber’e indireceği vahiyle indiğini ve neticede Kur’ân’ın tamamının bu şekilde indirildiğini nakletmiştir.

Müfessir, bağlama dair hiçbir esbâb-ı nüzul rivayeti nakletmemiştir.

¹⁶¹ ez-Zerkânî, *Menâhilu’l-İrfân*, I, 108-109.

25. 91/eş-Şems Suresi

Mekke’de nazil olmuştur.¹⁶² Müfessir, bu surede sebep-i nüzule dair hiçbir rivayet aktarmamıştır.

26. 85/el-Burûc Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Burûc suresi toplam 22 ayettir. Sureye yıldızları barındıran göğe, vaat edilen kıyamet gününe, şahitlik eden ve şahit olunanlara, fitıra ve Cuma gününe kasekle başlanmıştır. Ardından Allah’a imanlarından dolayı ateşe atılarak katledilen *Uhdu* halkından bahsedilmiştir. Ve bu olay anlatılarak Hz. Muhammed’e inananların doğru yoldan sapmamak ve küfre dönmek için her türlü kahrı göze almaları salık verilmiştir. Ve Allah, bu kimselere ahirette vereceği nimetleri haber vermiştir. Ardından Firavun ve Semud kavminin de inkârlarından dolayı helak edildiği hatırlatılmıştır.

Müfessir, bağlama dair bir esbâb-ı nüzul rivayet aktarmıştır.

Tablo 46

Ayet: el-Burûc, 85/26/19-20
Metin ve Meal: وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ

¹⁶² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 709.

“Oysa Allah onları arkalarından kuşatandır.” (85/19-20)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, bu ayetle ilgili olarak şu haberi nakletmiştir: Hz. Peygamber, Mekke kâfirlerinin iman etmediklerinden bahseden 85/19. ayeti okuyunca, o kâfirlerden biri Nebi’ye Allah’ın kullarına dair bilgisiyle ilgili “Acaba O, onları yarattıktan sonra mı bir şeyleri var etmeyi düşündü yoksa onlar yaratılmadan önce mi?” sorusunu sordu. Bunun üzerine Allah, 85/20. ayeti indirmiştir.¹⁶³	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: فلما قال رسول الله... فأنزل الله • “Allah’ın elçisi... dediğinde... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1
Tahlil: Müfessir, bu rivayette yaşanan bir olayı ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de sebep ifade etmede “nass” olan rivayetler kategorisinin 4. maddesinde zikredilen “Şu olay vuku buldu da... Bunun üzerine Allah indirdi.” şeklinde ifade edilen gruba dâhil olmaya daha layıktır. Çünkü müfessir, yaşanan olayı aktardıktan sonra <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanarak, bu harften önce aktarılan hadisenin malum harften sonra aktarılan durumun/ayetin inme sebebini açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayet sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.	

27- 95-et/Tîn Suresi

Genel Mülâhazalar

¹⁶³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 650-651.

Mekkî surelerden biri olan et-Tîn suresi toplam 8 ayettir. Sure kasekle başlamıştır. Ve insanın iki ayağı üzerinde yürüyen ve gençlikteki güzel suretini ifade eden *ahsen-i takvîm* formunda yaratıldığı, gençliğinin ardından ihtiyarlayarak, suretinin çirkinleştiği ve aşağıların aşağısı olan *esfele sâfilîn*’e döndürüldüğü ifade edilmiştir.¹⁶⁴

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin biri esbâb-ı nüzul rivayeti, ikisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup toplam üç sebep-i nüzule dair rivayet bulunmaktadır.

Tablo 47

Ayet: et-Tîn, 95/27/7	
Metin ve Meal: فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالذِّينِ “O halde bundan sonra din konusunda seni hangi şey yalanlayabilir?” (95/7)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, 95/7. ayetteki insan lafzından kastın ‘Adî b. Rebî’a olduğunu ve din kelimesinin de ölümden sonra yeniden diriliş anlamına geldiğini nakletmiştir.¹⁶⁵ 2- Müfessir, bu ayette insanın yani ‘Adî b. Rebî’a’nın güzel suret sahibi iken, gençlik çağlarından sonra ihtiyarladığına kendi gözü ile şahit olmasına rağmen nasıl olur da kıyameti	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- يعني • “Yani” • Kategori 3 2- وفيه نزلت هذه الآية

¹⁶⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 551-552.

¹⁶⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 752.

inkâr ettiği sorgulanmıştır. Yani insanı böyle şekilden şekile koymaya kadir olan Allah'ın insanı öldürdükten sonra diriltmeye de kadir olduğu vurgulanmaktadır.¹⁶⁶	• “Ve onun hakkında bu ayet indi.” • Kategori 1
Tahlil: 1- Mukâtil, bu rivayeti “<i>ya ‘nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 2- Bu ifade kalıbı, müfessirin genelde kullandığı sebab-i nüzul rivayet sıygalarından farklıdır. Lakin ayetlerin bağlamını gözettiği ve sebab-i nüzule dair olan <i>fî</i> harfinden sonra malum şahsa atfen <i>hu</i> zamirini kullanması, bu rivayetin sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygun olduğunu göstermektedir.	

28- 106/el-Kureyş Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Kureyş suresi toplam 4 ayettir. Sure, Allah'ın Kureyşlilerin yaz-kış güvenli bir şekilde ticarî faaliyetlerini sürdürmelerini ve Mekkelilerin iki günlük mesafeyi güvenle alıp, Habeşlilerle ticaret yapmaları sağlayan Kendisi olduğunu haber vermek için indirilmiştir. Ve bütün bu lütuflarının karşılığında Mekke ehlinin yalnızca Kendisine ibadet ve kulluk etmesini emretmiştir.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 752.

¹⁶⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 861-862.

Mukâtil, bu surenin inişine sebep olan bağlama dair iki farklı hadiseyi, aynı ifade kalıbı ile zikretmiştir.¹⁶⁸ Bu da gösteriyor ki müfessirin naklettiği rivayetlerin ikisi de muhtemelen elimine edilemeyecek kadar güvenilir kaynaklardan geliyor olmalıdır. Fakat müfessirin naklettiği rivayetlerin ravilerini zikretmemesi ve isnatları hazfetme âdetinden dolayı mezkûr rivayetlerin sahlılığını tespit etmek için bu haberleri nakleden raviler zincirini araştırmak gerekmektedir. Lakin bu tarz bir araştırma, tezimizin temel hedeflerinden biri değildir ama araştırılmaya muhtaçtır.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin ikisi de esbâb-ı nüzul rivayetidir.

Tablo 48

Ayet: el-Kureyş, 106/28/1	
Metin ve Meal: لَا يَلَافُ قُرَيْشٌ إِيْلَافَهُمْ رَحْلَةَ الشَّتَاءِ وَالصَّيْفِ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَأَمَّنَّهُمْ مِنْ خَوْفٍ “Kureyş’in güvenliğini, onların kış ve yaz yolculuklarında güvenliğini sağlamak için – Allah lütufta bulundu.- Onlar da kendilerini besleyip, açlıklarını gideren ve her türlü korkudan emîn kılan şu evin Rabbine kulluk etsinler!” (106/1)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, Allah’ın Kureyşlilerin yaz-kış güvenli bir şekilde ticaret yapmalarını sağlayanın Kendisi olduğunu haber vermek için bu sureyi vahyettiğini nakletmiştir.¹⁶⁹ Kureyşliler geçimlerini genellikle ticaret ile	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- وذلك أن... فأنزل الله “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”

¹⁶⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 861-862.

¹⁶⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 861.

sağlıyordu ve yaz mevsimlerinde Mekke'ye göre havası daha ılık olan Yemen'e, kış mevsimlerinde ise Ürdün ve Filistin'e gidiyorlardı. Lakin bu memleketler Mekke'ye uzaktı ve yolculuk esnasında eşkıyaların yağmalamaları meşhur idi. Ve bu yolculuklar onlara ağır gelmeye başlamıştı. Bunun üzerine Allah, Habeşistanlı tüccarların gemi yoluyla Mekke'ye gelmelerini ve Mekkelilerin iki günlük mesafeyi güvenle alıp Habeşlilerle ticaret yapmalarını sağlamıştır. Bu sayede Allah, onları doyurmuş, öldürülmek ve esir alınmak korkusundan da emin kılmıştır. Bunun üzerine Allah bu ayeti indirmiş ve bütün bu lütuflarının karşılığında Mekke ehlini yalnızca Kendisine ibadet ve kulluk etmeye çağırmıştır.¹⁷⁰

2- Müfessir, bu surenin iniş sebebiyle ilgili bir rivayet daha aktarmıştır. “أيضا - Ayrıca” diyerek cümleye başlamış ve ticaretle uğraşan kimselerin Mekke'ye gelmemeleri üzerine yiyecek temin edemeyen Kureyşlilerin yazın Yemen'e, kışın da Şam'a giderek iki yolculuk yaptıklarını haber vermiştir. Bunun üzerine Allah, onlara merhamet etmiş ve Habeşlilerin gemilerle

- Kategori 1

2- وذلك أن... فأنزل الله

- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

¹⁷⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 861-863.

Mekke'ye ticaret yapmalarını sağlamıştır. Ve dolayısıyla Allah, Mekkelileri kışın ve yazın iki kez seyahat yapmaktan kurtarmıştır. Allah, Mekkelilere olan bu nimetlerini hatırlatmak üzere bu sureyi indirmiştir. ¹⁷¹	

Tahlil:

Müfessir, iki rivayette de yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan insan gruplarını zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malûm harften sonra aktarılan ayetin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

29- 101/el-Kâri'a Suresi

Mekke'de nazil olmuştur.¹⁷² Müfessir, bu surede sebep-i nüzule dair hiçbir rivayet aktarmamıştır.

30- 75/el-Kıyâme Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Kıyâme suresi toplam 40 ayettir. Müfessir, Kur'ân'da sadece bu surede kâfirlere yemin edildiğini ifade etmiştir.¹⁷³ Kıyamet gününe ve *nefs-i*

¹⁷¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 862.

¹⁷² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 809.

¹⁷³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 509.

levvâme'ye yani ahirette kendisini kınayacak olan kâfir nefse yemin edildikten sonra insanın kemiklerinin hatta parmak uçlarına kadar her şeyinin Allah tarafından bir araya getirileceği haber verilmiştir. Kıyametin vaktini soranlara, o günün dehşeti haber verilmiştir. 75/16-19. ayetlerde vahyi ezberlemek için Cebrail'in vahyi tebliği bitmeden dilini kıpırdatan Nebi'ye Allah, onu unutturmayacağını teminatını vermiştir.¹⁷⁴ Ardından onların dünyaya sarılıp, ahireti bıraktıklarını ve kıyamet gününde bazı yüzlerin aydın, bazılarının da asık olacağını haber vermiştir. Ve ölüm vakti geldiğinde ahireti inkâr eden insanın acınası hali beyan edilmiştir. Son olarak insanın başıboş bırakılmadığı ve Allah'ın insanın kayda değmeyen bir su iken nasıl yarattığı haber verilmiş ve onu ölümünden sonra tekrar yaratmaya da kâdir olduğu vurgulanmıştır.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin iki esbâb-ı nüzul rivayeti, beş de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup toplam yedi sebep-i nüzule dair rivayet bulunmaktadır.

Tablo 49

Ayet: el-Kıyâme, 75/30/3-6
Metin ve Meal: أَيُّحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نَسْوِيَّ بَنَانَهُ بَلَىٰ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ “Kıyamet gününe ve <i>nefs-i levvâme</i>'ye andolsun. İnsan, kemiklerini toplayıp, birleştiremeyeceğimizi mi sanıyor? Evet, parmak uçlarına kadar yeniden eski haline getirmeye kâdiriz! Fakat insan önündeki zamanı günah işlemeyle harcar. Bu yüzden ‘Kıyamet günü ne zamanmış?’ diye sorar.” (75/3-6)

¹⁷⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 512.

Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, 75/3. ayette Allah'ın öldükten sonra kemikleri bir araya getirip, diriltmeyeceğini zanneden kimsenin Zühreoğullarının antlaşmalısı ve el-Ahnes b. Şerîk'in eniştesi 'Adî b. Rebî'a b. Ebî Seleme olduğunu "ya'nî" lafzıyla haber vermiştir. ¹⁷⁵ 2- Bu kişi, Nebi'ye gelip, kıyametin vaktini ve durumunu sormuş, Nebi de ona açıklamıştır. Bunun üzerine adam, o güne ancak gözüyle gördüğü takdirde inanacağını ifade etmiş ve o gün kemiklerin de bir araya getirilip getirilmeyeceğini sormuştur. Kıyamet gününde kemiklerin de bir araya getirileceği cevabını alan adamın Nebi ile alay etmesi üzerine Allah, bu ayeti indirmiştir. ¹⁷⁶ 3- 75/4. ayette de bir önceki ayette olduğu gibi kıyamet günü yeniden dirilişin gerçekleşeceği hatta Allah'ın insanı parmak uçlarına kadar tekrar diriltmeye kâdir olduğu vurgulanmıştır. Müfessir, 75/4. ayetin 'Adî b. Rebî'a ve el-Ahnes b. Şerîk hakkında indirildiğini haber vermiştir. ¹⁷⁷	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- بعني • "Yani" • Kategori 3 2- وذلك أن... فأنزل الله • "Ve... Bunun üzerine Allah indirdi." • Kategori 1 3- نزلت هذه الآية في • "Bu ayet... hakkında indi." • Kategori 1

¹⁷⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 509.

¹⁷⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 509-510.

¹⁷⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 510.

75/5-6. ayetlerde yine ‘Adî b. Rebî‘a’nın kıyameti yalanlamak amacıyla ortaya attığı iddialara cevap verilmektedir. ¹⁷⁸	
Tahlil: 1- Mukâtil, bu rivayeti “<i>ya ‘nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 2, 3- Müfessir, iki rivayette de yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.	

Tablo 50

Ayet: el-Kıyâme, 75/30/16-19, 20, 31-33, 34-35
Metin ve Meal: لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ فَإِذَا قَرَأْتَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ كَلَّا بَلْ تُجِبُونَ الْعَاجِلَةَ فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ يَتَمَطَّى أُولَى لَكَ فَأُولَى ثُمَّ أُولَى لَكَ فَأُولَى

¹⁷⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 510.

“Telaşla dilini dolaştırıp durma! Onu toplamak ve sana okumak bizim işimizdir. Sana onu okuduğumuzda, okunanı takip et. Sonra onu açıklamak da bizim işimiz.” (75/16-19)

“Hayır! Doğrusu siz çabucak gelene pek düşkünsünüz.” (75/20)

“Ne tasdik etti ne de boyun eğdi. Aksine yalanladı ve yüz çevirdi. Sonra da çalım satarak arkadaşlarının yanına gitti.” (75/31-33)

“Yazıklar olsun sana! Yazıklar olsun! İnsan başıboş bırakılacağını mı sanır?” (75/34-35)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, 75/16-19. ayetlerle ilgili olarak şu haberi nakletmiştir: Cebrail, Allah’tan aldığı vahyi getirip Nebi’ye okurken, Nebi onları unutmamak için Cebrail henüz inzal edeceği ayetleri bitirmeden okumaya çalışıyordu. Bu sebepten dolayı Allah, bu ayetleri vahyetmiştir.¹⁷⁹	1- وذلك أن ... فقال الله • “Ve... Bunun üzerine Allah buyurdu.” • Kategori 3
2- Müfessir, “Siz çabucak geleni seviyorsunuz.” (75/20) ayetinin Mekke kâfirlerine hitap olduğunu “ya’nî” lafzıyla açıklamıştır.¹⁸⁰	2- يعني • “Yani” • Kategori 3
3- Müfessir, 75/31-33. ayetlerde bahsi geçen, Kur’ân’ı tasdik etmeyen, namaz kılmayan,	3- Direkt • Kategori 3

¹⁷⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 512.

¹⁸⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 512.

Kur’ân’ı yalanlayan, imandan yüz çeviren ve böbürlenerek ehlinin yanına giden kişinin Ebû Cehil olduğunu direkt olarak aktarmıştır.¹⁸¹ 75/33. ayette Mahzûmoğullarından el-Muğire b. ‘Abdullah b. Ömer’in oğullarının da böbürlenerek ve büyüklük taslayarak yürüdüklerini nakletmiştir.¹⁸²

4-75/34-35. ayetlerde Ebû Cehil’in Nebi’yi tehdit etmesine karşılık Allah, onu art arda iki kez pekiştirerek tehdit etmiştir. Müfessir bu olayı şöyle aktarmıştır: Ebû Cehil, Nebi’yi öldürmekle tehdit etmişti. Bunun üzerine Nebi de *el-Batha* denilen yerde onu yakasından tutup göğsünden iterek “Sana layıktır, evet sana layıktır, sonra yine sana layıktır, tekrar tekrar sana layıktır!” demiş idi. Bunun üzerine Ebû Cehil, kendisine ne Nebi’nin ne de onun Rabbinin hiçbir zarar veremeyeceğini, kendisinin *el-Batha*’da yaşayanların en güçlüsü ve kerîmi olduğunu söyledikten sonra böbürlenerek evine gitmişti.¹⁸³ Müfessir, “Sonra gerisin geriye ehlinin yanına gitti.” (75/33) ayetinde zikredilen kişinin Ebû

4- يعني

- “Yani”
- Kategori 3

¹⁸¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 513.

¹⁸² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 513.

¹⁸³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 513.

Cehil olduğunu nakletmiştir. ¹⁸⁴ Müfessir, yine 75/36. ayetten surenin sonuna kadarki ayetlerde kastedilen ve başıboş bırakılacağını sanan kimsenin de Ebû Cehil olduğunu haber vermiştir. ¹⁸⁵	

Tahlil:

1- Müfessir, ayetle ilgili verdiği bilgidan sonra hiçbir isnat vermeksizin “Ve bunun üzerine Allah buyurdu.” kalıbını kullanarak, rivayeti direkt Allah’tan aktarmıştır. Bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.¹⁸⁶

2, 4- Mukâtil, bu rivayetleri “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

3- Müfessir, 75/31-33. ayetlerde bahsi geçen kişinin Ebû Cehil olduğunu olduğu hiçbir beyan lafzı kullanılmaksızın direkt aktarmıştır.¹⁸⁷ Müfessirin bu ayetlerin inişine sebep olan olay ve kişilerle ilgili nakledilen rivayet sıygaları, vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden kabul edilmeye daha uygundur.

31- 104/el-Hümeze Suresi

Genel Mülâhazalar

¹⁸⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 513-514.

¹⁸⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 513-514.

¹⁸⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 513.

¹⁸⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 513.

Mekkî surelerden biri olan el-Hümeze suresi toplam 9 ayettir. Sure, insanların arkasından çekiştiren, dil uzatıp, tenkit eden *humeze* ve insanların yüzüne karşı da haddi aşan *lumeze*’ye veyl ile başlamıştır. Devamında bu kişinin mal toplayıp, onları sayan, malının kendisine ebedilik verdiğini sanan biri olduğu aktarılmıştır. Ve Allah, onun sandığı gibi malının kendisini ebedi kılmayacağını sert bir dille ifade etmiş ve o kimseyi *hutame*’ye atacağını haber vermiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin ikisi de esbâb-ı nüzul rivayetidir.

Tablo 51

Ayet: el-Hümeze, 104/31/1-3	
Metin ve Meal: وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ “Mal toplayıp, onları sayan ve malının kendisine ebedilik verdiğini sanan, insanların arkasından çekiştiren <i>humeze</i> ve insanların yüzüne karşı haddi aşan <i>lumeze</i>’ye veyl olsun!” (104/1-3)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 104/1. ayetin Mahzûmoğullarından el-Velîd b. el-Muğîre hakkında indirildiğini nakletmiştir.¹⁸⁸ el-Velîd, insanlara laf taşıyan, onlara hoşlarına gitmeyen lakaplar takarak alay eden ve Hz. Peygamber’in arkasından konuşan, yüzüne karşı da haddi aşan biriydi. Bir gün Nebi’ye malını etrafa dağıtsa dahi bitmeyeceğini	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: نزلت في • “...hakkında indi.” • Kategori 1 وذلك أنه... فأنزل الله

¹⁸⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 837.

buna karşılık Nebi'nin kendisini fakir düşmekle nasıl tehdit edebildiğini sormuştu. Bunun üzerine Nebi, ona bu nimetleri verenin Allah olup, istediği takdirde de geri almaya kâdir olduğunu ifade etmiştir. Bu konuşmanın ardından tereddüte düşen el-Velîd, malını saymaya koyulmuştur. Ardından yine Hz. Peygamber'e gelerek malının bir ekmek dahi olsa yine de bitip tükenmeyeceğini söylemesi üzerine Allah, bu ayetleri indirmiştir.¹⁸⁹	• “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1
Tahlil: Müfessir, iki rivayette de yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra <i>fâu</i> 's-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.	

32- 77/el-Mürselât Suresi

Mekke’de nazil olmuştur.¹⁹⁰ Müfessir, bu surede sebep-i nüzule dair hiçbir rivayet aktarmamıştır.

¹⁸⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 837-839.

¹⁹⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 541.

33- 50/el-Kâf Suresi

Genel Mûlahazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Kâf suresi toplam 45 ayettir. Sure, kâf ve mecîd olan Kur'ân'a kasekle başlamıştır. Ve Mekkelilerin kendi aralarından kavimlerini uyaran birinin elçi olarak gönderilmesine hayret ettikleri ve öldükten sonra yeniden dirilişin imkânsız olduğunu söyledikleri ve neticede Nebi'yi yalanladıkları nakledilmiştir. Ve Allah, göğün nasıl bina edip, süslediğini, onda hiçbir çatlağın da bulunmadığını, yeri yayıp, döşediğini, dağları sabitleyip, bitkiler bitirdiğini, gökten su indirip, onunla bahçeler ve taneler bitirdiğini ve su ile ölmüş olan beldeyi dirilttiğini haber vermiştir. Ve bunların *munib* yani tevhid ehli her abdın basiretinin açılması ve derinlemesine düşünmeleri maksadıyla yaratıldığını ifade etmiştir. Ardından kendilerine gelen elçileri yalanlayan kavimlerin sonunda helak edildiğini haber vermiştir. Ve ilk yaratmada aciz olmayanın yeniden yaratmaya da kâdir olduğu vurgulanmıştır. İnsanın sağ ve solundaki iki varlığın onun amellerini yazdığı ve kaçtığı ölüm kendisine geldiğinde sura da üfürüleceği ve herkesin bir şahitle Allah'ın huzuruna geleceği haber verilmiştir. Ve hayrı engelleyen, zalim, kuşkucu olan ve şirk koşan kişinin yanında şahit olan bir melek geleceği ve Allah'ın onu ateşe atacağı haber verilmiştir. Ve kıyamet günü cennet ve cehennem ashabının halleri aktarılmıştır.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin üçü esbâb-ı nüzul rivayeti, biri de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam dört rivayet bulunmaktadır.

Tablo 52

Ayet: el-Kâf, 50/33/3, 21-23
Metin ve Meal:

أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ذَلِكُمْ رَجْعٌ بَعِيدٌ

وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ وَقَالَ قَرِينُهُ هَذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ

“Biz ölüp, toprağa karıştıktan sonra yeniden diriltileceğiz öyle mi? Bu olmayacak bir dönüştür.” (50/3)

“Her nefis yanında bir sevk edici, bir de şahitle gelir. ‘Sen bu hususta gaflet içindeydin, artık gözündeki perdeleri kaldırdık, şimdi gözün keskindir.’ Arkadaşı ‘İşte hep beraber olduğun şey burada’ der.” (50/21-23)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 50/3. ayetin Cumahîoğullarından Ubey b. Halef, Ebu’l-Eşeddîn yani Esîd b. Kelede ve Beni Sehm’den Haccac’ın evlatları Nubeyh ve Münebbih ile ilgili olarak indirildiğini nakletmiştir.¹⁹¹ Bu iki adam “Allah bizi yeniden diriltmeyecektir. Hem biz toprak olup, yeryüzünde kaybolduktan sonra bizi diriltecek kudreti nasıl bulacaktır?” demişlerdi. Onların bu sözlerini Allah, 50/4. ayette çürütmüş ve ba’s’ın *hak* olduğunu vurgulamıştır.¹⁹²

Müfessir, “Bu uzak bir dönüştür.” (50/3) diyerek yeniden dirilişin reddedilmesi üzerine Allah’ın “Biz ilk yaratırken aciz miydik?” (50/15) ayetini

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

1- نزلت في

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

لما قال... فأنزل الله

- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

¹⁹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 110.

¹⁹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 110.

indirdiğini nakletmiştir.¹⁹³ Ve onları ilk kez yaratırken aciz olmadığını dolayısıyla tekrar diriltmekten de aciz olmayacağını vurgulamıştır.

2- 50/21-22. ayetlerde kıyamet günü her nefsin yani kâfirin yaptıklarına şahit bir melekle beraber getirileceği ve yeniden dirilişi reddeden bu kâfirin üzerinden örtünün kaldırılacağı haber verilmiştir.¹⁹⁴ Ve 50/23. ayette kâfirin şahidi olan meleğin kıyamet günü Allah’a “Benim yanımdaki *atîd* işte budur.” diyeceği yani Allah’ın o kâfirin yaptıklarını kaydetmek üzere görevlendirdiği meleğin o kişiyi amelleriyle birlikte Allah’ın huzuruna getireceği haber verilmiştir.¹⁹⁵ Müfessir, bu ayetin Mahzûmoğullarından el-Velîd b. Muğire hakkında indirildiğini haber vermiştir.¹⁹⁶

نزلت في - 2

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

Tahlil:

Müfessir, üç rivayette de yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra *fâu*’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetin

¹⁹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 110-112.

¹⁹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 113.

¹⁹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 113.

¹⁹⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 113.

inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

Tablo 53

Ayet: el-Kâf, 50/33/45	
Metin ve Meal:	
نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكَرَ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ “Biz onların konuştuklarını çok iyi biliyoruz. Sen onları zorlamakla görevli değilsin! Sen kulak verip, korkan kimselere Kur’ân’la öğüt ver!” (50/45)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
Müfessir, 50/45. ayette gizlice nebi hakkında kötü sözler söyleyenlerin Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla ifade etmiştir. ¹⁹⁷	يعني • “Yani” • Kategori 3
Tahlil:	
Mukâtil’in “ya’nî” lafzı ile aktardığı rivayeti apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan nakletmesinden dolayı üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

¹⁹⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 117.

34- 90/el-Beled Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Beled suresi toplam 20 ayettir. Sure, apaçık bir red ifadesi olan “Hayır!” ile başlamış ve Mekke beldesine, babaya ve çocuğa yemin edilmiştir. Ardından hiç kimsenin kendisine güç yetiremeyeceğini sanan insandan bahsedilmiştir. Onun “Ben yığınla mal tükettim!” dediğini gören birinin olduğu haber verilmiştir. Devamında Allah’ın o insana verdiği iki göz, bir dil ve iki dudak ve hidayet nimetleri hatırlatılmıştır. Ardından sarp yokuştan bahsedilmiş ve onun bir köle azat etmek veya açlığın çok olduğu zamanda akrabası olan bir yetime veyahut topraklara düşmüş yoksula yemek yedirmek olduğu haber verilmiştir. Son olarak iman ve inkâr edenlerin varacakları yerler aktarılmıştır.¹⁹⁸

Müfessir, bağlama dair bir sebep-i nüzul rivayeti aktarmıştır.

Tablo 54

Ayet: el-Beled, 90/34/4-16
Metin ve Meal: لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ أَيْحَسِبُ أَنْ لَنْ يُفْعِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا أَيْحَسِبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ أَلَمْ نَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ فَكُّ رَقَبَةٍ أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ أَوْ مَسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ “Şüphesiz ki Biz insanı zorluklarla boğuşabilecek güçte yarattık. O, hiç kimsenin kendine güç yetiremeyeceğini mi sanıyor? ‘Pek çok mal harcadım!’ diyor. Onu

¹⁹⁸ Bu surenin Mekkî olduğu ifade edilmiştir lakin içerik olarak olayın hem Medine’de vuku bulması hem de günah kefareteninden bahsetmesi açısından Medenî olma ihtimali de vardır.

kimsenin görmediğini mi sanıyor? Ona iki göz, bir dil, iki dudak vermedik mi? Ve ona doğru yolu göstermedik mi? Fakat o, sarp yokuşu aşamadı. O sarp yokuş nedir bilir misin? Köle azat etmektir veya kıtlık gününde yakını olan bir yetimi doyurmaktır veyahut aç-açık bir yoksulu doyurmaktır.” (90/4-16)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1-Müfessir, 90/4-16. ayetlerin el-Haris b. ‘Amr b. Nevfel b. ‘Abdi Menaf el-Kuraşî hakkında indirildiğini nakletmiştir.¹⁹⁹ Bu kişi Medine’de işlediği bir gûnahtan ötürü ödemesi gereken kefaretin ne olduğunu Hz. Peygamber’e sormuştu. Günahının kefaretinin bir köleyi azat veya altmış yoksulu doyurmak olduğunu öğrenince de kazancını kolay sağlamadığını söylemişti. Ve eğer Muhammed’in (a.s.) dinine girecek olursa malının kefaret ve infak yollarıyla sürekli azalacağını söylemiş, ardından da çok miktarda mal harcadığını beyan etmiştir. Bu olay üzerine Allah, mezkûr ayetleri indirmiştir.²⁰⁰

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

نزلت هذه الآية في...فأنزل الله

- “Bu ayet... hakkında indi... Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

Tahlil:

Müfessir, bu rivayette yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahsı zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetin

¹⁹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 701.

²⁰⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 701-703.

inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayet sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

35- 86/et-Târik Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan et-Târik suresi toplam 17 ayettir. Sure, göğsü ve delip geçen yıldız olan târîka yeminle başlamıştır. Her nefsin üstünde bir hâfız olduğu haber verildikten sonra insanın adı ve atılmış bir sudan yaratıldığı ve Allah'ın insanı tekrar diriltmeye kadir olduğu vurgulanmıştır. Sorgu günü bütün sırların ortaya döküleceği ifade edilmiştir. Son olarak tuzak kuran kâfirlere karşı Allah'ın da bir tuzak kurduğu ve Nebi'nin onlara biraz mühlet vermesi emredilmiştir.

Müfessir, bağlama dair bir esbâb-ı nüzul rivayeti aktarmıştır.

Tablo 55

Ayet: et-Târik, 86/35/15-17	
Metin ve Meal: إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا وَأَكِيدُ كَيْدًا فَمَهْلِكُ الْكَافِرِينَ أَمْهَلُهُمْ رُؤْيَا “Şüphesiz ki küfredenler bazı tuzaklar kurup duruyorlar ve Ben de tuzak kuruyorum! Sen o kâfirlere süre tanı!” (86/15-17)	
Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 86/15-17. ayetlerin iniş sebebi hakkında şu rivayeti nakletmiştir: Aralarında 'Utbe b. Rebî'a, Ebû Cehil, el-Velîd b. el-	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: فَأَنْزَلَ اللَّهُ

Muğire'nin de bulunduğu Mekkeli müşrikler, Hz. Muhammed'in açıktan tebliğe başladığını, Ömer b. el-Hattab'ın da ona tabi olduğunu görünce bir plan yapmak üzere Dâru'n-Nedve'de toplanmışlardı. Muhammed'e (a.s.) inananların sayısının artması ve günden güne güçlendikleri hakkında konuşurken İblis de ihtiyar bir adam kılığında onların meclisine iştirak etmişti. Muhammed'i (a.s.) nasıl ortadan kaldıracaklarını düşünüp, görüş beyan etmişler ve neticede Ebû Cehil'in Kureyş kabilesinin her kolundan seçilen eli kılıçlı birer adamın Muhammed'e (a.s.) saldırıp öldürmesi görüşü kabul edilmişti. Hz. Peygamber'in amcası Ebû Talib ise müşriklerin bu planını duymuş lakin yeğeninin öldürülmekten korkup kaçacağını ve bunun da kendi aleyhleri hakkında konuşulacağını düşündüğü için ona bu plandan bahsetmemişti. Ardından Allah'ın bu planı Hz. Muhammed'e haber verdiğini öğrenen Ebû Talib "Ey kardeşimin oğlu! Allah'a yemin ederim ki, Rabbin seni çok iyi koruyor. Ey kardeşimin oğlu! Sana ne emredildiyse onu yap. Rabbinin sana emrettiklerini yapmanda çekinecek hiçbir şey yoktur." demiştir. Bu olay üzerine Allah, ez-Zuhruf 43/79, et-Tûr 52/42 ve et-Târik 86/15-17.

- "...Bunun üzerine Allah indirdi."
- Kategori 1

ayetleri indirerek, onların tuzak kurmalarına karşı Kendisinin de tuzak kurduğunu haber vermiştir. ²⁰¹	
Tahlil: Müfessir, bu rivayette yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.	

36- 54/el-Kamer Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Kamer suresi toplam 55 ayettir. Müfessir, “Sâ‘at yaklaştı ve ay yarıldı.” (54/1) ayetinde kıyamet alametlerinden biri olan ve Mekke kâfirlerin Nebi’den talep ettiği mucizeye karşılık olarak ayın yarıldığını nakletmiştir.²⁰² Nebi’nin işaretiyle ikiye yarılan ayı görmelerine rağmen Mekkelilerin bunun bir sihirbaz işi olduğunu iddia etmeleri üzerine Allah, “Eğer bir ayet görseler yüz çevirirler ve ‘Bu süre gelen bir sihirdir’ derler.” (54/2) ayetini vahyetmiştir.²⁰³ Ve Allah, Nebi’nin onlardan yüz çevirmesini emrettikten sonra kıyamette yaşayacakları zorlukları haber vermiştir. Ardından Hz. Nûh’un kavminin yalanlamalarından dolayı nasıl helak edildikleri ve inananların nasıl kurtarıldığı nakledildikten sonra elçilerini inkâr eden Âd, Semûd, Lût

²⁰¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 660-662.

²⁰² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 177.

²⁰³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 177.

kavmi ve Âl-i Firavun’un acı sonları haber verilmiştir. 54/44. ayette kâfirlerin, Nebi ve arkadaşlarından intikam alacaklarını iddia etmeleri üzerine 54/45. ayette Allah, yakın bir zamanda yani Bedir günü onların yenileceğini haber vermiştir.²⁰⁴ Son olarak cehennem ve cennet ehlinin durumları haber verilmiştir.

Müfessir, bağlama dair bir esbâb-ı nüzul rivayeti aktarmıştır.

Tablo 56

Ayet: el-Kamer, 54/36/3-6	
Metin ve Meal: وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقَرٌّ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نَكْرٍ “Onlar yalanladılar ve hevalarına uydular. Oysa her iş olacağına varır. Andolsun ki onlara yollarından vazgeçirecek haberler, eksiksiz bir hikmet geldi. Ama uyarılar fayda vermiyor. Öyleyse sen de onlardan yüz çevir! Çağırıcının görülmedik, bilinmedik bir şeye çağırdığı günde.” (54/3-6)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 54/3-5. ayetlerde müşriklerin ayın yarılması mucizesinden yüz çevirdikleri anlatılmış ve 54/6. ayette Allah, Nebi’nin Mekke kâfirlerinden yüz çevirmesini emretmiştir.²⁰⁵	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: يعني • “Yani” • Kategori 3
Tahlil:	

²⁰⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 184.

²⁰⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 177.

Mukâtil, bu rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

37- 38/es-Sâd Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan es-Sâd suresi toplam 88 ayettir. 38/1-3. ayetlerde kâfirlerin zikre yani Kur’ân’a karşı bir gurur ve muhalefet içerisinde oldukları ifade edilmiştir. Ardından Allah, onlardan yani Mekke kâfirlerinden önce nice kavimlere de kendi içlerinden bir uyarıcı geldiğinde şaşırdıkları, onları sihirbazlık ve yalancılıkla suçladıklarını hatırlatmıştır. Bu inkârcıların sonunun ise helak olduğunu haber vererek, inkârda diretenleri korkutmuştur. Mekke kâfirleri de aynı şekilde kendi kabilelerinden ve ırklarından birinin yani Hz. Muhammed’in bir uyarıcı olarak gelmesine şaşırmışlar, onu sihirbazlık ve yalancılıkla suçlamışlar ve bu uyarıcının bütün ilahları teke indirmesine hayret etmişlerdi. Bunun üzerine Allah, mülkün yalnızca Kendisine ait olduğunu ve onu istediği gibi sarf edeceğini vurgulamıştır. Ardından elçilerini inkâr eden ve haddi aşan kavimlerin helaki hatırlatılmıştır. Mekkelilerin paylarını hesap gününden önce verilmesini istemelerine karşılık Allah, Nebi’nin onların söylediklerine sabretmesini telkin etmiş ve ibadete düşkün, itaatkâr, hikmet verilen ve mülkü de pekiştirilen Hz. Davud’u hatırlatarak, moral ve motivasyon vermiştir.

38/27. ayette yer, gök ve ikisi arasındakilerin Mekke kâfirlerinin sandığı gibi amaçsız yaratılmadığı vurgulanmıştır. İman edip, salih amel işleyenlerin sonunun yeryüzünde fesat çıkaranları gibi olmayacağı haber verilmiştir. Mübarek bir kitap olan Kur’ân’ın ayetlerinin düşünülmesi ve elbâb sahiplerinin öğüt almaları için indirildiği ifade edilmiştir. Ardından Allah’ın kendisine hükümrancılık ve mülk verdiği Hz. Süleyman

kıssası ve Hz. Eyyûb'un kıssası aktarılmıştır. Ardından cennet ve cehennem ehlinin ahvalı haber verilmiştir.

38/65-88. ayetlerde ise Nebi'nin Mekke kâfirlerine kendisinin sadece bir uyarıcı olduğunu ve Allah'tan gayrı ilah bulunmadığını söylemesi emredilmiştir. Kur'an'ın büyük bir haber olduğu lakin onların bundan yüz çevirdiği ifade edildikten sonra Mekke kâfirlerinin Allah'ın "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım!" buyurması üzerine meleklerin "Biz Seni hamd ile tesbih ve takdis edip dururken orada fesat çıkaracak, kan dökcek bir kimse mi yaratacaksın?" demeleri ve Allah'ın "Ben sizin bilmediklerinizi bilirim." (2/30) ayeti ile ilgili meleklerin itirazları hakkında tartıştıkları haber verilmiştir. Bu tartışmalar üzerine Nebi, bu gaybî haberlerin Allah'tan kendisine iletildiğini ve *mele-i âlâ*'ya dair bir bilgisinin olmadığını söylemiştir. Bu ayetlerin ardından Allah, Hz. Âdem'in yaratılışı, ona secde edilmesini emretmesi, bu emre İblis'in isyan etmesi üzerine Allah'ın onu kovması ve kıyamet gününe kadar mühlet isteyen İblis'e mühlet verilip, İblis'in hâlis kullar hariç bütün insanları saptıracağını söylemesi ve bunun üzerine bütün inkârcıları cehenneme dolduracağı haber verilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin dördü esbâb-ı nüzul rivayeti, beşi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam dokuz rivayet bulunmaktadır.

Tablo 57

Ayet: es-Sâd, 38/37/1-3, 6-8
Metin ve Meal: ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَوا وَلَوْلَا جِئَ مَنَّا

وَأَنْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنْ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ أُوتِرَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَدُفُّوا عَذَابَ

“Öğüt ve uyarı dolu Kur’ân’a andolsun ki inkâr edenler, bu uyarıya kulak verecekleri yerde, gurura kapılmış ve muhalefete düşmüşlerdir. Onlardan önce nice nesilleri helak ettik; o anda feryat ettiler ama vakit azaptan kurtuluş vakti değildi.” (38/1-3)

“Onların ileri gelenleri hemen harekete geçip, konuştu ‘Yolunuzda yürüyün, ilahlarınıza bağlılıkta direnin! İşte sizden istenen budur.’” (38/6-8)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 38/1. ayetteki “Küfredenler” lafzından kastın Mekke ehlinde küfredenler olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁶

2- Müfessir, 38/6. ayetin inmesine sebep olan olayla ilgili şunları aktarmıştır: Hz. Ömer’in Müslüman olması kâfirlere ağır gelmişti. Mekke’nin güçlü mele takımından –ki el-Velîd b. Muğire, Ebû Cehil, Halef’in oğulları Ümeyye ve Ubeyy ve başkaları bunlardandır- olan el-Velîd b. Muğire, bu olay karşısında etrafındakileri teskin edip, ilahlarına inanma ve onlara ibadet etme hususunda sebat etmelerini salık vermişti. Ardından toplanıp, Hz. Muhammed’in amcası Ebû Talib’in yanına gitmişler, kendisinin efendi

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

- 1- Direkt
 - Kategori 3
- 2- يعني
 - “Yani”
 - Kategori 3

²⁰⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 636.

ve büyük olduğunu söyledikten sonra ayak takımı olan kimselerin yaptıklarını aktarmışlar ve yeğeni Hz. Muhammed ile kendi aralarında bir hüküm vermesini talep etmişlerdi. Bunun üzerine Ebû Talib, yeğenini çağırmış ve kavminin ondan adil bir istekleri olduğunu, o yüzden kavmine büsbütün karşı durmamasını telkin etmişti. Ardından bu kimseler Nebi'den, ilahlarını ağzına dolamamasını istemişler, buna karşılık kendilerinin de onun ilahına ilişmeyeceklerini ifade etmişlerdi. Bunun üzerine Nebi, onların “*Lâ ilâhe illâ'l-Allah*” demeleri halinde Araplara hükümdar olup, Acemlerin ise kendilerine boyun eğceğini söylemişti. Buna karşılık o güruhtakilerin tümü bu teklifi reddedip, ayağa kalkmışlar ve 38/5. ayette haber verilen “O, bunca ilahı bir tek ilaha indirmiş. Bu ne acayip bir şeydir! Biz bunu son millette işitmedik.” demişlerdi. Ardından el-Velîd, Kur’ân’ın Nebi’nin uydurması olduğunu söylemiş “Biz yaşça ve şeref bakımından üstün olduğumuz halde bu zikir aramızdan ona mı indirildi yani?” demiştir. Allah da onun “Bu, sadece bir uydurmadır.” sözü üzerine onların henüz Kendisinin azabını tatmadıkları için bu zikir hakkında şüphe içinde olduklarını (38/9) haber

vermiştir. Bu kimseler, zikrin kendilerine değil de daha zayıf konumdaki Muhammed’e (a.s.) gelmesine şaşırılmışlardı. Buna cevaben Allah, yer, gökler ve ikisi arasındakilerin Kendisine ait olduğunu, mülkünün idaresini Kendisinin yaptığını ve risaleti de Kendisinin seçtiği kişilere tevdi ettiğini ifade etmiştir. Allah, bu zikirden şüphe içerisinde olanların göğsüne çıkıp, vahyin indirilişi esnasında ona kulak kabartmalarını ve iddialarını kanıtlamalarını istemiştir. Bunun üzerine el-Velîd, Muhammed’in (a.s.) Kur’ân’ı uydurduğunu ifade etmiştir. Mukâtil, 38/7. ayetteki “Son millet” lafzından kastın Hristiyanlar olduğunu “ya ‘nî” lafzı ile açıklamıştır.²⁰⁷

Tahlil:

1- Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

2- Mukâtil, bu rivayeti “ya ‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.²⁰⁸

²⁰⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 635-637.

²⁰⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 636.

Tablo 58

Ayet: es-Sâd, 38/37/15-17	
Metin ve Meal: وَمَا يَنْظُرُ هَؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَّا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطْنَآ قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ اصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَادْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ “Bunlar da bir daha geri dönüşe imkân bırakmayacak olan korkunç sesi beklemektedirler. Onlar ‘Rabbimiz! Hesap gününden önce payımıza düşen azabı hemen ver!’ dediler. Sen onların söylediklerine sabret! Güçlü kulumuz Davud’u hatırla.” (38/15-17)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Ardından Mekke kâfirlerinden önceki Nûh ve Âd’ın kavimlerinin, Firavun, Semûd ve Lût kavimlerinin ve Ashâbu’l-Eyke’nin de kendilerine gönderilen elçileri yalanladıklarından dolayı Allah’ın azabını hak ettikleri vurgulanmıştır. Ve elçisini yalanlayan Mekke kâfirlerinin de dünyada ve ahirette azabı hak ettikleri ifade edilmiştir. Bunun üzerine onlar “Bu azap ne zamandır?” diye sormuşlar ve Allah 38/15. ayeti indirmiştir.²⁰⁹	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: فَأَنْزَلَ اللَّهُ • “Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 وَذَلِكَ أَنْ... فَأَنْزَلَ اللَّهُ

²⁰⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 638.

Müfessir, bu ayetin üzerine 38/16. ayette haber verildiği gibi onların “Rabbimiz! Hesap gününden önce bize payımızı çabucak ver!” dediklerini nakletmiştir. Ve Allah’ın el-Hâkka suresinde kıyamet günü inananların sağ, inkâr edenlerin ise sol taraflarından kitaplarının verileceğini haber vermesinin ardından Ebû Cehil’in kıyameti yalanlayarak “Ahirette bize vereceğini iddia ettiğin kitabımızı hesap gününden önce ver.” dediğini nakletmiştir. Onun bu sözleri üzerine ise Allah, 38/17. ayeti indirmiş ve elçisi Muhammed’in (a.s.) o kimselerin yani Ebû Cehil’in yalanlamalarına karşı sabretmesini söyleyerek, onu teselli edip, ibadetlerinde güçlü olan Davut peygamberi hatırlatmıştır.²¹⁰	• “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” (38/17) • Kategori 1 يعني • “Yani” • Kategori 3

Tahlil:

Müfessir, ilk iki rivayette de yaşanan olayları ve bunların yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra *fâu’-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

²¹⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 638-639.

Mukâtil, son rivayeti “ya ‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.²¹¹

Tablo 59

Ayet: es-Sâd, 38/37/27, 28, 88	
Metin ve Meal:	
وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ وَلَنَعْلَمَنَّ نَبَاهُ بَعْدَ حِينٍ “Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık. Bu, inkâr edenlerin zannıdır. Ateşteki kâfirlerin vay haline!” (38/27) “Yoksa iman edip, dünyada ve ahirette salih ameller işleyenleri, yeryüzünde fesat çıkaranlarla bir mi tutarız? Yahut günah işlemekten sakınanları, fâcirler gibi mi kılıyoruz?” (38/28) “Ve onun bildirdiklerinin gerçekliğini bir zaman sonra öğreneceksiniz!” (38/88)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1-Müfessir, 38/27. ayette yer, gök ve arasındakilerin boşuna yaratıldığını zanneden	1- Direkt Kategori 3

²¹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 640.

kâfirlerin Mekke ehlinde olduğunu ifade etmiştir.²¹²

2- Müfessir, inkârcıların cehennem ateşinde, inananların ise naîm cennetlerinde olacakları haber verilen 68/34. ayetin indirilmesinin ardından Kureyş kâfirlerinin inananlarla aynı mükâfatı alacaklarını iddia ettiklerini ve bunun üzerine Allah'ın 38/28. ayeti indirdiğini haber vermiştir.²¹³ Müfessir, "İman edip salih amel işleyenleri yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi kılarız?" (38/28) ayetinde zikredilen iman edip salih amel işleyenlerin 'Abdi Menafoğullarından olan Haşim oğulları ve Muttalib oğullarından 'Ali b. Ebi Talib, Hamza b. Abdulmuttalib, Cafer b. Ebi Talib, Ubeyde b. el-Haris b. el-Muttalib, Tufeyl b. el-Haris b. el-Muttalib, Zeyd b. Harise, Eymen b. Umm Eymen ve Haşimoğullarından iman edenler olduğunu nakletmiştir.²¹⁴ Bu ayetin devamı olan "...Yahut takva sahiplerini facirler gibi mi kılarız?" (38/28) ayetinin 'Abdu Şems b. 'Abdi Menafoğullarından 'Utbe b. Rabi'a, Şeybe b. Rabi'a, el-Velîd b. 'Utbe b. Rabi'a, Hanzala b. Ebu Süfyan, Ubeyde b. Said b. el-As b. Ümeyye

2- لما أنزل الله... فأنزل الله

- "Allah indirdiğinde... Bunun üzerine Allah indirdi."

- Kategori 1

نزلت في

- "... hakkında indi."
- Kategori 1

²¹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 642.

²¹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 642-643.

²¹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 643.

b. ‘Abdi Şems hakkında indirildiğini nakletmiştir.²¹⁵ 3-38/88. ayette anlatılan haberlerin yakın zamanda bileceklerin Mekke ehli olduğunu “ya’ni” sıygasıyla aktarmıştır.²¹⁶	3- يعني • “Yani” • Kategori 3
Tahlil: 1- Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir.²¹⁷ Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 2- Müfessir, bu iki rivayette de yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra <i>fâu’-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur. 3- Mukâtil’in “<i>ya’ni</i>” lafzı ile aktardığı rivayeti apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan nakletmesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

38- 7/el-A‘râf Suresi

Genel Mülâhazalar

²¹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 643.

²¹⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 654.

²¹⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 642.

Müfessir, toplamda 206 ayet olan el-A'râf suresinin 7/163-172. ayetleri dışındakilerin Mekkî olduğunu nakletmiştir. Hurûf-u mukataa ile başlayan sure, Kur'ân'ın Nebi'nin kalbinde şüphe olmaması ve onunla insanları uyarmak amacıyla bir hatırlatma olduğu haberiyle devam etmiştir. Elçilerini yalanlayan kavimlerin helak olduğu, ahiret gününde terazileri ağır basanların felaha, hafif gelenlerin ise hüsrana uğrayacakları haber verilmiştir. Nimetleri verene ne kadar az şükrettikleri ifade edildikten sonra Âdem'in (a.s.) yaratılışı, İblis ile yaşananlar, cennetten kovulup, birbirlerine düşman oldukları bildirilmiştir. Ardından Âdem ve eşinin günahlarından tövbe edip, avret yerlerini açtırmanın Şeytanın fitnesi olduğu ve ardından örtündükleri ifade edilmiştir. Kâbe'yi çıplak tavaf etme âdetini atalarından aldıklarını ifade edenlere ise Allah'ın asla fahşayı emretmediği vurgulanmıştır. Muhatabın Mescid'e girerken avret yerlerini örtmeleri, yeyip, içmeleri ama israf etmemeleri emredilmiştir. Allah'ın ayetlerini inkâr edenlerin helak ediliş, cehenneme atıldıkları; iman edip, salih ameller işleyenlerin ise cennet ashabı oldukları haber verilmiştir. Ardından Allah'ın verdiği nimetlerin, Onun ayetleri olduğu ifade edilmiştir. Ve Nûh (a.s.) ve kavminin, Âd kavmine Hûd peygamberin, Semud'a kardeşleri Salih'in, Lût'un (a.s.) kavmine, Medyen'e kardeşleri Şuayb'ın (a.s.) ve Firavun'un kavmine de Musa'nın (a.s.) elçi olarak gönderildiği ve neticede iyilerin kurtulup, günahkârların helak edildiği haber verilmiştir. İsrailoğulları'nın Tevrat ve İncil'de yazan ümmî elçiye uydukları, iyiliği emredip, kötülükten menettikleri ifade edilmiştir. En güzel isimlerin Allah'a ait olup, Ona bu isimlerle dua edilmesi emredilmiştir. Ardından arkadaşları olan Muhammed'de (a.s.) cinnet olmadığı bildirilmiştir. Ve *Sâ'ati* soranlar hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak Nebi'ye "Sen *afv*'ı al, *urf* ile emret ve cahillerden yüz çevir!" ayeti vahyedilmiş ve Kur'an okunurken susup, dinlemeleri, Rabbi zikretmeleri ve gafillerden olmamaları emredilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin dördü esbâb-ı nüzul rivayeti, dördü de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam sekiz rivayet bulunmaktadır.

Tablo 60

Ayet: el-A‘râf, 7/38/26, 35, 101, 170, 175, 180, 183, 199

Metin ve Meal:

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَكَّرُونَ
يَا بَنِي آدَمَ إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي فَمَنْ اتَّقَى وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ
تِلْكَ الْقُرَى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِهَا وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ
عَلَى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ
وَالَّذِينَ يُمْسِكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ
وَائْتِلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْعَاوِينَ
وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا
وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ
خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

“Ey Âdemoğulları! Size avretlerinizi örtecek giysi, süsleneceğiniz elbise bahsettik. Takva elbisesi daha hayırlıdır. Bunlar Allah’ın ayetleridir. Umulur ki düşünüp, öğüt alırlar.” (7/26)

“Ey Âdemoğulları! İçinizden ayetlerimi size anlatacak elçiler geldiği zaman kim ittikâ ve ıslah ederse, onlara korku yoktur ve üzülmeyeceklerdir.” (7/35)

“İşte o beldeler. Onların haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Andolsun ki peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişti. Ama onlar önceden yalanladıklarına iman edecek değillerdi. İşte kâfirlerin kalplerini Allah böyle mühürler.” (7/101)

“Kitaba sımsıkı sarılıp, namazı dosdoğru kılanlar var ya, işte böyle iyiliğe çalışanların ecrini asla zayi etmeyiz!” (7/170)

“Kendisine kanıtlarımızı verdiğimiz, fakat onları bir kenara atan, bu yüzden şeytanın peşine düştüğü, nihayet azgınlardan olan kişinin haberini tilavet et!” (7/175)

“En güzel isimler Allah’ındır; bunlarla Ona dua edin!” (7/180)

“Onlara mühlet veriyorum! Bilin ki cezalandırmam çok çetindir.” (7/183)

“Kolaylığı seç, iyi olanı emret ve cahillerden yüz çevir!” (7/199)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir,7/26. ayetin Sakîf, Benî ‘Amir b. Sa’sa’, Huzâ’a, Benî Müdlic ve ‘Abdimenat’ın oğulları ‘Amir ile Hâris hakkında indirildiğini aktarmıştır.²¹⁸ Bu kimselerin, günah işledikleri elbiseleri ile Beyt-i Harâm’ı tavaf etmemeleri, kıldan, yünden, tüyden ya da deriden yapılmış bir çadıra girip, erkeklerin gündüz, kadınların ise geceleyin Beyt’i çıplak tavaf etmeleri üzerine Allah, 7/26-28. ayetleri buyurduğunu nakletmiştir.²¹⁹	1- نزلت في “... hakkında indi.” - Kategori 1 2- يعني “Yani” - Kategori 3

²¹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 32.

²¹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 32-33.

2- Müfessir, 7/35. ayetteki “Ey Âdemoğulları!” lafzından kastın Arap müşrikleri olduğunu yani sıygasıyla aktarmıştır.²²⁰ 3- Müfessir, Nebi’nin Mekke kâfirlerini azapla tehdit edince, onların bunu yalanlaması üzerine Allah’ın 7/101. ayeti buyurduğunu nakletmiştir.²²¹ 4- Müfessir, 7/170. ayetin İbn-i Selâm ve arkadaşları hakkında indirildiğini nakletmiştir.²²² 5- Müfessir, “Onlara o kimsenin haberini tilavet et!” (7/175) ayetindeki “Onlara” zamirinden kastın Mekke ehli olduğunu “ya’nî” sıygasıyla aktarmıştır.²²³ 6- Müfessir, Allah’ın “En güzel isimler Allah’ındır.” (7/180) ayetini namaz kılan bir adamın er-Rahmân şeklinde dua edip, Ona yalvardığını duyan Mekke müşriklerinden birinin -Ebû Cehil- “Muhammed ve arkadaşları tek Rabbe ibadet ettiklerini iddia etmiyorlar mıydı? Peki, şimdi ne diye iki ayeti Rabbe dua	3- نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1 4- يقول الله • “Allah buyurdu.” • Kategori 3 5- يعني • “Yani” • Kategori 3 6- وذلك أن... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1

²²⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 35.

²²¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 52.

²²² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 72.

²²³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 74-75.

ediyorlar?” demesi üzerine indirdiğini nakletmiştir.²²⁴ 7- Müfessir, 7/183. ayetin Kureyş kabilesinden alay edenler hakkında indirildiğini nakletmiştir.²²⁵ 8- Müfessir, “Cahillerden yüz çevir!” (7/199) ayetindeki cahilin Ebû Cehil olduğunu yani sıygasıyla aktarmıştır.	7- نزلت في “... hakkında indi.” - Kategori 1 8- يعني “Yani” - Kategori 3

Tahlil:

1, 3, 6, 7-Müfessir, bu rivayetlerde yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra *fâu 's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetlerin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

2, 5, 8- Mukâtil, bu rivayetleri “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

4- Müfessir, ayetle ilgili bilgi verdikten sonra “Allah buyurdu.” ifadesini kullanarak, rivayeti direkt Allah’tan aktarmıştır. Lakin bağlama dair bilgi vermesinden dolayı bu rivayetin üçüncü kategoriye dâhil edilmesi daha uygundur.

²²⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 76-77.

²²⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 77.

39- 72/el-Cinn Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Cinn suresi toplam 28 ayettir. Surede Nebi'nin okuduğu Kur'ânı dinleyip iman eden cin kavimleri ve yaşananlar haber verilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin biri esbâb-ı nüzul rivayeti, dördü de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup toplam beş sebep-i nüzule dair rivayet bulunmaktadır.

Tablo 61

Ayet: el-Cinn, 72/38/18, 20, 23, 24-26
Metin ve Meal:
وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا إِلَّا بَلَاغًا مِنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتِهِ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا أَبَدًا حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَيَسْئَلُونَ مَنْ أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ نَاصِرًا وَاقْلُدْ لِقَائِهِ إِنَّهُ أَعْلَمُ الْغُيُوبِ رَبِّي أَمَدًا عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا “Mescitler Allah içindir. O halde sakın Allah’ın yanı sıra başka birine dua etmeyin!” (72/18) “De ki ‘Ben sadece Rabbime ibadet ederim ve Ona kimseyi ortak koşmam!’” (72/20) “Bana düşen, Allah’ın ayetlerini size tebliğ etmek ve Onun bana yüklediği elçilik görevini yerine getirmektir. Kim Allah’a ve elçisine karşı gelirse bilsin ki böylelerinin hakkı cehennemi boylamak ve orada ebedi kalmaktır.” (72/23)

“O kâfirler, tehdit edildikleri azabı gördüklerinde kimin yardımcısı daha zayıfmış, kimin adamı daha azmış anlayacaklar. De ki ‘Tehdit edildiğiniz azabın gelip, çatma vakti yakın mıdır, bilmem. Yoksa Rabbim onun süresini geciktirir mi, onu da bilmem. Çünkü geçmişi-geleceği, gizliyi-aşıkârı bilen sadece Allah’tır. O kendine mahsus gaybî bilgiye kimseyi muttali kılmaz!’” (72/24-26)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 72/18. ayette Allah’ın mescitlerde Kendi adından başkasına dua edilmemesini emretmesinin sebebinin Yahudi ve Hristiyanlar’ın ibadethânelerinde Allah’a ortak koştuklarını ve buna karşılık Müminlerin Allah’ı tevhid etmelerini teşvik etmek olduğunu nakletmiştir.²²⁶

2- Müfessir, “De ki: ‘Ben yalnızca Rabbime dua ederim ve hiç kimseyi Ona ortak koşmam!’” (72/20) ayetinin Kureyş kâfirlerin Mekke’de iken Nebi’ye “Şüphesiz sen benzerini asla duymadığımız pek büyük bir iş getirdin. Bütün insanlara düşman kesildin. Bu işten vazgeç ki seni himaye edelim!” demesi üzerine Allah’ın bu ayeti indirdiğini nakletmiştir. Müfessir, onların Nebi’yi himaye etmeyi teklif etmeleri üzerine Nebi’nin kendisini Allah’tan başka hiç kimsenin

Sebeb-i Nüzul Sırgası ve

Kategorisi:

1- وذلك أن... فأمر الله

- “Ve... Bunun üzerine Allah emretti.”
- Kategori 3

2- وذلك أن... فأنزل الله

- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

3- فقال النبي

²²⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 464.

kurtaramayacağını söylediğini (72/22) haber vermiştir.²²⁷

3- Müfessir, 72/23. ayetin açıklamasında “Ben size ne bir zarar vermeye ne de doğru yola ulaştırma gücüne sahibim.” (72/21) ayetinin arka planıyla ilgili olarak Mekke kâfirlerinin nebiden kendilerini tehdit ettiği azabı çabucak getirmesini istemeleri üzerine Nebi’nin kendisine düşenin Allah’ın ayetlerini onlara tebliğ etmek ve Allah’ın kendisine tevdi ettiği elçilik görevini yerine getirmek olduğunu söylediğini ve sonrasında bu ayetin vahyedildiğini nakletmiştir.²²⁸

4- Müfessir, 72/24. ayetteki “Ve onlar bilecekler.” lafzının Mekke ehline râcî olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.²²⁹ Müfessir, 72/24-26. ayetlerin arka planıyla ilgili Mekke kâfirlerinin Bedir gününde gelecek azaptan bahsedildiğini işittiklerinde en-Nadr b. el-Hâris ve başka kimselerin bu azabı yalanlamak amacıyla “Ey Muhammed! Bizi tehdit ettiğin şey ne zaman gerçekleşecek?” demeleri üzerine Allah’ın 21/109. ayette ve bu surede Nebi’ye hitaben “De ki: ‘Theddit edildiğiniz şey yakın mı yoksa Rabbim

- “Bunun üzerine Nebi buyurdu.”

- Kategori 1

4- يعني

- “Yani”

- Kategori 1

يقول الله

- “Allah buyurdu.”

- Kategori 3

²²⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 465.

²²⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 465-466.

²²⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 466.

onun süresini geciktirir mi bilemem. Gaybı bilen O'dur. O kendine mahsus olan gabya kimseyi muttali kılmaz.”” ayetini vahyettiğini nakletmiştir. ²³⁰	

Tahlil:

1- Müfessirin ayetle ilgili verdiği bilgiden sonra “Bunun üzerine Allah emretti.” ifade kalıbını kullanarak, rivayeti direkt Allah’tan aktarması ne birinci ne de ikinci kategorideki ifade kalıplarında mevcuttur. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

2- Müfessir, bu rivayette yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan kabilenin adını zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra *Fâu’s-Sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan durumun/ayetin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

3- Müfessir, “Bunun üzerine Nebi buyurdu.” ifade kalıbını kullanarak, rivayeti isnat vermeksizin direkt Nebi’den aktarmıştır. Bağlama dair bilgi vermesi açısından bu rivayet üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

4- Mukâtil’in “*ya nî*” lafzı ile aktardığı ilk rivayeti apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan nakletmesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. İkinci rivayette müfessirin ayetle ilgili verdiği bilgiden sonra “Allah buyurdu.” ifade kalıbını kullanarak, rivayeti direkt Allah’tan aktarması ne

²³⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 466.

birinci ne de ikinci kategorideki ifade kalıplarında mevcuttur. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

40- 36/Yâsîn Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan Yâsîn suresi toplam 83 ayettir. Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmıştır. Ardından Hz. Muhammed'in elçilerden olup, dosdoğru yol üzere bulunduğu teyit edilmiştir. Ve Kur'ân'ın ataları uyarılmayan bir kavmi inzar etmek amacıyla indirildiği ifade edilmiştir. Ardından ona kulak verip, iman edenler müjdelenmiştir. Devamında müfessir, kendilerine gelen elçileri yalanlayan ve sonunda helak edilen Antakyalı halkın misal verildiği 36/13-29. ayetlerin Muhammed'in (a.s.) peygamberliğini inkâr eden Mekkelilerin de benzer şekilde helak edileceklerini haber vermek için vahyedildiğini nakletmiştir. Ve Allah'ın insanlara bahşettiği nimetler teker teker sayılmış ve bunların birer ayet ve işaret olduğu ifade edilmiştir. Ama onlara Rabblerinden gelen her ayetten yüz çevirdikleri, "Allah'ın size verdiği rızıktan infak edin!" (36/47) yani "Onlara 'Fakirlere verin!' denildiğinde ise 'Allah dileseydi Kendi payını bol ve verimli kılardı.'" deyip, o mahsullerden yoksullara hiçbir şey vermedikleri haber verilmiştir. Ve kıyamet gününde inkâr edenlerin karşılaşacağı felaketler aktarılmıştır. Ardından Nebi'ye şiir öğretilmediği ve Kur'ân'ın zikir olduğu, yaşayanları uyarsın diye indirildiği ifade edilmiştir. Mekke kâfirlerinin taptığı ilahların kendilerine dahi faydaları yokken onlara nasıl yardım edecekleri sorgulanmış ve Nebi'nin onların sözlerine üzülmemesi telkin edilmiştir. Ardından nutfeden yaratıldığını unutup, çürüyen kemikleri kimin dirilteceğini soran insanın yani Übeyy b. Halef'in çelişkisi ifade edildikten sonra Allah, "Onları ilk yaratan kim ise O diriltecektir. O her türlü yaratmayı

en iyi bilendir.” (36/79) ayetini vahyetmiştir.²³¹ Ve Allah’ın “Ol!” (36/82) emriyle her şeyi yapmaya kâdir ve dönüşün de Ona olduğu vurgulanarak sure sona ermiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin dördü esbâb-ı nüzul rivayeti, biri esbâb-ı nüzul değerlendirmesi ve altısı da vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup toplam on bir sebep-i nüzule dair rivayet bulunmaktadır.

Tablo 62

Ayet: Yâsîn, 36/40/1, 7-9, 10, 47
Metin ve Meal: يس لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَى أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ إِنَّا جَعَلْنَا فِيْ أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُّقْمَحُونَ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْطَعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ
“Yâ-Sîn.” (36/1) “Andolsun ki onların çoğu hakkında söz gerçekleşecektir, çünkü onlar iman etmeyecekler. Biz onların boyunlarına çenelerine kadar dayanan halkalar geçirdik, bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır. Onların önlerinden ve arkalarından set çektik. Gözlerini perdeledik, artık görmezler.” (36/7-9)

²³¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 586.

“Kendilerini uyarsan da uyarmasan da birdir, asla iman etmezler.” (36/10) “Onlara ‘Allah’ın size verilen rızıktan başkaları için de harcayın!’ denildiğinde, kâfirler iman edenlere derler ki ‘Dilese Allah’ın doyurabileceği kimseleri biz mi besleyeceğiz? Doğrusu siz apaçık bir yanılgı içerisindesiniz!’” (36/47)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, 36/1. ayetteki <i>Yâsîn</i> kelimesinin Tay lehçesinde “Ey insan!” anlamına geldiğini ve bu lafzın maksadının Hz. Muhammed olduğunu nakletmiştir.²³² Ardından Übeyy b. Halef el-Cumahî’nin Nebi’ye Allah’ın kendilerine herhangi bir elçi göndermediğini ve Muhammed’in (a.s.) de elçi olmadığını iddia ettiğini aktarmıştır. Mekke kâfirlerinin de onun bu görüşünü onaylamaları üzerine Allah, Kur’ân’ın sağlam ve muhkem olduğuna yemin ederek, Muhammed’in (a.s.) gerçekten nebi olup, doğru yol üzerinde olduğunu haber vermiştir.²³³ 2- Müfessir, 36/7. ayetteki “Onların çoğuna” lafzından kastın Mekke ehlinin çoğu olduğunu nakletmiştir.²³⁴ Müfessir, 36/8-9 ayetlerin inişiyle ilgili şu rivayetleri aktarmıştır: Ebû Cehil, Nebi’yi ilk gördüğü yerde onun başını kıracağına dair	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- فأقسم الله بلقرآن • “Bunun üzerine Allah Kur’ân’a kasem etti.” • Kategori 3 2- أكثر أهل مكة • “Mekke ehlinin çoğu.” • Kategori 3

²³² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 573.

²³³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 573.

²³⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 573.

yemin etmişti. Nebi namaz kılarken Ebû Cehil elinde taş ile onun yanına gelmiş ve taşı atmak için elini kaldırdığı anda eli kurumuş ve taş eline yapışmıştı. Bu hal üzerine arkadaşlarının yanına dönmüş, elini düzeltmişler ve bu halinin sebebini öğrendikten sonra el-Muğire el-Mahzûmi oğullarından biri nebiyi kendisinin öldüreceğini söylemişti. Ve eline bir taş alıp Nebi'nin yanına gittiğinde ise gözleri kör olmuş, o halde arkadaşlarının yanına dönmüştü. Beraberlerinde el-Velîd b. Muğire de bulunmaktaydı. Bu olaylar üzerine Allah, 36/8. ayeti Ebû Cehil; 36/9. ayeti ise diğer adam hakkında indirmiştir.²³⁵ 3- Müfessir, 36/10. ayette Mahzûmoğullarından sözü geçen hür kişilerin hiçbirinin iman etmediğini nakletmiştir.²³⁶ Ardından Ebû Cehil hakkında “Gördün mü namaz kılan kulu engelleyeni?” (96/9-10) ayetinin indirildiğini nakletmiştir.²³⁷ 4- Müfessir, 36/47. ayetle ilgili şu rivayeti nakletmiştir: Mekkeliler, ekin ve tarlalarından ilahlarına ve yoksullara birer pay ayırıyorlardı. Yoksullar için ayırdıkları pay ise Allah için ayırdıkları idi. Eğer diğer ilahları için ayırdıkları	وذلك أن... فأنزل الله في • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 وأنزل الله في • “Ve... Allah... hakkında indirdi.” • Kategori 1 3- ثم نزل في • “Daha sonra ... hakkında indirildi.” • Kategori 2 4- Direkt • Kategori 3

²³⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 573-574.

²³⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 574.

²³⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 574.

ekin ve davarlardan kötü, Allah için ayırdıklarından ise iyi mahsul alırlarsa, Allah için ayırdıkları payı putlarına katar ve putlara yaptıkları harcamaları bununla karşılardı. Bunun üzerine yoksullara ayrılan pay azalırdı. Mekke’de iken –yani Medine’ye hicretten önce- inananlar, Kureyş kabilesinin inkârcılarına yani Ebû Süfyan ve diğerlerine Allah’ın olduğunu iddia ettikleri ekin ve davarlardan yoksullara ayırdıkları payı kendi ilahlarına değil yoksullara dağıtmalarını yani infak etmelerini söylemişlerdi. “Onlara ‘Fakirlere verin!’ denildiğinde ise ‘Allah dileseydi Kendi payını bol ve verimli kılar’dı derler.” ve o mahsullerden yoksullara hiçbir şey vermezlerdi. Bu durumdan dolayı inananlar, Kureyş kâfirlerine “Allah’ın size verdiği rızıktan infak edin!” demişlerdi.²³⁸

Tahlil:

1- Müfessirin ayetle ilgili verdiği bilgiden sonra “Bunun üzerine Allah Kur’ân’a kasem etti.” ifade kalıbını kullanarak, rivayeti direkt Allah’tan aktarması ne birinci ne de ikinci kategorideki ifade kalıplarında mevcuttur. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından bu rivayet üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

²³⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 580-581.

2- Mukâtil'in aktardığı ilk rivayeti apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan nakletmesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Müfessir, diğer iki rivayette de yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra *fâu* 's-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetlerin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

3- Müfessir, bu rivayette yaşanan bir olayı ve olayın yaşanmasına sebep olan şahsı zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra “Daha sonra” lafzını kullanmıştır. Lakin bu tür bir ifade kalıbı sebab-i nüzul rivayetlerinde bulunmamaktadır. O halde bu rivayet ya Hz. Peygamber'in ya da sahabilerin istinbatına dayanıyor olabilir. Sonuç olarak bu rivayet, ikinci kategoriye dâhil edilecektir.

4- Müfessir, bu rivayeti hiçbir sebab-i nüzul sıygası kullanmadan direkt olarak aktarmıştır. Lakin aktarılan rivayetin bağlama dair bilgi vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi uygun görmekteyiz.

Tablo 63

Ayet: Yâsîn, 36/40/66-69, 74-79

Metin ve Meal:

وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَى أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّى يُبْصِرُونَ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ وَمَنْ نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنصَرُونَ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُخَضَّرُونَ فَلَا يَحْزُنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ

“Dilesek gözlerini büsbütün kör ederdik de yolu bulmak için çabalayıp dururlardı; ama o takdirde nasıl görebileceklerdi ki? Yine dilesek oldukları yerde onların mahiyetlerini değiştirirdik de artık ne ileri gidebilirler ne de geri dönebilirlerdi. Kime uzun ömür verirsek onu yaratılış çizgisinde tersine çeviririz. Hiç düşünmezler mi? Biz ona şiir öğretmedik; zaten ona yakışmazdı da. Ona vahyedilen ancak bir öğüt ve apaçık Kur’ân’dır.” (36/66-69)

“Onlar yardım göreceklerini umarak Allah’tan başka ilahlar edindiler. Hâlbuki o sözde ilahlar kendilerine yardım edemezler aksine kendileri onların hizmetindeki askerlerdir. Onların sözleri seni üzmesin! Biz onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da elbette biliyoruz. İnsan kendisini nutfeden yarattığımızı görmez mi? Oysa bak, şimdi o Bize açıktan açığa düşman olmuştur. Kendi yaratılışını unutup, bize örnek getirmeye kalkışıyor ve ‘Şu çürümüş kemiklere kim can verecekmiş?’ diyor. De ki ‘Onları ilk yaratan diriltecek. O, yaratmanın her türlüşünü bilir.’” (36/74-79)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 36/66. ayetin Mekke kâfirleri hakkında indirildiğini nakletmiştir.²³⁹ Buna göre Allah, eğer dileseydi onları silme kör edebileceğini yani onları dalaletten hidayete erdirebileceğini ve bu durumda onların hidayet yoluna girmek için birbirleriyle yarışacak duruma

Sebeb-i Nüzul Sırgası ve Kategorisi:

1- نزلت في

• “... hakkında indi.”
(36/66)

• Kategori 3

²³⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 584.

gelebileceklerini lakin dalalet yolunu da yaratarak hidayet yolunu görmelerini zorlaştırdığını haber vermiştir. Müfessir, 36/69. ayetin ise Ukbe b. Ebi Muayt ve arkadaşları hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bu kimselerin “Kur’ân bir şiirdir.” lafına karşılık “Biz o’na şiir öğretmedik.” ayetiyle cevap verilmiştir.²⁴⁰

2- Müfessir, 36/74-75. ayetlerinin Mekke kâfirleri ve kendilerine yardım edeceklerini sanıp Allah’tan başka taptıkları Lat, Menat ve Uzza putları ile alakalı olduğunu nakletmiştir.²⁴¹

36/76. ayette Allah, Nebi’yi teskin ederek, Mekke kâfirlerinin sözlerine üzülmemesini, Allah’ın onların gizledikleri ve açığa vurduklarını bildiğini vahyederek onu teselli etmiştir. 36/76. ayet Übeyy b. Halef el-Cumahî ile ilgili olarak indirilmiştir. Übeyy’in “Allah bu kemiği nasıl diriltecektir?” demesi üzerine müşrikler gülüşmüşlerdir.²⁴²

Müfessir, 36/76. ayetle ilgili bir rivayet daha aktarmış ve aynı olayı daha detaylı olarak nakletmiştir. Bu rivayete göre Ebû Cehil, el-Velîd b. Muğire, Rebî’a’nın oğulları ‘Utbe ve Şeybe,

نزلت في

- “... hakkında indi.” (36/69)
- Kategori 3

2- يعني

- “Yani”
- Kategori 3

نزلت في

- “... hakkında indi.” (36/76)
- Kategori 1

فأنزل الله

- “Bunun üzerine Allah indirdi.” (36/77)
- Kategori 1

²⁴⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 584.

²⁴¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 585.

²⁴² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 585.

Ukbe ve el-‘As b. Vâil oturuyor iken etrafta bazı kimselerinde bulunduğu bir sırada Übeyy b. Halef onlara “Muhammed (a.s.), Allah’ın ölüleri dirilteceğini iddia ediyor. Ben bir kemik alıp ona gideceğim ve Allah’ın bu kemiği nasıl dirilteceğini soracağım!” demiştir. Ardından çürümüş bir kemiği alıp nebiye gitmiş ve ona Allah’ın çürüyüp toprak olmuş kemikleri dirilteceğini iddia ettiğini söylemiş ve elindeki kemiği ufalayıp rüzgâra savururken bir yandan da “Ey Muhammed (a.s.) bunu kim diriltecek?” diye sormuştu. Bu soru üzerine Nebi “O kemiği Allah diriltecek. Seni de öldürecek ve sonra tekrar diriltecek, sonra da cehennem ateşine atacak.” demişti. Buna binaen Allah, Übeyy b. Halef hakkında 36/77. ayeti indirmiştir. 36/77. ayette Allah, hiçbir şey değilken insanı nutfeden yarattığını lakin o insanın nebi ile dirilişi tartışırken Kendisine düşman kesildiğini ifade etmiştir. Übeyy b. Halef’in mezkûr sorusuna cevaben Allah, “Onları ilk yaratan kim ise O diriltecektir. O her türlü yaratmayı en iyi bilendir.” (36/79) ayetini vahyetmiştir.²⁴³

²⁴³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 585-586.

Tahlil:

1- Müfessir, iki rivayette de yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan durumun/ayetin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

2- Mukâtil, ilk rivayeti “*ya nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. Son iki rivayette ise yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Yaşanılanları aktardıktan sonra *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetlerin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

41- 25/el-Furkân Suresi**Genel Mülâhazalar**

Mekkî surelerden biri olan el-Furkân suresi toplam 77 ayettir. Sureye kulu Muhammed’e (a.s.) furkânı yani Kur’ânı indiren, her şeyin mülkünün Kendisine ait olduğu ve onda hiçbir ortağı olmadığı, her şeyi yaratan ve takdir eden Allah’ın mübarek olduğu ifade edilerek başlanmıştır. Ardından Mekke kâfirlerinin elleriyle yapıp, Allah’a ortak koştukları, kendilerine yarar ve zarar vermeye muktedir olmayan ilahlarının bir sineği bile yaratmaktan aciz iken nasıl olur da yaşatmaya, öldürmeye ve yeniden diriltmeye kudreti olabileceği vurgulanmıştır. Ardından Mekkeli müşriklerinin Kur’ânı Nebi’nin uydurduğu ve öncekilerin efsaneleri olduğu iddialarının asılsız olup, böyle

söyleyerek kendilerine zulmettikleri haber verilmiş ve onu her şeyi bilen Allah'ın indirdiği ifade edilmiştir. Ve Mekke müşrikleri, Nebi'nin yemek yeyip, pazarda dolaşan ve kendileri gibi olan bir insanın nasıl nezir olduğunu sorgulamışlar ve ona yardımcı olarak bir meleğin görevlendirilmesi veya ona bir hazine bırakılması veyahut bir bahçesi olması gerektiğini söylemişler ve onu elçiliğe layık görmediklerini ifade etmişlerdir. Bunun üzerine Allah, onları eleştirmiş ve Nebi'ye dünya hazinelerinden daha kıymetli cennet nimetlerini vereceğini aktarmıştır. Daha önceki rasullerin de insan olduğu hatırlatıldıktan sonra inananların maruz kaldıkları zorluklara sabredip, sabretmeyeceklerini Allah'ın göreceği haber verilmiştir. Ardından inkâr edenlerin ve iman edenlerin ahirette nelerle karşılaşacakları haber verilmiştir. 25/32. ayette ise Kur'ânın Nebi'ye bir seferde topluca indirilmesi gerektiğini söyleyen inkârcılara cevaben “Biz onunla kalbine sebat verelim diye böyle yaptık.” denilmiştir. Ve uyarıcıları inkâr eden kavimlerin helak edildiği ifade edilmiştir. Ve akıl sahiplerinin doğaya bakıp, ibret almaları, kendilerine gelen ve onlardan hiçbir ücret istemeyen, müdeleyici ve uyarıcı elçiye uymaları emredilmiştir. Devamında Rahmân'ın Allah'tan başka biri olduğunu iddia eden Mekke müşriklerine cevap verilmiştir. Ve yine inkâr edenlerin ve iman edenlerin ahirette nelerle karşılaşacakları haber verilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin on ikisi esbâb-ı nüzul rivayeti, dokuzu da vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup toplam yirmi bir sebep-i nüzule dair rivayet bulunmaktadır.

Tablo 64

Ayet: el-Furkân, 25/41/2, 3, 4
Metin ve Meal: الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً
وَلَا نُشُورًا

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا إِفْكُ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا

“O, göklerin ve yerin egemenliği kendisine ait olan, çocuk edinmeyen, hükümrانlığında ortağı bulunmayan, her şeyi yaratan, yarattığına düzen veren Allah’tır.” (25/2)

“Oysa onlar, Allah’ı bırakıp, hiçbir şey yaratamayan, aksine kendileri yaratılmış olan, kendilerine bile bir zarar ya da faydaları dokunmayan, ölüm, hayat ve ölümden sonra diriliş de elinde olmayan sahte ilahlar edindiler.” (25/3)

“İnkâr edenler, ‘Bu Kur’ân, onun uydurduğu, birilerinin de bu konuda kendisine yardım ettiği bir düzmecedir’ dediler; böylece onlar açık bir haksızlık ve iftirada bulundular.” (25/4)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1-Müfessir, Allah’ın “...O hiçbir çocuk edinmemiştir.” (25/2) ayetini Yahudiler’in “‘‘Uzeyr, Allah’ın oğludur.” ve Hristiyanlar’ın “‘İsa, Allah’ın oğludur.” demelerinden dolayı vahyettiğini nakletmiştir.²⁴⁴ Devamındaki “...Mülkünde bir ortağı da yoktur.” ayetinin de Arapların meleklerden birinin Allah’ın ortağı olduğu için meleklerle ibadet ettiklerine dair

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

1- Direkt
Kategori 3

²⁴⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 225.

iddialarını çürütmek amacıyla buyrulduğunu nakletmiştir.

2- Müfessir, 25/3. ayette “Onlar edindiler” lafzının Mekke kâfirlerine râcî olduğunu “ya’nî” sıygasıyla aktarmıştır.²⁴⁵

3- Müfessir, “Kâfirler dediler ki: ‘Bu ancak onun uydurduğu bir yalandır.’” (25/4) ayetindeki sözü sarf eden kişinin ‘Abdu’d-Dâroğullarından en-Nadr b. el-Hâris olduğunu aktarmıştır.²⁴⁶ Bu adam, Kur’ân’ı Muhammed’in (a.s.) kendiliğinden uydurduğunu ve ona Ehl-i Kitap’tan Huveytî b. ‘Abdu’l-‘Uzza’nın azatlısı Addas, en-Nadr b. el-Hadramî’nin kölesi Yesar ve Amir b. el-Hadramî’nin azatlısı Cebr’in –ki bu köle Yahudi iken Müslüman olmuştu- bu uydurma konusunda yardımcı olduğunu söylediğini haber vermiştir. Bunun üzerine Allah, “Muhakkak onlar zulmettiler, asılsız bir iddiada bulundular.” (25/4) buyurmuştur.²⁴⁷

2- يعني

- “Yani”
- Kategori 3

3- يقول الله

- “Allah buyurdu.”
- Kategori 3

Tahlil:

²⁴⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 225.

²⁴⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 226.

²⁴⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 226.

- 1- Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.
- 2- Mukâtil, bu rivayeti “ya ‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.
- 3-Müfessirin ayetle ilgili verdiği bilgiden sonra “Allah buyurdu.” ifade kalıbını kullanarak, rivayeti direkt Allah’tan aktarması ne birinci ne de ikinci kategorideki ifade kalıplarında mevcuttur. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

Tablo 65

Ayet: el-Furkân, 25/41/ 5-6, 7-9
Metin ve Meal: وَقَالُوا أَأَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أَنْزَلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ نَذِيرًا أَوْ يُلْقَى إِلَيْهِ كِتَابٌ أَوْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا “Yine dediler ki ‘Bunlar, onun başkalarına yazdırdığı, sabah akşam kendisine okunan eskilerin efsaneleridir.’ De ki ‘Onu, göklerin ve yerin sırlarını bilen Allah indirdi. Doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.’” (25/5-6)

“Dediler ki ‘Bu nasıl peygamber! Yemek yiyor, çarşılarında dolaşıyor. Ona bir melek indirilmeli ve kendisiyle birlikte o melek de uyarıcılık görevi yapmalı değil miydi? Veya ona bir hazine verilmeliydi ya da zahmetsizce yeyip, içtiği bir bahçesi olmalıydı.’ Bu zalimler ‘Siz sadece kendisine büyü yapılmış bir adamın peşinden gidiyorsunuz’ dediler. Gör işte senin hakkında ne tür yakıştırmalarda bulundular! Bu şekilde yoldan çıkmış bulunuyorlar, artık bir daha da doğru yolu bulamayacaklar.” (25/7-9)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, en-Nadr’ın “Bu öncekilerin efsaneleridir. Onu başkalarından alıp yazmıştır. Onlar sabah-akşam kendisine okunmaktadır.” (25/5) sözü üzerine Allah’ın “De ki: ‘Onu gökler ve yerdeki gizlilikleri bilen Allah indirmiştir.’” (25/6) ayetini indirdiğini nakletmiştir.²⁴⁸ Çünkü bu kimseler Mekke’de iken gizlice kendi aralarında Muhammed’in (a.s.) de kendileri gibi bir beşer yani insan evladı hatta sihirbaz ve büyücü olduğu dolayısıyla onu reddetmeleri gerektiği hakkında konuşuyorlardı (21/3-4).

2- Müfessir, 25/7-8. ayetlerdeki sözleri sarf edenlerin Kureyş kabilesinden en-Nadr b. el-Hâris, ‘Abdullah b. Ümeyye ve Nevfel b. Huveylid olduğunu nakletmiştir.²⁴⁹ Onların bu sözler üzerine Allah “Bizim senden önce

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

1- فَأَنْزَلَ اللَّهُ

- “Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

2- فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِي

- “Bunun üzerine Allah... hakkında indirdi.” (25/20)
- Kategori 1

²⁴⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 226-227.

²⁴⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 227.

gönderdiğimiz elçiler de muhakkak ki yemek yer ve pazarlarda dolaşırlardı.” (25/20) ayetini indirmiştir. ²⁵⁰ Ayetin devamında zalimlerin “Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz!” (25/8) demeleri üzerine 25/9. ayet indirilmiştir. ²⁵¹	ونزل في • “Ve... hakkında indi.”(25/9) • Kategori 1

Tahlil:

1, 2- Müfessir, bu üç rivayette de yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra *fâu* 's-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan durumun/ayetin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

Tablo 66

Ayet: el-Furkân, 25/41/20, 21
Metin ve Meal: وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَايِكَةُ أَوْ نَرَى رَبَّنَا لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًّا كَبِيرًا

²⁵⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 227.

²⁵¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 227-228.

“Senden önce gönderdiğimiz elçiler de hiç şüphesiz yemek yerler, çarşıda pazarda dolaşırlardı. Biz kiminizi kiminiz için imtihan vesilesi yaptık, bakalım sabredecek misiniz? Rabbin her şeyi görüp, gözetlemektedir.” (25/20)

“Bizim huzurumuza çıkarılacaklarını hiç beklemeyenler, ‘Bize melekler gönderilmeli veya Rabbimizi görmemiz gerekmez miydi?’ diyorlar. Gerçek şu ki onlar içlerinde derin bir kibir duygusu besliyor, azgınlıkta sınır tanımıyorlar.” (25/21)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve
1- Müfessir, 25/20. ayetin Mekke kâfirlerinin Nebi’nin yemek yemesini, pazarda dolaşmasını yadırgamaları üzerine vahyedildiğini aktarmıştır.²⁵² Müfessir, bu ayetin devamındaki “Biz bazılarınızı bazılarınıza fitne kıldık.” (25/20) buyruğunun Ebû Zerr el-Gifârî, ‘Abdullah b. Mes’ûd, ‘Ammar b. Yâsir, Suhayb, Bilâl, Habbab b. el-Eret ve Amir b. el-Hadramî’nin azatlısı Cebr, Ebû Huzeyfe’nin azatlısı Sâlim, en-Nemîr b. Kasıt, Amir b. Fuheyre, Mihca’ b. ‘Abdullah ve diğer fakirlerin islam olmasından sonra Ebû Cehil, Ümeyye, el-Velîd, ‘Ukbe ve Suheyl ile birlikte Kureyş kavminin alaycılarının “Şu Muhammed’e (a.s.) bizim azatlılarımızdan, yardımcılarımızdan ve her kabilenin ayak takımlarından tâbî olanlara da	Kategorisi: 1- لقول كفار مكة • Direkt • Kategori 3 فقال الله • “Bunun üzerine Allah buyurdu.” • Kategori 3 فأنزل الله فيهم • “Bunun üzerine Allah onlar hakkında indirdi.” • Kategori 1

²⁵² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 230.

bir bakın!” diyerek küçümsemelerinden sonra Allah’ın bu Müslümanlar’a hitaben “Bakalım – eziyet ve alaylara karşı- sabredecek misiniz? Rabbiniz görendir.” (25/20) buyurduğunu vahyettiğini nakletmiştir.²⁵³ Onlar da sabretmişler ve Allah bunun üzerine “İşte Ben onları sabretmelerine karşılık mükâfatlandırımdı. Onlar azaptan kurtulanlardır.” (23/111) ayetini indirmiştir.²⁵⁴ 2- Müfessir, 25/21. ayetin ‘Abdullah b. Ümeyye, el-Velîd b. el-Muğire, Mikrez b. Havs b. el-Ahnef, ‘Amr b. ‘Abdullah b. Ebî Kays el-Amiri ve Yağid b. Amir b. Hişam ile ilgili indirildiğini nakletmiştir.²⁵⁵	2- نزلت في • “...hakkında indi.” • Kategori 1
Tahlil: 1- Mukâtil, ilk rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. İkinci rivayette ise ayetle ilgili verdiği bilgiden sonra “Allah buyurdu.” ifade kalıbını kullanmış ve rivayeti direkt Allah’tan aktarmıştır. Bağlama dair bilgi vermesi açısından bu rivayet üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir. Son rivayette ise yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra	

²⁵³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 230.

²⁵⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 230.

²⁵⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 230.

fâu's-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayet sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

2- Müfessir, yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayet sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

Tablo 67

Ayet: el-Furkân, 25/41/27-29, 41, 42-43

Metin ve Meal:

وَيَوْمَ يَعْصُ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا لَقَدْ أَضَلَّنِي
عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا
وَإِذَا رَأَوْكَ إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُؤًا أَهَذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا
إِنْ كَادَ لَيُضِلَّنَا عَنْ آلِهَتِنَا لَوْلَا أَن صَبَرْنَا عَلَيْهَا وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا أَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ
إِلَهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا

“O gün, haktan sapmış kişi ellerini ısırarak şöyle diyecek ‘Keşke peygamberle birlikte aynı yolda olsaydım! Eyvah! Falancayı kendime dost edimeseydim. Meğer bana uyarıcı mesaj geldikten sonra o dost bildiğim kişi bu mesajdan beni saptırmış!’ İşte Şeytan, insanı böyle çaresizlik içinde yapayalnız bırakır.” (25/27-29)

“Onlar ne zaman seni görseler, ‘Bu mu Allah’ın elçi olarak gönderdiği adam?’ diyerek mutlaka seninle dalga geçerler.” (25/41)

“Eğer üzerlerine sabır göstermeseydik, az kalsın bizi ilahlarımızdan saptıracaktı’ derler. Ama azabı gördüklerinde yolunu büsbütün şaşırmışların kimler olduğunu anlayacaklar! Hevasını ilah edinen kimseyi gördün mü? Şimdi sen, bu adamı da doğru yola getirmekle yükümlü olabilir misin?” (25/42-43)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, 25/27. ayette kıyamet günü Hz. Muhammed’in yolunu tutmadığı için hayıflanan kimsenin ‘Ukbe b. Ebî Muayt b. ‘Amr b. Ümeyye b. ‘Abdi Şems b. ‘Abdi Menaf olduğunu nakletmiştir.²⁵⁶ Çünkü bu kişi Hz. Peygamber ve inananlarla oturup kalkan biriydi. Bunun üzerine arkadaşı Ümeyye b. Halef el-Cumahî onun dininden vazgeçip Muhammed’in (a.s.) sözünü kabule meylettiğini söylemiş ama ‘Ukbe bunu reddetmişti. Ümeyye, onun bu sözüne Muhammed’in (a.s.) yüzüne tükürdüğü takdirde inanacağını ve o zamana kadar ‘Ukbe’nin yüzünü görmenin kendisine haram olduğunu söylemesi üzerine ‘Ukbe denileni yapmıştı. Bunun üzerine Allah, ‘Ukbe’nin kıyamet günü ellerini ısırarak Hz. Muhammed’in yolunu tutmadığı için	1- يعني • “Yani” • Kategori 3 وذلك أنه... فأنزل الله في • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 نزل فيهما • “İkisi hakkında indi.” (43/67) • Kategori 1

²⁵⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 232.

hayıflanacağını haber veren ayeti indirmiştir.²⁵⁷

Devamında onun ahirette “Yazıklar olsun bana! Keşke filanı –yani Ümeyye’yi- dost edinmeseydim –onun sözünü dinleyip, itaat etmeseydim-. Andolsun ki bana geldikten sonra beni zikirden o saptırdı.” (25/28-29) diyeceği haber verilmiştir. Müfessir bu haber ile ilgili olarak ‘Ukbe b. Ebî Muayt ve Ümeyye b. Halef hakkında “O gün dostlar birbirine düşmandır.” (43/67) ayetinin indirildiğini nakletmiştir.²⁵⁸

2- Müfessir, 25/41. ayetin Ebû Cehil hakkında indirildiğini nakletmiştir.²⁵⁹

3- Müfessir, 25/42. ayette sarf edilen sözleri Ebû Cehil’in söylediğini nakletmiştir.²⁶⁰ “Ama azabı gördüklerinde yolunu büsbütün şaşırmışların kimler olduğunu anlayacaklar!” (25/42) ayetinin ardından “Hevasını ilah edinen kimseyi gördün mü?” (25/43) ayetin indirildiğini nakletmiştir. Bu ayet el-Hâris es-Sehmî adlı kişinin bir şeyi sevip, ona tapması üzerine vahyedilmiştir.²⁶¹

2- نزلت في

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

3- ثم قال ...

- “Sonra dedi.”
- Kategori 3

فنزلت ... وذلك أن...

- “Bunun üzerine indi... Ve...”
- Kategori 1

²⁵⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 232.

²⁵⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 232-233.

²⁵⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 235.

²⁶⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 235.

²⁶¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 235-236.

Tahlil:

1- Mukâtil, ilk rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. Müfessir, diğer iki rivayette de yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşanılanları aktardıktan sonra *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetlerin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

2- Müfessir, bu rivayette yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşanılanları aktardıktan sonra *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayet, sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

3- Mukâtil, bu ayeti sibak-siyakına uygun olarak tefsir etmiş ve apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan “Sonra Ebû Cehil dedi.” şeklinde bu haberi nakletmiştir. Bundan dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. Diğer rivayette ise müfessir, yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşanılanları aktardıktan sonra *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayet, sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

Tablo 68

Ayet: el-Furkân, 25/41/ 52, 58-59, 60	
Metin ve Meal:	
فَلَا تُطِيعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَى بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا “O halde kâfirlere itaat etme! Kur’ân ile onlara karşı bütün gücünle mücedeleni sürdür!” (25/52) “Asla ölmeyecek olan O hayy varlığa dayanıp, güven ve Ona hamdederek yüceliğini dile getir. Kullarının günahlarından haberdar olma konusunda O kendi kendine yeterlidir. Gökleri, yeri ve bu ikisi arasındakileri altı günde yaratan sonra arşa istiva eden O’dur. O Rahmân’dır. Onu bilen birine sor!” (25/58-59) “Onlara, ‘Rahmân’a secde edin!’ denildiğinde ‘Rahmân da neymiş? Biz senin istediğine secde eder miyiz?’ derler ve bu istek onları haktan daha da uzaklaştırır.” (25/60)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Mukâtil, 25/52. ayette “O halde kâfirlere itaat etme!” ayetini “Yani Mekke kâfirlerine itaat etme!” şeklinde açıklamıştır. ²⁶²	يعني 1- • “Yani” • Kategori 3

²⁶² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 237.

2- Mufessir, 25/58. ayetin Mekke kâfirlerinin Hz. Muhammed'i atalarının dinine dönmeye davet etmeleri üzerine vahyedildiği ve ardından Allah'ın Muhammed'in (a.s.) sadece kendisini hamd ile tesbih etmesinin emredildiğini nakletmiştir.²⁶³ Bu ayetlerin devamında Allah, yeri ve gökleri altı günde yaratan ve sonra arşa istiva edenin Kendisi olduğunu vurgulamış (25/59) ve Nebi'ye bu haberi bir bilene sormasını emretmiştir.²⁶⁴

3- Mufessir, 25/60. ayetin indirilmesiyle ilgili şu rivayeti nakletmiştir: Ebû Cehil, Nebi'ye “Ey Muhammed! Eğer şiiri bilen biriysen biz de bu durumunu takdir ederiz.” demişti. Nebi'nin de ona “Şiir başka bir şeydir. Benim size okuduklarım azîz ve celîl olan Rahman'ın sözüdür.” demesi üzerine Ebû Cehil “Peki, Allah'a yemin ederiz ki, o olsa olsa Yemame'deki Rahmân'ın yani Müseylimetu'l-Kezzab'ın sözüdür, sana da o öğretiyor.” demişti. Bunun üzerine Nebi “Rahmân, semâ'da olan Allah'tır. Cebrail de onun katından geliyor.” deyince Ebû Cehil etrafındakilere “Ey

2- وذلك حين... فقال الله

- “Ve... Bunun üzerine Allah buyurdu.”
- Kategori 3

3- وذلك أن... فأنزل الله

- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

²⁶³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 238.

²⁶⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 238-239.

Galiboğulları! Ebû Kebşe'nin oğluna karşı benim yapacaklarımdan beni mazur görmeyecek misiniz? O, bir taraftan Rabbinin bir ve tek olduğunu iddia ederken öbür taraftan da 'Allah bana öğretiyor', 'Rahman bana öğretiyor' diyor. Siz bu ikisinin ayrı ilahlar olduğunu bilmiyor musunuz?" diye sormuştur. Buna binaen el-Velîd b. Muğire, 'Utbe ve 'Ukbe "Biz Allah ile Rahmân'ın iki ayrı isim olduğunu biliyoruz. Allah'ın her şeyi yaratan olduğunu biliyoruz. Rahmân'a gelince ise onun Müseylimetu'l-Kezzab'tan başkası olmadığını biliyoruz." demişlerdi. Ardından Ebû Cehil "Ey Kebşe'nin oğlu! Sen Yemame'deki Rahmân'a mı kulluğa çağırıyorsun?" demesi üzerine Allah "Onlara 'Rahmân'a secde edin!' denildiğinde, onlar 'Rahmân da neymiş? Senin bize emrettiğin şeye mi secde edelim?' dediler ve bu, nefretlerini arttırdı.'" (25/60) ayetini indirmiştir.²⁶⁵

Tahlil:

1- Mukâtil, bu rivayeti "ya 'nî" lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

²⁶⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 239.

2-Müfessirin ayetle ilgili verdiği bilgiden sonra “Allah buyurdu.” ifade kalıbını kullanarak, rivayeti direkt Allah’tan aktarması ne birinci ne de ikinci kategorideki ifade kalıplarında mevcuttur. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

3-Müfessir, bu rivayette de yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşanılanları aktardıktan sonra *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayet, sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

Tablo 69

Ayet: el-Furkân, 25/41/67-70

Metin ve Meal:

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ
الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا إِلَّا مَنْ
تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَئِكَ يَبْدِلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

“Yine o iyi kullar, harcama yaptıklarında ne saçıp, savururlar ne de cimrilik ederler; harcamaları bu ikisi arasında makul bir dengeye göre olur. Onlar Allah ile birlikte başka ilaha tapmazlar; haksız yere, Allah’ın dokunulmaz kıldığı insan hayatına kıymazlar, zina etmezler. Zira bunları işleyen cezasını bulacak. Kıyamet gününde ona azabı kat kat verilecek ve alçaltılmış olarak azap içinde ebedi kalacaktır. Ancak tövbe edip, inanarak, erdemli işler yapanın durumu farklıdır. Allah böylelerinin kötü hallerini iyiye çevirecektir. Allah çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.” (25/67-70)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 25/67-69. ayetlerde infak ederken dengeli olup, ne israfa kaçan ne de cimrilik eden, Allah’tan başka bir ilaha dua etmeyen, haksız yere birini öldürmeyen ve zina etmeyenler övülmüş ve bunların aksini yapanların ise kıyamet günü aşağılanmış olarak azaba maruz kalacakları haber verilmiştir. 25/70. ayette ise istisnada bulunularak şirkten tövbe edip, iman eden ve salih amel işleyenlerin daha önce işledikleri kötü amellerinin hasenata döndürüleceği haber verilmiştir. Müfessir, bu 25/70. ayetin Nebi’nin Medine’ye hicret etmesinden sonra Mekke’de indirildiğini nakletmiştir.²⁶⁶ Buna göre Mut’am b. ‘Adiy b. Nevfel b. ‘Abdi Menaf’ın azatlısı Vahşi b. Hubeyş, Hz. Hamza’yı katletmesinin ardından Hz. Peygamber’e mektup yazmıştı. Mektupta şirk koşup, adam öldürdüğünü ve zina ettiğini ifade etmiş ve tövbesinin kabul olup olmayacağını sormuştu. Nebi ise sessiz kalmış ve ona hiçbir cevap yazmamıştı. Bu olayın üzerinden iki sene geçtikten sonra Allah, onun hakkında bu ayeti indirmiştir. Bu ayetin ardından Vahşi Müslüman olmuş ve Hz. Ebu Bekir	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: نزلت بمكة... فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ • “Mekke’de indirildi... Bunun üzerine Allah onun hakkında indirdi.” • Kategori 1 فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ • “Bunun üzerine Allah... hakkında indirdi.” • Kategori 1

²⁶⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 240.

döneminde Yemame’de Müseylimetu’l-Kezzab’ı öldürmüş ve “İnsanların hayırlısını – Hz. Hamza’yı- da, insanların en şerlisini de öldüren benim!” demişti. Allah, Vahşi’nin tövbesini kabul ettiğinde Mekkeli kâfirler “Vahşi’nin yaptığı işleri hepimiz işledik. Allah onun tövbesini kabul etti ama bizim hakkımızda hiçbir şey inmedi.” deyince Allah “Ey kendileri aleyhine ileri giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin çünkü Allah bütün günahları bağışlar.” (39/53) ayetini indirerek irtikab ettikleri günahlardan tövbe edenleri affedeceğini haber vermiştir.²⁶⁷

Tahlil:

Müfessir, bu iki rivayette yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetlerin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

42- 35/el-Fâtır Suresi

Genel Mülâhazalar

²⁶⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 240-241.

Mekkî surelerden biri olan el-Fâtır suresi toplam 45 ayettir. Sureye gökler ve yerin yaratıcısı olan Allah’a hamd ile başlanmıştır. İnsanların Allah’ın onlara olan nimetlerini hatırlaması ve sadece O’nu ilah olarak kabul etmeleri telkin edildikten sonra kendisinden önceki rasullerin de inkâr edildiği hatırlatılmış ve Nebi teselli edilmiştir. İnkârcılar için acı bir ceza, inanan ve güzel işler yapanlar için ise yüce bir ödül olduğu haber verilmiştir. Her şeyin yaratıcısı ve yöneticisinin Allah olduğu vurgulanarak ba’s’ın hakk olduğu ifade edilmiştir. Ardından insanın anne rahminde geçirdiği aşamalar anlatılmış ve Allah’ın her şeyi bildiği beyan edilmiştir. Mekkelilerin putlarına dua etseler dahi onların işitmeyeceği, işitseler dahi istediklerini yerine getiremeyecekleri ve kıyamet günü putların konuşup, onlara tapmalarını kendilerinin emretmediğini söyleyecekleri haber verilmiştir. Hz. Muhammed’in bir uyarıcı ve müjdeleyici olduğu ve önceki elçilerin de yalanlandığı haber verilmiş ve Nebi’nin sabretmesi emredilmiştir. Ardından inkâr edenlerin ve iman edenlerin ahirette nelerle karşılaşacakları haber verilmiştir. Ve Allah’ın mühlet verici olduğu ifade edilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin biri esbâb-ı nüzul rivayeti, beşi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup toplam altı sebep-i nüzule dair rivayet bulunmaktadır.

Tablo 70

Ayet: el-Fâtır, 35/42/3, 5, 8, 15
Metin ve Meal:
يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرِ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَآلَىٰ تُؤَفَّكُونَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ

أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَاتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَرْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ
يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

“Ey insanlar! Allah’ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın.” (35/3)

“Ey insanlar! Şüphesiz Allah’ın vaadi hakkıdır.” (35/5)

“Acaba kötü ameli kendisine süslü gösterilip de bundan dolayı günahkârlığı fazilet gibi gören kimseye ne demeli?” (35/8)

“Ey insanlar! Allah’a muhtaç olan sizlersiniz. Allah ise zengindir ve hamittir.” (35/15)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

- 1- Müfessir, 35/3. ayeteki “Ey insanlar!” lafzından maksadın Mekke halkı olduğunu “ya’nî” sıygasıyla aktarmıştır.²⁶⁸
- 2- Ardından 35/5. ayeteki “Ey insanlar!” lafzından maksadın da Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla aktarmıştır.²⁶⁹
- 3- Müfessir, 35/8. ayetin Ebû Cehil b. Hişam hakkında indirildiğini nakletmiştir.²⁷⁰ Ardından Allah, Nebi’nin Mekke kâfirleri inanmadı diye

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

يعني 1, 2, 4-

- “Yani”
- Kategori 3

نزلت في 3-

- “...hakkında indi.”

²⁶⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 552.

²⁶⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 552.

²⁷⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 552.

kendisini pişmanlıkla öldürmemesini emretmiştir. Müfessir, “Kendini” lafzından maksadın Nebi olduğunu ve “<i>aleyhim</i>” lafzından maksadın da Mekke kâfirleri olduğunu “<i>ya‘nî</i>” sıygasıyla aktarmıştır.²⁷¹ 4- Müfessir, 35/15. ayetteki “Ey insanlar!” lafzından maksadın Mekke kâfirleri olduğunu “<i>ya‘nî</i>” sıygasıyla aktarmıştır.²⁷²	• Kategori 1 - يعني • “Yani” (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3
Tahlil: 1, 2, 4- Mukâtil, bu rivayetleri “<i>ya‘nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 3- Müfessir, ilk rivayette ayetin kimin hakkında indirildiği nakledilmiştir. Bunu yaparken, <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanmıştır. Sonuç olarak sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur. Mukâtil, son iki rivayeti “<i>ya‘nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

43- 19/Meryem Suresi

Genel Mülâhazalar

²⁷¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 552-553.

²⁷² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 555.

Mekkî surelerden biri olan Meryem suresi toplam 98 ayettir. Müfessir, secde ayetinin Medine’de indirilip, diğerlerinin Mekke’de nazil olduğunu nakletmiştir. Sure, hurûf-u mukataa ile başlamıştır. Ardından Hz. Zekeriyya’nın yaşlanmış olmasına rağmen kendisine mirasçı olacak bir erkek evlat bağışlaması için Allah’a gizlice dua etmesi anlatılmıştır. Ve Allah, ihtiyar yaşına rağmen ona Yahya’yı bağışlamıştır. Ardından Hz. İsa’nın doğumu ve İsrailoğullarının Hz. Meryem’e kötü kadın muamelesi yapması üzerine Allah, Hz. İsa’yı bebekken konuşturmuş ve o, Allah’ın kulu ve elçisi olduğunu söylemiştir. Bu ayetlerle Zekeriya (a.s.) ve eşinin ilerlemiş yaşlarına rağmen çocuk sahibi olmasını mümkün kılan Allah’ın Hz. İsa’yı da babasız dünyaya getirmeye kâdir olduğu mesajı verilmiştir. Ve Allah’ın hiçbir evlat edinmediği, “Ol!” emriyle her şeye kudreti olduğu vurgulanmıştır. Ardından Hz. İbrahim’in babasıyla putlar hakkında yaşadığı hadise aktarılmış ve ona İshak ve Yakub’u (a.s.) bahsettiği ifade edilmiştir. Ve Hz. Âdem’in soyundan gelen elçiler olan Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. İsmail, Hz. İdris’ten bahsedilmiştir. 19/64. ayette ise Rabbin unutkan olmadığı, her şeyin Ona ait olduğu ve Onun emri olmaksızın Cebrail’in inmeyeceği haber verilmiştir. Ba’s’ı reddenkere cevap verilmiş ve onların ahirette yaşayacağı zorluklar anlatılmıştır. Mücrimlere melekler dâhil hiç kimsenin şefaet edemeyeceği buyrulduktan sonra kâfirlerin Rahmân’ın meleklerden bir evlat edindiği iddiası yalanlanmış ve bunun Ona yakışmayacağı, herkesin Onun kulu olduğu vurgulanmıştır. Ve Mekke kâfirlerinin Hz. Muhammed’i yalanlamaktan vazgeçmeleri için elçilerini tekzib ettiklerinden dolayı helak olan ümmetler hatırlatılmıştır.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin ikisi esbâb-ı nüzul rivayeti, yedisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam dokuz rivayet bulunmaktadır.

Tablo 71

Ayet: Meryem, 19/43/39, 58, 64, 66-67, 73-74

Metin ve Meal:

وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ

هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا

وَمَا نُنَزِّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا

وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ أَإِذَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا أَوْ لَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكْ شَيْئًا

وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ

قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَانًا وَرِئِيًّا

“Sen onları pişmalık günü hakkında uyar; o gün onlar bir gafletin içine dalmış oldukları halde ve henüz iman etmemişken iş olup bitecektir.” (19/39)

“İşte bunlar, Allah’ın kendilerine lütuflarda bulunduğu, Âdem’in soyundan gelen peygamberler; Nûh ile birlikte gemide taşıdıklarımız, İbrahim ve İsrail’in soyundan gelenler ve doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerden olup, kendilerine Rahmân’ın ayetleri okunduğunda ağlayarak ve secde ederek yere kapanırlar.” (19/58)

“Biz sadece Rabbinin emriyle ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olan her şey Ona aittir. Senin Rabbin unutkan değildir.” (19/64)

“İnsan, ‘Ben öldükten bir süre sonra gerçekten yeniden diriltilecek miyim?’ diyor. İnsan düşünmez mi ki, daha önce hiçbir şey değilken onu yaratmışızdır?” (19/66-67)

“Kendilerine ayetlerimiz apaçık okunduğu zaman inkâr edenler, iman edenlere ‘İki topluluktan hangimizin konumu daha üstün ve mensupları daha iyi?’ diye sorarlar.

Oysa onlardan önce daha varlıklı ve daha gösterişli olan nice nesilleri helak ettik.” (19/73-74)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, 19/39. ayette ölüm ve azap ile uyarılmaları emredilen kimselerin Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla açıklamıştır.²⁷³ 2-19/58. ayette Âdem peygamberin zürriyetinden olan Hz. Nûh, Hz. İbrahim ve Hz. İsrail’in hidayete erdirilmiş kimseler olduğu haber verilmiştir. Müfessir, ayetin devamındaki “Kendilerine Rahmân’ın ayetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı.” buyruğunun Tevrat halkından inanan ‘Abdullah b. Selâm ve arkadaşları ile ilgili indirildiğini nakletmiştir.²⁷⁴ 3-Müfessir, 19/64. ayet ile ilgili şunları nakletmiştir: Bir süre yani üç veya kırk gün boyunca Nebi’ye vahiy inmeyince, Mekkeli müşrikler “Rabbi ona veda etti ve onu terk etti.” demişlerdi. Bu fetret döneminin ardından Cebrail inmiş ve Nebi onun gelişinin geciktiğini ve onu özlediğini söylemiş, Cebrail de Nebi’yi	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- يعني • “Yani” • Kategori 3 2- نزلت في • “...hakkında indi.” • Kategori 1 3- وذلك أن... فقال جبريل • “Ve... Ve Cebrail buyurdu.” • Kategori 3

²⁷³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 628.

²⁷⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 632.

özlediğini ifade etmiştir. Ardından Mekke müşriklerinin zikredilen sözlerine karşılık olarak ed-Duhâ ve el-İnşirah sureleri birlikte indirilmiş ve Rabbin, Nebi'yi asla unutmadığı vurgulanmıştır. Ardından Cebrail, “Rabbinin izni olmadan inmeyiz.” (19/64) demiştir.²⁷⁵ 4-Müfessir, 19/66-67. ayetlerde öldükten sonra dirilişi inkâr eden insanın Übeyy b. Halef el-Cumahî olduğunu nakletmiştir. Allah, bu kişiye ilk yaratılışın mümkün olması gibi öldükten sonra tekrar diriltilmenin de mümkün olduğunu haber vermiştir.²⁷⁶ 5-Müfessir, 19/73. ayette soru soran inkârcıların en-Nadr b. el-Hâris b. ‘Alkame ve diğerleri olduğunu nakletmiştir.²⁷⁷ Bu kimselerin en iyi elbiseleri giyip, başlarını yağladıktan sonra inananlara “Hangi fırka daha hayırlıdır yani Mekke sakinleri arasında makamı daha üstün olan biz miyiz yoksa siz mi?” diye sormaları üzerine Allah 19/74. ayeti vahyetmiştir.²⁷⁸	4- الانسان : وهو ... • “İnsan: O...” • Kategori 3 5- كفروا : وهم... وذلك أنهم... • “Küfredenler: Ve onlar...” • Kategori 3
Tahlil:	

²⁷⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 633.

²⁷⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 634.

²⁷⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 636.

²⁷⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 636-637.

- 1- Mukâtil, bu rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.
- 2- Müfessir, ayetin haklarında indirildiği şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de *fâu*’s-*sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra şahıs isimlerini zikrederek, bir sebeb-i nüzul rivayeti nakletmiştir.
- 3-Müfessirin ayetle ilgili verdiği bilgiden sonra “Ve Cebrail dedi.” ifade kalıbını kullanarak, rivayeti direkt Cebrail’den aktarması ne birinci ne de ikinci kategorideki ifade kalıplarında mevcuttur. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından bu rivayet üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.
- 4, 5- Mukâtil, bu rivayetleri aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 72

Ayet: Meryem, 19/43/77-80, 81, 88, 97
Metin ve Meal: أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا كَلَّا سَكَتْنَبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا وَنَرَاهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا

“Ayetlerimizi inkâr eden ve ‘Mutlaka bana mal ve evlat verilecektir’ diyen adamı gördün mü? O, gaybı mı biliyor yoksa Allah’ın katından bir söz mü aldı? Kesinlikle hayır! Biz onun söylediklerini yazacağız ve cezasını uzattıkça uzatacağız. Onun sözünü ettiği şeyler sonunda bize kalacak, kendisi de tek başına Bize gelecek.” (19/77-80)

“Onlar kendilerine bir itibar ve güç vesilesi olsun diye Allah’tan başka ilahlar edindiler.” (19/81)

“‘Rahmân çocuk edindi’ dediler.” (19/88)

“Biz, onlardan önce nice nesilleri helak ettik. Sen onların herhangi birinden hissediyor veya az olsa da bir ses işitiyor musun?” (19/97)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1-Müfessir, 19/77. ayetin el-‘As b. Vâil b. Hişam b. Sa’d b. ‘Amr b. Husays b. Ka’b b. Lüey es-Sehmî hakkında indirildiğini nakletmiştir.²⁷⁹ Bu adam, kuyumcu olan Müslüman Habbab b. Eret’e takı yaptırmış ve ücretini vermemişti. Bunun üzerine Habbab, ondan takının ücretini istemiş ve bu kâfir adam da cennette kendisine ipek, altın, gümüş ve ebedi evlatlar verileceğini ve Habbab’a olan borcunu da cennette ödeyeceğini söylemişti. Bunun üzerine Allah, el-‘As b. Vâil’in cennette inananlara vaat edilenlerin kendisine de verileceğine dair	1- نزلت في “...hakkında indi.” - Kategori 1

²⁷⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 637-638.

gaybdan herhangi bir haber alıp almadığını sormuş ve onun bu iddiasını yalanlamıştır. Ardından onun ahirette yalnız başına Allah'ın huzuruna getirileceğini haber vermiştir.²⁸⁰ 2-Müfessir, 19/81. ayette mevzu bahis edilenlerin Mekke kâfirlerinden el-‘As b. Vâil, en-Nadr, Ebû Cehil ve benzerlerinin olduğunu hiçbir sebab-i nüzul sıygası kullanmadan direkt aktarmıştır.²⁸¹ 3-Müfessir, “Rahmân çocuk edindi.” (19/88) iddiasının en-Nadr b. el-Hâris ve onun gibi kimseler tarafından “Melekler Allah'ın kızlarıdır.” şeklinde ifade edildiğini direkt aktarmıştır.²⁸² 4- Müfessir, 19/97. ayette zikredilen inatçı kavimden maksadın 2/204. ayetteki sert ve tartışmacı kişi olan el-Ahnes b. Şerîk olduğunu nakletmiştir.²⁸³	2- Direkt • Kategori 3 3- Direkt • Kategori 3 4- يعني • “Yani” • Kategori 3
Tahlil:	

²⁸⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 637-638.

²⁸¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 638.

²⁸² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 639.

²⁸³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 640-641.

1- Mufessir, ayetin haklarında indirildiği şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de *fâu*’s-*sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra şahıs isimlerini zikrederek, bir sebeb-i nüzul rivayeti nakletmiştir.

2, 3- Mukâtil, bu rivayetleri aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

4- Mukâtil, bu rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

44- 20/Tâhâ Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan Tâhâ suresi toplam 135 ayettir. Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmıştır. Ardından vahyin Hz. Muhammed’e sıkıntı olması amacıyla değil bir tezkire ve öğüt vermek için indirildiği beyan edilmiştir. Her şeyin Allah’a ait olduğu, Onun her şeyi bildiği ve en güzel isimlerin de Ona ait olduğu ifade edilmiştir. Ardından Allah’ın Hz. Musa ile ateş gördüğü yerde konuşması, tevhidini, Kendisine ibadet etmesini, kıyametin gerçekten vuku bulacağını ve azan Firavun’u inzar etmesinin haber verildiği kıssa aktarılmıştır. Ve Hz. Musa’nın bebekliğinde yaşananlardan başlayarak peygamberlik verilmesinden sonra Firavun ve sihirbazlarıyla yaşadığı mücadele, İsrailoğullarını Mısır’dan çıkarması, Firavun ve ordusunun Kızıldeniz’de boğulması, Allah’ın İsrailoğullarıyla yaptığı antlaşma, onların bu antlaşmayı ihlal edip, buzağıya tapmaları ve nihayetinde kıyamet günü yaşanacaklar haber verilmiştir. Ardından Allah’ın Hz. Âdem ile yaptığı ahit haber verilmiştir. Hz. Muhammed’in inkârcıların söylediklerine sabretmesi, güneş doğmadan ve batmadan önce, gece ve gündüzün çeşitli vakitlerinde

Rabbini hamd ile tesbih etmesi emredilmiştir. Ve dünya metasına gözlerini dikmemesi emredilmiş, daha kalıcı ve hayırlı olanın Allah'ın rızkı olduğu ifade edilmiştir. Son olarak Rabblarından bir ayet isteyen Mekke kâfirlerine, kendilerine uyarıcı gönderilmeseydi bunu bahane edecekleri ve buna karşılık onlara bir elçinin gönderildiği ifade edilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin dört esbâb-ı nüzul rivayeti, biri de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam beş rivayet bulunmaktadır.

Tablo 73

Ayet: Tâhâ, 20/44/2, 105, 124-125, 131, 135
Metin ve Meal: مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْثَنَّهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَى قُلْ كُلُّ مَتَرَبِّصٍ فَتَرَبَّصُوا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَى “Biz Kur’ân’ı sana sıkıntı çekmen için indirmedik.” (20/2) “Sana dağları soruyorlar. De ki ‘Rabbim onları un ufak edip, savuracak.’” (20/105) “Kim de Beni anmaktan yüz çevirirse, mutlaka sıkıntılı bir hayatı olacaktır ve onu kıyamet günü bir olarak haşrederiz. O der ki ‘Ey Rabbim! Beni neden kör olarak haşrettin? Hâlbuki daha önce gören biriydim.’” (20/124-125)

“Sakın kendilerini sınamak için onların bir kısmını yararlandığımız dünya hayatının çekiciliğine göz dikme! Rabbinin sana verdiği nimetler daha hayırlı ve daha kalıcıdır.” (20/131)

“De ki ‘Herkes beklemekte, siz de bekleyin bakalım! Dosdoğru yolda yürüyenler ve hidayete erenler kimmiş yakında anlayacaksınız.’” (20/135)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1-Müfessir, 20/2. ayetin indirilmesiyle ilgili şu rivayeti nakletmiştir: Ebû Cehil, el-Velîd b. Muğire, en-Nadr b. el-Hâris ve el-Mut’am b. ‘Adi, Nebi’nin bunca meşakkati atalarının dinini terk ettiği için çektiğini söylemişler ve Hz. Muhammed’den ilahının tek olduğuna dair deliller getirmesini istemişlerdi. Onların bu sözlerine karşılık Nebi, kendisinin âlemlere rahmet olarak gönderildiğini söylemiş lakin bu kişilerin Hz.Muhammed’in zorluk çeken biri olduğunu ifade etmeleri üzerine Allah “Biz sana Kur’ân’ı güçlük ve sıkıntı çekmen için indirmedik.” (20/2) ayetini indirmiştir.²⁸⁴

2- Müfessir, kıyamet günü dağların halinin ne olacağının sorulduğu 20/105. ayetin Sakifli bir adam hakkında indirildiğini nakletmiştir.²⁸⁵

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

- 1-** ... فأنزل الله في...
• “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
• Kategori 1

- 2-** ... نزلت في...
• “...hakkında indi.”
• Kategori 1

²⁸⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 20.

²⁸⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 41.

3- Müfessir 20/124-125. ayetlerin el-Esved b. ‘Abdullah el-Esved el-Mahzûmi hakkında indirildiğini nakletmiştir.²⁸⁶ 4- Müfessir, “Kendilerini sınamak için onların bir kısmını yararlandığımız...” (20/131) ayetinde geçen “<i>minhum</i>” lafzından kastın Mekke kâfirleri olduğunu “<i>ya’nî</i>” sıygasıyla aktarmıştır.²⁸⁷ 5- Müfessir, 20/135. ayette Nebi’nin Mekke kâfirlerini dünyada azapla tehdit etmesine karşılık onların da Hz. Muhammed’in ölümünü beklediklerini söylemeleri üzerine Allah’ın, “Herkes birbirine tarabbus ediyor.” ayetini indirdiğini nakletmiştir.²⁸⁸	3- نزلت في... .. • “...hakkında indi.” • Kategori 1 4- يعني • “Yani” • Kategori 3 5- وذلك أن... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1
Tahlil: 1, 5- Müfessir, bu rivayetlerde yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra <i>fâu’-s-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetlerin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.	

²⁸⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 44-45.

²⁸⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 46.

²⁸⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 48.

2, 3- Müfessir, bu rivayetlerde ayetin hakkında indirildiği şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra şahıs isimlerini zikrederek, sebab-i nüzul rivayeti nakletmiştir.

4- Mukâtil, bu rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

45- 56/el-Vâkıâ Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Vâkıâ suresi toplam 96 ayettir. Sure, kıyamet vuku bulduğunda yaşanılacakların haberiyle başlamıştır. Cennet ehlinin kavuşacağı nimetler ve cehennem ehlinin karşılaacağı zilletler haber verilmiştir. Ba’s’ı reddeden Mekke müşriklerinin maruz kalacakları azap beyan edilmiştir. Her nimeti verenin Allah olduğu, Kur’ân’a yalnızca tertemiz olan sefere meleklerinin dokunabileceği haber verilmiştir. Son olarak tekrar cennet ve cehennem ashabının halleri bildirilerek, inanan ve inkâr eden muhataba mesajlar pekiştirilmiştir.

Müfessir, bağlama dair bir vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayet aktarmıştır.

Tablo 74

Ayet: el-Vâkıâ, 56/45/82

Metin ve Meal:

وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنْتُمْ تُكْذِبُونَ

“Size verilen rızka, yalanlamayla mı karşılık veriyorsunuz?” (56/82)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 56/82. ayetle ilgili şu rivayeti aktarmıştır: Nebi, havaların çok sıcak olduğu bir dönemde Arap kabileleri ile savaşmak için gazaya çıkmıştı. Beraberindekiler, suları bitince Nebi’den Allah’a yağmur yağdırması için dua etmesini istemişlerdi. Bunun üzerine Nebi, eğer yağmur yağarsa onların bunu filan yıldızın doğması veya batmasına bağlayacaklarını ifade etmiş, onlar da bunun gibi durumların geçmişte kaldığını söylemişlerdi. Bunun üzerine Nebi, Allah’a yağmur yağması amacıyla yakarmış ve isteği gerçekleşmişti. Lakin Nebi’nin korkuları gerçek olmuş ve bir adamın yanından geçerken onun bu yağmurun filan yıldızın doğmasından ötürü yağdığını söylediğini duymuştu. Bunun üzerine Allah “Size verilen rızka yalanlamayla mı karşılık veriyorsunuz.” ayetini vahyetmiş ve onların rızkını verenin Kendisi olduğunu vurgulamıştır.²⁸⁹	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: وذلك أن... فقال • “Ve... Bunun üzerine – Allah- buyurdu.” • Kategori 3

²⁸⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 224.

Surenin girişinde, bu surenin tamamen Mekki olduğu haber verilmiş olsa da müfessirin “Ve rızkınızı yalanlamaktan ibaret mi kılıyorsunuz?” (56/82) ayetiyle ilgili aktardığı rivayet, bu ayetin Medine’ye hicretten sonra indirildiğini düşündürmektedir. Çünkü rivayette Nebi’nin havaların çok sıcak olduğu bir zamanda Arap kabileleriyle savaşmak için gazaya çıkması ve yanındakilerin suları bitince Nebi’den yağmur yağdırması için Allah’a dua etmesini istedikleri haber verilmiştir. Ve devamında onların yağmuru yağdırmanın Allah değil filan yıldızın doğması veya batmasına bağlamaları üzerine bu ayetin indirildiğini

Tahlil:

Müfessir, ayetle ilgili verdiği bilgiden sonra “-Allah- buyurdu.” ifade kalıbını kullanarak, rivayeti direkt Allah’tan aktarmıştır. Lakin bağlama dair verdiği haberdan dolayı bu rivayet üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

46- 26/eş-Şu‘arâ Suresi**Genel Mülâhazalar**

Müfessir, toplamda 227 ayet olan eş-Şu‘arâ suresinin 26/197 ve 26/224. ayetleri dışında hepsinin Mekkî olduğunu, ayrıca bazı tefsir âlimlerine göre 26/224-227. ayetler dışında hepsinin Mekkî olduğunu nakletmiştir.

Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmıştır. Ardından muhatabın vahye iman etmemesinden dolayı Hz. Muhammed’in kendisini öldürecek kadar üzüldüğü haber verilmiştir. İnkârcılara her zikir geldiğinde, onların ondan yüz çevirdikleri bildirilmiştir. Ardından arzda meydana gelen bitkilerin bitirilmesinde bir ayet olduğu anlatılmıştır. Ve Hz. Musa ve Firavun kıssası haber verilerek, inkârcıların sonunun nasıl olduğu muhataba hatırlatılmıştır. Ardından Hz. İbrahim ve babasının putlarla ilgili konuşmalarına yer verilmiş ve putların kendilerine dahi faydaları olmadığı vurgulanmıştır. Meleklerin şefaati iddiası çürütüldükten sonra Hz. Nûh ve kavminin tartışmaları, halkın ayak takımının ona tabi olmaları ve zenginlerin bunu reddetmesi, Hz. Nûh’un onları helak etmesi için Allah’a dua etmesiyle, inkârcıların suda boğuldukları haber verilmiştir. Ardından Âd, Semud, Lût kavimleri ve Şuayb’ın kavmi olan Ashâbu’l-Eyke’nin

nakletmiştir. Müslümanlar’ın düşman kabilelerle savaşları Medine’ye hicretten sonra, Nebi ve inananların Mekke’deki durumlarına nazaran daha da güçlenmeleriyle birlikte başlamıştır. Mukâtil’in aktardığı bu rivayetten dolayı surenin tümünün Mekkî olmadığı ihtimali ortaya çıkmaktadır.

elçileriyle çekişmeleri ve sonunda inkâr edenlerin helak edildiği hatırlatılmıştır. Müfessir, Allah'ın geçmiş ümmetlerin, kendilerine gönderilen elçileri yalanlamalarını haber vermesinin sebebinin Kureyşli kâfirlerin de Hz. Muhammed'in elçiliğini yalanlaması olduğunu ifade etmiştir. Ve Allah, daha önce elçileri inkâr edenlerin başlarına gelen azapları hatırlatarak, Mekke müşriklerini korkutmayı ve uyarmayı amaçlamıştır. Ve Kur'an'ın âlemlerin Rabbi tarafından Rûhu'l-Emîn aracılığıyla Hz. Muhammed'in kalbine indirdiği haber verilmiştir. Bu inzalin amacının inzar olması hasebiyle, vahyin muhatabın lisanı olan apaçık Arapça ile indirildiği vurgulanmıştır. Kur'an'ı indirenin şeytanlar olmadığı ifade edildikten sonra şirk koşulmaması emredilmiş, aksi takdirde azaba maruz kalınacağı haber verilmiştir. 26/214. ayette Nebi'nin yakın akrabasını uyarması emredilmiştir. Son olarak, iman ve inkâr edenlerin ahirette karşılıklarını alacakları haber verilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin üçü esbâb-ı nüzul rivayeti, biri esbâb-ı nüzul değerlendirilmesi, üçü de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam yedi rivayet bulunmaktadır.

Tablo 75

Ayet: eş-Şu'arâ, 26/46/2-3, 192, 195, 196-197, 210
Metin ve Meal: تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ لَعَلَّكَ بَاقِعٌ نَفْسِكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ وَإِنَّهُ لَنَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ وَإِنَّهُ لَفِي زُبْرِ الْأَوَّلِينَ أَوَّلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةٌ أَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَمَا نَنْزَلُكَ بِهِ الشَّيَاطِينَ

“Bunlar apaçık kitabın ayetleridir. İman etmiyorlar diye neredeyse kendini helak edeceksin.” (26/2-3)

“Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak güç ve engin merhamet sahibidir.” (26/192)

“Apaçık bir Arapça lisan ile -indirdi-. O Kur’ân, şüphesiz öncekilerin kitaplarında da vardır. İsrailoğulları bilginlerinin bunu bilmesi, onlar için bir delil değil midir?” (26/196-197)

“Onu şeytanlar indirmemiştir.” (26/210)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Hz. Muhammed, el-Velîd b. Muğire, Ebû Cehil, Ümeyye b. Halef gibi kimselerin Kur’ân’ı inkâr etmeleri ve kendisinin peygamberliğini yalanlamaları üzerine üzüntüsünden kendisini neredeyse helak etmiştir. Bunun üzerine Allah, Mekke kâfirleri yüzünden Nebi’nin kendisini helak etmemesini tavsiye ettiği 26/2-3. ayetleri indirmiştir.²⁹⁰ 2- 26/192. ayette Kur’ân’ın âlemlerin Rabbi olan Allah tarafından indirildiği ifade edilmiştir. Müfessir, bu ayetin vahyedilme sebebinin Mekke kâfirlerinin “Muhammed (a.s.), Kur’ân’ı Ebû Fukeyhe’den öğreniyor, o Kur’ân’ı ona er-Rey isimli şeytan getiriyor ve Muhammed’in (a.s.)	1- وذلك أن... فَأَنْزَلَ اللَّهُ • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 2- وذلك أنه... فَقَالَ • “Ve... Bunun üzerine - Allah- buyurdu.” • Kategori 3

²⁹⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 358.

diline bırakıyor.” demeleri olduğunu nakletmiştir.²⁹¹ 3- 26/195. ayette Kur’ân’ın apaçık bir Arapça ile indirildiği ifade edilmiştir. Müfessir, Ebû Fukeyhe’nin Arap olmadığını dolayısıyla Nebi’ye bu ayetleri getirenin de o olamayacağını vurgulamak için bu ayetlerin vahyedildiğini nakletmiştir.²⁹² 26/196-197. ayetlerde Allah, İsrailoğullarının âlimlerinin Hz. Muhammed’in niteliklerinin kitaplarında haber verilene uygun olduğunu ve onların da bunu bildiğini ifade etmiştir. Müfessir, İsrailoğullarının âlimlerinden kastın İbn Selâm ve arkadaşları olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.²⁹³ 4- Müfessir, Kureyşlilerin “Kur’ân’ı Rey -yani şeytan getiriyor- ve Muhammed’in (a.s.) diline bırakıyor.” demeleri üzerine Allah’ın “Onu şeytanlar indirmemiştir.” (26/210) ayetini inzal ettiğini nakletmiştir.²⁹⁴	3- يعني • “Yani” • Kategori 3 4- فأنزل الله • “Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1
Tahlil:	

²⁹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 279-280.

²⁹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 280.

²⁹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 280.

²⁹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 281.

- 1, 4- Müfessir, bu rivayetlerde yaşanan olayları ve olayın yaşanmasına sebep olan şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra *fâu* 's-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetlerin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayetler sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.
- 2- Müfessir, ayetle ilgili verdiği bilgiden sonra “-Allah- buyurdu.” ifade kalıbını kullanarak, rivayeti direkt Allah’tan aktarmıştır. Lakin bağlama dair verdiği haberden dolayı bu rivayet üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.
- 3- Mukâtil, bu rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 76

Ayet: eş-Şu‘arâ, 26/46/ 214, 224-227

Metin ve Meal:

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ

وَالشُّعْرَاءَ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ أَلَمْ تَرَأَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ

“Yakın akrabını da uyar!” (26/214)

“Şairlere gelince, onlara da yoldan sapmışlar uyarlar. Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmez misin? Ancak iman edip, dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlar, Allah’ı çokça ananlar ve

haksızlığa uğratıldıktan sonra kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler neye nasıl dönüşeceklerini yakında görecekler.” (26/224-227)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, “Yakın akrabamı da uyar!” (26/214) ayeti indirilince Nebi’nin “Ben bütün insanlara elçi olarak gönderildim. Bununla birlikte ey Hâşimoğulları, ey Muttaliboğulları özellikle size elçi olarak gönderildim.” dediğini nakletmiştir.²⁹⁵

2- Müfessir, “Şairlere gelince, onlara da yoldan sapmışlar uyarlar.” (26/224) ayetindeki azgınlardan bazılarının Kureyşli olan ‘Abdullah b. ez-Zibari es-Sehmi, Ebu Süfyan b. ‘Abdu’l-Muttalib, Humeyre b. Ebi Vehb el-Mahzûmi, Muşafî b. ‘Abdi Menaf, Umeyr el-Cumahî, Ebu Azze olarak bilinen ‘Amr b. ‘Abdullah ve Ümeyye b. Ebi’s-Salt es-Sakafî olduğunu nakletmiştir.²⁹⁶ Bu kimseler “Biz de Muhammed’in (a.s.) söylediği gibi söyleyebiliriz.” deyip şiir okumuşlardı. Kavimlerinin azgın kimseleri de onların şiirlerini dinlemek için etraflarına toplanmış ve onların şiir ve Muhammed’i (a.s.), Kur’ân’ı ve islam’ı yeren

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

- 1- لما نزلت هذه الآية قال النبي
- “Bu ayet indiğinde, Nebi buyurdu.”
 - Kategori 2

- 2- فذلك قوله تعالى
- “... Ve Allah teâla’nın buyruğu...” (26/224)
 - Kategori 3

فأنزل الله

- “Bunun üzerine Allah indirdi.” (26/227)
- Kategori 1

²⁹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 281.

²⁹⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 282.

hicivlerini aktarmışlardı. Bunun üzerine Allah 26/224. ayeti vahyetmiştir.²⁹⁷ İnkârcıların bu tavrı üzerine Ensar'dan olan Müslüman 'Abdullah b. Revaha, Hassan b. Sabit, Seleme b. Husemoğullarından Ka'b b. Malik gibi şairler onlara karşılık vermek için Hz. Peygamber'den mücade istemişlerdi. Nebi onlara izin verince, Müslüman şairler Nebi'yi öven, müşrikleri de hicveden şiirler söylediler bunun üzerine Allah 26/225-226. ayetleri ve Müslümanlar'ı istisna eden 26/227. ayeti indirmiştir.²⁹⁸

Tahlil:

1- Müfessirin "Bunun üzerine Nebi buyurdu." ifade kalıbını kullanarak, rivayeti direkt Nebi'den aktarması bu rivayetin ya Hz. Peygamber'in ya da sahabîlerin istinbatına dayanıyor olduğu ihtimalini taşır. Bu rivayet, ikinci kategoriye dâhil edilecektir.

2- Müfessir, ilk rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. İkinci rivayette ise yaşanan olaylar ve olayın yaşanmasına sebep olan şahıslar zikredilmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften önce aktarılan hadiselerin malum harften sonra aktarılan ayetin inme sebebi olarak açıklamıştır. Sonuç olarak bu rivayet sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

²⁹⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 282.

²⁹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 283.

47- 27/en-Neml Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan en-Neml suresi toplam 93 ayettir. Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmıştır. Ardından iman edenler, cennetle ve inkâr eden sapkınlara ise azapla müjdelendirilmiştir. Devamında Hz. Musa'nın Sina dağında ateş görmesinin ardından Allah ile olan konuşması kısaca edilmiştir. Ve Allah, Hz. Musa'yı nübüvvetle şereflendirmiş, ona mucizeler bahşedip, Firavun'u tevhide davet etmesi için vazifelendirmiştir. İnkâr eden ve helak olan Firavun ve ehlinin kıssasından sonra Davud (a.s.) ve Süleyman'a (a.s.) verilen ilim ve hükümlerlikten bahsedilmiştir. Hz. Süleyman'ın karıncalar ile konuşması, kuşlar ve hüdhüd olayı, Sebe melikesi ve güneşe tapan halkı, Süleyman'ın (a.s.) hem yönetimine boyun eğmeleri hem de islam olmaları için melikeye mektubu, Salih peygamber ve Semud kavminin dişi deve olayı sonunda helak olmaları ve Hz. Lût'un kavminin helakı haber verilmiştir. Devamında her şeyi takdir eden ve yaratan Allah'ın tevhidi vurgulanmış, ba's'ın ve hesabın vuku bulacağı ifade edilmiştir. Son olarak inkârcıları acı bir sonun beklediği, Nebi'nin vazifesinin tebliğ ve inzar olup, Allah'ın her şeyden haberdar olduğu haber verilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin ikisi esbâb-ı nüzul rivayeti, dördü de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam altı rivayet bulunmaktadır.

Tablo 77

Ayet: en-Neml, 27/47/59-61, 66-67, 82, 93
Metin ve Meal:

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى اللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ
السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا أَلَيْسَ مَعَ اللَّهِ بَلٌ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ أَمَّنْ جَعَلَ
الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيًا وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا أَلَيْسَ مَعَ اللَّهِ بَلٌ أَكْثَرُ هُمْ لَا
يَعْلَمُونَ

بَلِ ادَّارَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ بَلٌ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا بَلٌ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَإِذَا كُنَّا تُرَابًا وَآبَاءُنَا أَنْبَا
لَمْخْرُجُونَ

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ
آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

“De ki: ‘Her daim hamdolsun Allah’a! Selam olsun Onun peygamber olarak seçtiği kullara! Allah mı daha üstünmüş yoksa o ortak koştuklarınız mı? Peki, gökleri ve yeri yaratan, gökten size su indiren kim? Biz o suyla sizin bir tek ağacını bile bitiremeyeceğiniz güzel bahçeler, bağlar yetiştirmekteyiz. Allah’tan başka ilah mı? Doğrusu onlar yoldan sapmış kimselerdir. Peki, yeryüzünü yerleşmeye elverişli kılan, vadilerinden nehirler akıtan, yerde sarsılmaz dağlar yaratan, iki deniz arasına engel koyan kim? Allah’tan başka bir ilah mı? Doğrusu onların çoğu gerçeği bilmiyor.” (27/59-61)

“Hayır, onların ahiret hakkındaki bilgileri yetersiz kalmıştır; dahası bu hususta şüphe içindedirler, bunun da ötesinde onlar ahiretten yana kördürler. İnkârcılar dediler ki ‘Sahi, biz ve atalarımız toprak olduktan sonra diriltilip, çıkarılacak mıyız?’” (27/66-67)

“Söylenen, başlarına gelince onlara yerden bir yaratık çıkarınız da insanların ayetlerimize kesin olarak iman etmedikleri konusunda onlarla konuşur.” (27/82)

“Ve şunu da söyle ‘Hamd Allah’a mahsustur. O, işaretlerini size gösterecek, siz de onları görüp tanıyacaksınız. Rabbin yaptıklarınızdan habersiz değildir.’” (27/93)

Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, Nebi'nin 27/59. ayeti her okuduğunda “Aksine Allah daha hayırlı, daha kalıcı, daha celîl ve daha kerîmdir.” dediğini nakletmiştir. Ve 27/60. ayetteki “Onlar şirk koşan bir topluluktur.” ve 27/61. ayetteki “Onların çoğu” lafızlarının Mekke kâfirlerine racî olduğunu “<i>ya ‘nî</i>” sıygasıyla nakletmiştir.²⁹⁹	1- قال ... • “... -Nebi- buyurdu.” • Kategori 3
2- Allah, 27/66. ayette Mekke müşriklerinin ahiretin varlığı konusunda şüphe içerisinde olduğunu ifade ettikten sonra 27/67. ayette “Sahi, biz ve atalarımız toprak olduktan sonra diriltilip, çıkarılacak mıyız?” dediklerini haber vermiştir. Müfessir bu ayetin Ebû Talha, Şeybe, Müşafi, Şurahbil, Hâris, onun babası ve Ertee b. Şurahbil ile ilgili indirildiğini nakletmiştir.³⁰⁰	يعني • “Yani” (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3 2- نزلت في • “... hakkında indirildi.” • Kategori 1
3- Müfessir, 27/82. ayetteki “<i>en-Nâs</i>” lafzından maksadın Mekke kâfirleri olduğunu “<i>ya ‘nî</i>” sıygasıyla nakletmiştir.³⁰¹	3- يعني • Yani” • Kategori 3
4- Müfessir, Nebi'nin onların üzerine inecek azabı haber verdikten sonra onların bunu yalanlamasına karşılık inkâr edenlere çok yakın	4- وذلك أن... فنزلت • “Bunun üzerine indirildi.”

²⁹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 313.

³⁰⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 310.

³⁰¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 317.

bir zamanda ayetlerini göstereceğini ve onların da bunu bileceklerini haber verdiği 27/93. ayetin indirildiğini nakletmiştir.³⁰²	• Kategori 1
Tahlil: 1- Mukâtil, ilk rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. Diğer iki rivayeti ise “<i>ya ‘nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 2- Müfessir, bu rivayette ayetin hakkında indiği şahsı zikretmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra şahıs isimlerini zikrederek, bir sebab-i nüzul rivayeti nakletmiştir. 3- Mukâtil, bu rivayeti “<i>ya ‘nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 4- Müfessir, bu rivayette yaşanan olayları aktardıktan sonra “...Bunun üzerine indirildi.” lafzını kullanmıştır. Bunu yaparken <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanmıştır. Sonuç olarak bu rivayet sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.	

48- 28/el-Kasas Suresi

³⁰² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 319.

Genel Mülâhazalar

Müfessir, toplamda 88 ayet olan el-Kasas suresinin 28/52-55. ayetlerinin Medenî; 28/85. ayetin hicret esnasında Cuhfe’de nazil olup ne Mekki ne de Medeni olduğunu; diğerlerinin ise Mekkî olduğunu nakletmiştir.³⁰³

Hurûf-u mukataa ile başlayan sure, tebliğ edilenlerin mübin bir kitabın ayetleri olduğu ve ona iman edenler için Hz. Musa ve Firavun’un kıssasının anlatılacağı buyruğu ile devam etmiştir. Firavun’un arzda üstünlük sağlamaya çalışıp, halkı gruplara ayırdığı ve bir kısmına işkence ettiği haber verilmiştir. Hz. Musa’nın bebekliğinden başlayarak, Firavun’un gördüğü rüya, İsrailoğullarının erkek bebeklerini boğazlatması, Musa’nın (a.s.) suya bırakılıp, Firavun’un hanımının bebeği saraya aldırması, bebeğin annesinin onu emzirmesi, yetişkin Musa’nın (a.s.) Kıptî’yi öldürdükten sonra Mısır’dan kaçması, Şuayb’ın (a.s.) kızlarıyla karşılaşması ve evliliği sonrasında tekrar Mısır’a dönerken Sina dağında ateş görmesi ve Allah’la mükâlemesi, ona asa ve *yed-i beyza* mucizelerini bahşetmesi, Harun’un (a.s.) Hz. Musa’ya yardım ve destek olması amacıyla görevlendirilmesi, Firavun’un Musa’nın (a.s.) mucizelerini sihir olarak adlandırması, Firavun ve ehlinin helakı ve diğer azgın kavimlerin de helak edildiği haber verilmiştir. Neticede bütün bu olaylar yaşanırken, Hz. Muhammed’in orada olmadığı ve bu haberlerin gaybdan vahyedildiği vurgulanmıştır. Ardından Allah, hem mülkün hem de hükmün Kendisine ait olduğunu, sürekli gündüz olduğu takdir de geceyi onlara kimin getirebileceğini sormuştur. Hz. Musa’nın ehlinden olan Kârûn hatırlatılmış ve Allah’ın şımaranları sevmediği ifade edilmiş ve Allah’ın ona verdikleriyle ahiret yurdunu arayıp, dünyadan da nasibini unutmaması, Allah’ın ona ihsan ettiği gibi onun da insanlara ihsan etmesi emredilmiş ve Allah’ın fâsitleri sevmediği haber verilmiştir. Bunun üzerine

³⁰³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 334.

Kârun'un malının kendisinde olan ilim sayesinde ona verildiğini söylediği ve Allah'ın ondan önce nice güçlü ve zengin kavimleri helak ettiği aktarılmıştır. Ve Kârun'un ziynetini gören müminlerden bazılarının “Keşke Kârun'a verilen gibi bize de verilseydi. O gerçekten büyük bir nasip sahibidir.” (28/79) demiştir. Bunun üzerine Allah'ın ahiretteki vaatleri ile ilgili ilim verilenler onlara “Vah size, iman edip, salih ameller işleyenler için Allah'ın sevabı daha hayırlıdır. Ona ancak sabredenler kavuşur.” (28/80) demişler ve Allah, Kârun'u da evini de yerin dibine geçirmiştir. Neticede Allah'a Kârun'un yerinde olmak isteyenlerin “Vay, demek ki Allah kullarından dilediğine rızkı genişletir, dilediğine de kısar.” (28/82) dediği ve ahiret yurdunun da iman edenlere verileceği haber verilmiştir. Son olarak Kur'an'ın bir rahmet olarak Allah'tan Hz. Muhammed'e indirildiği ve onun bunu beklemediği haber verilmiştir. Ve Nebi'nin asla kâfirlere yardımcı olmaması, kâfirlerin onu bu ayetlerden alıkoymaması ve onları Rabbe davet etmesi ve müşriklerden olmaması emredilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin yedisi esbâb-ı nüzul rivayeti, ikisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam dokuz rivayet bulunmaktadır.

Tablo 78

Ayet: el-Kasas, 28/48/47, 52-55, 56
Metin ve Meal: وَلَوْلَا أَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الْكِتَابِ قَالُوا أَمَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ أُولَئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَذَرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّعْنَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ

“Kendi iradeleriyle önceden yaptıklarından ötürü başlarına bir musibet geldiğinde ‘Rabbimiz! Ne olurdu bize bir peygamber gönderseydin de ayetlerine uyup da müminlerden olsaydık!’ diyecek olmasalardı –peygamber göndermezdik-.” (28/47)

“Bundan önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler buna da iman ederler. Onlara Kur’ân okunduğunda ‘Ona iman ettik, şüphesiz o, Rabbimizden gelen haktır. Esasen biz bundan önce de Rabbimize boyun eğmiştik’ derler. İşte sabretmelerinden dolayı onlara mükâfatları iki defa verilecektir. Onlar kötülüğü iyilikle savarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan da Allah rızası için harcarlar. Onlar boş söz işittikleri zaman ondan yüz çevirirler ve ‘Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size; esen kalın, bizim cahillerle işimiz yok’ derler.” (28/52-55)

“Şüphesiz sen, istediğini hidayete erdiremezsin. Ama Allah dilediğini hidayete erdirir ve hidayete erecekleri en iyi O bilir.” (28/56)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, Kur’ân ve nübüvvetin insanlara bir rahmet olarak, daha önce kendilerine uyarıcı gelmemiş bir kavmi uyarması için gönderildiğini haber veren ayetteki “*li-tunzirû gavmen*: Bir kavmi uyarasın diye...” ve 28/47. ayetteki “*eydîhim*: Onların elleri” lafızlarından maksadın Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.³⁰⁴

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

1- يعني

- “Yani” (2 Rivayet Sıygası)
- Kategori 3

³⁰⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 347.

2- Müfessir, “Bundan önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler buna da iman ederler.” (28/52) ayetinin İncil ehlerinden Müslüman olan kırk kişi hakkında indirildiğini nakletmiştir.³⁰⁵ Bu kişilerden bazıları Ca’fer b. Ebî Tâlib ile beraber Habeşistan’dan, diğerleri ise isimleri Bahira, Ebrehe, Eşref, Bureyd, Temmam, Eymen, İdris ve Nâfi olan sekiz kişi de Şam’dan Medine’ye gelmişlerdi. 28/53. ayette bu kimselerin kendilerine Kur’ân okunduğunda onun Rabblerinden gelen bir hakk olduğuna iman ettikleri ve daha önceden de Müslüman olduklarını ifade ettikleri haber verilmiştir.³⁰⁶ 28/54. ayette ise bu kimselerin sabırlarından dolayı iki kat ecir ile mükâfatlandırılacakları nakledilmiştir. Müfessir, bu kimselerin iki kat mükâfatlandırılmalarının sebebinin, Nebi’ye tâbi olmalarından dolayı kavimlerinden ağır sözler duymaları ve bunlara güzel şekilde karşılık vermeleri olduğunu ve bunun üzerine de Allah’ın 28/54. ayeti indirdiğini nakletmiştir.³⁰⁷

3- Müfessir, ‘Abdu’l-Muttalib’in oğlu Ebû Tâlib’in “Ey Haşimoğulları! Muhammed’e (a.s.)

2- نزلت في

- “...hakkında indi.” (28/52)
- Kategori 1

فأنزل الله

- “Bunun üzerine Allah indirdi.” (28/54)
- Kategori 1

3- وذلك أن... فأنزل الله

³⁰⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 348-349.

³⁰⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 349.

³⁰⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 349-350.

itaat edin, onu tasdik edin. Hem iflah olur hem de doğru yolu bulmuş olursunuz.” dediğinde Nebi’nin de amcasına “Amcacığım! Onlara iyiliklerine olanı yapmalarını emrediyorsun, fakat aynı şeyi kendine niçin söylemiyorsun?” dediğini nakletmiştir. Nebi, amcasının Allah’ı tevhid etmesini istediğinde ise amcası onu onayladığını lakin “Ölümünden korktu da iman etti.” dememeleri, Nebi ve kardeşleri hakkında aşağılayıcı laflar sarf etmemelerini istediği için ‘Abdu’l-Muttalib’in mensup olduğu kabilenin ihtiyarlarının yani ‘Abd-i Menaf ve Haşim’in dini üzere öleceğini söylemiştir. Müfessir, bu olay üzerine Allah’ın 28/56. ayeti indirdiğini nakletmiştir.³⁰⁸	• “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1

Tahlil:

1- Mukâtil, bu iki rivayeti “*ya’ni*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

2, 3- Müfessir, bu üç rivayette de ayetlerin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra şahıs isimleri ve olayları zikretmiştir. Bu sebeplerle bunlar sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

³⁰⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 350.

Tablo 79

Ayet: el-Kasas, 28/48/57, 68-70, 85	
Metin ve Meal:	
وَقَالُوا إِنَّا تَتَّبِعِ الْهُدَىٰ مَعَكَ نَتَّخِظُكَ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجَبَىٰ إِلَيْهِ تَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَىٰ وَالْآخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ مَنْ جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ “Dediler ki: ‘Seninle birlikte hidayete uyarsak, hemen yerimizden çıkarılırsınız’. Peki, biz onları dokunulmaz, güvenli, katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin içinde toplandığı bir yere yerleştirmedik mi? Fakat çoğu bilmezler.” (28/57) “Rabbin, dilediğini yaratır ve tercih eder. Onların tercih hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve şanı yücedir. Rabbin, onların kalplerinde gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. İşte O, Allah'tır, ondan başka ilah yoktur. Önünde de sonunda da hamd O'na mahsustur, hüküm de O'nundur. Sadece ona döndürüleceksiniz.” (28/68-70) “Kur'ân'ı sana indiren Allah, elbette seni dönülecek yere de gönderecektir. De ki ‘Kimin doğru yolda yürüdüğünü, kimin de apaçık bir sapkınlık içinde olduğunu en iyi bilen Rabbimdir.’ (28/85)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

1- Müfessir, “Dediler ki: ‘Seninle birlikte hidayete uyarsak, hemen yerimizden çıkarılırız...” (28/57) ayetinin Kureyş kabilesinden el-Hâris b. en-Nevfel b. ‘Abdi Menâf hakkında indirildiğini nakletmiştir.³⁰⁹ Bu adam Nebi’ye “Senin söylediklerinin hakk olduğunu çok iyi biliyoruz, bizim seninle birlikte hidayete uymamızı engelleyen şey, Arapların bizi yurdumuz Mekke’den çıkartmalarından korkmamızdır. Çünkü biz Araplara göre, bir baş yeyip doycak kadar azınlığız ve bizim onlara karşı koyacak gücümüz yoktur.” demişti. Buna binaen Allah, onları mahsullerin toplandığı güvenli yere yerleştirenin kendisi olduğunu fakat onların çoğunun bunu bilmediğini ifade etmiştir.³¹⁰

2- Müfessir, el-Velîd b. Muğîre’nin kendisini ve Sakifli Ebû Mes’ûd’u kastederek “Bu Kur’ân iki kasabanın birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi?” (43/31) demesi üzerine Allah’ın “Rabbin, dilediğini yaratır ve tercih eder. Onların tercih hakkı yoktur.” (28/68) ayetini vahyettiğini haber vermiştir.³¹¹ Müfessir, bu

1- نزلت في

- “...hakkında indi.”
- Kategori 1

2- وذلك أن... فأنزل الله

- “Bunun üzerine Allah indirdi.” (28/68)
- Kategori 1

³⁰⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 351.

³¹⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 351.

³¹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 353.

ayetin devamının ise el-Velîd'in "Muhammed bunca ilahı tek bir ilah mı yaptı? Şüphesiz bu çok şaşılacak bir şeydir." (38/5) demesi üzerine Allah'ın kendisini kâfirlerin ortak koştukları şeylerden tenzih etmek amacıyla "Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve şanı yücedir." (28/68) ayetini indirdiğini nakletmiştir.³¹² Allah, Mekke kâfirlerinden el-Velîd ve arkadaşlarının Kendisini tevhid etmemeleri sebebiyle "Ve O, Kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'tır..." (28/70) buyurmuştur.³¹³

3- Müfessir, Nebi'nin bir gece mağaradan çıkıp, Medine'ye doğru giderken takip edilme korkusuyla başka yolları kullandığı ve güvende histtiğinde ise normal yola döndüğünü nakletmiştir. Mekke ve Medine arasında *el-Cuhfe* denilen yerde konakladığında Mekke güzergâhını görüp babası ve kendisinin dünyaya gözünü açtığı yeri anımsayarak oraya hasret duyması üzerine Cebrail gelip Allah'ın "Kur'an'ı sana indiren Allah, elbette seni dönülecek yere de gönderecektir." (28/85) buyurduğunu haber

وذلك أن... فنزلت هذه الآية 3-

- "Ve... Bunun üzerine bu ayet ... indi."
- Kategori 1

وذلك أن... فأنزل الله

- "Bunun üzerine Allah indirdi." (28/68)
- Kategori 1

³¹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 353-354.

³¹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 354.

vermiştir. Müfessir, bu ayetin hicret sırasında *el-Cuhfe* denilen yerde indirildiğini ve dolayısıyla da ne Mekkî ne de Medenî olduğunu nakletmiştir.³¹⁴ Müfessir, Mekke kâfirlerinin Nebi’yi yalanlayıp, “Şüphesiz ki sen dalalettesin.” demeleri üzerine Allah’ın “De ki ‘Kimin doğru yolda yürüdüğünü, kimin de apaçık bir sapkınlık içinde olduğunu en iyi bilen Rabbimdir.’” (28/85) ayetini indirdiğini nakletmiştir.³¹⁵

Tahlil:

1, 2- Müfessir, bu iki rivayette de ayetlerin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra şahıs isimleri ve olayları zikretmiştir. Bu sebeplerle bunlar sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

3- Müfessir, bu rivayette yaşanan olayları zikrederken yaşananları aktarmış ve sonra *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanarak “Şu yaşandı ve bunun üzerine bu ayet *el-Cuhfe*’de indi.” şeklinde rivayeti nakletmiştir. Bağlama dair haberleri aktardıktan sonra kullandığı ifade kalıbından dolayı bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

³¹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 355.

³¹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 355.

49- 17/el-İsrâ Suresi

Genel Mülâhazalar

Müfessir, toplamda 111 ayet olan el-İsrâ suresinin 17/60, 17/73-76, 17/80 ve 17/107-109. ayetleri dışındakilerin Mekkî olduğunu nakletmiştir. Allah'ın rasulü Muhammed'i bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya yürütmesi hadisesi olan İsrâ olayı haber verilmiştir. Ardından Hz. Musa'ya İsrailoğullarını hidayete yönlendirmesi için kitap verildiği anlatılmış ve Hz. Nûh'un ile gemide taşınarak kurtarılan zürriyete sadece Allah'ı vekil edinmelerinin emredildiği aktarılmıştır. Ve İsrailoğullarının yaptıklarından dolayı yaşadığı zulümler haber verilmiştir. Allah'ın ayetlerinden bazıları sayılmış ve Onu tevhid etmeleri ve erdemli davranışlar sergilemeleri, kötü davranışlardan da kaçınmaları emredilmiştir. Ardından Hz. Muhammed'in kavmi ile yaşadıkları aktarılmış ve ba's'ı reddedenlere cevaplar verilmiştir. Ona inanan ve onu inkâr edenlerin halleri ve sonları haber verildikten sonra mucize taleplerinin daha öncekilerin kendilerine gösterilen mucizeleri reddetmelerinden dolayı helak edilmeleri sebebiyle geri çevrildiği bildirilmiştir. Ardından Hz. Âdem'e secde etmesinin emredilmesi, İblis'in emre itaatsizliğinden dolayı kovulması kıssası haber verilmiştir. Allah'ın nimetleri hatırlatıldıktan sonra Nebi'nin inkârcılar tarafından ikna edilip, neredeyse onlara meylerdeceği lakin Allah'ın onu bundan koruduğu ifade edilmiştir. Ardından Hz. Muhammed'in belli vakitlerde salâtı ikame ve geceleyin teheccüt etmesi emredilmiştir. İnsanlar ve cinlerin Kur'ân'ın bir benzerini getiremeyecekleri vurgulanmıştır. Nebi'ye inanmak için müşriklerin ondan beklentileri aktarılmıştır. Ve ba's'ın hakk olduğu haber verilmiştir. Ardından Hz. Musa'ya bahşedilen dokuz mucize hakkında İsrailoğullarına sorulması ve onların yaşadıkları anlatılmıştır. Son olarak Allah ile Rahmân'ın aynı varlık olduğu, O'nun hiçbir evlat edinmediği ifade edilmiş ve Nebi'nin O'nu tekbir etmesi emredilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin on sekizi esbâb-ı nüzul rivayeti, on ikisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam otuz rivayet bulunmaktadır.

Tablo 80

Ayet: el-İsrâ, 17/49/11, 18-21, 22, 23, 27-28, 40-42
Metin ve Meal: وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا كَلَّا نُمَدُّ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا انظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ وَلَآخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلًا لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَّخْذُولًا وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا أَفَاصْفَاكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَيْنِ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ لِيَذَّكَّرُوا وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا نُفُورًا قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذًا لَابْتَعُوا إِلَىٰ ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا “İnsan, şerri de hayrı istediği gibi ister. İnsan pek acelecidir.” (17/11) “Kim bu geçici dünyayı isterse burada istediğimiz kimseye dilediğimiz şeyleri veririz. Sonra da onu cehenneme göndeririz, oraya kınanmış ve kovulmuş olarak girer. Kim de ahireti ister ve mümin olarak ahiret için ona yaraşır bir çabayla çalışırsa işte böylelerinin çabaları karşılık görecektir. Hepsine, bunlara da ötekilere de Rabbi’nin ihsanından kesintisiz veririz. Rabbi’nin ihsanı sınırlı değildir. Baksana, Biz insanların

kimini kiminden farklı kılmışızdır. Elbette ahiretteki dereceler ve farklılıklar daha büyük olacaktır.” (17/18-21)

“Allah'tan başka ilah tanıma! Sonra kınanmış ve yalnızlığa terk edilmiş olarak kalırsın.” (17/22)

“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, onlara ‘Öf!’ bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle!” (17/23)

“Çünkü savurganlar şeytanların dostlarıdır. Şeytan da Rabbine karşı çok nankördür. Şayet Rabbinden umduğun bir rahmeti aramandan dolayı onlardan yüz çevirisen, o halde onlara güzel bir söz söyle.” (17/27-28)

“Rabbiniz erkek çocukları size verdi de kendisi meleklerden kız çocuklar mı edindi? Gerçekten siz, çok ağır bir söz söylüyorsunuz! İyice düşünmeleri için bu Kur’ân'da ayrıntılı açıklamalar yaptık. Ama bu, sadece onların haktan uzaklaşmalarını arttırdı. De ki ‘Eğer söyledikleri gibi Allah'tan başka ilahlar olsaydı, onlar da arşın sahibine yakınlaşmak için yollar ararlardı.’ (17/40-42)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, “İnsan, şerri de hayrı istediği gibi ister.” (17/11) ayetinde kastedilen kişinin “...Bize elîm bir azap ver!” (8/32) şeklinde dua eden en-Nadr b. el-Haris olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.³¹⁶

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

1- يعني

• “Yani”

• Kategori 3

³¹⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 524.

2- Müfessir, Allah'ın dilediği takdirde, dünyayı isteyen kimseye onu verip, ahirette de cehenneme göndereceğini haber verdiği 17/18. ayetin Sakif'ten üç kişi olan Ferqad b. Yemame, Ebî Fâtıma b. el-Bahterî ve Safvan'la filan ve filan ile ilgili indirildiğini haber vermiştir.³¹⁷ Devamındaki mümin olarak ahireti isteyip, onun için çaba harcayanların mükâfatlarının verileceğinden bahseden 17/19. ayetin ise müezzîn Bilâl ve diğerleri hakkında indirildiğini nakletmiştir.³¹⁸ 17/20-21. ayetlerde de bu iki grup mevzu bahis edilerek, Sakifli kâfirlerin, Bilâl b. Rebâh ve diğer inananlardan dünyada rızık bakımından daha üstün kılındığı ama ahiretteki mükâfatın dünyadakinden daha büyük olacağı haber verilmiştir.³¹⁹ 3- Müfessir, "Sakın Allah'tan başka ilah tanıma!" (17/22) ayetinin kâfirlerin Hz. Muhammed'i atalarının dinine dönmeye davet etmeleri üzerine vahyedildiğini nakletmiştir.³²⁰ 4- Müfessir, ana-babaya ihsan etmenin ve ikisinden biri veyahut ikisi de yanlarında	2- نزلت في • "...hakkında indi." (17/18) • Kategori 1 نزلت في • "...hakkında indi." (17/19) • Kategori 1 3- Direkt • Kategori 3 4- يعني • "Yani"

³¹⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 526.

³¹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 526.

³¹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 526-527.

³²⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 527.

ihtiyarlarsa onlara “Öf!” dahi dememenin emredildiği 17/23. ayette kastedilen kişinin Sa’d b. Ebî Vakkas olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.³²¹

5- 17/27. ayette mallarını hakk olmayan yerlere harcayan *el-mubezzir*’den kastın Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.³²²

Müfessir, “Şayet Rabbinden umduğun bir rahmeti aramandan dolayı onlardan yüz çevirisen, o halde onlara güzel bir söz söyle!” (17/28) ayetinin Habbâb b. Eret, Bilâl, Mihcâ‘, ‘Ammar ve benzeri kimseler hakkında indirildiğini nakletmiştir.³²³ Bu kişiler Nebi’nin kendilerine bir şeyler vermesini istediği ve onun da verecek bir şeyi olmadığı zamanlarda onlardan yüz çevirip, sesini çıkarmaması üzerine bu ayet buyrulmuştur.³²⁴

6- Müfessir, Allah’ın Mekke müşriklerinin çelişkilerini yüzlerine vurarak “Demek Rabbiniz erkek çocukları size seçip ayırdı da meleklerin dişilerini de Kendisine evlat edindi öyle mi?”

- Kategori 3

5- يعني

- “Yani”
- Kategori 3

نزلت في

- “...hakkında indi.”
- Kategori 1

6- نزلت هذه الآية...

- “Bu ayet... sonra indi.”
- Kategori 1

³²¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 527.

³²² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 528.

³²³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 529.

³²⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 529.

(17/40) ayetini “De ki: ‘Şayet dedikleri gibi Onun beraberinde ilahlar olsaydı...” diye başlayan 17/42. ayetten sonra indirdiğini nakletmiştir. ³²⁵	

Tahlil:

1, 4- Mukâtil, bu iki rivayeti “*ya’nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

2- Müfessir, bu iki rivayette de ayetin hakkında indiği şahısları zikretmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra şahıs isimleri zikrederek, sebab-i nüzul rivayetleri nakletmiştir.

3- Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

5- Mukâtil, ilk rivayeti “*ya’nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. İkinci rivayette ise ayetin hakkında indiği şahıs zikredilmiş ve *fâu’s-sebebiyye* lafzı kullanılarak, sebab-i nüzul rivayeti nakledilmiştir.

6- Müfessir, bu rivayette yaşanan olayları zikrederken yaşananları aktarmış ve sonra *Fâu’s-Sebebiyye* lafzını kullanarak “Şu yaşandı ve bunun üzerine bu ayet el-Cuhfe’de indi.” şeklinde rivayeti nakletmiştir. Bağlama dair haberleri aktardıktan sonra

³²⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 531-532.

kullandığı ifade kalıbından dolayı bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmeye daha uygundur.

Tablo 81

Ayet: el-İsrâ, 17/49/45, 46, 47, 53, 56, 59

Metin ve Meal:

وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ
وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا
نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَى إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا
وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُبِينًا
قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ رَعَيْنَاهُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا
وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا
تَخْوِيفًا

“Kur’ân okuduğun zaman seninle, ahirete inanmayanlar arasına gizli bir perde çekeriz.”

(17/45)

“Ayrıca onu anlamamaları için kalplerinin üzerine örtüler, kulaklarına da bir tıkaç koyarız. Sen Rabbinin Kur’ân’daki ismini tek başına andığında canları sıkılmış olarak arkalarını dönüp giderler.” (17/46)

“Biz onların seni dinlerken neye kulak verdiklerini, kendi aralarında fısıldaşırken de o zalimlerin “Siz sadece büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz!” dediklerini çok iyi biliyoruz.” (17/47)

“Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler! Çünkü şeytan aralarına girer. Kuşkusuz şeytan insanların apaçık düşmanıdır.” (17/53)

“De ki ‘Allah’ı bırakıp da ilah olduğunu ileri sürdüklerinize yalvarın! Ama onlar sizin sıkıntınızı ne kaldırabilir ne de ferahlığa çevirebilirler.” (17/56)

“Bizi mucizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin bunları yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semud kavmine, açık bir mucize olmak üzere dişi deveyi vermiştik. Ama ona kötülük yaptılar. Oysa Biz mucizeleri yalnızca korkutup, uyarmak için göndeririz.” (17/59)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve
Kategorisi: 1- 17/45. ayette Nebi’nin Kur’ân’ı okuduğunda ahirete iman etmeyenlerle aralarına görünmez bir perde koyulduğu ifade edilmiştir. Müfessir bu ayetin Kureyşli Ebû Leheb ve eşi, Ebu’l-Bahterî, Zema’a yani ‘Amr b. el-Esved, Suheyl ve Huveytib ile ilgili olarak indirildiğini nakletmiştir.³²⁶ 2- Müfessir, 17/46. ayette haber verilen müşriklerin ileri gelenlerinin tavrının, Nebi ile konuşması için Ebû Talib’in yanına gitmelerinden sonra meydana geldiğini hiçbir sebep-i nüzul sıygası kullanmadan, direkt haber vermiştir.³²⁷	Kategorisi: 1- نزلت في “...hakkında indi.” - Kategori 1 2- Direkt - Kategori 3

³²⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 533.

³²⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 534.

3- 17/47. ayette Allah, Nebi'nin Kur'ân okurken müşriklerin onu nasıl dinledikleri ve aralarında "Eğer Muhammed'e (a.s.) uyarmanız sihirlenmiş bir adamdan başkasına uymazsınız!" diye fısıldaştıklarını iyi bildiğini haber vermiştir.³²⁸ Müfessir ayette geçen "Zalimler" lafzından maksadın el-Velîd b. Muğire ve arkadaşları olduğunu "ya'nî" sıygasıyla nakletmiştir.³²⁹ 4- Müfessir, "Kullarıma söyle en güzelini söylesinler!" (17/53) ayetindeki kullardan maksadın Ömer b. el-Hattâb olduğunu "ya'nî" sıygasıyla nakletmiştir.³³⁰ Çünkü Mekke kâfirlerinden biri ona şetmetmiş ve o da o adamın üzerine gitmek isteyince Allah, Hz. Ömer'in affedip bağışlamasını emretmiştir.³³¹ 5- Müfessir, 17/42 ve 17/56. ayetlerdeki "Söyle!" lafzının Nebi'nin Mekke kâfirlerine hitap etmesini ifade ettiğini "li kuffâri Mekke" lafzıyla hiçbir sebep-i nüzul sıygası kullanmadan direkt haber vermiştir.³³²	3- يعني • "Yani" • Kategori 3 4- يعني • "Yani" • Kategori 3 فأمر الله • "Bunun üzerine Allah emretti." • Kategori 3 5- Direkt • Kategori 3

³²⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 534.

³²⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 534.

³³⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 535.

³³¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 535.

³³² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 532, 535.

6- Müfessir, ‘Abdullah b. Ümeyye b. el-Muğire el-Mahzûmi ve el-Hâris b. Hişam b. el-Muğire el-Mahzûmi’nin Hz. Muhammed’den geçmiş ümmetlere mucizeler gösterildiği gibi Allah’ın onlara da mucize göstermesini istemeleri üzerine Allah’ın 17/59. ayeti indirdiğini nakletmiştir.³³³	6- وذلك أن... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1

Tahlil:

1, 6- Müfessir, bu iki rivayette de ayetin hakkında indiği şahıslar ve bağlamı zikretmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmıştır. Ve bunlar sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilmelidir.

2, 5- Mukâtil, bu rivayetleri aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

3- Mukâtil, bu rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

4- Mukâtil, ilk rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. İkinci rivayeti ise ayetin hakkında indiği şahıslar ve bağlamı zikretmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış lakin sebab-i nüzule dair olan sıygaları zikretmemiştir. Sonuç olarak bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

³³³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 537-538.

Tablo 82

Ayet: el-İsrâ, 17/49/60	
Metin ve Meal: وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ وَنُحَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا “Hani sana, ‘Rabbin insanları çepeçevre kuşatmıştır’ demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı ve Kur’ân’da lanetlenen ağacı, sadece insanları sınamak için meydana getirdik. Biz onları korkutan uyarılarda bulunuruz, fakat bu onların taşkınlıklarını iyice arttırmaktan başka bir şey sağlamaz.” (17/60)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 17/60. ayetteki rüyayı Nebi’nin gece vakti Beyt-i Makdis’e yürütülmesi olarak açıklarken; lanetlenen ağacın da zakkûm ağacı olduğunu ifade etmiştir. ³³⁴ Allah bu ayette zakkûm ağacından bahsedince Ebû Cehl “Ey Kureyş topluluğu! Muhammed (a.s.) bizi zakkûm ağacı ile korkutuyor. Siz ateşin ağacı yaktığını bilmez misiniz? Muhammed (a.s.) ateşte ağaç bittiğini iddia ediyor. Siz zakkûmun ne olduğunu biliyor musunuz?” demiştir. Bunun üzerine ‘Abdullah b. ez-Zebarî es-Sehmî, zakkûm	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: وذلك أن... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1

³³⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 539.

kelimesinin Berberî dilinde hurma ve tereyağı anlamına geldiğini söyleyince, Ebû Cehil cariyesine kendilerine hurma getirmesini emretmiş ve etrafındaki Kureyşlilere “Haydi, Muhammed’in (a.s.) bizi kendisiyle korkuttuğu zakkûmdan zıkkımlanın!” demiştir. Müfessir, bunun üzerine Allah’ın 17/60. ayeti indirdiğini nakletmiştir.³³⁵	
Tahlil: Müfessir, bu rivayette ayetin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

Tablo 83

Ayet: el-İsrâ, 17/49/73
Metin ve Meal: وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُوكَ عَنِ الَّذِي أُوحِیْنَا إِلَیْكَ لِتُفْتَرِیَ عَلَیْنَا غَیْرَهُ وَإِذَا لَا تَأْخُذُكَ خَلِیْلًا “Onlar sana vahiyettiklerimizden başka şeyleri yalan yere Bize iftira atasın diye neredeyse seni ayartıp, ondan saptıracaklar, işte o zaman seni kendilerine dost sayacaklardı.” (17/73)

³³⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 539.

Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
Müfessir, 17/73. ayetin arka planında yaşanan olayı aktarmıştır. Buna göre, Sakifliler Nebi'ye gelmişler ve kendilerinin Nebi'nin kardeşleri, dünürleri ve komşuları olduklarını, Necidliler arasında barışta ona karşı en iyileri, savaşta ise en zararlıları olduklarını söyledikten sonra Nebi'ye kendileri Müslüman olduğu takdirde bütün Necidlilerin de Müslüman olacaklarını lakin bunun karşılığında kendilerine bazı ayrıcalıklar verilmesini istemişlerdi. Bunlar, ganimetlerinin beşte biri ve mahsullerinin onda birinin alınmaması, secde etmemeleri, putlarını elleriyle kırdırmamaları, alacaklı oldukları faizleri almaları lakin verecekli oldukları faizlerin silinmesini, Vec vadisinin ağaçlarını kesenlerin elbiselerini çıkarıp, dövmelelerine izin verilmesini ve bu vadinin avı, kuşları ve ağaçlarının Mekke'nin hürmeti gibi görülmesini, Benî Mâlik ve el-Ahlaf üzerine birini vali atanmasını, Lât ve 'Uzza'ya bir yıl dokunmayıp ondan yararlanmalarını sağlamasını, putlara ibadet etmemeleri şartıyla onları elleriyle kırmakla mükellef tutulmalarını istemişlerdi. Böylece kendilerinin Nebi'nin nezdinde ne kadar değerli	وذلك أن... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1

ve başkalarından da üstün oldukları ortaya çıkmış olacaktı. Nebi onların ganimet, mahsuller, alacaklı ve borçlu oldukları faizlerle ilgili isteklerini kabul edeceklerini lakin dinin rüku ve secdesiz olmayacağını söylemesi üzerine onlar secde etmeyi kabul etmişlerdi. Nebi, onların yerine başkalarının putları kırabileceğini ifade ettikten sonra susmuş ve onların kendilerinin Lât'tan mahrum edilmemelerini teklif etmeleri üzerine Nebi, onlardan yüz çevirmiş ama onların dinden yüz çevirmelerini istemediği için de hayır demek istememişti. Ardından Sakifliler Nebi'ye “Eğer Araplar, onların putlarını kırıp da bizimkilere ilişmediğin için seni kınarlarsa onlara ‘Rabbim bana bir sene boyunca Lât’a ilişmememi emretti’ dersin.” deyince Ömer b. el-Hattab, onların bu sözleriyle Nebi'yi üzdüklerini ve bu taleplerinin kabul edilemez olduğunu söylemiş, ya Müslüman olmalarını ya da topraklarına geri dönmelerini söylemiştir. Müfessir, onların Nebi'nin “Allah bana Lât'a ilişmememi emretti.” demesini teklif etmeleri üzerine Allah'ın “Neredeyse seni, sana vahyettiğimizden başkasını Bize iftira etmen için

fitneye düşüreceklerdi...” (17/73) ayetini indirdiğini nakletmiştir. ³³⁶	
Tahlil: Müfessir, bu rivayette ayetin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i> ’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

Tablo 84

Ayet: el-İsrâ, 17/49/76	
Metin ve Meal: وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّوكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذَا لَا يُلْبِثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا “Yine onlar, seni yurdundan çıkarmak için neredeyse sana dünyayı dar etmişlerdi. Ama senden sonra kendileri de fazla kalamayacaklar!” (17/76)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 17/76. ayetin Huyey b. Ahtab ile Yahudiler hakkında indirildiğini nakletmiştir. ³³⁷ Bu kimseler Nebi’nin Medine’ye gelmesinden hoşnut olmamış ve onu kıskanarak “Ey	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: نزلت في • “...hakkında indi.” • Kategori 1

³³⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 542-544.

Müfessirin bu ayete dair aktardığı bağlam, bu ayetin Nebi ve inananların güçlenmesinin ardından yani Medine’ye hicretten sonra indirildiğini göstermektedir. Hem ibadetlere, farizalara dair emirlerden bahsedilmesi, hem de Nebi ile anlaşma yapıp, orta yol bulma arayışları da bunu teyit etmektedir.

³³⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 545.

Muhammed! Sen de biliyorsun ki burası nebilerin geldiği bir yer değildir. Nebi ve elçilerin yeri, mahşer toprakları olan Şam topraklarıdır. Tihame topraklarına nebi gönderildiğini gördün mü? Gerçekten bir nebiysen o topraklara git. Ama sen oralara gitmeye çekiniyorsun. Çünkü Romalıların seni mağlup etmesinden korkuyorsun. Eğer nebiysen Allah seni de önceki nebileri koruduğu gibi koruyacaktır.” demişlerdi. Bunun üzerine Nebi, Şam’a gitmek için Medine’den çıkmış, ehlinin de kendilerine iştirak etmeleri için üç mil uzaklıkta Zûlhuleyfe’de karargâh kurduğu sırada Cebrail ona “Neredeyse seni o yerden çıkaracaklardı. O takdirde kendileri de senden sonra orada pek az kalacaklardı.” (17/76) ayetini getirmiştir.³³⁸ Müfessirin bu ayete dair aktardığı bağlam, bu ayetin Medine’ye hicretten sonra indirildiğini göstermektedir.

Tahlil:

Müfessir, bu rivayette ayetin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra

³³⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 545.

yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

Tablo 85

Ayet: el-İsrâ, 17/49/85	
Metin ve Meal: وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا “Sana ruh hakkında sorarlar. De ki ‘Ruhun ne olduğunu ancak Rabbim bilir. Size ise pek az bilgi verilmiştir.’ (17/85)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 17/85. ayetin Ebû Cehil ve arkadaşları hakkında indirildiğini nakletmiştir.³³⁹ Yahudiler’in Nebi’ye Tevrat’ta her şeyin bilgisi olduğunu söylemeleri üzerine Allah, Nebi’nin onlara “Size pek az ilim verilmiştir.” (17/85) demesini emretmiştir. Bunu duyan Yahudiler, Nebi’ye bu haberi kendilerine düşman birinden yani Cebrail’den aldığını söylemişler ve bu durumun sadece kendileri için değil bütün insanlar için geçerli olduğunu öğrenince de “Bu senin ve ashabın için de mi böyle?” demişlerdi. Ve “Evet!” cevabını alınca “Peki, bu iki çelişkili	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: نزلت في “...hakkında indi.” (17/85) - Kategori 1 وذلك أن... فنزلت “Ve... Bunun üzerine indi.” (31/27) - Kategori 1 ونزلت

³³⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 547.

iddiayı nasıl ileri sürebiliyorsun? Hem sana hikmet verildiğini ve dolayısıyla hikmet verilen kimseye pek çok hayır verildiğini iddia ediyor hem de sana pek az ilim verildiğini söylüyorsun!” demeleri üzerine Allah, “Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa...” (31/27) ve “De ki: ‘Şayet denizler mürekkep olsa...’” (18/109) ayetlerini indirmiştir.³⁴⁰	• “Ve indi.” (18/109) • Kategori 1
Tahlil: Müfessir, bu üç rivayette de ayetin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

Tablo 86

Ayet: el-İsrâ, 17/49/90-93
Metin ve Meal: وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسْفًا أَوْ تَأْتِيَنَا بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرَفٍ أَوْ تَرْقَى فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرُوهُ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا “Dediler ki: ‘Bize arzdan bir pınar akıtmadıkça sana iman etmeyeceğiz. Veya senin için hurmalıklar ve üzümlüklerden bir bostan olsun da aralarından şarıl şarıl nehirler

³⁴⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 547-548.

akıtasın. Veya iddia ettiğin gibi göğü üzerimize bir parça olarak düşüresin veyahut bir kefil olarak Allah'ı ve melekleri getiresin. Veya altından bir evin olsun yahut göğ'e çıkasın. Lakin bize okuyacağımız bir kitap indirmedikçe çıktığına da asla inanmayacağız.' De ki 'Rabbimi tenzih ederim! Ben sadece bir beşer peygamberim.'”
(17/90-93)

Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, 17/90-93. ayetlerin arka planına dair bazı rivayetler aktarmıştır. Buna göre, Ebû Cehil Nebi'den etraflarındaki dağları uzaklaştırmasını veya ölüleri diriltip onlarla konuşmalarını sağlamasını veyahut da rüzgârı kendilerine musahhar kılmasını istemişti. Nebi ise bunlara gücünün yetmeyeceğini söyleyince Ebû Cehil'in amcasının oğlu 'Abdullah b. Ebî Ümeyye b. el-Muğîre el-Mahzûmî ile el-Haris b. Hişam –ki bunlar da amcaoğullarıydı- “Ey Muhammed! Eğer kavminin senden istediklerini yapmıyorsan o halde bizim de bildiğimiz bir konu ile Allah katında değerli olduğunu gösterecek bir şey yap! Mesela atalarının evlatları için zemzem yerine Mekke'de bir pınar fışkırt çünkü su çekmek bize ağır geliyor.” dediler. Bunun üzerine Allah, Hz. Muhammed'in “Rabbimi tenzih ederim! Ben

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

وذلك أن... فأنزل الله

- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

beşer bir elçiden başka bir şey miyim?” (17/93) demesini emreden ayeti indirmiştir. ³⁴¹	
Tahlil: Müfessir, bu rivayette ayetin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i> ’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

Tablo 87

Ayet: el-İsrâ, 17/49/94-95	
Metin ve Meal: وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَمُشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا “Kendilerine hidayet geldiğinde insanları iman etmekten alıkoyan şey onların ‘Allah bir beşeri mi elçi olarak gönderdi?’ demeleridir. De ki ‘Yeryüzünde yerleşip, dolaşan melekler bulunsaydı, elbette onlara da peygamber olarak gökten bir melek gönderirdik.’” (17/94-95)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 17/94. ayetin alay edenler ve Bedir savaşında yemek yedirenler hakkında	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: نزلت في • “...hakkında indi.” (17/94)

³⁴¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 549-550.

indirildiğini aktarmıştır. Ve ardından Allah, 17/95. ayeti indirmiştir. ³⁴²	- Kategori 1 فَأَنْزَلَ اللَّهُ “... Bunun üzerine Allah indirdi.” (17/95) - Kategori 1
Tahlil: Müfessir, bu iki rivayette de ayetin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

Tablo 88

Ayet: el-İsrâ, 17/49/98, 105, 107
Metin ve Meal: ذَٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا وَقَالُوا أَنِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَيْنَا لِمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا قُلْ آمِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُنْذَرُ عَلَيْهِمْ يَجْرُونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا “Cezaları işte budur. Çünkü onlar ayetlerimizi inkâr etmişler ve demişlerdi ki ‘Bizler kemik yığını ve un ufak olmuşken, yepyeni bir yaratma ile dirilecek miyiz, öyle mi?’” (17/98)

³⁴² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 551.

“Biz Kur’ân’ı sadece gerçeğin bilgisi olarak indirdik, o da yalnız hakkı söyleyerek geldi. Seni de ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.” (17/105) “De ki ‘Siz ona ister inanın ister inanmayın! Şu bir gerçektir ki, bundan önce kendilerine ilim verilenlere okununca hemen yüzüstü secdeye kapanırlar.’” (17/107)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, 17/98. ayette toz, toprak ve kemik olduktan sonra yeniden diriltileceklerini reddedenlerden bazılarının Übey b. Halef ve Ebu’l-Eşeddîn olduğunu nakletmiştir.³⁴³ 2- Müfessir, Mekke kâfirlerinin Kur’ân’ı yalanlamaları üzerine Allah’ın 17/105. ayeti vahyettiğini nakletmiştir.³⁴⁴ 3- Müfessir, 17/107. ayette ifade edilen kendilerine ilim verilenlerin ‘Abdullah b. Selâm ve arkadaşları olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.³⁴⁵	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- Direkt • Kategori 3 2- يقول الله • “... Allah buyurdu.” • Kategori 3 3- يعني • “Yani” • Kategori 3
Tahlil: 1- Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

³⁴³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 552.

³⁴⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 554.

³⁴⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 555.

2- Mufessirin ayetle ilgili verdiği bilgiden sonra “Allah buyurdu.” ifade kalıbını kullanarak, rivayeti direkt Allah’tan aktarması ne birinci ne de ikinci kategorideki ifade kalıplarında mevcuttur. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

3- Mukâtil, bu iki rivayeti “*ya’nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 89

Ayet: el-İsrâ, 17/49/110	
Metin ve Meal: قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَلَا تَجْهَرُوا بِصَلَاتِكُمْ وَلَا تَخَافُوا بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا “De ki ‘İster Allah diyerek, ister Rahmân diyerek yakarın, hangisiyle yakarsanız olur, çünkü bütün güzel isimler Ona mahsustur.’ Hangisi ile dua ederseniz edin, en güzel isimler Onundur. Bununla beraber namazında sesini ne yükselt ne de kıs. Bu ikisi arasında bir yol tut.” (17/110)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Mufessir, 17/110. ayetle ilgili Müslümanlar’dan biri namaz kılarken Allah ve Rahmân diyerek dua ettiğini ve bunu işiten Ebû Cehil’in de ona Muhammed (a.s.) ve arkadaşlarının tek bir Rabbe ibadet ettiklerini söyledikleri halde nasıl oluyor	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: وذلك أن... فأنزل الله

da iki ayrı varlık olan Allah ve Rahmân'a dua edebildiklerini söylediğini nakletmiştir. Bunun üzerine Allah, bu ayeti indirmiştir.³⁴⁶ Ayetin devamındaki “Hangisi ile dua ederseniz edin, en güzel isimler Onundur. Bununla beraber namazında sesini ne yükselt ne de kıs. Bu ikisi arasında bir yol tut!” (17/110) ayetinin indirilmesiyle ilgili ise şu haberi nakletmiştir: Nebi, Mekke’de Safa tepesinin yanında Ebû Süfyan’ın evine yakın bir yerde -sabah namazını- namaz kılarken, yüksek sesle Kur’ân okumuştur. Bunun üzerine Ebû Cehil “Ne diye Allah’a iftira atıyorsun?” deyince Nebi sesini kısmış ve ashab Kur’ân’ı duyamaz olunca Ebû Cehil “Ey Kureyşliler! Benim Ebû Kebşe’nin oğluna ne yaptığımı gördünüz mü? Sonunda o sesini kısıtı.” deyince Allah, bu ayeti indirmiştir.³⁴⁷

- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

وذلك أن... فأنزل الله

- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

Tahlil:

Müfessir, bu iki rivayette de ayetin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu*’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

³⁴⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 555-556.

³⁴⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 556.

Tablo 90

Ayet: el-İsrâ, 17/49/111	
Metin ve Meal: وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا “Ve de ki: ‘Hamd hiçbir çocuk edinmeyen ve mülkünde hiçbir ortağı olmayan, acze düşmediği için herhangi bir yardıma da muhtaç olmayan Allah’a mahsustur.’ Ve Onu tekbir ederek, Onun şanını yücelt!” (17/111)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, Allah’ın 17/111. ayeti Yahudiler’in “Uzeyr, Allah’ın oğludur.”, Hristiyanlar’ın “İsa, Allah’ın oğludur.” ve Arapların “Allah’ın meleklerden ortağı vardır.” demeleri üzerine indirdiğini nakletmiştir.³⁴⁸	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: وذلك أن... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” (17/110) • Kategori 1
Tahlil: Müfessir, bu rivayette ayetin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

³⁴⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 556.

50- 10/Yûnus Suresi

Genel Mûlahazalar

Müfessir, toplamda 109 ayet olan Yûnus suresinin 10/94-95. ayetleri dışındakilerin Mekkî olduğunu nakletmiştir. Hurûf-u mukataa ile başlayan sure, vahyedilenlerin hikmetli bir kitabın ayetleri olduğu vurgulanarak devam etmiştir. Hz. Muhammed'in elçiliği tasdik ve tekid edilmiş ve Mekke kâfirlerinin Nebi'ye isnat ettikleri sihirbazlık iddiası reddedilmiştir. Ardından Allah'ın kudreti ve yaratmasının yüceliği hatırlatıldıktan sonra sadece O'nun izin verdiklerinin şefaathçi olabileceği ve sadece O'na ibadet edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ba's'ın hakk olup, iman ve inkâr edenlerin amellerinin karşılığının mutlaka verileceği ve dönüşün de Allah'a olduğu hatırlatılmıştır. Allah'ın güneş, ay, gece, gündüz, gökler ve yeryüzünde yani yarattığı her şeyde ayetler olduğu bildirilmiştir. İman ve inkâr edenlerin ahirette karşılaşacağı durumlar haber verilmiştir. Kâfirler Hz. Muhammed'in okuduğu ayetleri değiştirmesini veya yeni bir Kur'an getirmesini isteyince, bunun imkânsız olduğu ve vahyin Allah'tan geldiğini, onların arasında bir ömür geçirdiğinden dolayı onu iyi tanıdıklarını ifade etmiştir. Ardından her nimeti Allah'ın verdiği, nankör olan insanların zorluk ve kolaylık zamanlarında nasıl ikiyüzlü davrandıkları aktarılmıştır. Dünya hayatındaki nimetlerin geçici, selâm yurdu olan ahiretteki nimetlerin ise kalıcı olduğu vurgulandıktan sonra haşır günündeki hesapla ilgili yaşanacaklar haber verilmiştir. Mekke kâfirlerinin yağmur yağdırıp, rızık verenin, yaratanın ve her işi tedbir edenin Allah olduğunu bildikleri ama hala ittikâ etmedikleri ifade edilmiştir. Ardından kâfirlerin taptığı uydurma ilahların işlevsiz, kudretsiz ve faydasız olduğu vurgulanarak Allah'ı tevhid etmeye çağrılmışlardır. Kur'an'ın hakk olup, Muhammed'in (a.s.) onu kendiliğinden uydurmadığı, onun Allah tarafından vahyedildiği aktarılmıştır. Ardından kıyameti reddedip, onun vaktini soranlara cevaplar verilmiş ve inkârcılara azabın hakk olduğu ifade edilmiştir. Allah'ın mülkün sahibi, hayat veren, öldüren ve Kendisine döndürmek için tekrar diriltten olduğu hatırlatılmıştır. "Allah, veled

edindi.” (10/68) diyenlere Allah’ın bundan münezzeh olup, her şeyin mülkünün Ona ait olduğu, Allah hakkında bilgi sahibi olmadıkları şeyler hakkında konuşmamaları buyrulmuştur. Ardından Hz. Nûh’un kavmine Allah’ı hatırlatması, kavminin onu yalanlaması sonucunda suda boğuldukları haber verilmiştir. Devamında Hz. Musa ve Hz. Harun’un Firavun’a ayetler yani mucizelerle geldiğinde, büyüklendiği ve sihirbazlarla asaları atışmaları hadiseleri haber verilmiştir. Ve Hz. Musa ve kardeşine “Mısır’da evler hazırlayın, evlerinizi kible yapın. Salât-ı ikame edin, müminleri müjdele!” (10/87) diye emredildiği, devamında “Musa dedi ki Rabbimiz Gerçekten sen Firavun’a ve onun melesine dünya hayatında bir ziynet verdin. Bunun sonucu olarak da Senin yolundan dalalet düşüyorlar. Rabbimiz onların mallarını sil süpür, kalplerini sıkıştır çünkü onlar acı bir azabı görmedikçe iman etmeyecekler.” (10/88) dediği aktarılmıştır. İsrailoğullarının Kızıldeniz’den geçirilip, Firavun’un orada boğulması ve bedeninin ibret olarak bırakılacağı haber verilmiştir. Ardından İsrailoğullarının sağlam bir yere yerleştirilip, rızıklandırıldığı ve kendilerine ilim gelinceye kadar ayrılığa düşmedikleri haber verilmiştir. Ve Hz. Muhammed’in kendisine indirilen vahiy hakkında şüphe içinde ise kendisinden önce kitap okuyanlara sorması ve ayetleri yalanlamaması emredilmiştir.

Ardından 10/98. ayette Hz. Yûnus’un kavminin diğer elçilerin kavimlerinden farklı olduğu, onların azabı görünce iman edip, imanlarının kendilerine fayda sağladığı ve gazabın onlardan giderildiği haber verilmiştir. Ve 10/104. ayette Allah, Muhammed’e (a.s.) “Ey insanlar! Benim dinimden şüphe de iseniz, ben sizin Allah’tan başkasına ibadet ettiklerinize ibadet etmem. Fakat sizi öldürecek olan Allah’a ibadet ederim. Ben müminlerden olmakla emrolundum.” demesini emretmiştir. Ardından Allah’tan başkasının kendilerine ne bir fayda ne de bir zarar verebileceği ifade edilmiş ve Nebi’nin onların üzerine bir vekil olmayıp, hidayete ermenin de dalalet düşmenin de onlara bağlı olduğu haber verilmiştir. Son olarak Hz. Muhammed’in kendisine vahyolunana tâbi olup, Allah’ın hükmü gelene kadar sabretmesi emredilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin onu esbâb-ı nüzul rivayeti, dokuzu da vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam on dokuz rivayet bulunmaktadır.

Tablo 91

Ayet: Yûnus, 10/50/2	
Metin ve Meal: أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَمٌ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكَافِرُونَ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ “Onlardan bir adama ‘İnsanları uyar! İman edenlere Rabbleri katında büyük bir itibar görüp, yüksek bir makamla şereflendirileceklerini müjdele’ diye vahyetmemizi hayretle karşıladılar. Bu yüzden o kâfirler ‘Bu adam düpedüz bir sihirbazdır’ dediler.” (10/2)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 10/2. ayetteki “<i>li’n-nâs</i>” lafzından maksadın Mekke halkının kâfirleri olduğunu “<i>ya’nî</i>” sıygasıyla nakletmiştir.³⁴⁹ Ve “Kâfirler” lafzından maksadın da Mekke halkının kâfirlerinden olan Ebû Cehil b. Hişâm, el-Velîd b. el-Muğîre el-‘As b. Vâil es-Sehmî, Rabî‘a’nın oğulları ‘Utbe ve Şeybe ve Mekke halkı olduğunu da “<i>ya’nî</i>” sıygasıyla nakletmiştir.³⁵⁰	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: يعني • “Yani” (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3

³⁴⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 225.

³⁵⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 225.

Tahlil:

Mukâtil, bu iki rivayeti “ya ‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 92

Ayet: Yûnus, 10/50/ 11, 12, 15, 16

Metin ve Meal:

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَفَضِّي إِلَيْهِمْ أَجْلُهُمْ فَتَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ
وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرِّ مَسَّهُ كَذَلِكَ
رُئِيَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

وَإِذَا تَنَلَّاهُمْ آبَاثُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا انْتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ
تَلْقَاءِ نَفْسِي إِنْ أَتَّبَعُ إِلَّا مَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ
وَلَا أَدْرَأَكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“Şayet Allah insanlara, hayrı çabucak istedikleri gibi şerri de çabucak verseydi, onların ecellerine hükmedilirdi.” (10/11)

“İnsana bir sıkıntı dokunduğunda yanı üzere iken Bize dua eder. Biz ondan sıkıntısını giderince de sanki Bize hiç dua etmemiş gibi geçer gider.” (10/12)

“Kendilerine ayetlerimiz açıkça okunduğunda, bize kavuşacaklarına inanmayanlar ‘Bundan başka bir Kur’ân getir veya onu değiştir’ dediler. De ki ‘Onu kendiliğimden değiştirmek benim için mümkün değildir. Ben bana vahyolunana ittiba ederim. Eğer Rabbime isyan edersem, doğrusu büyük bir günün azabından korkarım.’” (10/15)

“De ki ‘Şayet Allah dileydi, onu size tilavet etmezdim ve onu size ulaştırmazdı. Bundan önce içinizde bir ömür geçirdim. Öyleyse akletmeyecek misiniz?’” (10/16)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, en-Nadr b. el-Hâris’in “Bizim üzerimize göklerden taş yağdır veya bize elîm bir azap ver!” (8/32) demesi üzerine Allah’ın 10/11. ayeti indirdiğini nakletmiştir.³⁵¹ 2- Ardından 10/12. ayetin Hâşim b. el-Muğîre b. ‘Abdullah Mahzûmî olan Ebû Huzeyfe hakkında indirildiğini nakletmiştir.³⁵² 3- Müfessir, Allah’ın ayetleri kendilerine okunduğunda Ona kavuşmayı ummayanların “Bundan başka bir Kur’ân getir veya onu değiştir.” (10/15) demeleri üzerine Allah’ın “De ki ‘Onu kendiliğimden değiştirmek benim için mümkün değildir. Ben bana vahyolunana ittiba ederim. Eğer Rabbime isyan edersem, doğrusu büyük bir günün azabından korkarım.’” (10/15) ayetini indirdiğini nakletmiştir.³⁵³ 4- Müfessir, 10/16. ayetin arka planıyla ilgili şu olayı aktarmıştır: Bir gece sabah olana kadar Nebi’yle oturan el-Velîd b. el-Muğîre ve kırk	1- وذلك... فَأَنْزَلَ اللَّهُ • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 2- نَزَلَتْ فِي • “...hakkında indi.” • Kategori 1 3- فَأَنْزَلَ اللَّهُ • “... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 4- ذَلِكَ أَنْ... فَأَنْزَلَ اللَّهُ • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” (39/64-66)

³⁵¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 229.

³⁵² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 230.

³⁵³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 231.

arkadaşı “Ey Muhammed! Lât ve ‘Uzza’ya ibadet et, atalarının dininden vazgeçme. Şayet fakirsen sana mallarımızdan toplarız. Eğer Arapların seni kınamalarından korkuyorsan, ‘Bana bunu Allah emretti’ dersin.” dediler. Bunun üzerine Allah da “De ki ‘Bana Allah’tan başkasına ibadet etmemi mi emrediyorsunuz, ey cahiller?... Hayır, onun için Allah’a ibadet et ve şükredenlerden ol!” (39/64-66), “Şayet bazı sözleri uydurup, Bize isnat etseydi, ondan yemîn ile alıverirdik, sonra da onun şah damarını koparırdık!” (69/44-46) ve “De ki ‘Ben Rabbime isyan edersem, doğrusu büyük bir günün azabından korkarım.” (39/13; 6/15) ayetlerini indirmiştir.³⁵⁴ Ardından Allah, Nebi'nin Mekke kâfirlerine “De ki ‘Şayet Allah dileyseydi, onu size tilavet etmezdim ve onu size ulaştırmazdı. Bundan önce içinizde bir ömür geçirdim. Öyleyse akletmeyecek misiniz?” (10/16) demesini emretmiştir.³⁵⁵

- Kategori 1

وَأَنْزَلَ اللَّهُ

- “Ve Allah indirdi.” (69/44-46)

- Kategori 1

وَأَنْزَلَ اللَّهُ

- “Ve Allah indirdi.” (39/13, 6/15)

- Kategori 1

Tahlil:

1, 2, 3, 4- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin hangi olaylar üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu

³⁵⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 231.

³⁵⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 231.

harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

Tablo 93

Ayet: Yûnus, 10/50/18

Metin ve Meal:

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْصُرُهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ يَقُولُونَ هُوَ لَا شَفَاعَةً لَنَا عِنْدَ اللَّهِ فَلَا اتَّخَذُوا اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

“Allah'tan başka kendilerine bir zarar ve bir fayda vermeyecek şeylere ibadet ediyorlar. Ve ‘Bunlar Allah katında şefaathilerimizdir’ diyorlar. De ki ‘Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? O, ortak koştuklarından münezze ve yücedir.’” (10/18)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, 10/18. ayetle ilgili Tâiflilerin Lât’a, Mekkelilerin ‘Uzzâ, Menât ve Hubel’e taptıklarını, ayrıca İsâf ve Nâile putlarının da Kureyş kabilesine ait olduğunu aktarmıştır. Ayrıca Dûmetu’l-Cendel’de bulunan Ved, Kelb kabilesine; Suvâ‘, Huzeyl’e; Sebe’den Curaf’ta bulunan Yeğûs, Murâd’dan Benî Gutayf’a; Belha’daki Ye‘ûk Hemezan’a, Nesr de Himyer’den Zulkulâ aitti. Bu kabileler “Biz bu putlara kıyamet günü bize şefaathiler diyen

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

- Direkt
- Kategori 3

tapıyoruz.” demektedir. Bunun üzerine Allah, 10/18. ayetin devamındaki “Ve ‘Bunlar Allah katında şefaatçilerimizdir’ diyorlar. De ki ‘Siz Allah’a göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? O, ortak koştuklarından münezzeh ve yücedir.’” ayetini buyurmuştur.³⁵⁶	

Tahlil:

Müfessir, ayetle ilgili bağlama dair bilgi verirken hiçbir sebep-i nüzul rivayet sıygası kullanmadan direkt aktarmıştır. Ayetin arka planına dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil edeceğiz.

Tablo 94

Ayet: Yûnus, 10/50/20	
Metin ve Meal: وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ “‘Ona Rabbinden bir ayet indirilmeli değil miydi?’ diyorlar. De ki ‘Gaybı bilmek Allah’a mahsustur. Bekleyin, ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim!’” (10/20)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 10/20. ayetle ilgili onların “Bizim için yerden bir menba fişkirtana sana iman etmeyeceğiz veya hurmalıklardan,	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: فأنزل الله في

³⁵⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 232-233.

üzümlüklerden bir bahçen olsun veyahut iddia ettiğin gibi gökleri üzerimize parça parça düşüresin...” (17/91-92) dediklerini aktarmıştır. Allah da onların bu istekleri hakkında “Dilersek onları yere geçirir veya göklerden üzerlerine parçalar düşürürüz.” (34/9) ve “Allah’ı ve melekleri karşımıza getir veya altından bir evin olsun veyahut göklere yüksel. Buna rağmen üzerimize okuyacağımız bir kitap indirmediğe ona çıktığına da iman etmeyiz.” (17/91-93) ayetlerini vahyetmiştir.³⁵⁷ Müfessir, ‘Abdullah b. Ebî Ümeyye b. el-Muğîre’nin “Veya Allah’ı... getiresin.” demesi üzerine Allah’ın bu ayeti indirdiğini buyurmuştur.³⁵⁸ Müfessir, bu ayetle ilgili “Bize Allah’ı açıkça göster!” (4/153) diyenlere “Yoksa siz de önceden Musâ’nın sorguya çekildiği gibi Rasulünüzü sorguya çekmeyi mi istiyorsunuz?” (2/108) ayeti buyurmuştur.³⁵⁹ Allah da “Okuyacağımız bir kitap indirmediğe...” (17/93) diyen ‘Abdullah b. Ebî Ümeyye’nin zikredilen sözü hakkında “Hatta onlardan her biri kendisine açılmış sahifeler verilmesini ister.” (74/52) ayetini

- “Bunun üzerine Allah ... hakkında indirdi.”

- Kategori 1

وَأَنْزَلَ اللَّهُ فِيهَا

- “Ve Allah ... hakkında indirdi.” (74/52)

- Kategori 1

وَأَنْزَلَ اللَّهُ

- “Ve Allah indirdi.” (17/59)
- Kategori 1

قَالَ... ثُمَّ قَالَ

- “-Nebi- dedi... Sonra - Allah- buyurdu.”
- Kategori 3

³⁵⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 233-234.

³⁵⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 233.

³⁵⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 233.

indirmiştir.³⁶⁰ Müfessir, onun bu sözüyle ilgili Allah'ın “Bizi ayetler/mucizeler göndermekten alıkoyan şey, daha öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır.” (17/59) buyruğunu indirdiğini nakletmiştir.³⁶¹ Müfessir, “Rabbinden bir ayet indirilmeli değil miydi?” (10/20) sorusunun üzerine Nebi'nin sakınırlar ümidi ve kavmine duyduğu şefkat ile “Ey Rabbim, hayır!” dediğini nakletmiştir.³⁶² Ve bu ayetin devamında Allah'ın “De ki ‘Gayb sadece Allah'ındır. O halde bekleyin, ben de sizinle birlikte bekleyenlerdenim.’” (10/20) buyurduğunu ifade etmiştir.³⁶³

Tahlil:

Müfessir, ilk üç rivayette ayetlerin hangi olaylar üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. Son rivayeti aktarırken ise apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

³⁶⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 233.

³⁶¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 233-234.

³⁶² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 234.

³⁶³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 234.

Tablo 95

Ayet: Yûnus, 10/50/37	
Metin ve Meal: وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَى مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ “Bu Kur’ân birileri tarafından uydurularak Allah'a isnat edilmiş bir şey değildir. O, kendinden önceki kitapları doğrulamakta ve hükümleri açıklamaktadır. Bunda kuşku yoktur. O, âlemlerin Rabbindendir.” (10/37)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, el-Velîd b. Muğîre ile arkadaşlarının “Ey Muhammed! Bu Kur’ân sendendir, Rabbinden değildir.” demesi üzerine Allah’ın “Bu Kur’ân birileri tarafından uydurularak Allah'a isnat edilmiş bir şey değildir.” (10/37) ayetini indirdiğini nakletmiştir.³⁶⁴	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: وذلك... فَأَنْزَلَ اللَّهُ • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1
Tahlil: Müfessir, bu rivayette ayetin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

³⁶⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 238.

Tablo 96

Ayet: Yûnus, 10/50/41, 42, 58, 59, 94	
Metin ve Meal:	
وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ بَرِيءُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ اللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ فَإِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَأُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُتَنَبِّرِينَ	
“Eğer seni yalanlarsa de ki ‘Benim amelim bana, sizin ameliniz size aittir. Siz benim amellerinden uzaksınız, ben de sizin amellerinizden uzağım.” (10/41)	
“İçlerinde seni dinleyenler de vardır. Ama sağırlara sen mi duyuracaksın?” (10/42)	
“De ki ‘Allah’ın lütfu ve rahmetiyle, evet şununla ferahlanın. O, onların topladıklarından daha hayırlıdır.” (10/58)	
“De ki ‘Allah’ın rızıktan sizin için lütfu ihsan ettiği, sizin de ondan bir kısmını haram ve helal yaptığınız şeyler hakkında görüşünüz nedir? De ki ‘Allah mı size izin verdi, yoksa Allah üzerine uyduruyor musunuz?’” (10/59)	
“Sana indirdiğimiz şeyde şüphen varsa, senden önce Kitap okuyanlara sor! Rabbinden sana gelen, gerçeğin ta kendisidir, sakın şüphelenenlerden olma!” (17/94)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, 10/41. ayette Kureyş’ten ‘Abdullah b. Ebî Ümeyye ve arkadaşları gibi alay eden	1- Direkt

kimselerin Nebi'yi yalanlaması halinde “Benim amelim bana ait, sizin ameliniz de size aittir. Siz benim amellerinden uzaksınız, ben de sizin amellerinizden uzağım.” demesinin emredildiğini direkt aktarmıştır.³⁶⁵ 2- Müfessir, “Onlardan seni dinleyenler de vardır.” (10/42) ayetindeki <i>minhum</i> lafzından maksadın Kureyş müşrikleri olduğunu nakletmiştir.³⁶⁶ 3-Müfessir, 10/58. ayet indirilince, Nebi'nin bu ayeti tekrar okuduğunu nakletmiştir.³⁶⁷ 4- Müfessir, 10/59. ayetteki “De ki” lafzının Kureyş, Huzâ'a, Sakîf, ‘Amir b. Sa’sa’a, ‘Abdi Menât’ın oğulları Benî Müdlic ve el-Hâris’in kâfirlerine raci olduğunu direkt ifade etmiştir.³⁶⁸ 5- Müfessir, 10/94. ayetteki “Senden önce Kitap okuyanlar” lafzından maksadın ‘Abdullah b. Selâm ve arkadaşları olduğunu direkt olarak ifade etmiştir.³⁶⁹	• Kategori 3 2- يعني • “Yani” • Kategori 3 3- فلما نزلت هذه الآية قرأها النبي مرأت • “Bu ayet indirildiğinde, Nebi onu tekrar tekrar okudu.” • Kategori 3 4- Direkt • Kategori 3 5- Direkt • Kategori 3
Tahlil:	

³⁶⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 239.

³⁶⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 239.

³⁶⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 242.

³⁶⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 242.

³⁶⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 248.

1, 4, 5- Mukâtil, bu rivayetleri aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

2- Mukâtil, bu rivayeti “ya ‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

3- Müfessir, bu ayetle ilgili bağlama dair bilgi verirken hiçbir sebep-i nüzul rivayet sıygası kullanmadan aktarmıştır. “Bu ayet indirildiğinde, Nebi onu tekrar tekrar okudu.” diyerek ayetlerin arka planına dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil edeceğiz.

51- 11/Hûd Suresi

Genel Mülâhazalar

Müfessir, toplamda 123 ayet olan Hûd suresinin 11/12, 11/17 ve 11/114. ayetleri dışındakilerin Mekkî olduğunu nakletmiştir. Hurûf-u mukataa ile başlayan sure, vahyedilenlerin sağlam ve hikmetli ve habîr olan tarafından açıklanmış bir kitap olduğu haberiyle devam etmiştir. Hz. Peygamber’e hitaptan sonra onun Mekke kâfirlerini tevhide davet etmesi ve onların imandan yüz çevirmemeleri emredilmiştir. Aksi takdirde dünya ve ahirette azaba uğrayacakları ifade edilmiştir. Müfessir, inkârlarından dolayı dünyada maruz kaldıkları azabın yedi yıl yağmur yağmaması, ardından gelen kuraklık ve ölüleri, köpek ve leşleri yiyecek duruma düşüren açlık olduğunu ifade etmiştir. Ardından Kur’ân’ın uydurma olduğunu iddia edenlere meydan okunmuş ve onun benzeri on sure getirmeleri emredilmiştir. Kâfir ve mümin, kör ve sağır ile gören ve işiten iki fırkaya benzetilmiş ve bunların birbirine eşit olmadığı vurgulanmıştır. Bu ayetlerin ardından

Allah, daha önceki peygamberleri yalanlayan kavimlerin nasıl helak edildiğini haber vermiştir. Müfessir, Mekke kâfirlerinin Muhammed'in (a.s.) elçiliğini yalanlamaları üzerine Allah'ın gönderdiği peygamberleri kavimlerinin yalanladıkları ve sonunda helak edildiklerini haber verdiğini nakletmiştir. Ardından Allah, 11/25-111. ayetler arasında Nûh (a.s.) ve kavminin kıssasından başlayarak, Musa (a.s.) ve kaviminin yaşadıklarının bir kısmını haber vermiştir. Ve Nebi'ye emrolunduğu gibi dosdoğru olması, salâtı ikame etmesi ve sabretmesi emredilmiştir. Ardından anlatılan peygamber kıssalarının Nebi'nin fuadını sabitleştirmek, inananlara bir öğüt ve hatırlatma yapmak ve inkâr edenleri tehdit etmek için zikredildiği ifade edilmiştir. Her şeyin gaybının Allah'ta olduğu ve işlerin Ona döndürüleceği haber verildikten sonra Nebi'nin yalnızca Allah'a ibadet edip, Ona dayanması emredilmiş ve Rabbin amellerden haberdar olduğu aktararak sureye son verilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin beşi esbâb-ı nüzul rivayeti, sekizi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam on üç rivayet bulunmaktadır.

Tablo 97

Ayet: Hûd, 11/51/1-2, 4, 7-8
Metin ve Meal: كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّكُمْ مَعْبُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِلَى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولَنَّ مَا يَحْبِسُهُ إِلَّا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ

"...Bu, hikmet sahibi ve her şeyden haberdar olan Allah tarafından ayetleri sağlam kılınmış ve açıklanmış bir kitaptır. Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Şüphesiz ben Onun tarafından size gönderilmiş bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim." (11/1-2)

"Dönüşünüz yalnız Allah'a olacaktır! O, her şeye kâdirdir." (11/4)

"Arşı su üzerinde iken hanginizin daha güzel davranacağını denemek için gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. Sen onlara 'Ölümünden sonra muhakkak ki yeniden diriltileceksiniz' desen, o küfredenler 'Bu apaçık bir sihirden başka bir şey değildir' derler. Andolsun ki, eğer Biz onlardan azabı belirli bir süreye kadar erteleysek, mutlaka 'Onu engelleyen nedir?' derler. Bilesiniz ki onlara azap geldiği gün artık ondan kurtulmaları mümkün değildir. Alay etmekte oldukları şey kendilerini çepeçevre kuşatacaktır." (11/7-8)

Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 11/1. ayette Allah'tan başkasına ibadet etmemeleri emrinin ve 11/2. ayetteki "ta 'budû" lafzının Mekke kâfirlerine raci olduğu "ya'nî" lafzıyla nakletmiştir.³⁷⁰

2- Müfessir, 11/4. ayette Hz. Peygamber Kur'an okumaya başladığında bundan rahatsız oldukları için başlarını göğüslerine eğenlerin Mekke kâfirleri olduğunu direkt aktarmıştır.³⁷¹

3- Müfessir, 11/7. ayetindeki "Sen onlara... desen" lafzının Hz. Muhammed'in Mekke

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

1- يعني

- "Yani" (2 Rivayet Sıygası)
- Kategori 3

2- Direkt

- Kategori 3

3- يعني

³⁷⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 271.

³⁷¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 271-272.

kâfirlerine söylemesi ve devamındaki “Küfredenler” lafzından kastın da Mekke ehlinen kimseler olduğunu direkt açıklamıştır.³⁷² 11/8. ayetteki “<i>anhum</i>” zamirinden kastın da Mekke kâfirleri olduğunu “<i>ya‘nî</i>” lafzıyla açıklamıştır.³⁷³	• “Yani” • Kategori 3
Tahlil: 1, 3- Mukâtil, bu üç rivayeti “<i>ya‘nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 2- Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

Tablo 98

Ayet: Hûd, 11/51/12
Metin ve Meal: فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ كُتُبٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

³⁷² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 272.

³⁷³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 272.

“‘Ona bir hazine indirilse veya onunla beraber bir melek gelse ya!’ demelerinden dolayı canın sıkılarak, sana vahyedilen ayetlerin bir kısmının tebliğini terk edecek değilsin ya! Sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir.” (11/12)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, 11/12. ayetle ilgili şunları aktarmıştır:

Kureyş kâfirleri Nebi’den kendi ilahlarını terk etmeyi ve onları ayıplamayı içermeyen başka bir Kur’ân getirmesini veya onu değiştirmesini istemişlerdi (10/15). Nebi de Mekke müşriklerinin kendisine tâbi olmaları ümidiyle onların eleştirildikleri ayetleri onlara okumamayı içinden geçirecek gibi olduğunda, Allah 11/12. ayeti indirmiştir.³⁷⁴ Bu ayette, inkârcıların eğer gerçekten Muhammed (a.s.) Allah’ın elçisi ise neden kendisine bir hazine indirilmediği veya ona yardım etmesi için neden bir meleğin görevlendirilmediği sözlerine Nebi’nin içinin daralması üzerine Allah, onların bu sözlerine bakarak, Nebi’nin kendisine vahyolunanların bazılarını terk mi edeceğini sormuştur. Ve

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

وذلك أن... فأنزل الله

- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

³⁷⁴Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 273-274. Müfessir, surenin başında bu ayetin Medenî olduğunu nakletmişti. Lakin burada aktardığına göre olay Medine’ye hicretten önce, Hz. Muhammed’in Mekke müşriklerinin ileri gelenlerini hakka çağırırken yaşanmış bir döneme tekabül etmektedir.

ardından “Sen yalnızca bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir.” buyurmuştur. ³⁷⁵	

Tahlil:

Müfessir, bu rivayetin ayetlerin hangi olay üzerine ve kim hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu*’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

Tablo 99

Ayet: Hûd, 11/51/13, 17, 109
Metin ve Meal: أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ وَاذْعُوا مَنِ اسْتَنْطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَاَلْحَزَابُ مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ فِي مَرِيَّةٍ مِنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ فَلَا تَكُ فِي مَرِيَّةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هَؤُلَاءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّا لَمَوْفُوهُم نَصِيبُهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ “Yoksa ‘Kur’ân’ı kendisi mi uydurdu?’ diyorlar. De ki ‘Eğer doğru söylüyorsanız, Allah’tan başka çağırabildiğiniz herkesi yardıma çağırın da ona benzer on sure uydurun.” (11/13)

³⁷⁵Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 274. Hâlbuki müfessir surenin girişinde bu ayetin Medenî olduğunu aktarmıştır. Ayetin sibak-siyakı göz önüne alındığında ise bu ayetin Medine’ye hicretten önce inzal edildiği fikri ağır basmaktadır. O halde surenin giriş kısmındaki rivayetlerin müfessire ait olup olmadığı, sonradan eklenmiş olabileceği görüşü akla gelmektedir. Lakin bu çalışmada bizim amacımız bunu tetkik etmek olmadığından bu durumun detayına girilmeyecektir.

“Rabbinden gelmiş açık bir delile dayanan, Rabbinden gelen bir şahit ve ondan önce de Musa'ya bir rehber ve rahmet olarak gönderilen kimse bir olur mu? İşte bunlar, ona inanırlar, çeşitli gruplardan onu inkâr edenlerin varacağı yer ise cehennem ateşidir. Bundan şüpheniz olmasın! Bu, Rabbin tarafından bildirilmiş bir gerçektir. Fakat insanların çoğu inanmazlar.” (11/17)

“O halde onların tapmakta olduğu şeyler hakkında şüphen olmasın! Onlar da daha önce babalarının tapındığı gibi tapınmaktan başka bir şey yapmıyorlar. Biz onların hak ettiklerini elbette eksiksiz olarak vereceğiz.” (11/109)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- 11/13. ayet itibarıyla Mekke kâfirlerinin Muhammed’in (a.s.) Kur’ân’ı kendisinin uydurduğunu iddia etmelerine karşılık eğer iddialarında haklıysalar Kur’ân’ın on suresinin bir benzerini getirmeleri emredilerek, onlara <i>tahaddî</i> yani meydan okunmuştur. Müfessir, bu ayetin 10/15. ayette Kureyş kâfirlerinin Hz. Peygamber’den ilahlarını ayıplamayan ve onlara ibadetten kendilerini men etmeyen başka bir Kur’ân getirmesini istemelerine cevaben nazil olduğunu ifade etmiştir.³⁷⁶	1- Direkt Kategori 3
2- 11/17. ayette ise Allah, Mekke kâfirlerinin iddialarını çürütmek ve elçisi Muhammed’in (a.s.) bir beyyineye dayandığını kanıtlamak için	2- يعني • “Yani” (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3

³⁷⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 275.

Kur’ân’dan önce gönderilen ve Hz. Musa’ya verilen Tevrat’ı hatırlatmıştır. Ve Tevrat’ı okuyanların Kur’ân’ı da tasdik ettiklerini haber vermiştir.³⁷⁷ Müfessir bu ayette ifade edilen “Tevrat’ı okuyanlar” lafzından kastın İbn-i Selâm ve arkadaşları olduğunu nakletmiştir. Ayetin devamındaki Kur’ân’ı yalanlayan hiziplerden kastın da İbn Ümeyye, İbnü’l-Muğîre, İbn ‘Abdullah el-Mahzûmi ve Âl-i Ebî Talha b. ‘Abdu’l-‘Uzza gibi kimseler olup, bunların Kur’ân’ı yalanlamaları halinde varacakları yerin cehennem olduğu haber verilmiştir. Allah bu kimselerin söylediklerine inanıp, Kur’ân’ın kaynağı hakkında Nebi’nin şüpheyne düşmemesini emretmek için “Kur’ân’ın kaynağı hakkında şüpheyne düşme. Şüphesiz o, Rabbinden gelen bir hakktır.” ayetini indirmiştir.³⁷⁸

3- Allah, bu kıssaları aktardıktan sonra 11/109. ayette Hz. Muhammed’in Mekke kâfirlerinin dalalette olduğu konusunda şüphe etmemesi ve onların babaları gibi ibadette bulundukları haber verilmiştir. Neticede Allah, bu kimselerin nasibi

وذلك أن... فأُنزل الله

- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

3- بعني

- “Yani”
- Kategori 3

³⁷⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 276.

³⁷⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 276-277.

olan azabı eksiksiz vereceğini temin etmektedir. Ayette geçen “<i>hâulâi</i>” lafzından kastın Mekke kâfirleri olduğunu “<i>ya’nî</i>” lafzıyla açıklamıştır.³⁷⁹	
Tahlil: 1- Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 2- Mukâtil, ilk iki rivayeti “<i>ya’nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. Son rivayette ise ayetin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. 3- Mukâtil, bu rivayeti “<i>ya’nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

Tablo 100

Ayet: Hûd, 11/51/114
Metin ve Meal:

³⁷⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 299.

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيْ النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ

“Gündüzün iki tarafında ve geceden de zülefte salâtı ikame et. Kuşkusuz iyilikler, kötülükleri giderir. İşte bu, öğüt almak isteyenler için bir hatırlatmadır.” (11/114)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, 11/114. ayetin asıl adı ‘Amir b. Kays olan Benî Neccâr’dan Ebû Mukbil el-Ensârî hakkında indirildiğini nakletmiştir.³⁸⁰ Bu adam, hurma almak için yanına gelen bir kadına el uzatmış, ardından Nebi’ye giderek, kadınla cinsel ilişkiye girmek dışında her şeyi yaptığını anlatmıştı. Bu olay üzerine 11/114. ayet indirilmiştir. Olayın ardından adam, Nebi’nin arkasında namaz kılmış, Nebi de namazı bitirince ona abdest aldıktan sonra onlarla namaz kıldığını ve bunun o adamın günahının kefareti olduğunu söylemiştir.³⁸¹

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

نزلت في

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

فنزلت

- “Bunun üzerine indi.”
- Kategori 1

نزلت في... فنزلت

- “...hakkında indi, bunun üzerine indi.”

³⁸⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 300.

³⁸¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 300-301. Hâlbuki müfessir surenin girişinde bu ayetin medeni olduğunu ve bir Hristiyan ruhbanı hakkında indiğini aktarmıştı. Yukarıdaki rivayette ise müfessir, ayetin ‘Amir b. Kays yani Ebû Mukbil el-Ensârî’nin Hz. Peygambere günahının kefareti hakkında soru sorması ve buna mukabil bu kişinin abdest alıp namaz kıldığı için kefaretinin gerçekleştiğini nakletmiştir. Bu durumda ayetin günahın cezai yaptırımını hakkında olduğu kabul edilirse ve buna dair konuların da Medine’ye hicretten sonra vuku bulduğu bilindiğine göre bu ayetin medeni olma ihtimali vardır. Lakin ayetin Hristiyan ruhbanı hakkında mı yoksa durumu aktarılan tüccar hakkında mı indiği belirsiz olmaktadır. İki durumda da ayetin medeni olduğu anlaşılır. Bu durumda surenin giriş kısmındaki rivayetlerin müfessirin kendine ait olup olmadığı ve sonradan eklendiği ile ilgili görüşler akla gelmektedir. Ama bu çalışmada bizim amacımız bunu tetkik etmek olmadığından bu durumun detayına girilmeyecektir.

	• Kategori 1
Tahlil: Müfessir, üç rivayette de ayetin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

52- 12/Yûsuf Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan Yûsuf suresi toplam 111 ayettir. Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmıştır. Kur’ân’ın muhataplar tarafından anlaşılması için Arabî bir lisan ile indirildiği ifade edilmiştir. Ardından kıssaların en güzeli olan Yûsuf peygamberin kıssası, onun çocukken gördüğü rüyadan başlayarak, Mısır’a melik olup, ailesiyle kavuşmasına kadar anlatılmıştır. Ve sure, Yûsuf peygamberin Allah’a hamd ve duasıyla sona ermiştir. Ardından Hz. Muhammed’e kendinden önceki elçilerin de rical olduğu, onların kavimlerinden ümitlerini kestikleri esnada kendilerine Allah’ın yardımının gelip, elçileri ve inananları kurtardığı haber verilerek, Nebi teselli edilmiştir.³⁸²

³⁸² Kardeşlerinin kıskançlıklarından dolayı kuyuya attıkları ama Allah’ın izniyle kuyudan çıkıp, Mısır’a melik olan Yûsuf peygamberin kıssası anlatılarak, Hz. Muhammed’e yaşadığı sıkıntılara sabretmesi ve sonunun selamet olup, dünyada da yüce bir mevkiye ulaşacağı haber verilmiştir. 7/el-Â’râf suresinde de ifade edildiği gibi elçilerin kavimlerindekilerin kardeşleri veya arkadaşları oldukları ve içlerinde uzun zaman yaşadıkları söylenerek, elçilerin güvenilirliği muhataplara hatırlatılmıştır. Hz. Muhammed’in de en yakınlarının kıskançlığı ve kavminin onun konumunu çekememesinden dolayı yaptıkları planlar ve kurdukları tuzaklar haber verilmiştir. Aynı durumu önceki elçilerin de yaşadığı hatırlatılarak, Nebi’ye sabır ve sebat tavsiye edilmiştir.

Müfessirin bağlama dair bir vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayet aktarmıştır.

Tablo 101

Ayet: Yûsuf, 12/52/7			
Metin ve Meal:			
لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِلِّسَّائِلِينَ			
“Andolsun ki Yûsuf ve kardeşlerinde almak isteyenler için ibretler vardır.” (112/7)			
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:		Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:	
Müfessir, 12/7. ayette Yusuf (a.s.) ve kardeşleri hakkında soru soranlar’ın Yahudiler olduğunu nakletmiştir. Müfessirin rivayet ettiğine göre Ka’b b. el-Eşref, Ahtab’ın evlatları Huyey ve Cudey, en-Nu‘man b. Evfâ, ‘Amr, Bahîra, Ğazâl b. Samuel ve Mâlik b. ed-Dayf’ın da dâhil olduğu Yahudiler, Hz. Muhammed’in Yusuf peygamber hakkında konuştuğunu işitmişlerdi. Ama İbnu’l-Hadramî’nin kölesi Cebr, Yesâr Ebû Fukeyhe ve ‘Addâs dışında hiç kimse Nebi’ye iman etmemiştir. ³⁸³			• Direkt • Kategori 3
Tahlil:			

³⁸³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 319-320.

Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

53- 15/el-Hicr Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Hicr suresi toplam 99 ayettir. Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmış vahyedileceklerin Kitab'ın ve Kur'ân'ın ayetleri olduğu ifade edilmiştir. Ardından hiçbir karyenin bilinen bir kitabı olmaksızın helak edilmediği haber verilmiştir. Mekke kâfirleri, Nebi'nin mecnun olduğunu, doğru söyleyenlerden ise bir meleğin gelip, kendilerine onun elçiliğini haber vermesini talep etmeleri üzerine Allah, meleklerin ancak hakk ile ve bir kavmi helak için ineceğini ifade ederek, onları tehdit etmiştir. Âdem'in (a.s.) yaratılışı, ona secde edilmesi emri, İblis'in inkârı ve direktmesi hadiselerinden sonra Hz. İbrahim'in konukları olan meleklerin ona bir çocuk müjdesiyle gelmeleri ve ardından Lût'un (a.s.) kavmini helak etmeleri, Şuayb (a.s.) ve Eyke halkının, Salih peygamberin kavmi olan Hicr halkının helakı haber verilmiştir. Son olarak, hiçbir şeyin amaçsız yaratılmadığı, kıyametin hakk olduğu, Hz. Muhammed'in müşriklerden yüz çevirmesi, göğsü daralmasına rağmen tebliğ vazifesine ve Rabbini hamd ile tesbihe devam etmesi ve ölüm gelene kadar O'na ibadet etmesi emredilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin ikisi esbâb-ı nüzul rivayeti, dördü de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam altı rivayet bulunmaktadır.

Tablo 102

Ayet: el-Hicr, 15/53/2-4	
Metin ve Meal: رُبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْنٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ “Zaman gelecek, inkâr edenler, ‘Keşke Müslüman olsaydık!’ diye hayıflanacaklar. Bırak onları, yesinler, yararlansınlar, boş ümit oyalasın onları. Yakında bilecekler. Biz hiçbir toplumu, kendilerine gönderilmiş belli bir kitabı olmadan helak etmedik.” (15/2-4)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 15/2-4. ayetlerin Mekke ehlinen küfredenler ile alakalı olduğunu direkt nakletmiştir. Buna göre küfreden Mekke halkı, ahirette Müslüman olmayı temenni edecektir. O zamana kadar Allah, Hz. Muhammed’in Mekke kâfirlerinin belli bir süre oyalanıp dünyanın nimetlerinden faydalanmaları için kendi haline bırakmasını salık vermiştir. ³⁸⁴	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: • Direkt • Kategori 3
Tahlil:	

³⁸⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 424.

Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 103

Ayet: el-Hicr, 15/53/6	
Metin ve Meal: وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ “Dediler ki: ‘Ey kendisine zikir indirilen! Sen gerçekten bir mecnunsun.’” (15/6)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 15/6. ayetin Kureyş’ten ‘Abdullah b. Ümeyye b. el-Muğire el-Mahzûmî, Benî ‘Abdu’d-Darr b. Kusay’dan en-Nadr b. el-Hâris b. ‘Alkame ve Nevfel b. Huveylid b. Esed b. ‘Abdi’l-‘Uzza, ve el-Velîd b. el-Muğire hakkında indirildiğini nakletmiştir. ³⁸⁵	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: نزلت في “... hakkında indi.” - Kategori 1
Tahlil: Müfessir, bu rivayette ayetin kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

³⁸⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 424-425.

Tablo 104

Ayet: el-Hicr, 15/53/12-13, 94	
Metin ve Meal: كَذَٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ “İşte onu, inkârcıların kalplerine inanmadıkları halde böyle yerleştiririz. Nitekim daha öncekilere de bu ilahi kanun uygulanmıştır.” (15/12-13) “Sen sana vahyedileni açıkça duyur, müşriklere aldırış etme!” (15/94)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, 15/12. ayetteki “Mücrimler” ve 15/13. ayetteki “<i>aleyhim</i>” lafzından maksadın Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla açıklamıştır.³⁸⁶ 2- Allah, 15/94. ayette Hz. Muhammed’e kendisine vahyolunanı açıkça bildirmesini emretmiştir. Müfessir, Nebi’nin iki yıl boyunca nübüvvetini gizledikten sonra, bu ayetle birlikte tebliğini açıkça yapmaya başladığını nakletmiştir. Açıktan tebliğle birlikte Mekke kâfirleri, Nebi’yi yalanlamaya ve ona eziyet	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- يعني • “Yani” (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3 2- وذلك أن... فقال الله • “Ve... Bunun üzerine Allah buyurdu.” • Kategori 3

³⁸⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 425.

etmeye başlayınca Allah, Nebi'nin kendisine eziyet eden müşriklerden yüz çevirmesini ve sabretmesini buyurmuştur. ³⁸⁷	
Tahlil: 1- Mukâtil, iki rivayeti de “ya ‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 2- Müfessir, ayetle ilgili bilgi verdikten sonra hiçbir isnat vermeksizin “Ve... Bunun üzerine Allah buyurdu.” kalıbını kullanarak, rivayeti direkt Allah’tan aktarmıştır. Bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.	

Tablo 105

Ayet: el-Hicr, 15/53/95	
Metin ve Meal: إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ “Gerçekten Biz alaycılara karşı sana yeteriz.” (15/95)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Allah, Nebi’ye destek vererek 15/95. ayeti vahyetmiştir. Müfessir, bu ayetin indirilişiyle ilgili şu rivayeti nakletmiştir: el-Velîd b. el-Muğire el-Mahzûmî hac zamanında Kureyşlilere	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: وذلك أن... فأنزل الله

³⁸⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 437-438.

seslenmiş ve Hz. Muhammed'in ününün çevre şehirlerde yayıldığını ve oralardan Mekke'ye gelecek ziyaretçilerin Muhammed'i (a.s.) görmeden geri dönmeyeceklerini söylemişti. Hz. Muhammed'in tatlı dilli olup, konuştuğu kimselerin akıllarını başlarından alabileceğini dolayısıyla da akıl ve fikir sahibi kimselerin Mekke'ye gelen yol ağzlarında oturmaları ve Muhammed'e (a.s.) dair soru soranlara "O bir sihirbazdır, iki kişiyi birbirine düşürür.", "O bir kâhindir, yarın olacakları haber verir." ve "Onunla görüşmemeniz görüşmenizden daha hayırlıdır." demelerini söylemişti. Bunun üzerine her yol ağzına dörder kişi göndermişler, el-Velîd ise Mekke'de kalmıştır. el-Velîd, farklı yollardan Mekke'ye girip de yol başlarındaki adamlarla karşılaşmayanları karşıyor ve Muhammed'i (a.s.) soranlara "O yalancı bir sihirbazdır." diyordu. Onların bu propagandaları üzerine insanlar dağılmış ve insanlarla görüşüp onlara durumunu arz etmeyi ümit eden Nebi buna çok üzülmüştü. Müşrikler bu duruma çok sevinmiş ve Nebi'nin yalancı olduğunu söyleyip, "İşte bizim yapacağımız bu, senin yapacağın da budur." demişlerdi. Mekke'ye gelen ziyaretçilerden bazıları ise Nebi ile görüşmeden dönmeyeceğini

- "Ve... Bunun üzerine Allah indirdi."
- Kategori 1

çünkü bunun kendilerine tevdi edilen elçilik vazifesine uygun düşmeyeceğini söyleyerek müminlerle görüşmüşler ve durumu sormuşlardı. Bunun üzerine müminler Allah'ın bir kitap indirdiği ve bir de resul gönderdiğini yani hayırlı şeyler olduğunu söylemişler ve onların bu sözleriyle ilgili Allah, “‘Rabbimiz ne indirdi?’ denildiğinde ‘Hayır!’ derler.” (16/30) ayetini indirmiştir. Bu olayların ardından, Nebi Kâbe'nin yanında otururken Cebrail gelmiş ve sırasıyla yoldan geçen el-Velîd'i, el'As b. Vâil'i, el-Hâris b. Kays b. 'Amr b. Rabîa b. Sehm'i, el-Esved b. 'Abdu'l-'Uzza b. Vehb b. 'Abdi Menaf b. Zühre'yi, el-Esved b. 'Abdu'l-Muttalib b. el-Munzir b. 'Abdu'l-'Uzza b. Kusay'ı ve Ba'kek ile Ehram kardeşlerden birine birer musibet isabet ettirerek ölmelerini sağlamıştır. Bütün bu olaylar üzerine Allah, “Gerçekten Biz alaycılara karşı sana yeteriz.” (15/95) ayetini indirmiştir.³⁸⁸

Tahlil:

Müfessir, bu rivayette ayetin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra

³⁸⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 437-440.

yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

54- 6/el-En‘âm Suresi

Genel Mülâhazalar

Müfessir, toplamda 165 ayet olan el-En‘âm suresinin 6/20, 6/91, 6/93, 6/114 ve 6/151. ayetleri dışındakilerin Mekkî olduğunu nakletmiştir. Sureye Allah'a hamd ile başlanmıştır. Ardından insanın yaratılışı, yer ve göklerin Allah'a ait olduğu ve Onun her şeyi bildiği haber verilmiştir. İnsanların kendilerine hakk geldiği zaman onu yalanladıkları ve onunla alay ettikleri aktarılmıştır. Fakat onların yakın zamanda yalanladıkları azabı görecekları bildirilmiştir. İnkârlarından dolayı helak edilen kavimlerden bahsedilmiştir. Hz Muhammed'den önceki elçilerin de alay konusu edildikleri ama her şeyin Allah'a ait olduğu ve Onun her şeye gücü yettiği vurgulanmıştır. Allah'a yalan uyduranların ve Onun ayetlerini yalanlayanların en zalim kimseler oldukları ifade edilmiştir. Ve inkârcıların ateşte olacakları, öldükten sonra dirilişi yalanlayanlara onun hak olduğu ve kıyametin ansızın geleceği haber verilmiştir. Nebi teselli edilmiş, daha önceki elçilerin de yalanlamalara karşı sabrettikleri ve sonunda kurtuluşa erdirildikleri anlatılmıştır. Ardından Hz. İbrahim'in babasıyla uydurma putlar hakkındaki diyalogları aktarılmış ve yıldızlar, ay ve güneş üzerine kavmi ile konuşmaları haber verilmiştir. Hz. İbrahim'in şirk koştuktan uzak olduğu ifade edilmiş ve ona İshak ve Yakub'un bağışlandığı anlatılmıştır. Ardından Nûh (a.s.), Davut (a.s.), Süleyman (a.s.), Eyüp (a.s.), Yûsuf (a.s.), Musa (a.s.) ve Harun'un (a.s.) hidayete edildiği, Zekeriya (a.s.), Yahya (a.s.), İsa (a.s.) ve İlyas'ın (a.s.) da salihlerden olduğu İsmail (a.s.), Elyesa (a.s.), Yûnus (a.s.) ve Lût'un (a.s.) da tafdil edildiği haber verilmiştir. Ve bu elçilerin Allah'ın hidayete erdirdiği ve hiçbir karşılık beklemeden Allah'ın zikrini tebliğ ettikleri ifade

edilmiştir. Her şeyin Allah tarafından yaratıldığı ve düzenlendiği pekiştirilmiştir. Mekke kâfirlerinin Kur'ân'ı reddettiği ve Hz. Muhammed'i elçi olarak kabul etmedikleri haber verildikten sonra Rabbin kimin hidayette kimin de dalalette olduğunu bildiği ifade edilmiştir. Ardından ahirette yaşanacaklar haber verilmiş ve Allah'ın herkesin amelini bildiği bildirilmiştir. Ardından Mekkelilerin haram kıldığı hayvanlar ve ekinler hakkında eleştiriler yapıldıktan sonra haram kılınan şeyler haber verilmiştir. Son olarak Nebi'nin Allah'tan başka bir Rab aramayacağı vurgulanarak, herkesin kendi yükünü çekeceği ifade edilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin otuz dördü esbâb-ı nüzul rivayeti, üçü sebep-i nüzul değerlendirmesi, beşi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam kırk iki rivayet bulunmaktadır.

Tablo 106

Ayet: el-En'âm, 6/54/5, 8, 10, 12
Metin ve Meal: فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكَ الْقُصِيِّ الْأَمْرِ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ وَلَقَدْ اسْتَهْزَؤْا بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْ لِلَّهِ كُتِبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةُ لِيَجْمَعَ كُفْرَكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ “Hakk kendilerine geldiğinde onu yalanladılar fakat kendisiyle alay ettiklerinin haberleri yakında onlara gelecektir.” (6/5)

“Diyorlar ki ‘Neden ona bir melek indirilmedi?’ Eğer bir melek indirseydik, emr hükmedilirdi. Sonra mühlet verilmezdi.” (6/8)

“Yemin olsun ki, senden önceki elçilerle de alay edimiş, sonunda onlarla alay edenleri alaya aldıkları şey kuşatıvermişti.” (6/10)

“De ki ‘Göklerdekilere ve arzdağıler kimin?’ De ki ‘Allah’ındır’ Rahmeti kendine yazdı. Sizi kıyamet günü toplayacaktır, onda şüphe yoktur. Nefislerini hüsrana uğratanlar iman etmezler.” (6/12)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir 6/5. ayetin Kur’ân’la alay eden hepsi de Kureyş’ten olan Mekke kâfirlerinden Ebû Cehil b. Hişam, el- Velîd b. el-Muğîre, el-Haccâc’ın iki oğlu Münebbih ve Nebih, el-Âs b. el-Vâil es-Sehmî, Übey b. Halef, ‘Ukbe b. Ebî Muayt, Abdullah b. Ebî Ümeyye, Rabî’a’nın iki oğlu ‘Utbe ve Şeybe, Ebu’l-Bahterî b. Hişam, el-Hâris b. Amir b. Nevfel, Mahreme b. Nevfel, Hişam b. Amr, Ebû Süfyan b. Harb, Sehl b. Amr, Umeyr b. Vehb, el-Hâris b. Kays, Adî b. Kays, Amir b. Halîd, en-Nadr b. el-Hâris, Zeme’a b. el-Esved, Mutim b. Adiy, Kurat b. Abdi Amr b. Nevfel, el-Ahnes b. Şerik, Huveytîb b. Abdi’l-

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

1- یعنی

- “Yani”
- Kategori 3

2- نزلت في

- “... hakkında indi.”

Uzza ve Ümeyye b. Halef hakkında olduğunu “ya‘nî” sıygasıyla nakletmiştir.³⁸⁹ 2- Müfessir, 6/8. ayetin hepsi de Kureyş’ten olan en-Nadr b. el-Hâris, Abdullah b. Ümeyye b. el-Muğire ve Nevfel b. Huveylid hakkında indirildiğini nakletmiştir.³⁹⁰ 3- Müfessir, Mekke kâfirlerinin kendilerini azapla tehdit eden Nebi ile alay etmeleri üzerine onu teselli etmek amacıyla Allah’ın 6/10. Ayeti indirdiğini nakletmiştir.³⁹¹ 4- Müfessir, onların yeniden dirilişi yalanlamaları üzerine Allah’ın 6/12. ayeti indirdiğini aktarmıştır.³⁹²	• Kategori 1 وذلك أن... فَأَنْزَلَ اللَّهُ - 3- • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 فَأَنْزَلَ اللَّهُ - 4- • “Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1
Tahlil: 1- Mukâtil, bu rivayeti “ya‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 2, 3, 4- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu	

³⁸⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 549-550.

³⁹⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 550-551.

³⁹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 551.

³⁹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 551-552.

harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

Tablo 107

Ayet: el-En‘âm, 6/54/14, 17, 19, 20

Metin ve Meal:

قُلْ أَعْيَرَ اللَّهُ اتَّخَذُ وَلِيًّا فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

وَأِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ أَتَيْنَكُمْ لَتَسْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ إِلَهَةً أُخْرَى قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ

الَّذِينَ اتَّيْنَاهُمْ بِالْكِتَابِ يُعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمُ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

“De ki ‘Gökleri ve yeri yoktan var eden, yediren ama yedirilmeye ihtiyacı olmayan Allah’tan başkasını mı dost edineceğim?’ De ki ‘Bana Müslümanlar’ın ilki olmam ve asla müşriklerden olmama emredildi.” (6/14)

“Eğer Allah seni bir zarara uğratırsa onu Kendisinden başka giderecek yoktur. Ve sana bir hayır verirse bilesin ki O, her şeye kâdirdir.” (6/17)

“De ki ‘Hangi şahidin şahitliği daha güvenilirli?’ De ki ‘Benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur’ân bana, hem sizi hem de ulaştığı herkesi onunla uyarmam için vahyedildi. Yoksa siz Allah’la beraber başka ilahlar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz?’

De ki ‘Ben buna şahitlik etmem!’ De ki ‘O, ancak bir tek Allah’tır. Ben sizin ortak koştüğunuz şeylerden kesinlikle uzağım!’ (6/19)

“Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırılar. Kendilerini ziyan edenlere gelince işte onlar inanmazlar.” (6/20)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1-Müfessir, Kureyş kâfirlerinin Hz. Muhammed’in babası Abdullah, dedesi Abdülmuttalib ve kavminin ileri gelenlerinin tabi oldukları dini neden takip etmediğini sorduklarını ve gitmekte olduğu dini muhtaç biri olduğundan dolayı takip ettiğini söylediklerini nakletmiştir. Ve onun için aralarında mal toplamayı teklif edip, Allah'a ibadet etmeyi terk etmesini istemeleri üzerine Allah 6/14. ayeti indirmiştir.³⁹³

2-Müfessir, 6/17. ayette Kureyş kâfirlerinin 6/14. ayetteki mezkûr sözleriyle ilgili olarak Allah’ın 6/56-57 ve 6/164-165. ayetleri indirdiğini nakletmiştir.³⁹⁴

3-Müfessir, Kureyş kâfirlerinin Nebi’ye Allah’ın ondan başka elçi olarak gönderecek kimseyi bulamadığını, onun söylediklerini kimsenin doğrulamadığını söylediklerini nakletmiştir. Üstelik Ehl-i Kitab’a da onun hakkında

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

وذلك أن... فأنزل الله 1-

- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

و أنزل الله في 2-

- “Ve Allah... hakkında indirdi.” (2 Rivayet Sıygası)
- Kategori 1

وأنزل في 3-

- “Ve... hakkında indirildi.”
- Kategori 2

³⁹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 552.

³⁹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 553.

sorduklarını lakin ellerindeki kitaplarda ondan bahsedilmediğini iddia edip, onu elçi olarak gönderenin Allah olduğuna dair onun lehine kimin şahitlik edeceğini sormaları üzerine 6/19. ayetin indirildiğini nakletmiştir.³⁹⁵ 4- Müfessir, 6/20. ayetin müşriklerin “Biz senin hakkında Ehl-i Kitab’a sorduk. Elleriindeki kitaplarda senden bahsedilmediğini iddia ettiler.” demeleri üzerine indirildiğini nakletmiştir.³⁹⁶	4- وأنزل الله في... ايضا • “Ve... hakkında ayrıca Allah indirdi.” • Kategori 1
Tahlil: 1, 2, 4- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. 3- Müfessir, bu rivayette yaşanan bir olayı ve olayın yaşanmasına sebep olanları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra “Ve... hakkında indirildi.” lafzını meçhul formda kullanmıştır. Lakin bu tür bir ifade kalıbı sebab-i nüzul rivayetlerinde bulunmamaktadır. O halde bu rivayet ya Hz. Peygamber’in ya da sahabîlerin istinbatına dayanıyor olabilir. Sonuç olarak bu rivayet, ikinci kategoriye dâhil edilecektir.	

³⁹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 523-554.

³⁹⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 554.

Ayet: el-En‘âm, 6/54/25, 26, 33, 39, 51-52, 54, 69, 71

Metin ve Meal:

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كَلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّى إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ

وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

فَذَلَّلْهُمْ إِنَّهُ لِيُخْزِنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمُّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَأْ اللَّهُ يُضِلَّهُ وَمَنْ يَشَأْ يُجْعَلْهُ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُخْشَرُوا إِلَىٰ رَجِيمٍ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا سَفِيْعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ

وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ

عَفُوٌّ رَحِيمٌ

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِىٰ مَعَ الْقَوْمِ

الظَّالِمِينَ

قُلْ أُنَادِعُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُزِّلُ عَلَىٰ أَغْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَانَا اللَّهُ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ خِزْرًا لَهُ أَصْحَابٌ

يَدْعُونَهُ إِلَىٰ الْهُدَىٰ اثْبَتْنَا قُلْ إِنَّ هُدَىٰ اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ وَأْمُرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

“Onlardan seni Kur‘ân okurken dinleyenler de vardır. Fakat onu anlamalarına engel olmak için kalplerinin üstüne örtüler çektik, kulaklarına da ağırlık verdik. Onlar her türlü mucizevi görseler bile yine de ona inanmazlar. Hatta o kâfirler sana geldiklerinde, ‘Bu Kur‘ân, eskilerin efsanelerinden başka bir şey değildir’ diyerek seninle tartıştılar.” (6/25)

“Onlar hem insanları peygamberden uzaklaştırmaya çalışırlar hem de kendileri ondan uzak dururlar. Oysa onlar farkında olmadan ancak kendilerini mahvederler.” (6/26)

“Onların söylediklerinin gerçekten seni üzmemekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar. Fakat o zalimler açıkça Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar.” (6/33)

“Ayetlerimizi yalanlayanlar, karanlıklar içinde kalmış sağırlar ve dilsizlerdir. Allah kimi dilerse onu şaşırtır, dilediği kimseyi de doğru yola iletir.” (6/39)

“Kendileri için Rablerinden başka bir koruyucu ve bir aracı bulunmaksızın O'nun huzurunda toplanmanın kaygısını duyan insanları onunla uyar ki günahlardan sakınsınlar. Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! Onların hesaplarından sana sorumluluk yoktur. Senin hesabından da onlara sorumluluk yoktur ki onları yanından uzaklaştırıp da zalimlerden olasın.” (6/51-52)

“Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki ‘Selam size! Rabbiniz kendine, merhamet etmeyi yazdı. Gerçek şu ki, sizden kim bilmeyerek bir kötülük yapar da ardından tövbe edip kendisini düzeltirse, bilsin ki Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.’” (6/54)

“Takva sahiplerine, onların hesabından bir sorumluluk yoktur. Fakat belki sakınırlar diye hatırlatmak gerekir.” (6/69)

“De ki ‘Allah’ı bırakıp, bize fayda da zarar da veremeyecek olan şeylere mi tapalım? Allah bizi doğru yola ilettikten sonra şeytanların saptırıp şaşkın olarak çöle düşürmek istedikleri, arkadaşlarının ise ‘Bize gel!’ diye doğru yola çağırdıkları şaşkın kimse gibi gerisin geri mi döndürüleceğiz?’ De ki ‘Allah’ın hidayeti, doğru yolun ta kendisidir. Bize âlemlerin Rabbine teslim olmamız emredilmiştir.’” (6/71)

Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, “Onlardan seni dinleyenler vardır...” (6/25) ayetindeki “Küfredenler” lafzından kastın ve ayetin sonuna kadar kastedilen kişinin en-Nadr b. el-Hâris olduğunu “ya‘nî” sıygasıyla aktarmıştır. ³⁹⁷ 2- Müfessir, 6/26. ayetin Nebi'nin Ebû Talib'i tebliğ ettiği dine davet ederken, Kureyslilerin ona bir kötülük yapmak amacıyla Ebû Tâlib'in yanında toplandıkları ve Nebi'yi öldürmeleri için onu kendilerine teslim etmesini istemişlerdi. Ebû Talip de onsuz yapamayacağını söyleyince onlar, Hz Muhammed'e karşılık olarak kendi çocuklarından istediğini vermeyi teklif etmişlerdi. Ama Ebû Talip, bunları reddetmesi üzerine Kureys'ten on yedi kişi toplanıp Abdulmuttaliboğulları ile alışveriş yapmamak, kız alıp vermemek, onlarla oturmamak, yiyip içmek üzere bir anlaşma yapmışlardı. Ve bunu Muhammed'i (a.s.) kendilerine öldürmek üzere teslim edene kadar devam ettirecekleri konusunda ittifak yapmışlardı. Ardından Ebû Talib, yeğenini ölene kadar koruyacağına dair bir beyit okumuştur. Bunun üzerine Allah Ebû Talib hakkında bu ayeti indirmiştir. ³⁹⁸	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- يعني • “Yani” • Kategori 3 2- فأنزل الله في • “Bunun üzerine... hakkında Allah indirdi.” • Kategori 1

³⁹⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 555.

³⁹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 556.

3- Müfessir, 6/33. ayetin el-Hâris b. Âmir b. Nevfel hakkında indirildiğini nakletmiştir.³⁹⁹ Bu adam, Nebi'yi açıkça yalanlamış fakat güvendiği kimselerle baş başa kaldığında, Muhammed'in (a.s.) yalan söyleyecek birisi olmadığını ve kendisinin onun doğru söylediğine inandığını itiraf etmiştir. Lakin Nebi'yi tasdik ettiği takdirde Harem bölgesi dışına çıktıklarında Arapların onları topraklarından uzaklaştırmalarından korktuklarını ve bundan dolayı ona iman etmedikleri söylemiştir. Onun bu sözleri üzerine Allah bu ayeti indirmiştir.⁴⁰⁰ 4- Müfessir, 6/39. ayette sağır ve dilsizlerden bahseden kısmın Benî Abdu'd-Dâr b. Kusay hakkında indirildiğini nakletmiştir. Ayetin devamındaki Allah'ın dilediği kimseyi dosdoğru yol üzere kıldığı kısmın Ali b. Ebî Talib, Abbas, Hamza ve Cafer ile ilgili olduğunu "ya'nî" ifade kalıbı ile aktarmıştır.⁴⁰¹ 5- Müfessir, 6/51. ayetin Umâre, Ebû Zer el-Gıfârî, Sâlim, Mihca en-Nemr b. Kâsıt, Amir b. Fuheyre, İbn Mesud, Ebû Hureyre ve benzerleri hakkında indiğini nakletmiştir.⁴⁰² Ebû Cehil ve arkadaşları "Bizim mevalimizin ve bedevilerin her kabilesinin rezillerinin	نزلت في 3- • "... hakkında indi." • Kategori 1 فأنزل الله • "Bunun üzerine Allah indirdi." • Kategori 1 نزلت في 4- • "... hakkında indi." • Kategori 1 يعني • "Yani" • Kategori 3 نزلت في 5- • "... hakkında indi."

³⁹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 558.

⁴⁰⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 558.

⁴⁰¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 560.

⁴⁰² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 562.

Muhammed’e (a.s.) tabi olduklarını görmez misiniz? Eğer her kabilenin ileri gelenlerini ve eşrafını kabul etmiş olsaydı, biz de ona uyardık.” demişler ve bu durumu Ebû Talib’e de aktarmışlardı. Ve onun yeğeni Muhammed’e (a.s.) “Şu yabancıları ve ayak takımını yanından uzaklaştırsın ki kavminin ileri gelenleri ve eşrafı onun davetini kabul etsin!” demesini istemişlerdi. Ebû Talib’in bu sözleri yeğeni Muhammed’e (a.s.) aktarması üzerine Allah 6/52. ayeti indirmiştir.⁴⁰³ Devamındaki “Böylece bazısını bazısıyla fitne kıldık.” (6/53) ayetindeki kimselerin Arap ve mevaliden olan fakir Müslümanlar ile Arap müşriklerinden Ebû Cehil, el-Velîd, ‘Utbe, Ümeyye, Sehl b. Amr ve benzerleri olduğunu direkt aktarmıştır. Müfessir 25/20. ayetin de bu kimseler hakkında indiğini nakletmiştir.⁴⁰⁴ 6- Müfessir, “... Sizden kim bilmeyerek bir kötülük yapar da ardından tövbe edip kendisini düzeltirse, bilsin ki Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.” (6/54) ayetinin Ömer b. el-Hattap hakkında indiğini nakletmiştir.⁴⁰⁵ 7- Müfessir, inananların Kur’ân’la alay eden ve uygunsuz sözler sarfedenlerin yanında oturmamalarıyla	• Kategori 1 فأنزل الله • “Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 • Direkt • Kategori 3 نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1 6- نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1 7- فأنزل الله

⁴⁰³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 562-563.

⁴⁰⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 563.

⁴⁰⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 564.

ilgili olan 6/68. ayetle ilgili inananların Allah'ın ayetlerine dil uzatanlarla beraber otururken onlara tepki göstermezlerse günaha gireceklerini söylemeleri üzerine Allah'ın 6/69. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁴⁰⁶ 8- Müfessir, 6/71. ayette 46/17. ayetin de Ebû Bekir es-Sıddîk hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁴⁰⁷	• “Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 8- وفيه نزلت • “Ve... hakkında indi.” • Kategori 1

Tahlil:

1- Mukâtil, bu rivayeti “*ya’nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

2, 3, 6, 7, 8- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

4- Müfessir, ilk rivayette ayetin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. Müfessir, ikinci rivayeti “*ya’nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

⁴⁰⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 567.

⁴⁰⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 569.

5- Müfessir, birinci, ikinci ve dördüncü rivayetlerde ayetlerin hangi olaylar üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu*’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. Üçüncü rivayeti aktarırken ise apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 109

Ayet: el-En‘âm, 6/54/91, 93, 105, 106, 108

Metin ve Meal:

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى بِهٖ مُوسَى نُورًا
وَهُدًى لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهَا قُرْآنًا وَيُذَوِّنَهَا وَتُحْفُونَ كَثِيرًا وَغَلَبْتُكُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ قُلْ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي
خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَوْ
تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمْ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ
تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ

وَكَذَلِكَ نُنْصِرُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

اتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدُوًّا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَلِكَ زَيْنًا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلُهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ
فَيَبَيِّنُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Onlar Allah’ı gereği gibi takdir edip tanımadılar. Nitekim ‘Allah hiçbir insana hiçbir şey indirmedir!’ dediler. De ki ‘Öyleyse Musa’nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği kitabı kim indirdi? Siz onu kâğıtlara yazıp açıklıyor, çoğunu da gizliyordunuz.

Sizin de atalarınızın da bilemediğiniz şeyler size öğretilmiştir. Sen ‘Allah’ de! Sonra onları bırak, daldıkları bataklıkta oyalanadursunlar.” (6/91)

“Allah'a karşı yalan uydurandan yahut kendisine hiçbir şey vahyedilmemişken ‘Bana da vahiy geldi’ diyenden ve ‘Ben de Allah'ın indirdiği ayetlerin benzerini indireceğim’ diyenlerden daha zalim kim vardır? O zalimler, ölümün boğucu dalgaları içinde, melekler de pençelerini uzatmış, onlara ‘Haydi, canlarınızı kurtarın! Allah'a karşı gerçek olmayanı söylemenizden ve O’nun ayetlerine karşı kibirlenmenizden ötürü bugün zillet azabı ile cezalandırılacaksınız!’ derken onların halini bir görsen!” (6/93)

“Böylece Biz ayetlerimizi çeşitli şekillerde açıklıyoruz. Varsın onlar Sen bu sözleri birilerinden öğrenmişsin’ desinler. Oysa Biz anlayan toplum için ayetleri açıklıyoruz.” (6/105)

“Rabbinden sana vahyolunana uy! O’ndan başka ilah yoktur. Müşriklerden yüz çevir!” (6/106)

“Allah'tan başkasına tapanlara hakaret etmeyin! Sonra onlar da bilgisizlik yüzünden sınırı aşarak Allah'a hakaret ederler. Böylece Biz her ümmete kendi işlerini güzel gösterdik. Sonunda dönüşleri Rabblerine olacaktır. Artık O, ne yaptıklarını kendilerine bildirecektir.” (6/108)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 6/91. ayetin Yahudi Rabbânîlerinden olan Malik b. ed-Dayf’ın, Ömer b. el-Hattab ile Hz. Muhammed’in özelliklerinin Tevrat’ta yazılı olup olmadığı hakkındaki münakaşası üzerine indirildiğini nakletmiştir. Malum tartışma üzerine Malik öfkelenmiş ve

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

نزلت في 1-

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

نزلت هذه الآية ب...

Allah'ın kimseye kitap indirmediğini söylemesi üzerine Yahudiler, onu görevinden almışlardı. Müfessir, bu ayetin Medine'de indirildiğini nakletmiştir. Malik daha sonra söylediği sözlerden dolayı tövbe etmiş lakin Yahudiler, onun tövbesini kabul etmeyip, onun Rabbânîlik makamına başkasını tayin etmişlerdir.⁴⁰⁸

2- Müfessir, 6/93. ayetin Allah'ın kendisine elçilik ve vahiy gönderdiğini iddia eden Müseylime b. Habîb el-Kezzâb el-Hanefî hakkında, Medine'de indirildiğini nakletmiştir.⁴⁰⁹ Müfessir bu ayetin devamında "...Allah'ın inzal ettiğine benzerini ben de inzal ederim." diyen kişinin Osman b. Affan'ın sütkardeşi Benî Amir b. Luey'den Abdullah b. Sad b. Ebî Serh el-Kuraşî olduğunu ve ayetin onun hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁴¹⁰

3- Müfessir, Hz. Muhammed'in başkaları ile karşılaşp onlardan ilim öğrenmediğini, başkalarından ders alıp, okumadığını ifade etmek için Allah'ın 6/105. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁴¹¹

- "Bu ayet...'de indi."
- Kategori 1

2- نزلت في

- "... hakkında indi." (2 Rivayet Sıygası)
- Kategori 1

3- فأنزل الله

- "Bunun üzerine Allah indirdi."
- Kategori 1

⁴⁰⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 574-575.

⁴⁰⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 575.

⁴¹⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 575-579.

⁴¹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 582.

4- Müfessir, Hz. Muhammed'in atalarının dinine çağırılması üzerine Allah'ın 6/106. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁴¹² 5- Müfessir, 6/108. ayetle ilgili Nebi ve ashabının Mekkelilerin taptığı şeyleri kötölemeleri üzerine Mekkelilerin "Ey Muhammed! Ya ilahlarımıza şetmetmekten vazgeçersin ya da biz de seni Rabbine küfrederiz." demeleri üzerine Allah'ın bu ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁴¹³ Müfessir, bu ayet nazil olunca Nebi'nin ashabına müşriklerin ilahlarına küfredmelerinden dolayı kendi Rabblarına küfredilmesine sebebiyet vermemeleri için "Siz de Rabbinize sövmeyin!" dediğini nakletmiştir.⁴¹⁴	4- فَأَنْزَلَ اللَّهُ • "Bunun üzerine Allah indirdi." • Kategori 1 5- وَأَنْزَلَ اللَّهُ • "Ve Allah indirdi." • Kategori 2 فلما نزلت هذه الآية • "Bu ayet indiğinde..." • Kategori 2

Tahlil:

1, 2, 3, 4- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

5- Müfessir, ilk rivayette yaşanan bir olayı ve olayın yaşanmasına sebep olanları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra "Ve" lafzını

⁴¹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 582-583.

⁴¹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 583.

⁴¹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 583.

kullanmıştır. Lakin bu tür bir ifade kalıbı sebep-i nüzul rivayetlerinde bulunmamaktadır. O halde bu rivayet ya Hz. Peygamber'in ya da sahabîlerin istinbatına dayanıyor olabilir. Sonuç olarak bu rivayet, ikinci kategoriye dâhil edilecektir. İkinci rivayette ise ayetin inmesinden sonra yaşananlar aktarılmış lakin kullanılan ifade kalıbı sebep-i nüzul rivayetlerinin kalıplarında bulunmamaktadır. Nebi'nin ayetten yaptığı çıkarımları sahabeye anlatması ve onun istinbatına dayanmasından dolayı bu rivayet, ikinci kategoriye dâhil edilecektir.

Tablo 110

Ayet: el-En'âm, 6/54/118-119, 121, 122-124, 125

Metin ve Meal:

فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرَرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنْ كَثِيرًا لِيُضِلُّوا بِأَهْوَاءِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ
وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفُسْقٌ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ
أَوْ مَنْ كَانَ مِثْلًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَى مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ سِوَا سِوَا
الَّذِينَ أَجْرُمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ
فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعْدُ فِي السَّمَاءِ
كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

“Allah'ın ayetlerine inanıyorsanız, O'nun adı anılarak kesilenlerden yeyin! Allah'ın adı anılarak kesilen hayvandan neden yemeyesiniz ki? Oysa Allah, çaresiz yemek zorunda

kalmanız dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır. Doğrusu birçokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak saptırıyorlar. Muhakkak ki Rabbin haddi aşanları çok iyi bilir.” (6/118-119)

“Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin! Kuşkusuz bu büyük günahdır. Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarsanız şüphesiz siz de Allah'a ortak koşmuş olursunuz.” (6/121)

“Ölüyken dirilttiğimiz ve insanlar arasında yürüyebilmesi için kendisine ışık tuttuğumuz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu? İşte kâfirlere yaptıkları böyle güzel gösterilmiştir. Bunun gibi Biz, her memlekette günahkârlara iktidar imkânı veririz. Derken onlar kendi memleketlerinde türlü entrikalar çevirirler. Hâlbuki onlar, farkında olmadan yalnız kendilerini aldatırlar. Onlara bir ayet geldiğinde ‘Allah'ın elçilerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe kesinlikle inanmayız’ dediler. Allah, elçiliğini kime vereceğini çok iyi bilir. Suç işleyenler, yapıp durdukları hileler sebebiyle Allah tarafından bir aşağılanma ve çetin bir azaba uğratılacaklardır.” (6/122-124)

“Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslam’a açar. Kimi de saptırmak isterse göğşe çıkıyormuş gibi kalbine darlık ve sıkıntı verir. Allah inanmayanları işte böyle cezalandırır.” (6/125)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, Mekke kâfirlerinin Allah'ın haram kıldığı şeyleri duyunca Müslümanlar’a “Siz Rabbinizin rızasına uyduğunuzu mu zannediyorsunuz? Peki, söyleyin bakalım kendi elinizle katlettikleriniz mi faziletlidir yoksa

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

1- فأنزل الله

- “Bunun üzerine Allah indirdi.”

- Kategori 1

Allah'ın katlettikleri mi?” demişlerdi. Onlar da Allah'ın öldürdüklerinin daha efdal olduğunu söyleyince Müşrikler “O halde ne diye kendi ellerinizle kestiğiniz yerken, Allah'ın kestiğini yemiyor ve onu leş olarak değerlendiriyorsunuz?” demeleri üzerine Allah, 6/119. ayeti indirmiştir.⁴¹⁵

2- Müfessir, müşriklerin “Allah'ın öldürdüklerini niye yemiyorsunuz?” demeleri üzerine Allah'ın 6/121. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁴¹⁶ Ve ayrıca 22/67. buyruğun da bunlar hakkında indirdiğini nakletmiştir.⁴¹⁷

3- Müfessir, 6/122. ayetin Nebi hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁴¹⁸ Müfessir, bu ayetteki “Karanlıklar içinde bulunan kimse” lafzından kastın Ebû Cehil olduğunu “ya'nî” sıygasıyla aktarmıştır. Devamında Ebû Cehil'in “Abdi Menafoğulları şeref konusunda bizimle boy ölçüştüler. Sonunda biz ve onlar aynı hizada gitmekte olan iki yarış atına benzedik. Lakin ‘Bizim aramızda vahiy indirilen bir nebi vardır’ dediler. Söyleyin bakalım bu hale kim erişebilir?

2- وَأَنْزَلَ اللَّهُ فِي (6/121)

- “Ve Allah... hakkında indirdi.”
- Kategori 1

وَفِيهِمْ نَزَلَتْ (22/67)

- “Ve onlar hakkında indi.”
- Kategori 1

3- نَزَلَتْ فِي

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

يَعْنِي

- “Yani”
- Kategori 3

فَأَنْزَلَ اللَّهُ

⁴¹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 586.

⁴¹⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 586.

⁴¹⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 587.

⁴¹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 587.

Allah'a andolsun ona asla iman etmeyecek ve ebediyen uyumayacağız. Meğerki ona geldiği gibi bize de vahiy gelsin.” sözü üzerine Allah'ın 6/124. ayetin sonuna kadar indirdiğini nakletmiştir.⁴¹⁹ 4- Müfessir, 6/125. ayetin Nebi hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁴²⁰	• “Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 4- نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1

Tahlil:

1, 2, 4- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu*’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

3- Müfessir, birinci ve üçüncü rivayetlerde ayetlerin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu*’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. İkinci rivayeti ise “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 111

Ayet: el-En‘âm, 6/54/144, 156, 157, 164, 165

⁴¹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 587-588.

⁴²⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 588.

Metin ve Meal:

وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ الذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ
وَصَّاكُمُ اللَّهُ بِهَذَا فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ
أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَنْزَلَ الْكِتَابُ عَلَى طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَإِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ
أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَّا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّا أَهْدَى مِنْهُمْ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ
بِآيَاتِ اللَّهِ وَصَدَفَ عَنْهَا سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ آيَاتِنَا سُوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ
قُلْ أَعْيَرَ اللَّهُ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ
مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ
وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ
وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

“Ve deveden iki, sığırdan iki... De ki ‘O, bunlardan iki erkeği mi iki dişi mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerindeki yavrularını mı haram kıldı? Yoksa Allah'ın size böyle buyurduğuna şahit mi oldunuz?’ Bilgisizce insanları saptırmak için Allah hakkında yalan uydurandan daha zalimi kimdir! Allah o zalimler topluluğunu asla doğru yola iletmez!” (6/144)

“‘Kitap yalnız bizden önceki iki topluluğa indirildi. Biz ise onların okuduklarından tamamen habersiziz’ demeyesiniz.” (6/156)

“De ki ‘Allah her şeyin Rabbi iken ben Ondan başka bir rab mi arayacağım?’ Herkesin yaptığıının sonucu kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir ve O, hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir.” (6/157)

“Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği şeylerde sizi denemek için kiminizi kiminizden üstün kılan O’dur. Şüphesiz Rabbinin cezası çok çabuktur. Yine O’nun bağışlaması ve rahmeti boldur.” (6/164)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, Nebi’nin müşriklerin *en ‘âm*’ın bazılarını neye dayanarak haram kıldıklarını sorması üzerine onların cevap vermeyip, sessiz kaldıklarını, daha sonra atalarının haram kıldığını söylediklerini nakletmiştir. Bunun üzerine Nebi, atalarının neye dayanarak onları haram kıldığını sorunca, onlar bunu Allah’ın emrettiğini söylemeleri üzerine Allah, 6/144. ayeti indirmiştir.⁴²¹

2- Müfessir, 6/156. ayetin “Allah, Yahudi ve Hristiyanlar’ı kahretsin. Nasıl da nebilerini yalanladılar. Allah’a yemin ederiz ki, eğer bize uyarıcı ve kitap gelirse, şüphesiz onlardan daha çok doğru yolda olanlardan olurduk.” sözlerini sarf eden Mekke kâfirleri hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁴²²

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

1- فَأَنْزَلَ اللَّهُ

- “Bunun üzerine Allah indirdi.”

- Kategori 1

2- وَذَلِكَ أَنْ... فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ

فِي

- “Ve... Bunun üzerine bu ayet... hakkında indi.”

- Kategori 1

3- فَنَزَلَتْ

- “... hakkında indi.”

⁴²¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 594-595.

⁴²² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 598.

3- Mekke müşriklerinin kendilerine Allah'ın ayetleri geldiğinde onu yalanlamaları üzerine Allah'ın 6/157. ayeti indirdiğini nakletmiştir. 4- Müfessir, Kureyş kâfirlerinin Hz. Muhammed'e "Sen bu işten vazgeçersen, biz de bundan dolayı karşılaşacağın sıkıntıları gidermeye kefil oluruz." demeleri üzerine Allah'ın 6/164. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁴²³ 5- Müfessir, bu ayetin Mekke kâfirlerinin Nebi'nin fakir ve muhtaç olduğunda dolayı böyle bir şey getirdiğini, bundan dolayı aralarında mallarından toplayıp, ona vereceklerini demeleri üzerine 6/165. buyruğun indirildiğini nakletmiştir.⁴²⁴	• Kategori 1 4- وذلك أن... فَأَنْزَلَ اللَّهُ • "Ve... Bunun üzerine Allah indirdi." • Kategori 1 5- فنزلت • "Bunun üzerine indi." • Kategori 1

Tahlil:

1, 2, 3, 4, 5- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin hangi olay üzerine ve kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

⁴²³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 600.

⁴²⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 1: 600-601.

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan es-Sâffât suresi toplam 182 ayettir. Müfessir, Mekke kâfirlerinin “Muhammed (a.s.) bütün ilahları bir tek ilah yapıyor.” sözlerine karşılık vermek ve muhatabın dikkatini çekmek amacıyla Allah’ın sureye yeminlerle başladığını nakletmiştir. Allah’ın gökleri, oradaki varlıkları yarattığı ve yaratılış itibarıyla bunları yaratmanın insanı yaratmaktan daha çetin olduğu haber verilmiştir. Ardından Hz. Âdem’in çamurdan yaratıldığı haber verilerek, insanı yaratmanın daha kolay olduğu vurgulanmıştır. Kur’ân’ı inkâr edip, onunla alay edenlerin öğüt almadığı, ayetleri görünce “Bu ancak apaçık bir büyüdür.” dedikleri haber verilmiştir. Devamında ise Allah, kıyamet gününün dehşeti ve hesabın zorluğunu anlatmış ve inkârcıları azapla tehdit etmiştir. Ardından ahirette inkârcıların inananlarla konuşmaları ve cennet ehlinin müjdelendiği mükâfatlar haber verilerek, inananlar motive edilmiştir. Ve Hz. Nûh’un inkârcı kavminin helakı, Hz. İbrahim’in babası ve kavmi ile konuşmaları ve sahte ilahlar olan putların kudretsizliğini ifade etmesinden dolayı ateşe atılması hadiseleri anlatılmıştır. Ardından Hz. İbrahim’e bir oğul bahşedilmesi ve onu kurban etmesinin gerektiği ve oğlunun da buna teslim olmasıyla Allah’ın oğul yerine fidye olarak büyük bir kurbanlık verdiği haber verilmiştir. Ve İshak (a.s.), Musa (a.s.), Harun (a.s.), İlyas (a.s.), Lût (a.s.), Yûnus (a.s.) peygamberlerden bahsedilerek, onlara selâm edilmiştir. Allah, meleklerin de Kendisine ibadet eden kullar olduğunu haber vermiş ve müşriklerin melekler de kul iken nasıl onlara ibadet ettiklerini sormuştur. Devamında erkek evlatları kendilerine, kız evlatları ise Allah’a tahsis eden Mekke kâfirlerinin iddialarına cevap verilmiş ve iddiaları reddedilmiştir. Nebi’nin belli bir zamana kadar müşriklerden yüz çevirmesi emredilmiş, zaferin inananların olacağı müjdelenmiş ve Allah’ın kâfirlerin Onu nitelediklerinden münezzeh olduğu ifade edilmiş ve elçilere selâm, Allah’a da hamd edilerek sure nihayete erdirilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin beşi esbâb-ı nüzul rivayeti, altısı da vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam on bir rivayet bulunmaktadır.

Tablo 112

Ayet: es-Sâffât, 37/55/1-3	
Metin ve Meal: وَالصَّافَّاتِ صَفًّا فَالْزَّاجِرَاتِ زَجْرًا فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا “Sıra sıra dizilmiş olanlara, engellemeye çalışanlara ve anmak için okuyanlara andolsun ki, kuşkusuz İlahınız bir tek ilahtır.” (37/1-3)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, Mekke kâfirlerinin “Muhammed (a.s.) bütün ilahları bir tek ilah yapıyor.” sözlerine karşılık vermek ve muhatabın dikkatini çekmek amacıyla Allah’ın 37/1-3. ayetlerde melekler üzerine yemin ettiğini nakletmiştir. ⁴²⁵	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: • Direkt • Kategori 3
Tahlil: Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

⁴²⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 601.

Tablo 113

Ayet: es-Sâffât, 37/55/11	
Metin ve Meal: فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ “Şimdi onlara sor ‘Yaratılış itibarıyla kendileri mi daha güçlü yoksa diğer yarattıklarımız mı?’” (37/11)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 37/11. ayetin <i>Ebu’l-Eşeddin</i> lakaplı Esid b. Kelede b. Halef el-Cumahi ve Rukane b. ‘Abdi Yezid b. Hişam b. ‘Abdi Menat hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁴²⁶ Allah, Nebi’nin bu iki kişiye insanın mı yoksa evrenin mi yaratılışının daha zor olduğunu sormasını emretmiştir. Ardından da Hz. Âdem’i yapışkan bir çamurdan yarattığını haber vermiş ve insanı yaratmanın gökler, yer ve bu ikisi arasındakileri yaratmaktan daha kolay olduğunu vurgulamıştır. Müfessir, 79/27-28. ayetlerde de yeniden diriltilmeyi reddeden kişinin yine <i>Ebu’l-Eşeddin</i> olduğunu ve bu ayetlerin onun hakkında indirildiğini de nakletmiştir.⁴²⁷	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: نزلت في “... hakkında indi.” - Kategori 1 ونزلت في... أيضا “Ve ayrıca... hakkında indirildi.” (79/27-28) - Kategori 1

⁴²⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 602-603.

⁴²⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 603.

Tahlil:

Müfessir, bu iki rivayette de ayetin kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

Tablo 114

Ayet: es-Sâffât, 37/55/12-18

Metin ve Meal:

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ وَإِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ وَقَالُوا إِن هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ أَنذَأ مِثْنَا وَكُنَّا
تُرَابًا وَعِظَامًا أَننَا لَمَبْعُوثُونَ أَوْ أَبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ قُلْ نَعَمْ وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ

“Doğrusu sen hayranlık duydun, onlar ise alay etmektedirler. Kendilerine öğüt verildiğinde gerekli öğüdü almıyorlar. İlahi bir işaret gördüklerinde alaya alıyorlar ve ‘Bu, apaçık bir sihirden başka bir şey değildir. Sahi biz ölüp de toprak ve kemik yığını haline gelmişken yeniden mi diriltilecekmışiz? Geçmişteki atalarımız da mı?’ diyorlar. De ki ‘Evet, hem de burnunuz yere sürtülecek!’” (37/12-18)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, 37/12-18. ayetlerin de Mekke kâfirleri ile ilgili olarak vahyedilğini nakletmiştir. Allah, onların Kur’ân ile alay ettiğini, öğüt verilince almadıklarını, mucizeyi yani ayın yarılmalarını görseler bile alay ettiklerini ve yeniden dirilişe de inanmadıklarını ifade etmiştir. Ve kıyamet gününde Mekke kâfirlerinin nasıl hayıflanıp bu

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve**Kategorisi:**

يعني

- “Yani”
- Kategori 3

yaptıklarından dolayı pişman olacakları haber verilmiştir. ⁴²⁸	
Tahlil: Mukâtil, bu rivayeti “ya ‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

Tablo 115

Ayet: es-Sâffât, 37/55/22-23, 35	
Metin ve Meal: احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ “Toplayın o zalimleri, onların yoldaşlarını ve Allah dışında ibadet ettiklerini! Ve sürün onları cehenneme!” (37/22-23) “Çünkü onlara ‘Allah’tan başka ilah yoktur’ denildiğinde büyüklük tasarlardı.” (37/35)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, 37/22-23. ayetlerin Kureyş kâfirleri hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁴²⁹	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- نزلت في “... hakkında indi.”

⁴²⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 603-604.

⁴²⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 604-605.

2- Müfessir, 37/35. ayetin Ebû Talib’in yanına giden Kureyş’in ileri gelenleri hakkında indirildiğini aktarmıştır. Nebi, bu kimselere tevhidi kabul ettikleri takdirde Arapların hükümdarları olacaklarını ve acemlerin de kendilerine boyun eğeceğini söylemiştir.⁴³⁰	• Kategori 1 2- نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1
Tahlil: 1, 2- Müfessir, bu iki rivayette de ayetin kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

Tablo 116

Ayet: es-Sâffât, 37/55/63, 73, 149
Metin ve Meal: إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ فَاسْتَفْتِهِم أَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبُنُونَ “Biz o zakkumu zalimler için bir sınama aracı yaptık.” (37/63) “Bak, o uyarılanların sonu nasıl olmuş?” (37/73) “Şimdi onlara sor! Kız evlatlar Rabbinin de erkek evlatlar kendilerinin mi?” (37/149)

⁴³⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 606.

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- 37/63. ayette ahirette inkârcılar için hazırlanan yiyeceğin zakkum ağacı olduğu haber verilmiştir. Allah, zikredilen bu zakkum ağacını Mekke müşrikleri için bir fitne kıldığını ifade etmiştir. Müfessir, bu ayette zikredilen Mekke müşriklerinden kastın ‘Abdullah b. ez-Zibarî, Ebû Cehil ve Ebû Talib’in yanına giden Kureys’ten ileri gelenler olduğunu nakletmiştir.⁴³¹ Müfessir, ayette bahsedilen fitne kılma durumu ile ilgili bu kişilerin zakkumun ne olduğunu tartıştıklarını ve zakkumun Yemenlilerin lehçesinde hurma ve tereyağı anlamına geldiğini nakletmiştir. Bu ayet vahyedilince Ebû Cehil, cariyesinden kendilerine zakkum getirmesini istemiş ve arkadaşlarına “Muhammed’in (a.s.) bizi kendisiyle korkuttuğu bu şeylerden zakkûmlanın. Çünkü o, ateşin ağaç bitirdiğini iddia ediyor. Oysa ateş ağacı yakar.” demiştir. Buna mukabil Allah zakkumun hurma ağacına ve yemişinin de hurmaya benzemediğini, onun cehennem dibinde yetişen ve meyvesinin	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- يعني • “Yani” • Kategori 3

⁴³¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 609.

şeytan başlarına benzeyen bir ağaç olduğunu haber vermiştir.⁴³²

2- 37/73. ayette Mekkelilerden önceki milletlerin çoğunun saptığı ve akıbetlerinin de Mekke kâfirlerince görüldüğü ifade edilmiştir. Müfessir, bu ayetle Allah'ın Mekke kâfirlerini Muhammed'i (a.s.) yalanlamaktan sakındırdığını nakletmiştir.⁴³³

3- Müfessir, 37/149. ayetteki “Onlar” lafzından maksadın en-Nadr b. el-Haris'in de dâhil olduğu Mekke kâfirleri olduğunu nakletmiştir.⁴³⁴ Cuheyne ve Selîme oğulları meleklerle tapıyor ve Allah'ın meleklerden içinde İblis'in de yer aldığı- *cinn* olarak isimlendirilen bir kabileyi de Kendisine kız evlatlar edindiğini iddia ediyorlardı. Hz. Ebu Bekir de onlara, Allah'ın kızları olduğunu iddia ettikleri varlıkların annelerinin kim olduğunu sormuş ve cinlerin ileri gelenleri olduğu cevabını almıştır. Devam eden ayetlerde Allah, onların bu iddialarında haklıysalar delillerini getirmelerini emretmiş ve

2- Direkt

- Kategori 3

3- Direkt

- Kategori 3

⁴³² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 609.

⁴³³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 610.

⁴³⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 621.

neticede onların bu asılsız iddialarını yalanlamıştır. ⁴³⁵	
Tahlil: 1- Mukâtil, bu rivayeti “ya ‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 2, 3- Müfessir, ayetle ilgili bağlama dair bilgi verirken hiçbir sebep-i nüzul rivayet sıygası kullanmadan direkt aktarmıştır. Lakin ayetin arka planına dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil edeceğiz.	

Tablo 117

Ayet: es-Sâffât, 37/55/167-169, 176-177
Metin ve Meal: وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأَوَّلِينَ لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ “Onlar diyorlardı ki ‘Eğer bizde de öncekilerden bir zikir olsaydı biz de elbette Allah’ın ihlâsa erdirilmiş kulları olurduk.’” (37/167-169) “Azabımızın çabuklaştırılmasını mı istiyorlar? İstedikleri başlarına geldiğinde uyarılmış olanların sabahı çok kötü olacaktır!” (37/176-177)

⁴³⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 621.

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, 37/167-169. ayetlerin Kureyş’in ileri gelenleri hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bu ayetlerin ardından Allah, Nebi’ye belli bir zamana kadar müşriklerden yüz çevirmesini emretmiş ve inkârcıların da yakın zamanda azabı göreceklerini haber vermiştir.⁴³⁶ 2- Ardından onların “Bu vaat ettiğin tehdit ne zaman gerçekleşecek?” diye sormaları üzerine Allah “Onlar azabımızı çabucak mı istiyorlar? İstedikleri şey başlarına geldiğinde uyarılmış olanların sabahı çok kötü olacaktır.” (37/176-177) ayetlerini indirmiştir.⁴³⁷	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- نزلت في “...hakkında indi.” - Kategori 1 2- فأنزل الله “Bunun üzerine Allah indirdi.” - Kategori 1
Tahlil: Müfessir, bu iki rivayette de ayetin kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

56- 31/Lokmân Suresi

Genel Mülâhazalar

⁴³⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 623.

⁴³⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 623-624.

Mekkî surelerden biri olan Lokmân suresi toplam 44 ayettir. Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmıştır. Vahyedilecek ayetlerin muhkem bir kitabın ayetleri olup, muhsinler için bir hidayet ve rahmet olduğu ifade edilmiştir. Ardından inananların özellikleri sayılmış, inkâr edenler tehdit, iman edenler ise mükâfatlarla müjdelenmiştir. Ve hikmet verilen Hz. Lokmân'nın Allah'a şükretmesi emredilmiş, devamında da Hz. Lokmân'ın oğluna verdiği öğütler haber verilmiştir. Mekke kâfirlerinin gökler ve arzı yaratan varlığın Allah olduğunu bildikleri ifade edilmiş, O'na hamd etmeleri emredilmiştir. Ve bu iki yerde bulunanların Allah'a ait olup, O'nun zengin ve hamit olduğu hatırlatmıştır. Tüm ağaçlar kalem, bütün denizler mürekkep olsa ve üstlerine yedi deniz daha eklense yine de Allah'ın sözünün tükenmeyeceği bildirilmiştir. Ba's'ın hakk ve Allah için çok kolay olduğu, kıyametin geleceği haber verilmiştir. Son olarak Allah'ın her şeyi bilip, her şeyden haberdar olduğu vurgulanmıştır.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin dördü esbâb-ı nüzul rivayeti, yedisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam on bir rivayet bulunmaktadır.

Tablo 118

Ayet: Lokmân, 31/56/6-7, 10-11
Metin ve Meal: وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَن فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَآلَقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ هَذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ “İnsanlar arasında öyleleri vardır ki bilgisizlik yüzünden başkalarını Allah yolundan saptırmak ve o yolu eğlence vesilesi kılmak için eğlendirici sözleri alıp kullanırlar. İşte

bunları alçaltıcı bir azap bekliyor. Böyle birini ayetlerimiz okunduğunda sanki kulaklarında ağırlık varmış da onu işitemiyormuş gibi büyüklük taslayarak, sırt çevirir. Ona acıklı bir azabı müjdele!” (31/6-7)

“O, gökleri desteksiz yarattı. Sizi sarsmaması için sağlam dağlar yerleştirdi, orada her türlü canlının çoğalmasını sağladı. Biz, gökten su indirip yeryüzünde her türden faydalı bitkiler bitirdik. İşte bunlar Allah'ın yarattıklarıdır. Şimdi gösterin bana, Ondan başkası ne yaratmış? Hayır, zalimler açık bir sapkınlık içindedir.” (31/10-11)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, 31/6. ayetteki “İnsanlardan bazıları” lafzından maksadın en-Nadr b. el-Hâris olduğunu “ya‘nî” sıygasıyla aktarmıştır.⁴³⁸ Bu adam ticaret amacıyla Hîre denilen yere gidip Rüstem ve İsfendiyar ile ilgili hikâye edilen şeylere rast gelmiş ve bu söylenilenleri Mekke ehline ulaştırmış ve “Size Ad ve Semud’dan bahseden Muhammed’in (a.s.) anlattıkları Rüstem ve İsfendiyar hakkında anlatılanlara benzemektedir.” demişti. 31/6. ayette ifade edildiği gibi insanları bilgi sahibi olmadan Allah’ın yolundan saptırmak amacıyla boş lafları alıp, mezkûr efsaneleri Kur’ân’a tercih eden ve “Bu Kur’ân geçmişlerin efsanelerinden başka bir şey değildir.” diyerek Kur’ân ile alay eden kişi	1- يعني • “Yani” • Kategori 3

⁴³⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 432.

en-Nadr b. el-Hâris'dir. Müfessir, 31/7. ayette kendisine Allah'ın ayetleri okunduğunda onları işitmemiş gibi büyüklenenerek yüz çeviren kişinin yine en-Nadr b. el-Hâris olduğunu ifade etmiştir.⁴³⁹ 2- 31/10. ayette gökleri direksiz yaratan, dağları yerleştiren ve gökten su indiren varlığın Allah olduğu ifade edilmiş ve 31/11. ayette bunların Allah'ın yarattığı şeyler olduğu hatırlatılmıştır. Ardından "Haydi ondan başkasının ne yarattığını gösterin bana!" ayetindeki "Bana gösterin!" emrinin Mekke kâfirlerine râcî olduğunu "ya'nî" sıygasıyla aktarmıştır.⁴⁴⁰	يعني 2- • "Yani" • Kategori 3
Tahlil: Mukâtil, iki rivayeti de "ya'nî" lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

Tablo 119

Ayet: Lokmân, 31/56/13-15, 20-21
Metin ve Meal:

⁴³⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 432-433.

⁴⁴⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 433-434.

وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ
وَهُنَا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ
بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَنْ
يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا
أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ

“Lokmân, oğluna öğüt verirken ona şöyle dedi ‘Sevgili oğlum! Allah'a ortak koşma, çünkü Ona ortak koşmak kesinlikle en büyük zulümdür. Biz insana anne babasını tavsiye ettik. Annesi onu güçsüzlük üstüne güçsüzlükle taşımış ve sütten kesilmesi de iki yıl sürmüştür. Bana ve anne-babana şükret! Sonunda dönüş yalnız banadır.’” (31/13-15)

“Allah'ın, göklerde ve yerde bulunan şeyleri hizmetinize verdiğini, nimetlerini gizli ve açık olarak önünüze bolca serdiğini görmez misiniz? İnsanlar arasında bir yol gösterici ve kitap olmaksızın Allah hakkında bilgisizce tartışan kimseler vardır. Onlara ‘Allah’ın indirdiğine uyun!’ denildiğinde onlar ‘Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz dine uyarız!’ derler. Şeytan onları ateş azabına çağırıyorsa da mı atalarına uyacaklar?” (31/20-21)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- 31/13. ayetten başlayarak Hz. Lokmân’ın oğluna verdiği öğütler haber verilmiştir. Başta en büyük zulüm olan Allah’a şirk koştan uzak durması öğütlenmiştir. Müfessir “Biz insana anne babasını tavsiye ettik. Annesi onu güçsüzlük üstüne güçsüzlükle taşımış ve sütten

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

1- Direkt (31/14)

- Kategori 3

kesilmesi de iki yıl sürmüştür. Bana ve anne-
babana şükret!” (31/14) ayetindeki “İnsan”
lafzından maksadın Sa’d b. Ebî Vakkas olduğunu
direkt aktarmıştır.⁴⁴¹ Ve babasının Malik, annesi
Süfyan b. Ümeyye b. ‘Abdi Şems b. ‘Abdi
Menaf’ın kızı Hamle olduğunu ifade etmiştir.⁴⁴²
31/15. ayette eğer onlardan herhangi birinin
kendisini Allah’tan başkasına tapmaya zorlarsa
onlara itaat etmemesi lakin bununla birlikte
dünyadayken onlarla iyi geçinmesi emredilmiş
ve dönüşün Allah’a olduğu haber verilmiştir.⁴⁴³

2- Müfessir, “İnsanlar arasında bir yol gösterici
ve kitap olmaksızın Allah hakkında bilgisizce
tartışan kimseler vardır.” (31/20) ve “Onlara
Allah’ın indirdiğine uyun!’ denildiğinde onlar
‘Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz
dine uyarız!’ derler. Şeytan onları ateş azabına
çağırıyorsa da mı atalarına uyacaklar?” (31/21)
ayetlerindeki “İnsan” lafzından maksadın
meleklerin Allah’ın kızları olduğunu iddia eden
en-Nadr b. el-Hâris olduğunu “ya’nî” sıygasıyla
aktarmıştır.⁴⁴⁴

2- يعني

- “Yani” (2 Rivayet Sıygası)
- Kategori 3

⁴⁴¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 434.

⁴⁴² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 434.

⁴⁴³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 434-435.

⁴⁴⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 436-437.

Tahlil:

Müfessir, ilk rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. Diğer iki rivayeti ise “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 120

Ayet: Lokmân, 31/56/23, 28, 34

Metin ve Meal:

وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنُكَ كُفْرُهُ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

مَا خَلَقُكُمْ وَلَا بَعَثُكُمْ إِلَّا كُنُفُسٍ وَاحِدَةٍ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَآذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

“Kim kâfir olursa onun küfrü seni üzmesin, dönüşleri bizedir. Neler yaptıklarını kendilerine bildireceğiz. Muhakkak Allah, kalplerin özünü çok iyi bilendir.” (31/23)

“Hepinizin yaratılmanız da, yeniden diriltilmeniz de tek bir kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir. Allah her şeyi işitir ve görür.” (31/28)

“*Sâ‘at*in ilmi muhakkak Allah’ın nezdindedir. O, yağmuru yağdırmakta, rahimlerdekini bilmektedir. Hiç kimse yarın ne elde edeceğini bilemez, hiç kimse nerede öleceğini bilemez ama Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.” (31/34)

Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, Mekke kâfirlerinin Hz. Muhammed'in Allah'a yalan uydurduğunu söylemelerinin (42/24) Nebi'ye ağır gelmesi ve buna çok üzülməsi üzerine Allah'ın 31/23. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁴⁴⁵ 2- Müfessir, 31/28. ayetin Kureyşli Übey b. Halef ve asıl adı Esîd b. Kelede olan Ebu'l Eşed b. el Haccac b. es-Sebbak b. Huzeyfe es-Sehmi'nin oğulları Münebbih ve Nubey ile ilgili olarak indirildiğini nakletmiştir.⁴⁴⁶ Bunlar Nebi'ye "Allah bizi nutfeden, alakadan, bir çiğnem etten sonra da çeşitli süreçlerden geçirerek yaratmıştır. Böyle iken sen, hepimizin yeni bir yaratılış ile yeniden yaratılacağımızı ve ölümden sonra dirileceğimizi iddia ediyorsun. Bu nasıl olabilir?" demeleri üzerine Allah, "Sizin yaratılmanız da öldükten sonra diriltilmenizde ancak bir tek nefis gibidir." (31/28) buyurmuştur.⁴⁴⁷ 3- Müfessir, 31/34. ayetin el-Vâris b. 'Amr b. el-Hârise b. Muharib isimli bedevi ile ilgili	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- وذلك أن... فأنزل الله • "Ve... Bunun üzerine Allah indirdi." • Kategori 1 2- نزلت في • "...hakkında indi." • Kategori 1 فقال الله • "Bunun üzerine Allah buyurdu." • Kategori 3 3- نزلت في • "...hakkında indi." • Kategori 1

⁴⁴⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 437.

⁴⁴⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 438.

⁴⁴⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 438.

indirildiğini nakletmiştir.⁴⁴⁸ Mezkûr şahıs Hz. Muhammed’e gelip “Topraklarımız kurudu, yağmur ne vakit yağmur yağacak? Gelirken eşimi hamile bıraktım, ne zaman doğuracak? Nerede doğduğumu biliyorum ama nerede vefat edeceğim? Bugün yaptıklarımı biliyorum peki yarın neler yapacağım? Kıyamet ne vakit kopacak?” gibi sorular sorması üzerine Allah “Sâ’atın ilmi muhakkak Allah’ın katındadır. Yağmuru O indirir, rahimlerde olanı O bilir, hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiçbir nefis de nerede öleceğini bilmez. Muhakkak Allah, alîmdir, habîrdir.” (31/34) ayetini indirmiştir.⁴⁴⁹ Müfessir, bu ayet nazil olunca Nebi’nin “Kıyamete dair soru soran nerede?” dediğini ve Muhariboğullarından olan adam “O kişi benim, buradayım.” dediğinde Hz. Muhammed’in o kişiye bu ayeti okuduğunu nakletmiştir.⁴⁵⁰

فأنزل الله في

- “Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

فقال النبي

- “Bunun üzerine Nebi dedi.”
- Kategori 3

Tahlil:

⁴⁴⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 440.

⁴⁴⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 440.

⁴⁵⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 440.

1- Müfessir, bu rivayette yaşananların ardından *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanarak, Allah'ın mezkûr ayetleri indirdiğini nakletmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

2- Müfessir, ilk rivayette ayetin kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

İkinci rivayette ise ayetle ilgili verilen bilgiden sonra sebab-i nüzul sıygaları kullanılmaksızın “Allah buyurdu.” ifade kalıbı kullanılmış ve rivayet direkt Allah'tan aktarılmıştır. Bağlama dair bilgi vermesi açısından bu rivayet üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

3- Müfessir, ilk iki rivayette de ayetin kimler hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

Son rivayette ise ayetle ilgili verilen bilgiden sonra sebab-i nüzul sıygaları kullanılmaksızın “Bunun üzerine Nebi dedi.” ifade kalıbı kullanılmış ve rivayet direkt aktarılmıştır. Bağlama dair bilgi vermesi açısından bu rivayet üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

57- 34/Sebe Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan Sebe suresi toplam 54 ayettir. Sureye Allah'a hamd ile başlanmıştır. Kıyameti reddeden Mekke kâfirlerine, kıyametin ve hesabın hakk olduğu, inananların ödüllendirilip, inkâr edenlerin cezalandırılacağı haber verilmiştir. Ardından Allah'ın Davud peygambere Kendinden bir üstünlük verdiği, dağlar ve kuşların onunla

zikrettiği, demiri onun için yumuşattığı, onunla uzun ve geniş zırhlar yapmasını emrettiğini nakledilmiştir. Ve onlara salih amel işlemlerini, Kendisinin her şeyi çok iyi gördüğünü haber vermiştir. Ardından Süleyman peygambere verdiği nimetleri zikretmiş ve Sebelilerde de bir ayet olduğu ifade edilmiştir. Haktan yüz çevirdikleri için bereketli bahçelerinin suyun basmasıyla ceezalandırıldıkları haber verilmiştir. Ardından Allah, Hz. Muhammed'in Mekke kâfirlerinin yedi yıldır maruz kaldıkları açlık musibetini gidermesi için Allah'tan başka ilah diye taptıkları varlıklara dua etmelerini emretmiş ama o uydurma ilahların hiçbir şeye sahip ve malik olmadıkları vurgulanmıştır. Ve şefaatin sadece Allah'ın izin verdiği kimselere edileceği ifade edilmiştir. Allah, Nebi'nin meleklerle ibadet eden Mekkelilere "Göklerden ve yerden sizi rızıklandıran kimdir? Allah'tır de!" demesini emretmiştir. Bu ayetin son kısmı ile ilgili müfessir, Mekke kâfirlerinin Nebi'ye "Gelin, geçimliklerimize bir bakalım! Dünyevî imkânlar bakımından biz mi üstünüz yoksa siz mi? Biz üstün olduğumuza göre, siz dalalet üzeresiniz." dediğini aktarmıştır. Bunun üzerine Nebi, onlara "Sizinle biz aynı durumda değiliz. Şüphesiz ya biz ya da siz ya bir hidayet üzereyiz ya da bir dalalet." demiştir. Ve devamında "Siz bizim işlediğimiz günahlardan sorumlu değilsiniz, biz de sizinkilerden." (34/25) demiştir. Yine Nebi'nin Mekke kâfirlerine "Rabbimiz bizi bir araya toplayacak. Sonra aramızda hakk ile hüküm verilecektir." demesi ve Allah'a şirk koştukları ortakları göstermeleri emredilmiştir. Ardından kendilerine elçi gönderilen her karyenin elçilerini inkâr ettiği, mal ve evlat bakımından zengin olanların kendileri olduğu ve azaba da uğratılmayacaklarını söyledikleri haber verilmiştir. Devamında da Allah, rızkı dilediğine genişlettiğini buyurmuş ve Kendisine yaklaştırılan şeylerin mal ve evlat değil, salih amel olduğunu vurgulamıştır. Ardından Mekke kâfirlerinin kendilerine ibadet ettikleri meleklerin hesap gününde konuşup, onların kendilerine değil cinlere ibadet ettiklerini söyleyecekleri haber verilmiştir. Neticede ahirette inkârcıları elim bir sonun, inananları ise mükâfatların

beklediği haber verilmiştir. Nebi'nin onlara sadece öğüt verdiği, elçilik vazifesi için onlardan hiçbir ücret istemediği, onda herhangi bir deliliğin de olmadığı ifade edilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin ikisi esbâb-ı nüzul rivayeti, altısı da vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam sekiz rivayet bulunmaktadır.

Tablo 121

Ayet: Sebe, 34/57/1, 3, 6, 7-8
Metin ve Meal: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقُّ وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُرِّقُمْ كُلَّ مُمَرِّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ “Göklerde ve yerde olanlar Kendisine ait olan Allah’a hamdolsun.” (34/1) “Kâfirler ‘Sâ’at bize gelmeyecek’ dedi. De ki: ‘Hayır! Gaybı bilen Rabbim için o elbette size gelecektir.’” (34/3) “Kendilerine ilim verilenler bilir ki, Rabbinden sana indirilen hakkın ta kendisidir ve o, hamî ve azîz olanın yoluna hidayet eder.” (34/6) “Kâfirler dedi ki ‘Siz çürüyüp, paramparça olduktan sonra şüphesiz ki yeniden yaratılırsınız’ diye haber veren adamı gösterelim mi size? Acaba o yalan mı uydurdu yoksa onda bir delilik mi vardır?” (34/7-8)

Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, Mekke kâfirlerinin ba's'ı inkâr etmesi üzerine Allah'ın 34/1. ayeti vahyettiğini nakletmiştir.⁴⁵¹ 2- Müfessir, 34/3. ayetteki "Kâfirler" lafzından maksadın Ebû Süfyan olduğunu direkt ifade etmiştir.⁴⁵² Ebû Süfyan, Mekke kâfirlerine "Lât'a, 'Uzza'ya ve Menât'a yemin olsun ki, <i>Sâ'at</i> asla bize gelmeyecek!" deyince Nebi de Allah adına yemin etmiş ve bunun üzerine Allah, 34/3. ayeti buyurmuştur.⁴⁵³ 3- Müfessir, 34/6. ayetteki "Kendilerine ilim verilenler" lafzından maksadın Ehl-i Kitap'tan iman edenler olduğunu "ya'nî" sıygasıyla aktarmıştır.⁴⁵⁴ 4- Müfessir, 34/7-8. ayetlerdeki "Kâfirler" lafzından maksadın yine Ebû Süfyan olduğunu direkt ifade etmiş ve "Ebû Süfyan, Mekke kâfirlerine dedi ki..." şeklinde açıklamıştır.⁴⁵⁵ Onun bu sözleri üzerine Allah, asıl sapkın ve	1- وذلك أن... قال • "Ve... -Allah- buyurdu." • Kategori 3 2- فقال الله • "Bunun üzerine Allah buyurdu." • Kategori 3 3- يعني • "Yani" • Kategori 3 4- Direkt • Kategori 3

⁴⁵¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 523.

⁴⁵² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 523.

⁴⁵³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 523.

⁴⁵⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 524.

⁴⁵⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 524-525.

azap içinde olanların ahirete iman etmeyenler olduğunu haber vermiştir.	
Tahlil: 1, 2- Müfessir, bu ayetlerle ilgili bilgi verdikten sonra hiçbir isnat vermeksizin “Ve...– Allah- buyurdu.” ve “Bunun üzerine Allah buyurdu.” kalıplarını kullanarak, rivayetleri direkt Allah’tan aktarmıştır. Bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir. 3- Mukâtil, bu rivayeti “ya ‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 4- Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

Tablo 122

Ayet: Sebe, 34/57/28, 31, 46-50, 51
Metin ve Meal: وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ الْقَوْلُ يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ قُلْ إِنَّمَا أُعْطِيكُمْ بَوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلِي وَفَرَادَى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ قُلْ إِنْ رَبِّي يَهْدِ لِي بَأْسًا

بِالْحَقِّ عَلَامُ الْغُيُوبِ قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ قُلْ إِنِ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَى نَفْسِي وَإِنِ اهْتَدَيْتُ
فِيمَا يُوحِي إِلَيَّ رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ

وَلَوْ تَرَى إِذْ فَزَعُوا فَلَا قُوَّةَ وَأَخَذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ

“Biz seni ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak bütün insanlara gönderdik. Fakat insanların çoğu bunu bilmek istemiyorlar.” (34/28)

“Küfredenler dediler ki ‘Biz bu Kur’ân’a da sana da bundan önce gelen kitaplara da iman etmeyiz.’ Sen o zalimleri rablerinin huzurunda tutuklanmış halde birbirlerine söz atarken bir görsen! Horlananlar büyüklük taslayanlara şöyle derler ‘Siz olmasaydınız, kuşkusuz biz iman ederdik.’ (34/31)

“De ki ‘Size tek bir öğüt vereceğim: Allah için, başkalarıyla birlikte veya tek başınıza şöyle bir durup düşünün! Arkadaşınızda cinnetten eser yok! O ancak şiddetli bir azap öncesinde sizi uyaran biridir. De ki ‘Sizden isteyebileceğim bir karşılık varsa o da sizin olsun, benim mükâfatımı verecek olan yalnız Allah’tır. O, her şeye şahittir. De ki ‘Kuşkusuz Rabbim gerçeği ortaya koyar, O, gayblar âlemini hakkı ile bilmektedir. De ki ‘Hak gelmiştir, batıl ne yeni bir şey var edebilir, ne de eskiyi geri getirebilir. De ki ‘Eğer ben sapmış isem, kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer doğru yolda isem bu da Rabbimin bana vahyettiği sayesindedir. Şüphesiz O, her şeyi işletmektedir, çok yakınımızdadır.’ (34/46-50)

“Onları korkuya kapıldıklarında bir görsen. Artık kurtuluş olmayacaktır.” (34/51)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- 34/28. ayette Nebi’nin bütün insanlar için bir müjdeleyici ve inzar edici olarak gönderildiği lakin insanların çoğunun bunu bilmediği haber verilmiştir. Müfessir, bu ayetteki “İnsanların

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

1- يعني

- “Yani”

çoğu” lafzından maksadın Mekke ehli olduğunu
“ya’nî” sıygasıyla aktarmıştır.⁴⁵⁶

2- Müfessir, 34/31. ayetteki “Küfredenler”
lafzından maksadın ‘Abdu’d-Dâr b. Kusay
oğullarından el-Hâris b. Sebbak’ın oğulları olan
el-Esved b. ‘Abdi Yeğus ve Saleb olduğunu
“ya’nî” sıygasıyla aktarmıştır.⁴⁵⁷

3- 34/46. ayette Nebi’nin Mekke kâfirlerine
yalnızca öğüt verdiği, arkadaşları olan
Muhammed’de (a.s.) hiçbir delilik olmadığı
ifade edilmiştir.⁴⁵⁸ Nebi, Allah’tan aldıklarını
tebliğ etmesi hususunda Mekke kâfirlerinin
kendisine eziyet etmemelerini istemiş ve onlar
aralarında “O sizden imkânsız bir şey istemiyor.
Ona ilişmeyin.” demişlerdi. Onlar, bir gün
Nebi’nin Lât ve ‘Uzza hakkında konuştuğunu
işitince “Bu adam bizim ilahlarımızı
ayıplamaktan vazgeçmeyecek mi? Bizden
kendisini rahatsız etmememizi istedi, biz de
dediğini yaptık. Onun da ilahlarımız sebebiyle
bize eziyet etmemesini istedik ama o bunu
yapmadı.” dedikten sonra işi ileriye götürmeleri
üzerine Allah, “De ki ‘Sizden istediğim herhangi

- Kategori 3

2- يعني

- “Yani”
- Kategori 3

3- وذلك أن... فأنزل الله

- “Bunun üzerine Allah
indirdi.” (34/47)
- Kategori 1

⁴⁵⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 533.

⁴⁵⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 533-534.

⁴⁵⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 537.

bir ücret var ise o da sizin olsun.” (34/47) ayetini indirmiştir.⁴⁵⁹ Ardından Mekkelilerin Nebi’ye “Sen atalarının dinini terk edince sapmış oldun” demelerine karşılık Allah, Nebi’nin “De ki ‘Eğer ben sapmış isem, kendi aleyhime sapmış olurum.’” (34/50) demesini buyurmuştur.⁴⁶⁰

4- Müfessir, “Onları korkuya kapıldıklarında bir görsen. Artık kurtuluş olmayacaktır.” (34/51) ayetinin Süfyânî hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁴⁶¹ Bu adam Şam’dan, Buhayr b. Becîle komutasında otuz bin askeri Hicaz’a gönderiyordu. Onların Beyda’ya ulaştıklarında yere geçirilecekleri ve aralarından sadece Naciye isminde Cuheyneli bir adamın kurtulacağını ve gidip insanlara yaşanılanları haber vereceğini aktarmıştır. Ardından azabı görünce iman edenlerin tövbelerinin kabul edilmeyeceği haber verilmiştir.⁴⁶²

4- نزلت في

- “...hakkında indi.”
- Kategori 1

Tahlil:

⁴⁵⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 538.

⁴⁶⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 538.

⁴⁶¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 538-539.

⁴⁶² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 539.

1, 2- Mukâtil, bu rivayetleri “*ya’nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

3, 4- Müfessir, iki rivayette de ayetin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

58- 39/ez-Zümer Suresi

Genel Mülâhazalar

Müfessir, toplamda 75 ayet olan ez-Zümer suresinin 39/53-55. ayetleri dışındakilerin Mekkî olduğunu nakletmiştir. Sure, kitabın aziz ve hikmetli Allah tarafından indirildiği haberiyle başlamıştır. Ardından Allah’ın tevhid edilmesi emredilmiş ve O’ndan başkasını kendilerini O’na yaklaştırmaları için veli edinip, onlara tapanların ihtilaf ettikleri konular hakkında hükmün verileceği ifade edilmiştir. Ve onların bir nefisten yaratıp, ondan da eşini yaratması, insanın anne rahminde geçirdiği evreler haber verildikten sonra mülkün sadece Allah’a ait olduğu vurgulanmıştır. Allah’ın küfredenlere ihtiyacı olmadığı ama kullarının da kâfir olmalarına razı olmadığı bildirilmiştir. Şükredenlerin kendilerine faydası olduğu, hiç kimsenin başkasının yükünü yüklenmeyeceği ifade edilmiştir. Ardından dar zamanlarındayken Allah’a dua edip, nimet verilen zamanlarda O’nu unutan insanın cehennemliklerden olduğu ve onun kanaatkâr olan kimseyle eşit olmadığı haber verilmiştir. Ardından cennetliklerin özellikleri ve ahirette karşılaşacakları nimetler sayılmıştır. Zalimlerin ise cehennemdeki azaplarından haber verilmiştir. Ve şirk koşanlarla tevhid ehlinin eşit olmadığı vurgulanmıştır. “Andolsun ki onlara ‘Gökleri ve yeri kim yarattı?’ diye sorsan, elbette

‘Allah’ diyeceklerdir.” (39/38) ayetiyle ilgili müfessir, Nebi’nin onlara “Bunları kim yarattı?” diye sorduğunda onların “Allah yarattı.” dediğini nakletmiştir.⁴⁶³ Tek şefaate edecek varlığın Allah olduğu, O’ndan başkasını şefaate edinenlerin, şefaate beklediği varlıkların buna malik olmadıkları bildirilmiştir. Müfessir, “Ne zaman Allah’ın tek olduğu zikredilse, ahirete iman etmeyenlerin kalpleri nefretle dolar; ne zaman da O’ndan başkası anılrsa hemen yüzleri güler.” (39/45) ayetinin Nebi’nin Mekke’de en-Necm suresini okumasıyla yaşandığını nakletmiştir.⁴⁶⁴ Bu hadise, Şeytanın Nebi’nin dilinden “Gördünüz mü Lât’ı, ‘Uzza’yı ve üçüncüleri olan Menât’ı? İşte onlar yüce putlardır ve onların şefaati umulur.” demesi üzerine Mekke müşriklerinin buna sevindiği *garanik* hadisesidir. Bu ayetin devamında her şeyin yaratıcısı olan Allah’ın, onların ayrılığa düştüğü konularda hüküm vereceği ve kıyamet günü azabı gören Mekke müşriklerinin yeryüzündekilerin iki katını kendilerini kurtarmak için fidye olarak vermek isteyecekleri haber verilmiştir. Ve o gün, onların yapmış oldukları kötü amellerin kendilerine görünüp, alaya aldıkları azabın onları kuşatacağı haber verilmiştir. Ardından kendilerine azap gelmeden önce Rablerine dönüp, sadece O’na teslim olmaları, kendilerine indirilenin en güzeline uymaları emredilmiştir. Kıyamet günü iman ve inkâr edenlerin ahvalleri, sûra üfürülme ve sonrasında gerçekleşecek olan ba’s’ın ardından görülecek hesap neticesinde cehennem ve cennet ehlinin karşılıkları haber verilerek, sure nihayete erdirilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin sekizi esbâb-ı nüzul rivayeti, on biri de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam on dokuz rivayet bulunmaktadır.

⁴⁶³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 678.

⁴⁶⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 680.

Tablo 123

Ayet: ez-Zümer, 39/58/3, 8, 9	
Metin ve Meal: أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ أَمْ مَنْ هُوَ قَانِثٌ أَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْأَخْرَءَ وَيَرْجُو رَحْمَةً رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ “Dikkat edin! Halis din yalnız Allah’ındır. O’ndan başka veliler edinenler dediler ki: ‘Biz bunlara ancak bizi Allah’a yakınlıştırsınlar diye ibadet ediyoruz.’” (39/3) “İnsana bir zarar dokunduğunda hemen Rabbine dönerek, Ona dua eder, yalvarır. Sonra ona Kendinden bir nimet verirse daha önce O’na yalvarıp yakarmasını unuttur ve O’nun yolundan saptırmak için Allah’a ortak koşar. De ki: ‘Küfrünle biraz daha metalan. Muhakkak sen, cehennemliklerdensin.’” (39/8) “Yoksa ahiret kaygısı ile ve Rabbinin rahmetine nail olma ümidiyle gece vakitlerinde secde ederek, ayakta durarak, kendini ibadete veren kişi mi? De ki ‘Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?’ Doğrusu ancak akıl sahipleri bunu anlar.” (39/9)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, Arap kâfirlerinin kendilerini Allah’a yakınlıştırması amacıyla meleklerle ibadet	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: يعني 1, 2, 3-

ettiklerini söylemeleri üzerine Allah'ın 39/3. ayeti vahyettiğini nakletmiştir.⁴⁶⁵

2- Müfessir, 39/8. ayetteki “İnsan” lafzından kastın Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre b. ‘Abdullah el-Mahzûmî olduğunu “ya‘nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁴⁶⁶

3- Müfessir, 39/9. ayette zikredilen “Kânit” kişinin Ammar b. Yâsir olduğunu “ya‘nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁴⁶⁷ Allah, bu kişinin gece vakti secde edip, kıyamda durarak, ahiretten korkan ve Rabbinin rahmetini ümit eden biri olduğunu ve bilenlerle bilmeyenlerin eşit olmadığı gibi Ammar gibi olan ve olmayanların da birbirine eşit olmadığını vurgulamıştır.⁴⁶⁸ Yine bu ayetteki “Bilenler” ve “Akıl sahibi” lafızlarından kastın da Ammar b. Yâsir olduğunu “ya‘nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁴⁶⁹

- “Yani” (5 Rivayet Sıygası)
- Kategori 3

Tahlil:

1, 2, 3- Mukâtil, bu rivayetleri “ya‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

⁴⁶⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 669.

⁴⁶⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 671.

⁴⁶⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 672.

⁴⁶⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 672.

⁴⁶⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 672.

Tablo 124

Ayet: ez-Zümer, 11-14	
Metin ve Meal: قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ قُلْ اللَّهُ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي “De ki: ‘Ben Allah’a, dini yalnız ona has kılarak kulluk etmekle emrolundum ve bana Müslümanlar’ın ilki olmam emredildi.’ De ki ‘Eğer Rabbime isyan edersem, dehşetli bir günün azabından korkarım’ De ki: ‘Ben dinimi O’na halis kılarak ancak Allah’a ibadet ederim.’” (39/11-14)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, Kureyş kâfirlerinin Nebi’ye neden babası, dedesi ve kavminin ileri gelenlerinin dinine tâbi olmayıp, ilahlarına tapmadığını sormuşlar ve onun da bu ilahlara tapmasını söylediklerini rivayet etmiştir. Ve bunun üzerine Allah’ın, 39/11. ayeti indirdiğini nakletmiştir. ⁴⁷⁰ Ve kendisinin Müslümanlar’ın ilki olduğunu, Rabbime isyan ederse büyük bir günün azabından korktuğunu ifade ettikten sonra “De ki: ‘Ben dinimi O’na halis kılarak ancak Allah’a ibadet ederim.’” (39/14) demiş ve onların dilediği şeye	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: وذلك أن... فأنزل الله • “Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 ونزل فيهم أيضا • “Ve ayrıca onlar hakkında indi.” (39/64)

⁴⁷⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 672.

ibadet etmelerini söylemiştir. Müfessir, 39/64. ayetin de bu kişiler hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁴⁷¹	• Kategori 1
Tahlil: Müfessir, bu rivayetlerde ayetin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i> 's-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

Tablo 125

Ayet: ez-Zümer, 39/58/22, 29, 36
Metin ve Meal: أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ “Allah kimin gönlünü İslam’a açmışsa o, Rabbinden gelen bir aydınlık içinde olmaz mı? Allah’ı anma konusunda kalpleri katılaşmış olanlara ise çok yazık! Onlar apaçık bir sapkınlık içindedirler.” (39/22) “Allah şöyle bir örnek veriyor: Bir adam var ki onun birbiriyle ihtilaflı birçok ortak efendisi bulunmaktadır, bir adam da var ki bir tek kişiye bağlıdır. Şimdi bu iki adamın

⁴⁷¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 673.

durumları eşit olabilir mi? Bütün övgüler Allah'a mahsustur, fakat çoğu bunu anlamamaktadır.” (39/29)

“Allah kuluna yetmez mi? Hâlbuki onlar seni O’ndan başkasıyla korkutuyorlar. Allah kimi şaşırtırsa artık ona doğru yolu gösterecek yoktur.” (39/36)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, 39/22. ayette Allah’ın, Rabbinden gelen nur üzere bulunan ve Allah’ın göğsünü İslam için açtığı Nebi ile Allah’ı anmamaktan dolayı kalbi katılaşmış ve apaçık sapıklık içinde bulunan Ebû Cehil’i karşılaştırdığını ve bunların eşit olmadığını haber verdiğini nakletmiştir.⁴⁷²	1- يعني • “Yani” (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3
2- Müfessir, Kureyş kâfirlerinin Nebi’yi atalarının dinine dönüp, ilahlarına ibadet etmeye çağırımları üzerine Allah’ın onlara ve Kendisinden gayrı kulluk yaptıkları ilahlarına bir örnek getirip, 39/29. ayeti vahyettiğini nakletmiştir.⁴⁷³	2- وذلك أن... فقال • “Ve... Bunun üzerine - Allah- buyurdu.” • Kategori 3
3- Müfessir, Mekke kâfirlerinin Nebi’ye eğer atalarının dinine dönmez ve ilahlarına ibadet etmezse Lât, Menât ve ‘Uzza’nın onu delirteceği veya ona çarpmalarından dolayı bunayacağından	3- Direkt • Kategori 3

⁴⁷² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 675.

⁴⁷³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 676-677.

korktuklarını söylemeleri üzerine Allah'ın 39/36. ayeti buyurduğunu nakletmiştir. ⁴⁷⁴	
Tahlil: 1- Mukâtil, bu rivayeti “ya ‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 2- Müfessir, ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebep-i nüzul sıygası kullanmadan “Ve... Bunun üzerine -Allah- buyurdu.” şeklinde rivayeti direkt Allah’tan aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir. 3- Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

Tablo 126

Ayet: ez-Zümer, 39/58/43, 49-51
Metin ve Meal: أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ قُلْ أُولَؤْكَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا وَلَا يَعْقِلُونَ فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ

⁴⁷⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 678.

“Yoksa onlar Allah’tan başka şefaathiler mi edindiler? De ki ‘O şefaathiler hiçbir şeye güç yetiremez, hiçbir şeyi kavrayamaz olsalar da mı?’” (39/43)

“İnsana bir zarar dokunduğunda Bize yalvarır, sonra ona katımızdan bir nimet verdiğimizde, ‘Bunu ancak bir bilgi sayesinde elde ettim’ der. Aksine o nimet bir imtihandır ama çoğu bunu bilmez. Gerçekten onlardan öncekiler de bunu demişlerdi ama elde ettikleri şeyler onlara fayda vermedi. İşledikleri kötülükler kendilerine ceza olarak döndü. Bunlardan haksızlığa sapanlar da yaptıkları kötülüklerin cezasını çekeceklerdir. Onlar Allah’ı aciz bırakacak değiller.” (39/49-51)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, 39/43. ayetin meleklerin şefaath yetkileri olduğunu iddia eden Mekke kâfirleri hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁴⁷⁵ 2- Müfessir, 39/49. ayette kendisine bir sıkıntı ve zarar dokunduğunda Allah’ın onu gidermesi için dua edip, kendisine bir lütufta bulunulduğunda “O, bana ilmim sayesinde verildi.” diyen insanın Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁴⁷⁶ Müfessir, 39/50. ayette Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre’den önce Kârun’un da böyle dediğinin hatırlatıldığını ifade etmiştir.⁴⁷⁷ Ve Allah, bu kimselerin kazandıklarının kendilerine hiçbir fayda	1- نزلت في • “...hakkında indi.” • Kategori 1 2- يعني • “Yani • Kategori 3

⁴⁷⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 679.

⁴⁷⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 682.

⁴⁷⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 682.

vermeyeceğini, kötü amellerinin kendilerini bulacağını ifade ettikten sonra onların Allah'ı asla aciz bırakamayacaklarını vurgulamıştır. ⁴⁷⁸	
Tahlil: 1- Müfessir, bu rivayette ayetin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i> 's-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. 2- Mukâtil, bu rivayeti “<i>ya ‘nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

Tablo 127

Ayet: ez-Zümer, 39/58/53, 64-65, 67
Metin ve Meal: قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ قُلْ أَغْفِرِ اللَّهُ تَأْمُرُونِي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ

⁴⁷⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 682.

“De ki: ‘Ey nefisleri aleyhine kendilerini israf eden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Şüphesiz ki Allah, bütün günahları bağışlar. Muhakkak ki O, bağışlayıcı ve merhametlidir.’” (39/53)

“De ki: ‘Artık ey cahiller, bana Allah’tan başkasına ibadet etmemi mi emredeceksiniz?’

Andolsun ki, sana ve senden öncekilere ‘Eğer şirk koşarsan, yemin olsun ki amelin boşa gitmiş olur ve muhakkak zarar edenlerden olursun’ diye vahyolundu.” (39/64-65)

“Onlar Allah’ı hakkıyla takdir edemediler. Kıyamet gününde bütün dünya O’nun avucundadır. Gökler de O’nun kudret elinde dörülüp bükülmüştür. Allah müşriklerin koştukları ortaklardan uzaktır ve yücedir.” (39/67)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 39/53. ayetin Mekke müşrikleri hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁴⁷⁹ Ve “Onlar Allah ile birlikte başka bir ilaha dua etmezler.” (25/68) ayeti indirilince Mut’am b. Adiy b. Nevfel’in azatlısı olan Vahşi’nin “Ben burada söz konusu edilen bütün işleri yapmış biriyim. Benim için tövbe nasıl mümkün olur?” dediğini nakletmiştir.⁴⁸⁰ Onun bu sözü üzerine 25/70. ayetin indirildiğini nakletmiştir. Bu ayetin ardından Vahşi Müslüman olunca Mekke müşrikleri “Vahşi’nin tövbesi kabul edildi. Ve onun hakkında ayet indi fakat bizim hakkımızda

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

1- نزلت في

- “...hakkında indi.”
- Kategori 1

وذلك ان الله أنزل في

- “Allah... indirdi.” (25/68)
- Kategori 1

نزلت في

- “...hakkında indi.” (25/70)
- Kategori 1

⁴⁷⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 683.

⁴⁸⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 683.

hiçbir şey inmedi.” demiştir. Bunun üzerine onlar hakkında 39/53. ayet indirilmiştir.⁴⁸¹ 2- Müfessir, 39/64. ayetin Kureyş kâfirlerinin Nebi’yi atalarının dinine dönmeye çağırımları üzerine Nebi’yi bundan sakındırmak için 39/65. ayetin buyrulduğunu nakletmiştir.⁴⁸² 3- Müfessir, 39/67. ayetin müşrikler hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁴⁸³	فنزلت في • “Bunun üzerine... hakkında indi.” (39/53) • Kategori 1 2- وذلك أن... فقال • “Ve... Bunun üzerine - Allah- buyurdu.” • Kategori 3 3- نزلت في • “...hakkında indi.” • Kategori 1

Tahlil:

1, 3- Müfessir, bu beş rivayette de ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

2- Müfessir, ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebab-i nüzul sıygası kullanmadan “Ve... Bunun üzerine -Allah- buyurdu.” şeklinde rivayeti direkt Allah’tan aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

⁴⁸¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 683.

⁴⁸² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 684-685.

⁴⁸³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 685.

59- 40/el-Ğâfir Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Ğâfir suresi toplam 85 ayettir. Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmış ve kitabın aziz ve hikmetli Allah tarafından indirildiğı haber verilmiştir. Allah'ın tevhidi ve dönüşün O'na olduğı vurgulanmıştır. Ardından Allah'ın ayetlerine karşı mücadele edenlerin sonunun acı olacağı ifade edildikten sonra Nûh'un (a.s.) ve diğçer elçilerin kavimleri ile yaşadığı mücadeleler haber verilmiştir. Ve onların da elçilerin neden meleklerden değil de beşerlerden seçildiğini sorguladıkları nakledilmiştir. Ardından Allah, Nebi'ye uyarmaya devam etmesini emretmiş ve inkârcıları felaket bir azapla cezalandıracağını haber vermiştir. Bu tür kimselerin helak edilmesinin sebebi, kendilerine apaçık beyyineler geldiğı halde onlara kâfir olmalarıdır. Ardından Hz. Musa, Haman, Kârûn ve Firavun'un kıssaları hatırlatılmıştır. Onlar, Musa'nın (a.s.) apaçık mucizlerini gördükleri halde "Bu bir sihirdir." demişler ve inkârda diretmişlerdi. Neticede Firavun ve ehli gibi kâfir ve azgınlara da sonunun helak olduğı haber verilmiştir. Cehennem ehlinin ahvali bildirilmiştir. Allah, gökler ve yerin yaratılmasının, insanı yaratmaktan daha büyük olduğunu ifade etmiştir. Kıyametin mutlaka gerçekleşeceği haber verilmiştir. Ve insanın topraktan yaratılıp, anne rahminde geçirdiğı evreler nakledilmiştir. Allah'ın insanlara bahşettiğı nimetler sayılmış ve yeryüzünde kibirlenenlerin akıbetlerini gördükleri, onların kazandıklarının kendilerine hiçbir fayda sağlamadığı vurgulanmıştır. Önceki kavimlerin azabı gördüklerinde iman etmelerinin kendilerine hiçbir fayda sağlamadığı haber verilerek sureye son verilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin dördü esbâb-ı nüzul rivayeti, onu da vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebab-i nüzule dair toplam on dört rivayet bulunmaktadır.

Tablo 128

Ayet: el-Gâfir, 40/59/4, 21	
Metin ve Meal:	
مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْزُرُكَ تَقْلُبُهُمْ فِي الْبِلَادِ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَنَارًا فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ “İnkâra sapanlardan başkası Allah'ın ayetleri hakkında tartışmaya girişmez. Onların şehirlerde dönüp dolaşması seni aldatmasın!” (40/4) “Yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nice olduğunu görmediler mi? Onlar, güçleri ve yeryüzünde bıraktıkları eserler itibarıyla bunlardan daha üstündüler. Böyleyken Allah, onları günahları yüzünden yakalayıp cezalandırdı, kendilerini Allah'a karşı koruyan da olmadı.” (40/21)	
Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, 40/4. ayetteki Kur'ân ayetleri hakkında mücadele eden kâfirlerden maksadın Sehmoğullarından el-Hâris b. Kays olduğunu ve “Onların şehirlerde dönüp dolaşması seni aldatmasın!” (40/4) lafzından maksadın da Mekke kâfirleri olduğunu “<i>ya'ni</i>” sıygasıyla nakletmiştir.⁴⁸⁴	يعني • “Yani” (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3

⁴⁸⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 705-706.

2- Müfessir, 40/21. ayetteki “Onlar -eski kavimler- yeryüzündeki eserleri itibarıyla, onlardan daha üstün idiler” ayetindeki “<i>minhum</i>” lafzından maksadın Mekke kâfirleri olduğunu “<i>ya ‘nî</i>” sıygasıyla nakletmiştir.⁴⁸⁵	2- يعني • “Yani” • Kategori 3
Tahlil: 1, 2- Müfessir, bu iki rivayeti de “<i>ya ‘nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

Tablo 129

Ayet: el-Gâfir, 40/59/35, 55
Metin ve Meal: الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبٍ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ “Onlar, kendilerine ulaşmış kesin bir kanıt olmadan Allah'ın ayetleri hakkında tartışmaya giriştiler. Bu tutum, gerek Allah yanında gerekse inananlar yanında büyük bir nefrete sebep olur. Allah, kendini beğenmiş her zorbanın kalbini işte böyle mühürler.” (40/35)

⁴⁸⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 710.

“O halde sabret! Kuşkusuz Allah’ın vaadi haktır. Günahının bağışlanmasını iste ve sabah akşam Rabbini hamd ile tesbih et!” (40/55)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, kendilerinde bir delil olmaksızın Allah’ın ayetleri hakkında tartışanlardan bahsedilen 40/35. ayetin Kureyş kabilesinden alay edenler hakkında indirildiğini nakletmiştir. ⁴⁸⁶ 2- Müfessir, Allah’ın iki ayette dünyadayken Mekke kâfirlerine azap edeceğini vaat ettiğini ve onların da azabı yalanlayıp, alay ederek bu vaadin ne zaman gerçekleşeceğini sorduklarını rivayet etmiştir. Bunun üzerine Allah’ın elçisini teselli etmek ve onların bu azabı yalanlamalarına sabretmesini salık vermek için 40/55. ayeti indirdiğini nakletmiştir. ⁴⁸⁷	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1 2- وذلك أن... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1

Tahlil:

1, 2- Müfessir, bu iki rivayette de ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

⁴⁸⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 713.

⁴⁸⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 717.

Tablo 130

Ayet: el-Gâfir, 40/59/56, 59, 61	
Metin ve Meal:	
إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِنَّ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ إِنَّ السَّاعَةَ لَأْتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ “Kendilerine bir sultan gelmemişken Allah’ın ayetleri hakkında tartışanlar var ya kuşkusuz onların göğüslerinde asla kendisine ulaşamayacakları kibirden başka bir şey yoktur. Öyleyse sen Allah'a sığın, kuşkusuz her şeyi işiten gören yalnız O’dur.” (40/56) “Kıyametin vakti mutlaka gelecek, bunda kuşku yok! Ama insanların çoğu buna inanmıyor.” (40/59) “İçinde dinlenesiniz diye geceyi, aydınlatsın diye gündüzü yaratan Allah’tır. Şüphesiz Allah, insanlara karşı lütufkâr ama insanların çoğu şükretmez.” (40/61)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, 40/56. ayetteki “Sultan” ile ilgili Yahudiler’in Nebi’ye deccali kastederek “Bizim beklediğimiz nebi ahir zamanda gönderilecek ve bir sultan olacaktır. Denizin suyu onun diz	وذلك ان... فقال الله - 1 • “Ve... Bunun üzerine - Allah- buyurdu.” • Kategori 3

kapaklarına ulaşır, bulutlar onun başının az üstündedir.” dediklerini rivayet etmiştir.⁴⁸⁸ 2- Müfessir, kıyametin mutlaka geleceği haberine insanlardan çoğunun iman etmediğini ifade eden 40/59. ayetteki “İnsanlardan çoğu” lafzından maksadın Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁴⁸⁹ 3- Allah’ın insanlara karşı lütuf sahibi olduğunu lakin onlardan çoğunun şükretmediğini haber veren 40/61. ayetteki “İnsanlar” lafzından maksadın da Mekke kâfirleri olduğunu ya’ni” sıygasıyla nakletmiştir.⁴⁹⁰	2- يعني • “Yani” • Kategori 3 3- يعني • “Yani” • Kategori 3
Tahlil: 1- Müfessir, bu rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. 2, 3- Müfessir, bu iki rivayeti “ya’nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan nakletmiştir. Lakin bağlama dair bilgi verildiğinden dolayı bu rivayetleri, üçüncü kategoriye dâhil edilmeye daha uygun görünmektedir.	

⁴⁸⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 717-718.

⁴⁸⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 718.

⁴⁹⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 718.

Tablo 131

Ayet: el-Gâfir, 40/59/66	
Metin ve Meal: قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ “De ki: ‘Rabbimden bana apaçık deliller gelince Allah’tan başka dua ettiklerinize ibadet etmem yasak kılındı ve ben âlemlerin Rabbine teslim olmakla emrolundum.” (40/66)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, Kureyş kâfirlerinin Nebi’nin fakir ve ihtiyaç sahibi olmasından dolayı ortaya böyle iddialar attığını söyleyip, onun atalarının dinine bağlı kalması ve Lât, Menât ve ‘Uzza’ya ibadet etmesi için aralarında bir miktar mal toplayıp, Nebiye vermeyi önerdiklerini nakletmiştir. Bunun üzerine Allah, 40/66. ayeti indirmiştir.⁴⁹¹	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: وذلك أن... فانزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1
Tahlil: Müfessir, bu rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

⁴⁹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 719.

Tablo 132

Ayet: el-Gâfir, 40/59/67, 69	
Metin ve Meal: هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُنَوِّقُ مِنْ قَبْلِ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُّسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّى يُصْرَفُونَ “Sizi toprak, sonra nutfe, sonra alaka aşamalarından geçirerek yaratan O’dur. Sonra O, sizi bir bebek olarak hayata çıkarır. Ardından güçlü çağınıza ulaşınca sonra da yaşlılar haline gelinceye kadar sizi yaşatır. İçinizden bazıları bundan önce vefat eder. Sonuçta belli bir vakte kadar yaşamaktasınız. Umulur ki akıl edersiniz.” (40/67) “Görmez misin, Allah’ın ayetlerini tartışmaya kalkışanları? Gerçeklerden nasıl da uzaklaştırılıyorlar.” (40/69)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, Mekke kâfirlerinin öldükten sonra dirilişi inkâr etmelerinden dolayı Allah’ın 40/67. ayeti vahyederek, onların ilk yaratılışlarından ibret almalarını amaçladığını nakletmiştir.⁴⁹² 2- Müfessir, 40/69. ayette Allah’ın ayetleri hakkında tartışanların Mekke kâfirleri olduğunu “ya‘nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁴⁹³	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- وذلك ان... فقال • “Ve... Bunun üzerine - Allah- buyurdu.” • Kategori 3 2- يعني • “Yani” • Kategori 3

⁴⁹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 719-720.

⁴⁹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 720.

Tahlil:

1- Müfessir, ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebab-i nüzul sıygası kullanmadan “Ve... Bunun üzerine -Allah- buyurdu.” şeklinde rivayeti direkt Allah’tan aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

2- Mukâtil, bu rivayeti “ya ‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 133

Ayet: el-Gâfir, 40/59/77, 78, 82

Metin ve Meal:

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فِيمَا تُرِيدُكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَقَّعُكَ فَإِنَّا يَرْجِعُونَ

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا

بِإِذْنِ اللَّهِ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ فَصِى بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَأَثَرًا فِي الْأَرْضِ فَمَا

أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

“Bu sebeple sabret! Muhakkak Allah’ın vaadi haktır. Muhakkak ki Biz, onlara vakti ile bildirip, uyarıda bulunduğumuz şeylerin bir kısmını sana göstereceğiz, seni vefat ettireceğiz ama onlar da sonunda bize dönecekler.” (40/77)

“Senden önce de elçiler gönderdik. Onlardan sana kıssa ettiklerimiz var, etmediklerimiz var. Allah’ın izni olmadıkça hiçbir elçi herhangi bir mucize gösteremez. Allah’ın buyruğu

geldiğinde artık hak yerini bulmuştur ve ilahi hakikatleri yok etmeye kalkışanlar hüsrana uğramışlardır.” (40/78)

“Yeryüzünde gezip de kendilerinden önce yaşamış olanların akıbetlerini görmezler mi? Onlar yeryüzündeki eserleri itibarıyla ve güçleriyle, onlardan daha üstün idiler. Yine de kazandıkları onları kurtaramadı.” (40/82)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

- 1- Müfessir, Nebi’nin Mekke kâfirlerine, azabın kendilerini yakalayacağı günden haber verdiğinde, onların Nebi’yi yalanlamaları üzerine Allah’ın 40/77. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁴⁹⁴
- 2- Müfessir, Mekke kâfirlerinin Nebi’den bir mucize getirmelerini istemeleri üzerine Allah’ın 40/78. ayeti buyurduğunu nakletmiştir.⁴⁹⁵
- 3- Müfessir, 40/82. ayetteki “*minhum*” lafzından maksadın Mekke kâfirleri olduğunu direkt nakletmiştir.⁴⁹⁶

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

- 1- وذلك أن... فَأَنْزَلَ اللَّهُ
- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1
- 2- وذلك أن... يَقُولُ اللَّهُ
- “Ve... Allah buyurdu.”
- Kategori 3
- 3- Direkt
- Kategori 3

⁴⁹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 721.

⁴⁹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 721-722.

⁴⁹⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 722.

Tahlil:

1, 2- Müfessir, bu iki rivayette de ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

3- Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

60- 41/el-Fussilet Suresi**Genel Mülâhazalar**

Mekkî surelerden biri olan el-Fussilet suresi toplam 54 ayettir. Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmış ve vahyin Rahmân ve Rahîm tarafından, muhatabın anlaması için Arapça olarak indirildiği haber verilmiştir. Müjdeleyici ve uyarıcı olarak indirilen vahyi onların çoğunun işitmediği haber verilmiştir. Hz. Muhammed, kendisinin de bir beşer olup, ona vahiy geldiğini ifade etmiş ve iman ve inkâr edenlerin karşılıklarını alacakları haber verilmiştir. Ardından Allah'ın evreni yaratış süreçleri bildirilmiş ve bunlardan yüz çeviren Ad ve Semûd kavimlerinin maruz kaldıkları azap ile müşrikler tehdit edilmiştir. Onların cehenemdeki ve inananların da cennetteki ahvalleri haber verilmiştir. Kur'ân'ın neden acem lisanında olmadığı beyan edilmiş ve onun iman edenler için bir hidayet olup, inkâr edenlerin onu işitmediği haber verilmiştir. Allah'ın her şeyi bildiği gibi kıyametin vaktini de yalnızca O'nun bildiği ifade edilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin dördü esbâb-ı nüzul rivayeti, on ikisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam on altı rivayet bulunmaktadır.

Tablo 134

Ayet: el-Fussilet, 41/60/5, 6, 19-20	
Metin ve Meal: وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِمَّا نَدْعُونَآ إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّا نَحْمِلُ غَلْلَهُمْ أَفَلْ أَنْتَ أَعْيُنُهُمْ أَغْمُصْتَ إِنَّهُمْ لَمُشْرِكِينَ فَلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوا وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ حَتَّى إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ “Dediler ki ‘Bizi çağırdığın şeylere karşı kalplerimiz kapalıdır, kulaklarımızda da bir ağırlık var ve seninle bizim aramızda perde bulunmaktadır. Sen yapacağını yap, biz de yapmaktayız.” (41/5) “De ki ‘Ben de sadece sizin gibi bir beşerim. Bana ilahınızın tek bir ilah olduğu vahyolunuyor. Doğruca O’na yönelin, O’ndan bağışlanma dileyin! Allah’a ortak koşanların vay haline!” (41/6) “Allah düşmanlarının ateşe doğru sevk edilecekleri gün, öncekileri ile sonrakileri ile onların hepsi bir araya getirilir. Nihayet oraya geldiklerinde vaktiyle yaptıklarından dolayı kulakları, gözleri ve derileri onların aleyhine şahitlik eder.” (41/19-20)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, 41/5. ayette Mekkeli müşriklerin kalplerinde örtü bulunduğundan dolayı Hz.	1- Direkt

Muhammed’in kendilerini davet ettiği şeyden ve dediklerinden hiçbir şey anlamadıklarını, kulaklarındaki ağırlıktan dolayı onun söylediklerini işitmediklerini, kendileri ile Muhammed (a.s.) arasında bir perde olduğunu ve herkesin kendi işine bakmasını söylediklerini nakletmiştir.⁴⁹⁷ Müfessir, bu ayet ile ilgili şu haberi rivayet etmiştir: Ebû Cehil, Ebû Süfyan, Rabî’a’nın iki evladı ‘Utbe ve Şeybe bir gün yanında Nebi bulunan Ali b. Ebî Talib’in geldiler. Nebi onlara “*Lâ ilâhe illâllah* deyin!” deyince bu onlara zor geldi. Kalplerinin örtülü ve kulaklarında da ağırlık olduğunu söylediler. Ardından Ebû Cehil, Nebi ile arasına elbisesini gererek “Ey Muhammed! Sen bu taraftan biz de diğer taraftanız. Bizimle senin aranda da bir perde vardır. Ey Muhammed! O halde sen yapacağını yap, şüphesiz biz de yapıyoruz.” dedi.⁴⁹⁸

2- Müfessir, 41/6. ayetteki müşrikler lafzının Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” sıygısıyla nakletmiştir.⁴⁹⁹

- Kategori 3

2- يعني

- “Yani”
- Kategori 3

⁴⁹⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 735-736.

⁴⁹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 735-736.

⁴⁹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 736.

3- Müfessir, kıyamet gününde cehenneme sürüklenecek Allah düşmanlarından bahsedilen 41/19-20. ayetlerin Safvan b. Ümeyye el-Cumahî, Sakifli olan ‘Amr’ın evlatları Rabî‘a ve ‘Abdi Yâlîl ile ilgili indirildiğini nakletmiştir.⁵⁰⁰ Müfessir, ayrıca bu ayetlerin cehennem bekçileri tarafından ateşe itilecek olan üç şahıs olan Safvan b. Ümeyye, Ferkad b. Sumâme ve Ebû Fâtıma hakkında indirildiğini söyleyenlerin de olduğunu nakletmiştir.⁵⁰¹	3- نزلت في • “...hakkında indi.” • Kategori 1 ويقال • “Ve denilir ki...” • Kategori 3
Tahlil: 1- Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 2- Mukâtil, bu rivayeti “<i>ya ‘nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 3- Müfessir, bu rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. Müfessir, bu ayetin inişiyle ilgili başka bir rivayet daha aktarmıştır. Ve bunu aktarırken “Ve denilir ki.” sıygasını kullanmış ve rivayeti meçhul formda	

⁵⁰⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 739-740.

⁵⁰¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 739-740.

nakletmiştir. Ve ayetin arka planına dair bilgi vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil edeceğiz.

Tablo 135

Ayet: el-Fussilet, 41/60/22-23

Metin ve Meal:

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَشِيرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ
وَذَلِكَ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Vaktiyle siz, ne kulaklarınızın ne gözlerinizin ne de derilerinizin aleyhinizde şahitlik etmesinden sakınıyordunuz. Üstelik yaptıklarınızın çoğunu Allah'ın bilmediğini sanıyordunuz. İşte Rabbiniz hakkında taşıdığınız bu kanaatiniz sizi mahvetti, sonunda kaybedenlerden oldunuz.” (41/22-23)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, 41/22. ayette 41/19-20. ayetlerde zikrettiği üç kişinin Kâbe’nin gölgesindeyken yaptıkları konuşmayı nakletmiştir. Onlardan biri, Allah’ın kendilerinin konuştuklarını duyup duymadığını sormuş, bunun üzerine bir diğeri Allah’ın sadece yüksek sesle konuştuklarını duyduğunu söylemiş, üçüncüsü ise Allah’ın yüksek sesle konuşulanları duyduğu takdirde alçak sesle konuştuklarını da duyacağını söylemiştir. Ve ‘Abdullah b. Mes’ûd onların

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

وذلك... فانزل الله في

- “Ve... Bunun üzerine Allah... hakkında indirdi.”
- Kategori 1

konuştuklarını duyup Hz. Muhammed'e aktarmıştır. Ardından Allah onların mezkûr konuşmalarıyla ilgili 41/23. ayeti indirmiştir. ⁵⁰²	
Tahlil: Müfessir, bu rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i> 's-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

Tablo 136

Ayet: el-Fussilet, 41/60/26, 27, 28, 34-36, 40-41
Metin ve Meal: وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ فَلَنُذِيقَنَ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَشْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ذَلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ وَمَا يُلْقَاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقَاهَا إِلَّا دُوْ حَظٌّ عَظِيمٌ وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخَفُونَ عَلَيْنَا أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ

⁵⁰² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 740.

“İnkârcılar dediler ki ‘Bu Kur’ân’a kulak vermeyin, okunurken gürültü yapın, belki bastırırsınız.” (41/26)

“O inkâra sapanlara mutlaka şiddetli bir azap tattıracağız, onları yaptıklarının en kötüsüne denk bir şekilde cezalandıracağız.” (41/27)

“İşte Allah düşmanlarının cezası, Ateş! Ayetlerimizi inatla inkâr etmelerinin cezası olarak orası onların sonsuza kadar kalacakları yerdir.” (41/28)

“İyilik ve kötülük bir değildir. Sen en güzel olanla def et! O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bir veli ve hami olur. Bu sonuca ancak sabırlı olanlar ulaşabilir. Eğer şeytandan sana bir fitne gelirse hemen Allah'a sığın! Allah işitendir, bilendir.” (41/34-36)

“Ayetlerimiz konusunda hakktan sapanlar, bizden gizlenemezler. O halde ateşe atılacak kimse mi hayırlıdır? Yoksa kıyamet günü emin olarak gelecek mi? İstedığınızı yapın! O, yaptıklarınızı kuşkusuz görmektedir. Bu uyarıcı kitap kendilerine geldiğinde onu inkâr edenler. O, gerçekten çok değerli bir kitaptır.” (41/40-41)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 41/26. ayette Kureyşlilere, Nebi ve ashabı Kur’ân okurken, onları dinlememeleri ve anlamsız sesler çıkarmalarını emreden kâfirlerin, Ebû Cehil ve Ebû Süfyan olduğunu nakletmiştir. Ebû Cehil ve Ebû Süfyan, Kureyş kâfirlerinin Kur’ân okunduğunu işittiklerinde yüksek sesle

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

- 1- Direkt**
- Kategori 3

şiiirler okumalarını ve sözler söylemelerini telkin etmişlerdi.⁵⁰³ 2- Müfessir, 41/27. ayetteki “Kâfirler” lafzından maksadın Ebû Cehil ve arkadaşları olduğunu “ya‘nî” sıygasıyla aktarmıştır.⁵⁰⁴ 3- 41/28. ayette Allah düşmanlarının cezasının ateş olduğu ve cehennemde ebediyen kalacakları haber verilmiştir.⁵⁰⁵ Müfessir, bu ayetle ilişkili olarak 41/40. ayetin de Ebû Cehil ve Übey b. Halef hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁵⁰⁶ 4- Müfessir, 41/34. ayetin Ebû Cehil’in Nebi’ye eziyet etmesinden dolayı Nebi’nin ona buğzetmesi ve onu görmekten hoşlanmaması neticesinde Ebû Cehil’in Nebi’ye veli ve hami olma ihtimalinden dolayı onu affetmesinin emredildiğini nakletmiştir.⁵⁰⁷ Allah, ayetin devamında Nebi’nin sabretmesini emretmiş ve bunun karşılığında büyük bir mükâfat alacağını haber vermiştir. Ve Ebû Cehil’le ilgili kendisine şeytandan bir fitne gelirse hemen Allah’a sığınmasını telkin etmiştir.⁵⁰⁸	2- يعني • “Yani” • Kategori 3 3- ونزل في • “Ve... hakkında indi.” • Kategori 1 4- Direkt • Kategori 3

⁵⁰³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 741.

⁵⁰⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 741.

⁵⁰⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 741.

⁵⁰⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 744.

⁵⁰⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 743.

⁵⁰⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 743.

5- Müfessir, 41/40. ayetteki “İlhada sapanlar” lafzından maksadın Ebû Cehil ve ateşe atılacak kimsenin de yine Ebû Cehil olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁵⁰⁹ Ve kıyamet günü emin olarak gelen kimsenin Nebi olduğunu da “ya’nî” sıygasıyla aktarmıştır.⁵¹⁰ Müfessir, 41/41. ayetteki “Küfredenler” lafzından maksadın da Ebû olduğunu “ya’nî” sıygasıyla aktarmıştır.⁵¹¹	5- يعني • “Yani” (4 Rivayet Sıygası) • Kategori 3

Tahlil:

1, 4- Mukâtil, bu rivayetleri aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

2, 5- Mukâtil, bu rivayetleri “ya’nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

3- Müfessir, bu rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu*’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

⁵⁰⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 744.

⁵¹⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 744.

⁵¹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 744.

Tablo 137

Ayet: el-Fussilet, 41/60/44	
Metin ve Meal: وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ “Eğer Biz onu a’cemî bir Kur’ân yapsaydık, şüphesiz ki ‘Ayetleri tafsil edilmeli değil miydi?’ diyeceklerdi.” (41/44)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, Kureyş kâfirlerinin, Nebi’nin Amir b. Hadramî’nin kölesi olan Yahudi Yesâr b. Ebî Fukeyhe’ye gittiğini gördüklerini nakletmiştir.⁵¹² Ve bu kimseler Muhammed’e (a.s.) onun öğrettiğini söylüyorlardı. Hatta bu yüzden efendisi, Nebi’ye öğretenin o olduğunu iddia ederek, Yesâr b. Ebî Fukeyhe’yi dövmüş, o ise kendisinin Muhammed’e (a.s.) değil, Muhammed’in (a.s.) kendisine öğrettiğini söylemiştir. Bunun üzerine Allah, 41/44. ayeti indirmiştir.⁵¹³	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: وذلك... فانزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1
Tahlil: Müfessir, bu rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra	

⁵¹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 745-746.

⁵¹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 745-746.

yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

Tablo 138

Ayet: el-Fussilet, 41/60/47, 52

Metin ve Meal:

إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِيَ قَالُوا أَدْنَاكَ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنَ عِنْدِ اللَّهِ تُمْ كَفَرْتُمْ بِهِ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ

“Kıyametin zamanını bilmek sadece Allah'a havale edilir. Keza O’nun bilgisi olmadan ne meyveler kabuklarını çatlatıp çıkar ne de dişi gebe kalıp doğurur. Allah onlara ‘İlahlıkta Bana ortak koştuklarınız nerede?’ diye seslendiği gün, ‘Sana açıkça söyleyelim, içimizde bir tanık yok!’ derler.” (41/47)

“De ki: ‘Söyleyin bana, eğer bu Allah tarafından ise sonra da siz onu inkâr ederseniz, alabildiğince uzak bir ayrılıkta olandan daha dalalette kim olabilir ki?’” (41/52)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 41/47. ayetle ilgili Yahudiler’in Nebi’ye “Bize sa‘at hakkında bilgi ver! Eğer iddia ettiğin gibi bir elçiysen onun ne zaman kopacağını bilirsin. Aksi halde senin elçi olmadığını anlar ve seni tasdik etmeyiz!”

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

- 1- Direkt
- Kategori 3

dediklerini nakletmiştir.⁵¹⁴ Nebi ise kıyametin vaktini sadece Allah'ın bildiğini ve onun ilmini Allah'a havale ettiğini söylemiştir. 2- Müfessir, Mekke kâfirlerinin Kur'ân'ı Nebi'nin uydurduğunu, onun aralarında en hakir, en zayıf ve adam sayısı bakımından da en azına sahipken, Allah'ın ondan başka gönderecek bir elçi bulamadığını veyahut bir meleği neden elçi olarak göndermediğini sorguladıklarını aktarmıştır. Bunun üzerine Allah, 41/52. ayeti buyurmuştur.⁵¹⁵	2- وذلك أنهم... يقول الله • “Ve... Allah buyurdu.” • Kategori 3
Tahlil: 1- Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 2- Müfessir, ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebep-i nüzul sıygası kullanmadan “Ve... Bunun üzerine Allah buyurdu.” şeklinde rivayeti direkt Allah'tan aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.	

61- 42/eş-Şûrâ Suresi

Genel Mülâhazalar

⁵¹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 747.

⁵¹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 748.

Mekkî surelerden biri olan eş-Şûrâ suresi toplam 53 ayettir. Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmış ve vahyin aziz ve hakîm olan Allah tarafından Hz. Muhammed ve önceki elçilere vahyedildiği haber verilmiştir. Allah'ın her şeyin maliki olduğu, Kur'ân'ın anlaşılması için Arapça olarak vahyedildiği ve amacının inzar etmek olduğu haber verilmiştir. Allah'tan başka veliler edinenlere, asıl velinin O olduğu, O'nun her şeye gücünün yettiği vurgulanmıştır. Ardından müfessir, "O dinden Nûh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi, size de şariat yaptı. Dini ikame edin, onda tefrikaya düşmeyin. Senin onları kendisine davet ettiğin şey müşriklere ağır geldi. Allah, dilediği kimseyi buna seçer ve O, tövbe edip döneni buna hidayet eder." (42/13) ayetiyle ilgili Mekke müşriklerinin tevhidi çok büyük bir şey olarak gördüklerini zikretmiş ve "Acaba o, bunca ilahı tek bir ilah mı yaptı? Muhakkak bu çok şaşılacak bir şeydir." (38/5) ayetini naklederek, onların bu görüşünün 38/5. ayette haber verildiğini ifade etmiştir. Kıyamete inanmayanların, onun başlarına hemen gelmesini isterken, iman edenlerin onun hakk olduğunu bilip, o günden korktukları haber verilmiştir. İnkâr ve iman edenlerin ahirette karşılaşacakları haller bildirilmiştir. Tek veli ve yardımcının Allah olduğu vurgulanmış ve dünya hayatının geçici bir meta olduğu haber verilmiştir. Ardından iman edenlerin özellikleri zikredilmiş ve sabredenler müjdelendirilmiştir. İnkârcıların cehennem karşısındaki halleri tasvir edilmiş ve onların hiçbir yardımcısı olmadığı ifade edilmiştir. Ardından Nebi'nin vazifesinin sadece tebliğ olduğu, onun kavmi üzerinde bir hâfiz olmadığı aktarılmıştır. Ve Allah'ın bir beşer ile konuşma yolları ve Hz. Muhammed'in nübüvvetten önce ne kitabı ne de imanı bilmediği, vahyin nur olarak hidayet edici olduğu ve Allah'ın mülkü sahibi olduğu haber verilerek, sure nihayete erdirilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin ikisi esbâb-ı nüzul rivayeti, biri esbâb-ı nüzul değerlendirilmesi, onu da vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi

bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebab-i nüzule dair toplam on üç rivayet bulunmaktadır.

Tablo 139

Ayet: eş-Şûrâ, 42/61/8, 10, 14-15, 16, 17, 18-20, 21

Metin ve Meal:

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعْيَا بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى لَفُضِّي بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ فَلِذَلِكَ فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ أَمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ لَا حِجَةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ

وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةً عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ

اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ وَلَوْلَا الْفَصْلُ لَفُضِّي بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Allah dileseydi, sizleri tek bir ümmet yapardı fakat O kimi dilerse onu rahmetine kavuşturur. O zalimlerin ise hiçbir velî ve yardımcıları yoktur.” (42/8)

“Herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşerseniz, onun hakkında hüküm vermek Allah'a aittir. İşte Allah benim Rabbidir. Sadece O'na güvenip, dayanırım ve daima O'na yönelirim.” (42/10)

“Onlar ancak kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki ihtiras sebebiyle ayrılığa düştüler... Onlardan kendilerine kitap miras verilenler de muhakkak ondan yana şüph ve tereddüt içindedirler. İşte sen buna davet et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Onların hevalarına uyma. De ki ‘Ben Allah'ın indirdiğı bütün kitaplara iman ettim. Aranıza adil olanı yapmakla emrolundum. Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz sizedir. Bizimle sizin aranızda bir hüccet yoktur.” (42/14-15)

“Onun çağrısı kabul edildikten sonra Allah hakkında tartışanların delilleri, Allah nezdinde bătıldır. Üzerlerine gazap çökmüştür ve onlar için çetin bir azap vardır.” (42/16)

“Allah, hak ile kitabı ve mizanı indirendir. Ne bilirsin Sa‘at belki de yakındır.” (42/17)

“Ona iman etmeyenler, onun çabucak gelmesini isterler. İman edenler ise ondan yana korku içindedirler. Allah, kullarına karşı çok lütufkârdır, dilediğine rızık verir. Güçlü ve üstün olan da O’dur. Kim ahiret ekinini isterse onun ekinini arttırırız. Kim de dünya ekinini isterse ona da bundan veririz. Ama onun ahirette hiçbir nasibi olmaz.” (42/18-20)

“Yoksa onların Allah'ın izin vermediğı şeyleri kendilerine dinden şeriat yapan ortakları mı vardır? Nihai hükümle ilgili söz olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilir, iş bitirilirdi. Ama o zalimler için elîm bir azap var!” (42/21)

Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, 42/8. ayetteki “Sizleri kıldadı” lafzından maksadın Mekke kâfirleri ve “Zalimler” lafzından maksadın da Mekke müşrikleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁵¹⁶ 2- Müfessir, 42/10. ayetle ilgili Mekkelilerin bir kısmının Kur’ân’ı inkâr edip, bir kısmının da ona iman ettiğini nakletmiş ve bundan dolayı Allah’ın bu ayeti buyurduğunu ifade etmiştir.⁵¹⁷ 3- Müfessir, 42/14. ayetteki “kendilerine kitap miras verilenler” lafzından maksadın Yahudiler ve Hristiyanlar olduğunu direkt nakletmiştir.⁵¹⁸ 42/15. ayetteki “Ve de ki” lafzıyla Nebi’nin Ehl-i Kitâb’a hitap etmesinin emredildiğini direkt nakletmiştir.⁵¹⁹ 4- Müfessir, 42/16. ayetteki “Allah hakkında tartışanlar” lafzından maksadın Nebi henüz Mekke’de iken onun yanına gelen Yahudiler olduğunu direkt nakletmiştir.⁵²⁰ Ve Yahudiler’in, Müslümanlar’a “Dinimiz dininizden, nebimiz de nebinizden faziletlidir.” dedikten sonra ileri	1- يعني • “Yani” (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3 2- وذلك أن... فقال الله • “Ve... Bunun üzerine Allah buyurdu.” • Kategori 3 3- Direkt (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3 4- Direkt • Kategori 3

⁵¹⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 764.

⁵¹⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 765.

⁵¹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 766.

⁵¹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 767.

⁵²⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 767.

sürdürdükleri delillerin bâtil olduğu haber verilmiştir.⁵²¹ 5- Müfessir, Nebi'nin kıyametten söz ederken, Ebû Fatîma b. el-Bahterî, Ferkad b. Sumâme ve Safvân b. Ümeyye'nin de yanında bulunduğunu nakletmiştir. Ve bunların kıyameti yalanlamak amacıyla Nebi'ye “Sa‘at ne zaman gerçekleşecek?” diye sormaları üzerine Allah'ın 42/17. ayeti buyurduğunu haber vermiştir.⁵²² 6- 42/18. ayetteki “İman edenler” lafzından maksadın Bilâl ve arkadaşları olduğunu “ya‘nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁵²³ Müfessir, 42/20. ayetin iyilerden olan Bilâl ve arkadaşları hakkında olduğunu “ya‘nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁵²⁴ 7- Müfessir, 42/21. ayetteki “Allah'ın izin vermediği şeyler” lafzından maksadın Mekke kâfirlerinin uydurma ilahlarına Allah'ın izin vermediği olduğunu “ya‘nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁵²⁵	5- وذلك أن... فقال الله • “Ve... Bunun üzerine Allah buyurdu.” • Kategori 3 6- يعني • “Yani” (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3 7- يعني • “Yani” • Kategori 3
Tahlil:	

⁵²¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 767.

⁵²² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 767.

⁵²³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 767-768.

⁵²⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 768.

⁵²⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 768-769.

1, 6, 7- Mukâtil, bu rivayetleri “ya ‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

2, 5- Müfessir, ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebep-i nüzul sıygası kullanmadan “Ve... Bunun üzerine Allah buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt Allah’tan aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

3, 4- Mukâtil, bu rivayetleri aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 140

Ayet: eş-Şûrâ, 42/61/37, 38, 51

Metin ve Meal:

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بَأْذَنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ

“Onlar ki büyük günahlardan ve fuhşiyattan uzak dururlar. Öfkelendiklerinde de bağışlarlar.” (42/37)

“Rabblerinin çağrısını kabul ederler, namazı ikame ederler, işleri aralarında şûrâ ile olur ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda infak ederler.” (42/38)

“Allah, bir beşer ile ancak vahiy yoluyla veya perde arkasında veyahut bir elçi gönderip, izni ile dilediğini vahyetmesi şeklinde olur. Muhakkak ki O, çok yücedir, hakîmdir.” (42/51)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve
1- Müfessir, 42/37. ayetin Mekke’de bulunurken şahsına ağır laflar edilmesine öfkelenen Ömer b. el-Hattab hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁵²⁶ 2- Müfessir, 42/38. ayetteki “Namazı ikame edenler” lafzının Ensâr hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁵²⁷ 3- Müfessir, Yahudiler’in Nebi’ye “Musâ’nın Allah’la konuştuğu, Allah’a baktığı gibi neden sen de Allah’la mükâleme etmiyor ve O’nu müşahade etmiyorsun? Allah sana bunları bahşetmedikçe biz de sana iman etmeyeceğiz!” demeleri üzerine Allah’ın 42/51. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁵²⁸	Kategorisi: 1- نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1 2- نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1 3- وذلك أن... وأنزل الله • “Ve... Ve Allah indirdi.” • Kategori 2

Tahlil:

1, 2- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu

⁵²⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 772.

⁵²⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 772.

⁵²⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 775.

harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

3- Müfessir, bu rivayette yaşanan bir olayı ve olayın yaşanmasına sebep olanları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra “Ve” lafzını kullanmıştır. Lakin bu tür bir ifade kalıbı sebab-i nüzul rivayetlerinde bulunmamaktadır. O halde bu rivayet ya Hz. Peygamber’in ya da sahabilerin istinbatına dayanıyor olabilir. Sonuç olarak bu rivayet, ikinci kategoriye dâhil edilecektir.

62- 43/ez-Zuhrûf Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan ez-Zuhrûf suresi toplam 89 ayettir. Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmış ve muhatabın vahyi anlaması için Kur’ân’ın Arapça olarak indirildiği haber verilmiştir. Önceki kavimlerin de nebileri ile alay ettikleri ve neticede en çetin kavimlerin dahi helak edildiği bildirilmiştir. Müşriklerin de göklerle yeri yaratanın Allah olduğunu bildikleri, sayısız nimetleri verenin O olup, dönüşün de yine O’na olacağı haber verilmiştir. Müfessir, 43/19. ayette Mekkeli müşriklerin meleklerin cinsiyetinin dışı ve Allah’ın kızları olduğunu kabul etmelerine karşılık kendilerine meleklerin yaratılışına şahit olup olmadıklarının sorulduğunu ifade etmiştir. Bu soru üzerine onlar, meleklerin yaratılışına şahit olmadıklarını, bu görüşü atalarından işittiklerini ve atalarının da yalan söylemeyeceğini ifade ederek meleklerin dişillğine şahitlik ettiklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine Allah, onların bu şahitliğinin ahirette sorgulanacağını haber vermiştir.⁵²⁹ 43/20-21. ayetlerde ise bu kimselerin “Rahmân dileysedi biz onlara ibadet etmezdik.”

⁵²⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 791-792.

dedikleri nakledilmiştir.⁵³⁰ Allah ise onların bu hususta hiçbir bilgisi olmadığını, yalan söylediklerini ve onlara daha önce herhangi bir kitap göndermediğini dolayısıyla bu gaybi konu hakkında onların tutundukları hiçbir kitap olmadığını haber vermiştir. Atalarının dinine bağlı kalanlara, atalarının dininden daha doğrusu gelse dahi onu inkâr edecekleri bildirilmiştir. Ardından 43/26-29. ayetlerde Hz. İbrahim’in babasına “Ben sizin taptıklarınızdan uzağım, ancak beni yaratan müstesna. Şüphesiz ki O beni hidayete kavuşturacaktır.” (43/26-27) dediği aktarılmış ve Arapların atası olarak gördükleri, Kâbe’yi de inşa eden Hz. İbrahim’in tek bir ilaha taptığı haber verilmiştir.⁵³¹ Ve Mekke müşriklerinin iddia ettikleri atalarının üzerinde oldukları dinin zamanla İbrahim’in (a.s.) dininden saptığı ve dolayısıyla atalarının da onların da yanlış yolda oldukları vurgulanmıştır. Mekke kâfirlerinin de Kur’ân’ı bir sihir olarak görüp, onu yalanladıkları ve “Bu Kur’ân iki kasabanın birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi?” (43/31) dedikleri haber verilmiştir. Allah, Kendi rahmetini onların paylaşmadığını, Allah’ın rahmetinin dünya metası olarak topladıkları mal-mülkten daha hayırlı olduğunu ve ahiretin takva sahiplerine verileceğini bildirmiştir. İnkârcıların azaba çarptırılacağı, Nebi’nin kendisine vahyedilene sınıksız sakılması, Kur’ân’ın bir zikir olduğu haber verilmiştir. Hz. Muhammed’e ondan önce de elçilerin gönderilip, onların da tevhide çağırdıklarını çevrelerindeki Ehl-i Kitap’tan insanlara sorması ifade edilmiştir. Ardından Musa’nın (a.s.) kendisinin Allah’ın elçisi olduğunun kanıtı olan iki mucize ile birlikte Firavun’u tevhide çağırmaya emredilmiştir. Bu çağrı üzerine Firavun ve çevresindekiler gülüşmüş ve Allah onların üzerine musibetler göndermiş ve Musa’ya (a.s.) gelerek başlarındaki musibetlerden kurtarması için Rabbine dua etmesi karşılığında iman edeceklerini ifade etmişlerdi. Lakin musibetler kaldırılınca anında sözlerini bozmuşlardı. Ardından Firavun, kavmine “Ey kavmim! Mısır mülkü ve altımdan akan şu ırmaklar

⁵³⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 792.

⁵³¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 793.

benim değil mi? Görmüyor musunuz? Yoksa ben, meramını anlatmaktan aciz şu zavallı adamdan daha üstün değil miyim? Yok, eğer Musa zavallı biri değil de asil biri ve gerçek bir peygamber ise niçin onun boynuna altın gerdanlıklar, kollarına bilezikler takılmamış yahut onun yanında niçin melekler gelmemiştir?” diyerek onları etkisi altına almıştı. Bunun üzerine Allah öfkelenmiş ve onları helak etmiştir. Onları da misal için kötü bir örnek ve ibret kılmıştır. Ardından Meryem oğlu İsa (a.s.) mesel olarak verilince kâfirler gülüşmüş ve kendi ilahlarının mı yoksa İsa’nın (a.s.) mı daha hayırlı olduğunu sormuşlardı. Ardından kıyametin hakk olduğu bildirilmiş ve İsa peygamberin tebliğiyle ilgili haberler aktarılmıştır. Ardından cennet ehlinin mükâfatlarından ve cehennem ehlinin azapları haber verilmiştir. Allah’ın kâfirlerin nitelendirmelerinden uzak olduğu, hakîm, alîm, mülkûn tek sahibi, kıyamet saatini bilen ve dönüşün yalnızca O’na olduğu ifade edilmiştir. Kâfirlerin dua ettikleri varlıkların şefaet etmeye kâdir olmadıkları, kendilerinin yaratanın Allah olduğunu bildikleri halde yüz çevirdikleri bildirildikten sonra Nebi’nin onlardan yüz çevirmesi ve sadece “Selâm!” demesi emredilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin sekizi esbâb-ı nüzul rivayeti, ikisi esbâb-ı nüzul değerlendirilmesi, dördü de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam on dört rivayet bulunmaktadır.

Tablo 141

Ayet: ez-Zuhrûf, 43/62/4, 6
Metin ve Meal: وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيَّ حَكِيمٌ وَكَمَّ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيِّ فِي الْأَوَّلِينَ

“Kuşkusuz o, katımızdaki ana kitaptadır, çok yücedir, hikmetle doludur.” (43/4) “Sizden önce gelip, geçenlere de nice peygamberler gönderdik.” (43/6)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, “Onlara gökler ile yeri kimin yarattığını sorsan...” (43/9) ayetindeki “hum” zamirinden kastın Mekke kâfirleri olduğunu direkt aktarmıştır.⁵³²	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: • Direkt • Kategori 3
Tahlil: Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

Tablo 142

Ayet: ez-Zuhrûf, 43/62/22, 30, 31-32, 40-41
Metin ve Meal: بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّهُتَدُونَ وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ أَهْمُ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سَخِرِيًّا وَرَحْمَةُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ فَإِنَّمَا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُّنتَقِمُونَ

⁵³² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 789.

“Hayır! Onların dedikleri ‘Biz babalarımızı bir inanç üzere bulduk, elbette biz onların izlerinden giderek doğru yolu buluruz’ demekten ibaretti.” (43/22)

“Hakk onlara gelince ‘Bu bir sihirdir. Muhakkak biz ona iman etmeyiz’ dediler.” (43/30)

“Ve dediler ki ‘Bu Kur’ân iki kasabanın birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi?’ Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar? Hâlbuki dünya hayatında onların rızıklarını paylaştıran biziz. Bazılarının derecelerini, bazılarının işlerini görsünler diye üstün kıldık.” (43/31-32)

“O sağırlara sen mi işittireceksin veyahut körlere ve apaçık dalalette olanlara sen mi hidayet edeceksin? Seni alıp götürsek dahi onlardan intikam alacak Biziz.” (43/40-41)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 43/22. ayetin el-Velîd b. Muğire, Sahr b. Harb, Ebû Cehil b. Hişam ve Rabi’a’nın evlatları ‘Utbe ve Şeybe ile ilgili indirildiğini nakletmiştir.⁵³³ Bu kimseler, atalarını takip eden ve atalarının yolu üzerinde hidayete erdirilenler olduklarını iddia etmekteydi. Ayetin devamında daha önce kendilerine uyarıcı gönderilen kasaba halklarının da aynı bahaneye sığındıkları ve neticede onların helak edildiği haber verilerek, Mekke müşrikleri azapla korkutulmuştur.⁵³⁴

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

1- نزلت في

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

2- نزلت في

⁵³³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 792.

⁵³⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 792.

2- Müfessir, 43/30. ayetin Süfyan b. Harb, Ebû Cehil, ‘Utbe ve Şeybe hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁵³⁵	• “... hakkında indi.” • Kategori 1
3- Müfessir, el-Velîd b. Muğire’nin “Eğer bu Kur’ân hakk olsaydı ya bana ya da dedesi el-Muhtar es-Sakafî olup, asıl adı ‘Amr b. ‘Umeyr b. ‘Avf olan Sakifli Ebu Mes’ud’a inerdi.” sözü üzerine Allah’ın 43/31. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁵³⁶ el-Velîd’in bu sözü üzerine Allah, 43/32. ayeti buyurmuştur. Müfessir, bu ayetlerin arka planı ile ilgili olarak el-Velîd Mekke halkının en büyüğü ve şereflişi, Ebu Mesud ise Taif halkının en büyüğü olduğunu haber vermiştir.⁵³⁷	3- فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِي • “Bunun üzerine Allah... hakkında indirdi.” (43/31) • Kategori 1 يقول • “-Allah- buyurdu.” (43/32) • Kategori 3
4- Müfessir, 43/40. ayetin Mekke kâfirlerinden bir adam hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁵³⁸ Müfessir, 43/41. ayetteki “<i>minhum</i>” zamirinden maksadın Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla açıklamıştır.⁵³⁹	4- نَزَلَتْ فِي • “...hakkında indi.” • Kategori 1 يعني • “Yani” • Kategori 3

⁵³⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 793.

⁵³⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 793-794.

⁵³⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 794.

⁵³⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 796.

⁵³⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 796.

Tahlil:

1, 2- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

3- Müfessir, ilk rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. İkinci rivayette ise ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebep-i nüzul sıygası kullanmadan “-Allah- buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

4- Müfessir, ilk rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. İkinci rivayeti ise “*ya'nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 143

Ayet: ez-Zuhrûf, 43/62/57-58

Metin ve Meal:

وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ وَقَالُوا آلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ

“Meryem oğlu İsa misal verilince, kavmin hemen sevinç çılgınlıkları attılar. ‘Bizim ilahlarımız mı daha üstün yoksa o mu?’ dediler. Bu meseli sırf seninle tartışmak için darp ettiler. Onlar düşmanlığı yol edinmiş kimselerdir.” (43/57-58)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, 43/57. ayette bahsi geçen meselin Mekke kâfirlerinin “Melekler Allah’ın kızlarıdır.” iddiası ile ilgili olduğunu nakletmiştir.⁵⁴⁰ Onların bu iddialarına benzer olarak “İsa, Allah’ın oğludur.” görüşü savunan ve İsa’dan (a.s.) söz edilince bu örnekten hoşlanarak gülmeye başlayanlar ‘Abdullah b. ez-Zibari ve birkaç arkadaşıdır. Onlar Hristiyanlar’ın İsa’ya (a.s.) tapmasından dolayı İsa’nın (a.s.) da cehennemde olacağını söylemişlerdi. Bu olay 43/57. ayette haber verilmiştir. Allah, Hz. İsa’nın Allah’ın oğlu olduğu iddiasına bulunan Hristiyanlar’a, İsa’nın (a.s.) insan olan Meryem’den dünyaya geldiğini ve dolayısıyla onun oğlu olduğunu “*ibnu meryem*” ifadesiyle hatırlatmıştır. Bu hadise ile ilgili müfessir şu rivayeti nakletmiştir: Mescitte Kureyş kabilesinin Sehmoğulları kolundan el-‘As b. Vail, Kaysoğulları kolundan el-Haris ve

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

وذلك أن... فأُنزل الله

- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

⁵⁴⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 798.

Adiyy var iken Nebi, Mescid-i Haram’a girmiş idi. Ve o zamanlar Kâbe’nin etrafında üç yüz altmış put bulunuyordu. Nebi, onlara “Allah’tan başka taptıklarınız ve siz, cehennem odunlarısınız.” (21/98-100) ayetlerini okuduktan sonra Safa kapısından çıkmış ve müşrikler bu olay hakkında aralarında konuşurken ‘Abdullah b. ez-Zibari gelmiş ve tartıştıkları konuyu öğrenmişti. Bunun üzerine Nebi’ye bu ayette mevzu bahis edilen konunun sadece kendi ilahları için mi yoksa bütün toplumlardaki ilahlar için mi geçerli olduğunu sormuş ve bunun bütün ilahları kapsadığı cevabını almıştı. Bu cevap üzerine Nebi’nin İsa (a.s.) ve annesi Meryem’i (a.s.) hayırla yâd ederken, Hristiyanlar’ın o ikisini ilah kabul ettiklerini, ayrıca ‘Uzeyr’e ve meleklerle de ibadet edildiğini hatırlatmıştı. Bu durumda eğer İsa (a.s.), Meryem (a.s.), ‘Uzeyr ve meleklerin uydurma ilahlar olarak cehennemde olacaklarına teminat verilirse kendilerinin de onlarla birlikte yanmaya razı olduklarını söylemişti. Nihayetinde ez-Zibari, Muhammed’in (a.s.) hem İsa (a.s.) ve Meryem’i (a.s.) hayırla yâd ederken hem de bunların cehennemde olacaklarını söylemesinin çelişkisi üzerine Nebiyi yenik düşürdüğünü söyleyince

gölüşmüşler ve bu olay üzerine Allah, 43/58. ayeti indirmiştir. ⁵⁴¹	

Tahlil:

Müfessir, bu rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu*’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

Tablo 144

Ayet: ez-Zuhrûf, 43/62/67, 79-80, 81
Metin ve Meal: الْأَخِلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ أَمْ أُنَبِّئُكُمْ أَمْراً فَإِنَّا مُبْرِمُونَ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتَئِبُونَ قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ “Allah’a itaatsizlikten sakınanlar dışında, dostlar bile o gün birbirinin düşmanıdır.” (43/67) “Yoksa onlar sağlam bir iş için mi karar aldılar? Gerçekten Biz de sağlam karar verenleriz. Yoksa onlar içlerinden geçenleri bilmediğimizi, bu konuyla ilgili gizli konuşmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar? Öyle değil! İşitiyoruz, hatta elçilerimiz de yanlarında yazıyorlar.” (43/79-80)

⁵⁴¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 798-799.

“O müşriklere de ki ‘Rahmân’ın çocuk sahibi olması söz konusu değildir. Ben buna iman edenlerin ilkiyim.” (43/81)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, takva sahipleri dışında dünyadayken dost olanların kıyamet gününde birbirlerine düşman kesileceklerinin haber verildiği 43/67. ayetinin Ümeyye b. Halef el-Cumahi ve ‘Ukbe b. Ebi Muayt hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁵⁴² Bu iki kişiden ‘Ukbe, Nebi ile oturup kalkar ve onu dinlerdi. Bunun üzerine Kureyşliler Ukbe’nin dininden döndüğünü söylemişlerdi. Ümeyye b. Halef, ‘Ukbe’ye kavminden ayrılmadığının göstergesi olarak Nebi’nin yüzüne tükürmesini söylemiş ve ‘Ukbe de söylenileni yapmıştı. Nebi’nin eğer Harem’de olmasalar onu öldüreceğini söylemesi üzerine ‘Ukbe, Nebi’nin bunu yapamayacağını söylemişti. Lakin o, Bedir günü esir alınmış ve Nebi de onu görünce bu sözünü hatırlamış ve Hz. Ali’ye onun boynunu vurmasını emretmişti. Bunun üzerine ‘Ukbe, esir alındığını ve öldürülmesi durumunda çocuklarının halinin ne olacağını sormuş, Nebi de ahireti inkâr ettikleri

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

1- نزلت في

- “...hakkında indi.”
- Kategori 1

⁵⁴² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 801.

için onların da cehennemde olacağını söylemiştir.⁵⁴³

2- Müfessir, Allah'ın 43/79-80. ayetleri Ebû Talib'in vefatının ardından, Hz. Muhammed'i öldürmek için plan yapmak üzere Dâru'n-Nedve'de toplanan müşrikler ile ilgili olarak indirdiğini nakletmiştir.⁵⁴⁴ Müfessir, Dâru'n-Nedve'de toplananların Ebû Cehil, Rabi'a'nın iki evladı 'Utbe ve Şeybe, Hişam b. Amr, Ebu'l-Bahterî b. Hişam, Ümeyye b. Ebi Muayt, Uyeyne b. Hısn el-Fezari, el-Velîd b. Muğire, en-Nadr b. el-Haris ve Übey b. Halef'in de dâhil olduğu Kureyş kabilesinden bir grup olduğunu rivayet etmiştir. Bu kişiler Ebû Talib'in liderliğinde inananlara herhangi bir tecavüz ve saldırıda bulunmamak üzere sözleşmişlerdi. Ebû Talib'in vefatıyla bu sözleşme feshedilmiş ve Mekke müşrikleri Nebi'ye kuracakları tuzağı planlamak üzere toplanmışlardı. Bu toplantı gizli bir şekilde yapılmış ve İblis de Mecidlilerden yaşlı bir adam suretinde gelip, meclistikileri överek bu toplantıya katılmayı başarmıştı. İblis, meclistikilerin Muhammed'i (a.s.) yakalayıp

2- وذلك أن... وأنزل الله

- “Ve... Ve Allah indirdi.”
- Kategori 2

⁵⁴³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 801-802.

⁵⁴⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 803-805.

ölene kadar hapsetmek, devenin sırtına bağlayıp şehirden çıkartmak şeklinde sunmuş oldukları önerilerin kötü olduğuna ve neticede Muhammed'in (a.s.) bu planlardan kurtulacağına ahaliyi ikna etmişti. Ardından Ebû Cehil'in Kureyş kabilesinin her kolundan eli kılıçlı birer adamın Muhammed'i (a.s.) öldürmesi halinde Muhammed (a.s.) taraftarlarının hangi kolun adamını öldürerek, öç alacaklarını bilemeyip, suikastın sorunsuz şekilde atlatılacağı önerisi hem İblis hem de diğer üyelerin onaylamasıyla kabul edilmişti. Lakin Allah, müşriklerin bu planını Cibril vasıtasıyla Hz. Muhammed'e haber vermiş ve ona şehirden çıkmasını emretmiştir. Ardından Nebi şehirden çıkmış ve bir mağaraya sığınmıştı. Bunun üzerine Allah, "Yoksa onlar hep birlikte bir karar mı aldılar? Biz de sağlam kararlar alanlarız." ayetini indirmiştir. Allah, onların kurdukları gizli planları işitip, onlardan haberdar olduğunu haber vermiştir. Ve sözü geçen kişilerin tümü Bedir savaşında öldürülmüşlerdir.⁵⁴⁵

3- Müfessir 43/81. ayette Allah'ın Hz. Muhammed'e Mekkelilere "Rahmân'ın bir

3- وذلك أن... فأنزل الله

- "Ve... Bunun üzerine Allah indirdi."

⁵⁴⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 803-805.

evladı yoktur. Ve ben Mekkeliler arasında Allah'ın evladı olmadığına iman edenlerin ilkiyim.” demesini emrettiğini nakletmiştir.⁵⁴⁶ Müfessir, Allah'ın bu ayeti ‘Abdu'd-Darr b. Kusayoğullarından en-Nadr b. el-Haris'in meleklerin Allah'ın kızları olduğunu iddia etmesi üzerine indirdiğini nakletmiştir.⁵⁴⁷	• Kategori 1
Tahlil: 1, 3- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. 2- Müfessir, bu rivayette yaşanan bir olayı ve olayın yaşanmasına sebep olanları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra “Ve” lafzını kullanmıştır. Lakin bu tür bir ifade kalıbı sebab-i nüzul rivayetlerinde bulunmamaktadır. O halde bu rivayet ya Hz. Peygamber’in ya da sahabîlerin istinbatına dayanıyor olabilir. Sonuç olarak bu rivayet, ikinci kategoriye dâhil edilecektir.	

Tablo 145

Ayet: ez-Zuhrûf, 43/62/86, 87-88
Metin ve Meal:

⁵⁴⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 805.

⁵⁴⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 806.

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

وَلَنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ وَقِيلَ يَا رَبِّ إِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ

“Allah’ı bırakıp, kendilerine dua ettikleri varlıklar asla şefaata edemezler, bilerek hakka tanıklık edenler başka.” (43/86)

““Onları kim yarattı?” diye sorsan, muhakkak ‘Allah yarattı’ diyecekler. Nasıl da döndürülüyorlar! Allah, elçinin ‘Ey Rabbim! Bunlar iman etmemekte direnen bir topluluktur’ dediğini de biliyor.” (43/87-88)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- 43/86. ayette Mekkeli müşriklerin kendilerine şefaata olması için meleklerle dua ettiklerini lakin Allah’ın dışında hiçbir varlığın insanlara şefaata edemeyeceği vurgulanmıştır. Müfessirin naklettiğine göre Allah, bu ayeti en-Nadr b. el-Haris ve birkaç kişinin “Muhammed eğer doğru söylüyorsa biz de melekleri veli edindik ve onların şefaata etmeleri Muhammed’e göre daha uygundur.” demeleri üzerine onların sözünü yalanlamak için indirmiştir.⁵⁴⁸ Ardından tevhid ehli olanların meleklerin de şefaatine nail olacakları ifade edilerek istisnada bulunulmuştur⁵⁴⁹.

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

- 1- وذلك أن... فأنزل الله
- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
 - Kategori 1

⁵⁴⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 806.

⁵⁴⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 806.

2- Müfessir, 43/87. ayetle ilgili Nebi'nin Mekkeli müşriklere “Sizi yaratan kimdir, gökler ve yerden size rızık veren kimdir?” demesi üzerine onlar da her şeyin yaratıcısı ve dolayısıyla kendilerini de yaratanın Allah olduğunu ikrar etmişlerdir.⁵⁵⁰ Bunun üzerine Allah, Nebisinin onlara nasıl oluyor da her şeyin yaratıcısının Allah olduğunu itiraf ettikleri halde O'nun bir, tek ve ortaksız olduğunu inkâr edip, O'ndan başkasına ibadet ettiklerini sormasını istemiştir. Bunun üzerine 43/88. ayette Nebi, “Ya Rabbi!” demiş ve Allah da onun bu hitabına karşılık 43/88. ayeti vahyetmiştir.⁵⁵¹	2- يعني • “Yani” • Kategori 3
Tahlil: 1- Müfessir, bu rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu's-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. 2- Mukâtil, bu rivayeti “<i>ya'nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

⁵⁵⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 806.

⁵⁵¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 806-807.

63- 44/ed-Duhân Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan ed-Duhân suresi toplam 59 ayettir. Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmış ve mübîn olan kitabın mübarek bir gecede indirildiği haber verilmiştir. Allah'ın tek ilah olup, dirilten, öldüren ve hem onların hem de atalarının Rabbi olduğu bildirilmiştir. Ardından göğü duman kaplayacağı bir günü beklemeleri, o gün azabın üzerlerinden kaldırılması için Rabbe yalvaracakları, azap kaldırılınca da tekrar küfre dönecekleri haber verilmiştir. Ardından Nebi ile müşriklerin durumunun Musa peygamber ile Firavun kavminin durumuna benzediği hatırlatılarak, Firavun'un suda boğulduğu gibi Mekkeli müşriklerin de helaka uğrayacakları mesajı verilmiştir. Ardından öldükten sonra dirilişi reddeden kâfirlerine Tubbâ kavmi örnek verilerek, mücrimlerin helak edildiği ifade edilmiştir. Ardından kıyamet günündeki haller, cehennemliklerin müjdelendikleri azap ve takva ehlinin mükâfatları haber verilmiştir.

Müfessirin bağlama dair altı vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayet aktarmıştır.

Tablo 146

Ayet: ed-Duhân, 44/63/10, 11-15, 34-36, 39, 43-50
Metin ve Meal: فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُحَانٍ مُّبِينٍ يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ أَنَّى لَهُمُ الذِّكْرَى وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابَ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولَى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِينَ فَاتُّوا بِآبَائِنَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

إِنَّ شَجَرَةَ الزُّقُومِ طَعَامُ الْأَثِيمِ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ كَغَلِي الْحَمِيمِ خُذُوهُ فَاغْتُلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ ثُمَّ صَبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ذُنُوبُكَ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ إِنَّ هَذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ

“Şimdi sen göğü duman kaplayacağı günü bekle.” (44/10)

“O duman bütün halkı kuşatacaktır. İşte bu acı veren bir azaptır. ‘Rabbimiz üzerimizden hesabı kaldırı, bizler artık inanmaktayız.’ Kendilerine apaçık bir elçi geldi ama sonra onlar ondan yüz çevirerek ‘Bu, kendisine bazı şeyleri öğretilmiş bir deli!’ dedikleri halde onlar mı bundan ibret alıp akıllarını başlarına toplayacaklar! Biz azabı biraz hafifleteceğiz, kuşkusuz siz de hemen eski halinize döneceksiniz.” (44/11-15)

“Onlar kesin bir dille şunu söylüyorlar ‘Biz bir kez öldük mü iş biter, öldükten sonra diriltilecek değiliz! Eğer bu hakk diyorsanız babalarımızı geri getirin!’” (44/34-36)

“Biz, bunları hakikat ve hikmet çerçevesinde yarattık, fakat çoğu bunu bilmez.” (44/39)

“Zakkum ağacı, günahkârın yiyeceğidir. O, karınlarında fokurdar, hem de kaynayan suyun fokurdaması gibi! O günahkârı yakalayıp cehennemnin ortasında sürün! Sonra başının üstünden kaynar su dökün ve ‘Tat bakalım bu azabı, hani sen güçlü ve değerli biriydin! Bütün bunlar sizin şüpheyile karşıladığımız şeylerdir’ deyin.” (44/43-50)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 44/10. ayetle ilgili Rasulullah’ın, Mekke ehline karşı kendisine yardım etmesi amacıyla onları Yusuf peygamberin dönemindeki gibi bir kıtlığa maruz bırakması için Allah’a dua ettiğini nakletmiştir.⁵⁵² Bunun

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

1- يعني

- “Yani”
- Kategori 3

⁵⁵² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 818.

üzerine Mekke’de aşırı bir kıtlık yaşanmış, insanlar kemik, köpek, leş gibi şeyler yemeye başlamışlar ve açlığın etkisiyle gözleri yanılmaya ve gökyüzü ile aralarında bir duman görmeye başlamışlardı. Devamındaki 44/11-14. ayetlerde kıtlık yaşanırken Ebû Süfyan b. Harb, ‘Utbe b. Rabi’a, el-‘As b. Vail, Mut’im b. Adiy, Süheyl b. ‘Amr ve Şeybe b. Rabi’a’nın Nebi’den yağmur yağması için dua etmesini talep etmişlerdi. Ve hep birlikte Allah’a “Rabbimiz! Bizden bu azabı yani açlığı kaldır çünkü biz iman edeceğiz.” şeklinde nida ettiler. Üzerlerinden azap kalkar kalkmaz da Nebi’den yüz çevirdiler ve “Muhammed (a.s.), kendisine öğretilen bir delidir.” diyerek yine dalalete yöneldiler. Müfessir, 44/14. ayette aktarılan “Muhammed (a.s.), kendisine öğretilen bir delidir.” lafının ‘Utbe b. Muayt’a ait olduğunu nakletmiştir.⁵⁵³ Ayrıca Mekkeliler “Ona Amir b. el-Hadrami’nin kölesi Cebr öğretiyor. Şayet Amir b. el-Hadrami’nin kölesi bundan vazgeçmezse, yemin olsun ki onu efendisinden satın alacağız ve ona azap edeceğiz. Baksın bakalım Muhammed’in

- Direkt (44/14)
- Kategori 3

⁵⁵³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 819.

(a.s.) ona bir faydası olur mu veya ona gelecek bir zararı engelleyebilir mi?” demişlerdi.⁵⁵⁴

2- 44/34. ayetten başlayarak Mekke kâfirlerinin ba’s’ı ve ahireti yalanladıkları, Nebi’nin yeniden diriliş ve hesapla ilgili söyledikleri doğruysa atalarını diriltip getirmesini talep ettikleri haber verilmiştir.⁵⁵⁵ 44/36. ayette atalarının getirilmesi talebi Ebû Cehil tarafından şöyle yapılmıştır: “Ey Muhammed! Şayet nebiysen bizim için içlerinde Kusay b. Kilab’ın da yer aldığı atalarımızdan iki veya üç kişiyi dirilt çünkü o, doğru sözlü biriydi. Biz de dirilttiğin kişilere konuştuklarının gerçek mi yoksa batıl mı olduğunu soralım ve ölümden sonra olup bitenleri anlatsınlar. Eğer dirilişin hak olduğunu iddia ediyorsan bunu yaparsın.” Ebû Cehil’in bu sözleri üzerine Allah, onun ahirette maruz kalacağı azabı haber vererek, onu tehdit etmiştir.⁵⁵⁶

3- Müfessir, 44/39. ayetteki “hum” lafzından kastın Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla aktarmıştır.⁵⁵⁷

2- يعني

- “Yani”
- Kategori 3

وذلك أن... فقال

- “Ve... Bunun üzerine - Allah- buyurdu.”
- Kategori 3

3- يعني

- “Yani”
- Kategori 3

⁵⁵⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 818-819.

⁵⁵⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 823.

⁵⁵⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 823-824.

⁵⁵⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 824.

4- Müfessir, 44/43-46. ayetlerde Rabbine karşı günahkâr olan *el-esîm*'in yani Ebû Cehil'in cehennemdeki yiyeceğinin zakkum ağacı olduğu haberi üzerine Kureyş'in Sehmoğullarından 'Abdullah b. ez-Zibarî'nin zakkumun tereyağı ve hurma anlamına geldiğini söylediğini nakletmiştir.⁵⁵⁸ Bunun üzerine Ebû Cehil, cariyesinden kendilerine zakkum getirmesini istemiş ve arkadaşlarına da zıkkımlanmalarını söylemiştir. Bu olay üzerine Allah, ahirette Ebû Cehil'in yakalanıp *Cahim*'in ortasına sürükleneceğini ve başı üzerine de *hamim* yani kaynar su döküleceğini haber vermiştir (44/47-49).⁵⁵⁹ Çünkü Ebû Cehil dünyadayken "Ben Kureyş'in en izzetli ve kerim olanıyım." derdi. Lakin ahirette bu elim cezaya çarptırılınca bir melek ona "Şüphesiz ki bu sizin önceden şüphe edip durduğunuz şeydir." (44/50) diyecektir.⁵⁶⁰

4- ذلك أن... يقول الله

- "... Allah buyurdu."
- Kategori 3

Tahlil:

1- Müfessir ilk rivayeti "*ya nî*" lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. İkinci rivayeti ise ayetle ilgili

⁵⁵⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 824-825.

⁵⁵⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 824-825.

⁵⁶⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 825.

bağlama dair bilgi verirken hiçbir sebep-i nüzul rivayet sıygası kullanmadan direkt aktarmıştır. Lakin ayetin arka planına dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil edeceğiz.

2- Müfessir ilk rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. İkinci rivayeti ise ayetle ilgili bağlama dair bilgi verirken hiçbir sebep-i nüzul rivayet sıygası kullanmadan direkt aktarmıştır. Lakin ayetin arka planına dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil edeceğiz. İkinci rivayette ise ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebep-i nüzul sıygası kullanmadan “-Allah- buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

3- Mukâtil, bu rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

4- Müfessir, rivayeti ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebep-i nüzul sıygası kullanmadan “Allah buyurdu.” şeklinde direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

64- 45/el-Câsiye Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Câsiye suresi toplam 37 ayettir. Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmış ve kitabı aziz ve hakîm olan Allah’ın indirdiği haber verilmiştir. İman eden ve akledenler için göklerde, yerde ve insanın yaratılışında ayetler olduğu bildirilmiştir. Ardından vahyi işitince büyüklenenler ve onunla alay edenler azap ile

müjdelenmiştir. Ve iman edenlerin bağışlayıcı olması, salih amelin kişinin lehine, kötü amelin ise kişinin kendi aleyhine olduğu bildirilmiştir. Ve İsrailoğullarına verilen nimetlerden, daha sonra ihtilafa düştüklerinden bahsedilmiştir. Kötü amel işleyenlerin, iman edip, salih amel işleyenlerle bir olmayacağı bildirilmiş ve ba's'ı reddedenlere Allah'ın insanı ölü iken diriltilip, hayat verdiği, kıyamet gününde de aynısını yapacağı haber verilmiştir. Mülkün Allah'a ait olduğu, kıyamet koptuğu gün inkârcıların zarara uğrayacakları, iman edip, salih amel işleyenlerin ise Allah'ın rahmetine düşer olacakları vurgulanmıştır.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin ikisi de esbâb-ı nüzul rivayeti, altısı da vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam sekiz rivayet bulunmaktadır.

Tablo 147

Ayet: el-Câsiye, 45/64/7-10

Metin ve Meal:

وَيْلٌ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُتْلَى عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِيرُهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ مِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا وَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

“Allah ve elçisi hakkında yalan isnatlarda bulunup, günaha batanların hepsine yazıklar olsun! Kendisine Allah'ın ayetleri okunurken işitip de sonra büyülenerek, işitmemiş gibi inkârda direten her günahkâr iftiracıya yazıklar olsun! Bu sebeple göreceği ağır azabı ona bildir! Ayetlerimiz hakkında bir parça bilgi sahibi olunca hemen onu alay konusu yapmakta. İşte bu gibiler için alçaltıcı bir azap vardır. Önlerinde cehennem! Ne dünyada elde ettiklerinden ne de Allah'a bırakıp sırtlarını dayadıkları dostlarından kendilerine bir fayda ulaşır. Onların nasibi büyük bir azaptır.” (45/7-10)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 45/7-11. ayetlerin en-Nadr b. el-Hâris hakkında indirildiğini rivayet etmiştir.⁵⁶¹ Müfessir, 45/7. ayetteki <i>effâk</i> lafzından kastın “Kur’ân, eskilerin masallarıdır.” sözünü sarf eden yalancı ‘Abdu’d-Dâr oğullarından en-Nadr b. el-Hâris olduğunu nakletmiştir.⁵⁶² Ve Allah, aşırı yalancı ve Rabbine karşı günahkâr olan kimselere lanet etmiştir. Ardından en-Nadr b. el-Hâris ve onun gibi inkârcı olan arkadaşlarının ayetlerden öğrendikleriyle alay etmelerinden dolayı <i>muhîn</i> bir azaba çarptırılacakları haber verilmiştir (45/9).⁵⁶³ Ve cehennemin bu kimselerin yani en-Nadr b. el-Hâris ve arkadaşlarının önlerinde olduğu, kazandıkları mallar ve taptıkları ilahların o gün kendilerini ateşten korumaya faydası olmayacağı haber verilmiştir (45/10).⁵⁶⁴	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: يعني (2 Rivayet Sıygası) • “Yani” • Kategori 3
Tahlil:	

⁵⁶¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 835-836.

⁵⁶² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 835-836.

⁵⁶³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 836.

⁵⁶⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 836.

Mukâtil, bu rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 148

Ayet: el-Câsiye, 45/64/14, 18

Metin ve Meal:

قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ
ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

“İman edenlere Allah’ın günlerini beklemeyenleri bağışlamalarını söyle! Çünkü bu topluluğu hak ettiklerinden olayı Allah cezalandıracaktır.” (45/14)

“Son olarak sana da dini ve dünyevi nizamla ilgili bir yol gösterdik. Sen de artık ona uy; bilmeyen kimselerin hevalarına uyma.” (45/18)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 45/14. ayetin Ömer b. el-Hattâb hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁵⁶⁵ Mekke’de iken Mekke kâfirlerinden biri Hz. Ömer’e ağır sözler sarf etmişti. Bunun üzerine Ömer (a.s.), o adamı yakalayıp cezalandırmak isteyince de bu

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

- 1- نزلت في... وذلك أن...
- “...hakkında indi... Ve...”
 - Kategori 1

⁵⁶⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 837.

ayet vahyolunmuş ve o adamı bağışlaması emredilmiştir.⁵⁶⁶ 2- Müfessir, Mekke kâfirlerinin Nebi'ye babasının, dedesinin ve kavminin ileri gelenlerinin dinine geri dönmesini söylemeleri üzerine Allah'ın 45/18. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁵⁶⁷	2- وذلك... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1
Tahlil: 1, 2- Müfessir, bu iki rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i>'s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

Tablo 149

Ayet: el-Câsiye, 45/64/21, 23, 25, 32
Metin ve Meal: أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ عِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

⁵⁶⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 837.

⁵⁶⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 838.

وَإِذَا تَنَزَّلَ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَا كَانَ حُجَّتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا اانْتُوا بِآبَائِنَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُمْ مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِنْ نَظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُحْسِنِينَ

“Yoksa kötülüğe gömülüp kalanlar, hayatlarını ve ölümlerini, eşit olarak iman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlarıncı gibi mi yapacağımızı zannediyorlar? Hükümleri ne kadar yanlış!” (45/21)

“Arzularını ilah yerine koyan Allah'ın kendisini saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi görmedin mi? Allah'tan başka kim onu hidayet edecek? Düşünmüyor musunuz?” (45/23)

“Kendilerini ayetlerimiz açık açık okunduğunda ‘Doğru söylüyorsunuz atalarımızı geri getirin’ demekten başka bir delil ileri süremiyorlar.” (45/25)

“‘Allah'ın vaadi hakktır. Kıyamet konusunda da bir kuşkuya yer yoktur’ denildikçe ‘Kıyamet nedir bilmiyoruz, biz bu konuda zannetmenin ötesinde bir şey yapamayız, kesin bir bilgiye sahip değiliz’ dediniz.” (45/32)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, muttakilere ahirette naim cennetlerinin vaat edildiği ayeti indirilince Mekke kâfirlerinden ‘Abdi Şems b. ‘Abdi Menafoğulları, Haşimoğulları ile ‘Abdulmuttalib b. ‘Abdi Menafoğullarının iman edenlere “Ahirette size verilecek hayrın bir benzeri de bize verilecek.” demeleri üzerine Allah'ın 45/21. ayeti vahyettiğini nakletmiştir.⁵⁶⁸ Müfessir,

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

1- وذلك أن... فقال

- “Ve... Bunun üzerine - Allah- buyurdu.”
- Kategori 3

⁵⁶⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 838-839.

Allah'ın bu ayette kötülük işleyen 'Abdi Şems oğullarının inkârcılarının, Hz. Hamza, Hz. Ali b. Ebî Talib, 'Ubeyde b. el-Hâris, Ömer b. el-Hattâb gibi iman edip, salih amel işleyenlerin ahiretteki mükâfatlarının aynısına sahip olacakları iddialarını yalanlamıştır.⁵⁶⁹

2- Müfessir, 45/23. ayette hevasını ilah edinen, Allah'ın kendisini dalalete düşürüp, kulağı ve kalbine mühür vurup, gözüne perde çektiği kimsenin el-Hâris b. Kays es-Sehmî olduğunu "ya'nî" sıygasıyla nakletmiştir. Ve Allah'tan başkasının hidayet veremeyeceği vurgulanmıştır.⁵⁷⁰

3- Müfessir, 45/25. ayette kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda, babalarının yani atalarından Kusay b. Kilab ve iki üç kişinin diriltilmesini isteyen kişinin Ebû Cehil olduğunu nakletmiştir.⁵⁷¹

4- Müfessir, kıyamet ve hesabın gerçek olduğu haber verilen 45/32. ayette "Sa'ate gelince onda hiçbir şüphe yoktur." denildiğinde "Biz sa'atin

2- يعني

- "Yani"
- Kategori 3

3- Direkt

- Kategori 3

4- Direkt

- Kategori 3

⁵⁶⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 838-839.

⁵⁷⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 839-840.

⁵⁷¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 840.

ne olduğunu bilmeyiz.” diyenlerin Mekke ehli olduğunu nakletmiştir (45/32). ⁵⁷²	

Tahlil:

1- Müfessir bu rivayette ise ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebab-i nüzul sıygası kullanmadan “-Allah- buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

2- Mukâtil, bu rivayeti “*ya’nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

3, 4- Mukâtil, bu rivayetleri aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

65- 46/el-Ahkâf Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Ahkâf suresi toplam 35 ayettir. Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmış ve kitabı aziz ve hakîm olan Allah’ın indirdiği haber verilmiştir. Her şeyi yaratanın Allah olduğu, sahte ilahların hiçbir şey yaratamayacağı, O’nun hiçbir ortağı olmayıp, şirk koştukları ilahların onların dualarından habersiz oldukları bildirilmiştir. Vahye büyü deyip, Hz. Muhammed’in onu uydurduğunu iddia edenlere cevaplar verilmiştir. Ardından cennet ashabının halleri aktarıldıktan sonra insanın anne-babasına iyi davranmasının tavsiye edildiği, oğullarının kendisini imana çağıran anne-

⁵⁷² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 842.

babasına “Öf size!” deyip, ba’s’ı inkâr eden kişinin aleyhine azabın hakk olduğu haber verilmiştir. Kâfirlerin elîm sonlarından bahsedildikten sonra onlara Âd kavminin inkârlarından dolayı nasıl helak edildiği ve sahte ilahlarının onlara yardım etmekten aciz oldukları anlatılmıştır. Ardından Nebi Kur’ân okurken onu dinleyen ve iman eden cinlerden haber verilmiştir. Son olarak kâfirlerin yalanladıkları ateş azabını görünce onun hakk olduğunu ifade ettikleri ve Nebi’nin sabretmesi emredilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin dördü esbâb-ı nüzul rivayeti, biri esbâb-ı nüzul değerlendirilmesi, on biri de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam on altı rivayet bulunmaktadır.

Tablo 150

Ayet: el-Ahkâf, 46/65/8, 9
Metin ve Meal:
أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفْعِلُونَ فِيهِ كَفَىٰ بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَّبِعْ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ “De ki ‘Eğer onu uydurmuşsam, Allah’a karşı bana hiçbir fayda sağlayamazsınız. O, sizin onun hakkında ne kadar ileri gittiğinizi en iyi bilendir. Benimle sizin aranızda şahit olarak O yeter. O, gafûrdur, rahîmdir.” (46/8) “Ben peygamberler arasında benzer bir gelip geçmemiş biri değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilemem, ancak bana vahyedilene uyarım. Ben yalnızca açık bir uyarıcıyım.” (46/9)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, “Yoksa ‘Onu uydurdu’ mu diyorlar?” (46/8) ayeti ile ilgili Mekke kâfirlerinin Nebi’ye “Bu Kur’ân, senin kendiliğinden uydurduğun sözden başka bir şey değildir. Allah senden başkasını nebi olarak göndermekten aciz mi? Çünkü sen aramızda en değersiz, yaş bakımından en küçük, güç kuvvet itibarıyla en zayıf ve çareleri en az olanımızsın. Veya neden bir meleği elçi olarak göndermedi? Çünkü bu getirdiğin şey çok büyük bir iştir.” dediklerini nakletmiştir.⁵⁷³ Onların bu sözleri üzerine Allah 46/8. ayeti buyurmuştur.⁵⁷⁴ 2- Ardından Mekke kâfirlerinin “Senden başka gönderecek bir elçi bulamadı mı?” sözleri üzerine Allah’ın “De ki ‘Ben peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını bilemem. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Ben apaçık bir uyarıcıyım.’” (46/9) ayetini indirdiğini nakletmiştir.⁵⁷⁵	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- وذلك أن... فقال الله • “Ve... Bunun üzerine Allah buyurdu.” • Kategori 3 2- وأنزل في • “Ve Mekke kâfirlerinin bu sözü hakkında.... indirildi.” • Kategori 2
Tahlil:	

⁵⁷³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 16-17.

⁵⁷⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 16.

⁵⁷⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 17.

1-Müfessir, bu rivayette ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebep-i nüzul sıygası kullanmadan “Ve... Bunun üzerine Allah buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

2- Müfessir, bu rivayette yaşanan bir olayı ve olayın yaşanmasına sebep olanları zikretmiştir. Bunu yaparken de yaşananları aktardıktan sonra “Ve... hakkında indirildi.” lafzını meçhul formda kullanmıştır. Lakin bu tür bir ifade kalıbı sebep-i nüzul rivayetlerinde bulunmamaktadır. O halde bu rivayet ya Hz. Peygamber’in ya da sahabîlerin istinbatına dayanıyor olabilir. Sonuç olarak bu rivayet, ikinci kategoriye dâhil edilecektir.

Tablo 151

Ayet: el-Ahkâf, 46/65/10, 11

Metin ve Meal:

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى مِثْلِهِ فَأَمَنْ وَاسْتَكْبَرْتُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَا سَبَقُونَا إِلَيْهِ وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَسَيَقُولُونَ هَذَا إِنْكَارٌ قَدِيمٌ

“Siz inkâr ederken, İsrailoğullarından bir tanığın onun benzerine tanık olduğunu ifade ettiği, bunun üzerine siz büyüklenirken, onun iman ettiği kitap ya gerçekten Allah katından gelmişse! Hiç düşündünüz mü? Şüphe yok ki Allah, hakka karşı cephe alanları doğru yola iletmez.” (46/10)

“Kâfir olanlar, iman edenlere dediler ki ‘Eğer o hayır olsaydı, bizden önce ona ulaşamazlardı. Onunla doğru yolu bulamadıkları için ‘Bu eski bir yalandır’ demeye devam ediyorlar.” (46/11)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, “De ki ‘Bana haber verin, eğer o, Allah tarafından gönderilmiş iken siz onu inkâr etmiş iseniz...” (46/10) ayetinin Yahudiler ile ilgili olarak vahyedildiğini nakletmiştir.⁵⁷⁶ Ve yaşanan olayı şöyle aktarmıştır: Nebi’nin yanında ona iman etmiş olan ‘Abdullah b. Selâm’ın olduğu bir esnada Yahudiler’den elli kişi, Nebi’nin huzuruna gelmişti. ‘Abdullah b. Selâm perde arkasında olduğu için Yahudiler onu göremiyorlardı. Nebi, Yahudiler’e ‘Abdullah b. Selâm ile ilgili birkaç soru sormuş ve onu efendileri ve en âlimleri kabul ettiklerini teyit etmişti. Yahudiler, “Biz ne öğrendiysek ondan öğrendik. O sana iman etmedikçe, biz de sana iman etmeyeceğiz.” demişlerdi. Ardından Nebi, ‘Abdullah b. Selâm’ın kendisine iman ettiği takdirde onların da kendisine iman edip etmeyeceklerini sorduğunda bir kısmı olumlu cevap vermişti. Ardından Nebi, ‘Abdullah b.

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

- 1- ...وذلك أن...
- Direkt
 - Kategori 3

⁵⁷⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 17-19.

Selâm'dan sonra aralarında en âlim kişiyi sormuş ve onun tek gözü kör olan İbn Suriye olduğunu öğrenince de ona haber göndermişti. İbn Suriye geldiğinde ona da Yahudiler'in en âlim kişisini sormuş ve 'Abdullah b. Selâm olduğu cevabını alınca da onları Allah'a ibadet etmeye ve Onun dinine davet etmişti. Buna karşılık Yahudiler "Biz Musa'nın dinini bırakıp sana tâbi olmayız." deyince 'Abdullah b. Selâm perdenin ardından çıkmış ve Hz. Peygamber "İşte 'Abdullah, o bana iman etmiş bulunuyor." demişti. Ardından 'Abdullah b. Selâm uzun süre onlarla tartışmış ve Muhammed'in (a.s.) peygamber olarak gönderileceğini ve Tevrat'ta bulunan özelliklerini hatırlatınca, İbn Suriye "Abdullah b. Selâm, ihtiyar biridir. Aklı başından gitmiş, ağzına geleni düşünmeden rastgele söylüyor." demişti. Müfessir, 46/10. ayetin bu olayla ilgili olduğunu haber vermiştir.⁵⁷⁷

2- Müfessir, 46/10. ayetin devamındaki "Ve İsrâiloğullarından bir şahit" lafzından maksadın 'Abdullah b. Selâm, "Ve onun bir benzeri üzere şahitlik edip, iman etmiş" lafzından maksadın da 'Abdullah b. Selâm'dan önce Nebi'ye iman etmiş

2- يعني

- "Yani" (3 Rivayet Sıygası)
- Kategori 3

⁵⁷⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 17-19.

ve İsrâiloğulları arasında Tevrat'ı en iyi bilenlerden olan Yâmîn b. Yâmîn olduğunu “ya'nî” sıygasıyla nakletmiştir. İsrâiloğulları arasında Tevratı en iyi bilenlerin de Muhammed'e (a.s.) iman ettiği halde onlar arasında büyüklük taslayan zalimler topluluğunun da Yahudiler olduğunu “ya'nî” sıygasıyla aktarmıştır.⁵⁷⁸

3- Müfessir, Mekkelilerin “Muhammed'in (a.s.) getirdiği Kur'ân gerçekten Allah tarafından indirilmiş olsaydı, Muhammed'in (a.s.) ashabının bizden önce iman etmeleri söz konusu olmazdı.” demeleri üzerine Allah'ın 46/11. ayeti vahyettiğini haber vermiştir. Bu ayetteki “Kâfir olanlar” lafzından maksadın Mekke halkından inkâr edenler olduğunu direkt; “İman edenler” lafzından maksadın da Huzaalılar olduğunu direkt nakletmiştir.⁵⁷⁹

3- Direkt (2 rivayet sıygası)

- Kategori 3

Tahlil:

1, 3- Mukâtil, bu rivayetleri aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

⁵⁷⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 17-19.

⁵⁷⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 19.

2- Mukâtil, bu rivayeti “ya ‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 152

Ayet: el-Ahkâf, 46/65/15, 17-18, 20, 22

Metin ve Meal:

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُثِيبُ إِلَيْكَ وَائِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ
وَالَّذِي قَالَ لَوَالِدَيْهِ أَفِ لَكُمَا أَتَعِدَانِي أَنْ أَخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَعْجِلَانِ اللَّهَ وَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ
حَقُّ قَوْلِ مَا هَذَا إِلَّا أُسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمِّ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ
وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَدْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ
بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ
قَالُوا أَجِئْنَا لِنُفَكِّكَ عَنْ آلِهَتِنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ

“Biz insana, anne babasına iyi davranmasını tavsiye ettik. Annesi onu zorlukla taşımış, zorlukla bırakmıştır. Onun taşınması ve sütten kesilmesi otuz aydır. Nihayet o, yiğitlik ve olgunluk çağına ulaşınca ve kırk yaşına varınca dedi ki ‘Rabbim bana, anne-babama verdiğin nimete şükretmemi ve Senin razı olacağın salih amel işlememi ilham et. Zürriyetimi de benim için ıslah et. Kuşkusuz ben Sana tövbe ettim ve ben Müslümanlardım.’ (46/15)

“‘Öf size! Benden önce nice ümmetler gelip geçmiş iken beni ba’s ile mi tehdit ediyorsunuz?’ diyen kimseye anne babası Allah’tan yardım dileyerek ‘Yazıklar olsun sana! İnadı bırak da imana gel. Kuşkusuz Allah’ın vaadi hakktır. O ise ‘Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir’ diyor. İşte kendilerinden önce gelip geçen insan ve cin toplulukları ile birlikte bunlar hakkında Allah’ın azap sözü gerçekleşmiştir. Onlar gerçekten kaybedenlerden olmuşlardır.” (46/17-18)

“Kâfir olanların ateşe arz olunacakları o günde onlara şöyle denilecektir ‘Siz, dünya hayatınızda hoşlandığınız her şeyinizi bitirdiniz ve onlardan yararlanıp durdunuz. Bugün yeryüzünde haksız yere büyüklenmeniz ve fâsıklık etmeniz sebebiyle aşağılanmak azabı ile cezalandırılacaksınız.” (46/20)

“Dediler ki ‘Sen bizi ilahlarımızdan döndürmek için mi bize geldin? Eğer doğru söyleyenlerden isen, o halde bizi kendisiyle tehdit ettiğin azabı getir!” (46/22)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve
1- Müfessir, 46/15. ayetin Ebû Bekir es-Sıddîk b. Ebû Kuhâfe ve annesi Sahr b. ‘Ab. Kâ‘b b. Sa‘d b. Feym b. Murre kızı Ümm el-Hayr ile ilgili indirildiğini nakletmiştir.⁵⁸⁰ Ayetin devamında Ebû Bekir ile ilgili 46/15. ayet buyrulmuştur.⁵⁸¹ 2-Müfessir, “Anne-babasına, ‘Öf size’...” (46/17) diyen kişinin Ebû Bekir’in Ümm Ruman’dan dünyaya gelen oğlu ‘Abdur-Rahmân olduğunu nakletmiştir. Anne ve babası oğullarını	Kategorisi: 1- نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1 2- Direkt • Kategori 3

⁵⁸⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 20.

⁵⁸¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 20.

İslam'a çağırıp öldükten sonra diriltiliş hakkında uyarınca, onlara “Öf size! Benden önce nice ümmetler gelip geçmiş iken beni ba’s ile mi tehdit ediyorsunuz?” (46/17) demiştir. Müfessir onun, hepsi de Kureyşli olan atalarıyla ilgili “Nerede ‘Abdullah b. Cud’an, nerede Osmân b. ‘Amr, nerede ‘Amir b. ‘Amr? Ben onlardan birinin bile bize geri döndüğünü göremiyorum!” demesi üzerine anne-babasının “...Allah'ım, ona hidayet ver! Allah'ım, onun kalbi ile sana yönelmesini sağla! Allah'ım, ona tövbe etmeyi nasip et!” dediklerini nakletmiştir. Ayetin devamında “Anne babası Allah'a yalvararak ‘Yazıklar olsun sana! İmana gel. Kuşkusuz ki Allah'ın vaadi hakkıdır.” demişler. O ise “Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir.” (46/17) demiştir. Ardından Allah, “İşte bunlar, cin ve insanlardan, kendilerinden önce geçen ümmetler arasında aleyhlerine söz hakk olmuş kimselerdir. Çünkü bunlar hüsrana uğramış olanlardır.” (46/18) buyurmuştur.⁵⁸²

3- يعني

⁵⁸² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 21-22.

3- Müfessir, 46/20. ayetteki “Kâfir olanlar” lafzından maksadın Mekke kâfirleri olduğunu “ya‘nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁵⁸³ 4- Müfessir, 46/22. ayette konuşanların Yahudiler olduğunu direkt aktarmıştır.⁵⁸⁴	• “Yani” • Kategori 3 4- Direkt • Kategori 3

Tahlil:

1- Müfessir, bu rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu*’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

2, 4- Mukâtil, bu rivayetleri aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

3- Mukâtil, bu rivayeti “ya‘nî” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 153

Ayet: el-Ahkâf, 46/65/33, 35
Metin ve Meal:

⁵⁸³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 22.

⁵⁸⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 23.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَغْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُخْيِيَ الْمَوْتَى بَلَى إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَرْشِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ

“Gökler ile yeri yaratmış ve onları yaratmaktan dolayı yorulmamış olan Allah'ın ölüleri diriltmeye de kâdir olduğunu görmezler mi?” (46/33)

“Azim ve kararlılık sahibi peygamberlerin sabrettikleri gibi sen de sabret! Ve bunlar için acele etme. Onlar kendisiyle tehdit olundukları şeyi görecekları günde, sanki sadece gündüzün bir saati kadar kalmışlar gibi gelecek onlara. İşte bütün bunlar açık bir duyuru ve uyarıdır. Günaha batmış toplumlardan başkası helak edilmez.” (46/35)

Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 46/33. ayetin Übey b. Halef el-Cumahî hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁵⁸⁵

Bu adam çürümüş bir kemik alıp Nebi'nin yanına gitmiş ve “Ey Muhammed! Sen kemiklerimiz çürüdükten ve toprak olduktan sonra Allah'ın bizi yeniden dirilteceğini ifade ederek tehdit mi ediyorsun?”⁵⁸⁶ demiştir. Aynı zamanda elinde bulunan kemik parçasını ufalayıp rüzgâra savururken de “Ey Muhammed! Bunu kim diriltecek?” demesi üzerine Nebi “Onu diriltecek olan Allah'tır. Senin canını alacak olan da

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

1- نزلت في

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

فأنزل الله

- “Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

⁵⁸⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 30.

⁵⁸⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 30.

ahirette seni yeniden diriltilip cehenneme atacak olan da O'dur." diyerek cevap vermiş ve bunun üzerine Allah, 46/33. ayeti indirmiştir.⁵⁸⁷ 2- Müfessir, "Sabret! Azim sahibi rasullerin sabrettiği gibi..." (46/35) ayetinin Uhud günü nazil olduğunu nakletmiştir. Allah, Nebi'nin karşılaştığı musibetlere sabretmesini ve kavmine beddua etmemesini emretmiştir. Ardından Nebi'nin Mekke kâfirlerine azabın geleceğini haber verdiğinde onların "Bizi kendisi ile tehdit ettiğin bu azap ne zaman gelecek?" demeleri üzerine Allah'ın 46/35. ayeti buyurduğunu nakletmiştir.⁵⁸⁸	نزلت هذه الآية... 2- • "Bu ayet Uhud günü indi." • Kategori 1 وذلك أن... يقول الله • "Ve... Allah buyurdu." • Kategori 3
Tahlil: 1- Müfessir, iki rivayette de ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu's-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. 2- Müfessir, ilk rivayette <i>fâu's-sebebiyye</i> lafzını kullanmamış lakin ayetin indirildiği zamanı aktarmıştır. Bu haberi rivayet ederken ravileri zikretmediği için haberin sıhhat derecesi belirsiz olsa da yaşanmış bitmiş tarihi bir olaya atıf yapmasından dolayı bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. Diğer rivayette ise ayetle ilgili	

⁵⁸⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 30-31.

⁵⁸⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 31-33.

bilgi verdikten sonra sebab-i nüzul sıygası kullanmadan “Allah buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

66- 51/ez-Zâriyât Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan ez-Zâriyât suresi toplam 60 ayettir. Sureye yeminlerle başlanmış ve kıyametin hakk olduğu vurgulanmıştır. Kıyametin gerçekleşmeyeceğini söyleyenlerin hiçbir delilinin bulunmadığı ve cehennemde tadacakları azabın haberi verilmiştir. Ardından cennet ehlinin oradaki halleri ve dünyadaki özellikleri sayılmıştır. İnananlar için yeryüzünde ve göklerde ve kendi nefislerinde ayetler olduğu bildirilmiştir. Ve İbrahim peygambere evlat müjdesiyle ve Lût peygamberin sapkın kavmini helak için gelen misafirlerin haberi verilmiştir. Ardından Musa peygamberin, Firavun ile mücadelesi sonunda Firavun ve ordularının, Âd, Semûd ve Nûh peygamberin kavminin helakından bahsedilmiştir. Ve kâfirlere inkârlarını sürdürdükleri takdirde benzer bir azaba maruz kalacağı tehdidiyle gözdağı verilmiştir. Daha önceki kavimlerin de elçilerine sihirbaz veya mecnun dedikleri haber verilmiş ve Hz. Muhammed’in kâfirlere yüz çevirip, inananlara öğüt vermeye ve zikre devam etmesi emredilmiştir. Ve Allah’ın cinleri ve insanları sadece Kendisine kulluk etmeleri için yarattığını, onlardan rızık istemediğini, Rezzâk ve kudret sahibi olanın Kendisi olduğunu haber vermiştir. Son olarak kâfirlere veyl edilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin biri esbâb-ı nüzul rivayeti, ikisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebab-i nüzule dair toplam üç rivayet bulunmaktadır.

Tablo 154

Ayet: ez-Zâriyât, 51/66/8, 10, 54-55			
Metin ve Meal:			
إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ فُقِيلَ الْخَرَّاصُونَ فَقَوْلَ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٍ وَذَكَرَ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ “Siz, farklı inanç ve görüşler içindesiniz.” (51/8) “Kahrolasıca yalancılar! Onlar gaflet içinde yüzen, kendini bilmezlerdir.” (51/10) “Artık onlarla ilgilenme! Bundan dolayı kınanacak değilsin. Ama öğüt vermeye devam et, zira öğüt inananlara fayda verir.” (51/54-55)			
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul	Sıygası	ve Kategorisi:
1- Müfessir, 51/8. ayette birbirini tutmayan sözler içerisinde olanların Mekkeliler olduğunu direkt nakletmiştir.⁵⁸⁹ 2- Müfessir, 51/10. ayette Allah’ın lanet ettiği <i>el-harrâsûn</i> lafzından kastın el-Velîd b. el-Muğire’nin hac zamanında ziyarete gelip, Nebi’yi soranlara Muhammed’in (a.s.) sihirbaz, deli, kâhin, şair ve yalancı olduğunu söyleyerek, onların Nebi’ye iman etmelerini engellemek için yollarda oturmalarını emrettiği on yedi kişi	1- Direkt • Kategori 3 2- ... فقال • “Ve... Bunun üzerine - Allah-... buyurdu.” • Kategori 3		

⁵⁸⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 127.

olduğunu nakletmiştir.⁵⁹⁰ Ve Allah, bu kimselere lanet etmiştir. 3- 51/54. ayette Allah, tebliğine iştirak etmeyenlerden dolayı üzülen elçisi Hz. Muhammed'i teselli etmiş ve onun vazifesini yerine getirdiğini ifade ederek, onlardan yüz çevirmesini emretmiştir.⁵⁹¹ Nebi'nin, Allah'ın inkârcıların üzerine azap indireceğinden korkması üzerine Allah, 51/55. ayeti indirmiş ve Nebi'nin yine de onlara öğüt vermeye devam etmesini telkin etmiştir.⁵⁹²	3- فَأَنْزَلَ اللَّهُ • “Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1

Tahlil:

1- Mukâtil, bu rivayetleri aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

2- Müfessir, bu rivayette ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebep-i nüzul sıygası kullanmadan “-Allah- buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

3- Müfessir, bu rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra

⁵⁹⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 128.

⁵⁹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 133.

⁵⁹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 133.

yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

67- 88/el-Ğâşiye Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Ğâşiye suresi toplam 26 ayettir. Sure, inkârcılar için cehennemde hazırlanan azapların haberiyle başlamıştır. Müfessir, 88/6. ayette geçen ve inkâr edenlerin ahiretteki yiyeceği olan *darî*’nin Mekke’de yetişen çok dikenli bir ağaç olduğunu ifade etmiştir. Onun bu özelliğinden dolayı hiçbir canlının hatta develerin bile kurduğunda ona yanaşmadığını ve dokunmadığını aktarmıştır.⁵⁹³ Allah bu dikenli ağacı cehennemliklere musallat edeceğini haber vermiştir. Ardından cennette nimet içinde olan müminlerin hallerinden haber verilmiştir. Devenin, göğün, dağların ve yerin nasıl yaratıldığına bakmaları emredilmiştir. Nebi’nin hatırlatmaya devam etmesi, onun kavmi üzerinde bir zorba olmadığı, kâfirlere büyük bir azabın hazırlandığı, dönüşün Allah’a olduğu ve hesabı da O’nun göreceği bildirilmiştir.

Müfessirin bağlama dair bir vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayet aktarmıştır.

Tablo 155

Ayet: el-Ğâşiye, 88/67/17

Metin ve Meal:

أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ

⁵⁹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 677.

“Devenin nasıl yaratıldığına bakmazlar mı?” (88/17)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: Müfessir, 88/17. ayette tarihi ve kültürel bir okuma yaparak, Allah’ın Arapların fili görmedikleri için onlara gördükleri ve aşına oldukları ve çokça kıymet verdikleri deveyi örnek verdiğini nakletmiştir. ⁵⁹⁴ Allah, muhatabının hayatında yeri ve önemi büyük olan deveyi söylenilenlere kulak kabartıp hayret etsinler diye örnek vermiştir.	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: • Direkt • Kategori 3
Tahlil: Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

68- 18/el-Kehf Suresi

Genel Mülâhazalar

Müfessir, toplamda 110 ayet olan el-Kehf suresinin 18/1-7. ayetleri dışındakilerin Mekkî olduğunu nakletmiştir. Sureye Allah’a hamd ile başlanmış ve Nebi’ye vahyin Allah’ın katından dosdoğru olarak ve şiddetli azapla inzar etmesi için indirildiği bildirilmiştir. Allah’a evlat isnadı çürütülmüş ve Nebi’nin inkârcılardan dolayı kendisini üzmemesi tavsiye edilmiştir. Ve Allah’ın yeryüzündekileri insanların hangilerinin iyi

⁵⁹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 679.

ameller işleyeceğini görmek için bela ve ibret amacıyla ziynet yaptığı haber verilmiştir. Ardından Ashâb-ı Kehf kıssası anlatılmıştır. Ve Hristiyanlar'ın onlar hakkındaki ihtilaflarına yer verilmiştir. Ve Hz. Muhammed'e kendisine vahyolunanı tebliğe ve inananlarla birlikte sabretmeye devam etmesi, Nebi'nin kalbi zikirden gaflet içinde olan kişiye itaat etmemesi emredilmiştir. Ve "Artık dileyen iman etsin, dileyen küfretsın!" ayetiyle herkesin kendi yolunda devam etmesi, cehennemliklerin maruz kalacağı azap ve iman ve salih amel sahiplerinin ise cennette karşılaşacakları nimetler haber verilmiştir. Hem mal hem evlat hem de nefer bakımından zengin olan kâfirin, bahçesinin ebediyen yok olup, kıyametin vuku bulacağına inanmadığı, Rabbine döndürülse bile sahip olduklarının daha hayırlısıyla mükâfatlandırılacağını söylediği aktarılmıştır. Ardından bir mümin, o kâfire Allah'ın kendisini nutfeden yaratıp, düzenlediği insanın nasıl küfredebildiğini sormuş ve kendisinin Rabbine asla ortak koşmadığı, kâfirin bahçesinin Allah'ın dilemesiyle olduğunu söylemiştir. Ve Allah'ın kendisine cennete, o kâfirin dünyadaki nimetlerden daha hayırlısını vereceğini ifade etmiştir. Ardından o kâfirin bahçesi talan olmuş ve hiçbir yardımcısı da olmamıştır. Dünyanın ziynetlerinin geçici, ahiret nimetlerinin ise kalıcı olduğu vurgulanmıştır. Ve kıyamet günü yaşanacaklar haber verilmiştir. Allah'ın ayetleriyle alay eden, inkârcıların zalim olduğu ifade edilmiştir. Ardından Hz. Musa ve Hızır kıssası ve Zülkarneyn kıssası aktarılmıştır. Son olarak cehennem ve cennet ehli için hazırlanan karşılıklar haber verilmiş ve Nebi'nin onlar gibi bir beşer olup, onları Allah'ı tevhide çağırdığı, ba's'a inananların salih amel işlemeleri ve Ona ortak koşmamaları emredilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin sekizi esbâb-ı nüzul rivayeti, ikisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam on rivayet bulunmaktadır.

Tablo 156

Ayet: el-Kehf, 18/68/1	
Metin ve Meal: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا “Hamd O Allah içindir ki kuluna Kitabı indirdi ve onda hiçbir tutarsızlığa yer vermedi.” (18/1)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1-Müfessir, ilk altı ayetin Yahudiler ile yaşanan bir olay üzerine nazil olduğunu haber vermiştir. Yahudiler, Muhammed’in (a.s.) kendisine indirilen kitapta hiçbir ihtilaf bulunmadığını iddia ettiğini ve o kitapta hiçbir çelişkili ifadenin bulunmamasını söylemeleri üzerine Allah 18/1. ayeti indirmiştir.⁵⁹⁵ 2- Allah, Kur’ân’ı Kendi katından dosdoğru olarak ve onunla şiddetli bir azap hakkında uyarmak amacıyla indirdiğini ifade etmiştir. Ardından Nebi, Yahudiler’e “Ben sizi Allah’a çağırıyor ve Onun azabını bildirerek uyarıyorum. Eğer tövbe ederseniz, kötülüklerinizi örter ve size ecirlerinizin iki katını verir.” demişti. Bunun üzerine Ka‘b. b. el-Eşref, Ka‘b b. Esîd, Huyey b.	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- وذلك أن... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 2- وذلك أن... فأنزل الله • Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1

⁵⁹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 572.

Ahtab ve Kaynuka ehlerinden Finhâs el-Yahudi, Nebi'ye 'Uzeyr'in Allah'ın oğlu olup olmadığını sormuştu. Nebi "Allah'ın bir çocuğu olduğunu iddia etmekten Allah'a sığınırım. Aksine 'Uzeyr, Allah'ın kuludur." deyince Yahudiler, Nebi'nin bu sözünü yalanlamış ve Nebi buna üzülmüştü. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Osman b. Maz'ûn ve Zeyd b. Harise, Nebi'nin onların sözleri ve küfürlerine üzülmemesini, Allah'ın onlarla olduğunu söylemeleri üzerine Allah "...Salih ameller işleyen müminlere onlar için güzel bir ecir vardır." (18/1) ayetini indirmiştir.⁵⁹⁶	
Tahlil: 1, 2- Müfessir, iki rivayette de ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu's-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

Tablo 157

Ayet: el-Kehf, 18/68/23-24
Metin ve Meal:

⁵⁹⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 572-573.

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَادْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنِّي رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَٰذَا رَشَدًا

“Hiçbir şey için ‘Yarın mutlaka yapacağım’ diye kesin konuşma. Bunun yerine ‘Allah dilerse yaparım’ de. Unuttuğun zaman Rabbini an ve ‘Umulur ki Rabbim beni bundan daha yakın bir reşede hidayet eder’ de!” (18/23-24)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, Ashab-ı Kehf ile ilgili 18/9-10. ayetlerin inişine sebep olan olayı şöyle aktarmıştır: Ebû Cehil, Muhammed’in (a.s.) gerçek bir elçi olup olmadığını sormak için birkaç kişiyi Yahudiler’e göndermeyi teklif etmişti. Çünkü Muhammed (a.s.) ile ilişkileri koparmaları gerektiğini ifade etmişti. Bunun üzerine en-Nadr b. el-Haris ve ‘Ukbe b. Ebî Muayt’ın da içinde bulunduğu beş kişi Medine’ye gitmiş ve Yahudiler’e, kendi aralarından önemsiz, fakir ve yetim birinin çıkıp Rahmân’a çağırdığını söylemişlerdi. Ve onların Rahmân’ı Müseylimetu’l-Kezzab olarak bildiklerini, Muhammed’in (a.s.) fesadı ve savaşmayı emrettiğini onların da bildiklerini, bunları ona Cebrail’in bildirdiğini ve Yahudiler’in de Cebrail’e düşman olduğunu ifade ettikten sonra kitaplarında Muhammed (a.s.) hakkında bir bilgi olup olmadığını sordular.

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

وذلك أن... ان الله يقول

- “Ve... Allah buyurdu.”
- Kategori 3

وذلك... فأنزل الله

- Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

Yahudiler, Muhammed’e (a.s.) dair anlattıklarının kitaplarında bulunduğunu söyledikten sonra Mekkeliler, aralarında yaş ve şeref bakımından ondan daha üstün kişiler olduğu için onu reddettiklerini söyleyince Yahudiler kitaplarında gelecek elçiye en sert davranacak kimselerin kendi kavminden olacağı ve elçinin ortaya çıkacağı zamanın da geldiğini söylediler. Mekkeliler ise Muhammed’e (a.s.) Müseylime’nin öğrettiği hususunu ikrar ettikten sonra kendilerine Müseylime’nin dahi bilemeyeceği ve sadece gerçek bir nebinin bilebileceği bazı hususları Muhammed’e (a.s.) sormaları amacıyla kendilerine bildirmeleri istediler. Yahudiler de Mekkelilerin ona Ashab-ı Kehf, Zülkarneyn ve rûha dair soru sormalarını söyledikten sonra onlara bu üç konu hakkında bilgi verdiler. Ardından Mekke’ye döndüp Muhammed’e (a.s.) bu üç husus hakkında kendilerini doğru bilgilendirmezse onun bir yalancı olduğunun ortaya çıkacağını söylediler. Bunun üzerine Nebi, inşallah demeksizin “Yarın gelin, size bunların cevabını bildireyim.” dediği için vahiy üç günün ardından nazil olmuş ve Cebrail, Ashab-ı Kehf ile ilgili 18/10-27 ayetleri

vahyetmiştir. ⁵⁹⁷ Müfessir, Allah'ın 18/23-24. ayetleri zikredilen hususla ilgili olarak indirdiğini nakletmiştir.	
Tahlil: Müfessir, ilk rivayette ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebep-i nüzul sıygası kullanmadan “Allah buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir. İkinci rivayette ise ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu's-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

Tablo 158

Ayet: el-Kehf, 18/68/28, 57
Metin ve Meal: وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا “Rızasını dileyerek sabah akşam Rabblerine dua edenlerle olmak için elinden gelen çabayı göster. Dünya hayatının çekiciliğine meylederek gözlerini onlardan çevirme!

⁵⁹⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 574-582.

Kalbini zikrimizden mahrum bıraktığımız, boş heveslerine uyan ve işi gücü azgınlık olan kimsenin isteklerine boyun eğme!” (18/28)

“Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatıldığında ona sırt çevirenden ve kendi elleriyle yaptığını unutandan daha zalim kim var? Biz onların kalplerine, bu uyarıyı algılamalarına engel olan bir örtü koyduk kulaklarına da sağırlık verdik. Sen onları hidayete çağırırsan da artık asla hidayete ermeyecekler.” (18/57)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, Allah’ın Nebi’nin sabah akşam Kendi rızasını arayarak dua edenlerle beraber sabretmesini ve dünya nimetlerine gözlerinin kaymamasını emrettiği 18/28. ayetin ‘Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedr b. ‘Amr el-Fezârî ile ilgili indirildiğini nakletmiştir.⁵⁹⁸ Bu kişi Nebi’nin huzuruna girdiğinde, onun etrafında Müezzîn Bilâl, ‘Ammar b. Yasir, Suheyb b. Sinân, Habbab b. Eret, ‘Amir b. Fuheyre, Ömer b. Hattab’ın azatlısı Mihca‘ b. ‘Abdullah, Ümmü Eymen ve Arap olan Ebû Hureyre ed-Devsî ve ‘Abdullah b. Mesud el-Huzelî gibi mevali ve fakir Araplar bulunmaktaydı. Ve bunlardan bazıları terli kıyafetler giyiyordu. Bu adam, Nebi’nin yanında onları görünce “Bizim şan şerefimiz var, yanına geldiğimizde bizim

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

1- نزلت في... وذلك أنه

- “... hakkında indi. Ve...”
- Kategori 1

فأنزل الله

- “Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

⁵⁹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 582.

halimizi takdir et ve bunlar ve bunlar gibilerini dışarı çıkar. Allah’a yemin olsun ki cübbesinin kokusu bizi rahatsız ediyor. Biz yanından gittiğimizde istersen onları yanına çağırabilirsin.” demiştir. Bunun üzerine Allah, 18/28. ayeti indirmiştir.⁵⁹⁹ 2- Müfessir, Allah’ın ayetleri hatırlatıldığında onlardan yüz çevirenler ve işledikleri günahlardan dolayı zalim olanlarla ilgili olan 18/57. ayetin Bedir savaşına katılanlara yemek yedirenler ve alaycılar hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶⁰⁰	2- نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1
Tahlil: 1, 2- Müfessir, üç rivayette de ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

Tablo 159

Ayet: el-Kehf, 18/68/109, 110
Metin ve Meal:

⁵⁹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 582-583.

⁶⁰⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 591.

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

“De ki: ‘Şayet Rabbimin sözlerini yazmak için bütün denizler mürekkep olsa, hatta bir o kadar daha ilave etsek, bütün bu denizler biter tükenir de Rabbimin sözleri bitmez tükenmez.’” (18/109)

“De ki: ‘Ben de sizin gibi bir beşerim. Ancak bana Allah tarafından ‘Sizin ilahınız tek bir ilahtır’ diye vahyediliyor. Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit ve arzu ediyorsa O’nu razı edecek işler yapmaya koyulsun ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi O’na ortak koşmasın.’” (18/110)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, Yahudiler’in Nebi’ye “Sana hikmet verildiğini söylüyorsun. Hikmet, ilmin bütünü anlamına gelir. Halbuki sen rûh hakkında ilim sahibi olmadığını söylüyor ve ‘Rûh, Rabbimin emrindedir’ (17/85) diyorsun. Peki, bu nasıl oluyor?” demeleri üzerine Allah’ın 18/109. ayeti vahyettiğini nakletmiştir.⁶⁰¹

2- Müfessir, 18/109. ayetin Cundeb b. Zuheyr el-Ezdî ve sonra da ‘Amirî hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶⁰² Bu adam Nebi’ye Allah’ın rızasını isteyerek amel işlediklerini ve bunlardan

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

1- وذلك أن... فقال

- “Ve... Bunun üzerine - Allah- buyurdu.”
- Kategori 3

2- نزلت في

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

⁶⁰¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 605.

⁶⁰² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 605.

dolayı övölmelerinin hoşlarına gittiğini söylemişti. Buna karşılık Nebi, Allah'ın zengin olup, sadece Kendisi için yapılması gereken bir amele başkasının ortak koşulmasını kabul etmeyeceğini söylemişti. Bunun üzerine Allah 18/110. ayeti indirmiştir. ⁶⁰³	فأنزل الله • “Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1

Tahlil:

1- Müfessir, bu rivayette ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebab-i nüzul sıygası kullanmadan “Ve... Bunun üzerine Allah buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

2- Müfessir, bu iki rivayette de ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

69- 16/en-Nahl Suresi

Genel Mülâhazalar

Müfessir, toplamda 128 ayet olan en-Nahl suresinin 16/106, 16/110, 16/112 ve 16/126-128 ayetleri dışındakilerin Mekkî olduğunu nakletmiştir. Sure, tehdit edildikleri azabın hemen gelmesini isteyen müşriklerin, onu hemen istememeleri emriyle başlamıştır. Her şeyin yaratıcısı olan Allah'ın her türlü ortaktan uzak olduğu, insanı

⁶⁰³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 605.

nutfeden yaratıp, onun geçinmesi, beslenmesi ve pek çok açıdan faydalanması için de en‘amı yarattığı, gökten su indirdiği gibi sayısız nimetlerden bazıları haber verilmiştir. Ardından Allah’ın her şeyi bildiği lakin müşriklerin taptığı putların hiçbir şey yaratamayan, adeta ölümler gibi olduğu bildirilmiştir. Ve münkirlerin, mücrimlerin ve müşriklerin cehennemde ebediyen kalacakları ifade edilmiştir. Müminler için de daha hayırlı olan ahiret yurdu vaat edilmiştir. Ba’s’ın mutlaka gerçekleşeceği vurgulandıktan sonra kız çocuklarından utanan ve doğacak bebeğin kız olduğunu öğrenince ayıplanma korkusuyla onu ya diri diri toprağa gömmeyi ya da yaşatmayı düşünerek, insanlardan gizlendikleri haber verilmiştir. Ve kız evlattan utanırken, onları Allah’a, erkek evlatları ise kendilerine tavsif etmelerinin çarpıklığı eleştirilmiştir. Söz verdiklerinde tutmaları emredilmiştir. Ve bazı ayetlerin bazı ayetlerce neshedilmesinin hikmeti anlatılmıştır. Nebi’ye Kur’ân’ı hiçbir beşerin öğretmediği, vahyin apaçık bir Arapça olduğu, ayetlere iman etmeyenlerin hidayete eremeyip, azaba çarptırılacağı haber verilmiştir. Allah’ın helal kıldığı temiz rızıklardan yeyip, pis ve haram olanlardan uzak durulması emredilmiştir. Günahtan sonra tövbe edenlerin bağışlanacağı müjdelenmiştir. Ardından Hz. İbrahim’in kânit, hanîf, şâkir olduğu ve salihlerden olduğu ve Hz. Muhammed’in de onun dinine uyması emredilmiştir. İnananlara, cezalandırdıklarında, cezalandırıldıklarının misliyle cezalandırmaları, canlı iken azalarını kesmemeleri ve sabretmeleri emredilmiştir. Son olarak Allah’ın muttakiler ve muhsinlerle beraber olduğu bildirilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin yirmi ikisi esbâb-ı nüzul rivayeti, beşi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam yirmi yedi bir rivayet bulunmaktadır.

Tablo 160

Ayet: en-Nahl, 16/69/1, 4, 24-27, 30, 41

Metin ve Meal:

أَتَى أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَا أُنْزِلَ رُبُّكُمْ قَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِمَّنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ

بِغَيْرِ عِلْمٍ إِلَّا سَاءَ مَا يَزِرُونَ قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ

وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ

أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ

الْمُتَّقِينَ

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَآجِرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

“Allah’ın emri mutlaka gelecek, öyleyse onu acele istemeyin! Allah onların ortak koştukları her şeyden uzaktır, yücedir.” (16/1)

“İnsanı bir damla sudan yarattı, fakat görürsün ki o, yaratıcısına apaçık bir muhalif olup çıkmıştır.” (16/4)

“Onlara ‘Rabbimiz ne indirdi?’ diye sorulduğunda ‘Eskilerin efsanelerini’ diye cevap verirler. Sonuç olarak kıyamet gününde kendi günahlarını eksiksiz yüklendikleri gibi, bilgisizce saptırdıkları kimselerin günahlarından da yüklenmiş oldular. İşte görün, yüklendikleri şey ne kadar kötü! Bunlardan öncekiler de tuzak kurmuşlar, ama Allah da onların evlerini temellerinden sökmüş, üstlerindeki tavan tepelerine inmiş, böylece hiç farkında olmadıkları bir yerden kendilerine ceza ansızın gelmişti. Sonra kıyamet gününde Allah onları rezil eder ve der ki ‘Uğruna mücadele ettiğiniz ortaklarım

nerede?’ Kendilerine ilim verilmiş olanlar ‘Şüphesiz bugün rezillik ve kötülük, inkâr edenlerin başına’ derler.” (16/24-27)

“Allah’a karşı gelmekten sakınanlara ‘Rabbiniz size ne indirdi?’ diye sorulur. Onlar da ‘Hayır indirdi’ derler. Bu dünyada iyilik yapanlara güzel sonuçlar vardır. Ahiret yurdu daha da hayırlıdır. Muttakilerin yurdu ne güzel!” (16/30)

“Zulme uğramaları yüzünden Allah uğrunda hicret edenleri muhakkak ki Biz bu dünyada güzel bir yere yerleştireceğiz, ahiret ecri elbette daha büyük olacaktır. Keşke bilseler!” (16/41)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1-Müfessir, Nebi’nin Mekke kâfirlerine kıyametin mutlaka gerçekleşeceğini söylediğinde onların bunu yalanlayarak “Ne zaman gerçekleşecek?” demeleri üzerine Allah’ın 16/1. ayeti indirdiğini nakletmiştir. Müfessir, kâfirlerin bu sözleri ile ilgili Allah’ın “O’na iman etmeyenler onu acele isterler.” (42/18) ayetini de indirdiğini nakletmiştir.⁶⁰⁴ 2-Müfessir, 16/4. ayette Allah’ın kendisini nutfeden yarattığı halde O’na apaçık düşman kesilen insanın Übey b. Halef el-Cumahî olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁶⁰⁵ Bu	1- وذلك... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 أنزل الله أيضا في • “Allah ayrıca... hakkında indirdi.” • Kategori 1 2- يعني • “Yani”

⁶⁰⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 459.

⁶⁰⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 460.

kişi kurumuş kemikleri rüzgâra savururken
“Allah bu kemikleri nasıl diriltecek?” demiştir.

3- Müfessir, 16/24. ayetin *el-harrâsun* yani hacıları karşılamak ve onların Hz. Muhammed ile görüşmelerini engellemek için Mekke’nin giriş yollarına gönderilen kişilerle ilgili olduğunu nakletmiştir.⁶⁰⁶ Mekke dışından gelen hacılar, bunlara “Rabbiniz ne indirdi?” deyince “Eskilerin masallarını.” dediklerini nakletmiştir. Bu olaydan sonra kâfirler sevinirken, Nebi üzölmüş, bunun üzerine Allah 16/24. ayeti indirmiştir.⁶⁰⁷

4- Müfessir, kavmi tarafından Hz. Muhammed ile ilgili haber getirmesi için hac mevsiminde Mekke’ye gönderilen bir adamın, Mekke yollarını tutmuş olan Kureyşlilerle karşılaştığında Nebi’nin durumunu sorduğunda onların bu adamın Nebi ile görüşmesini engellemeye çalıştığını nakletmiştir. Bunun üzerine adam, Mekke’ye iki-üç günlük mesafesi kalmışken Muhammed (a.s.) ile görüşmeden dönerse kavmi için kötü bir temsilci olacağını söyledikten sonra yoluna devam ederek Mekke’ye girmişti. Müminlerle karşılaşınca onlara Nebi ve yol ağzını

- Kategori 3

3- ذلك... فأنزل الله فيهم

- “Ve... Bunun üzerine Allah onlar hakkında indirdi.”

- Kategori 1

4- ذلك أن... نزلت

- “Ve... indi.”

- Kategori 1

⁶⁰⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 663-465.

⁶⁰⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 464-465.

tutan Kureyşlilerin söyledikleri hakkında sorular sormuş ve inananlar da ona “Allah hayır indirdi. Bir rasul gönderip, bir kitap indirdi. Bu kitap hayrı emredip, şerden nehyediyor.” deyince 16/30. ayet indirilmiştir.⁶⁰⁸ 5- Müfessir, zulme uğradıktan sonra Medine’ye hicret edenlerin hem dünya hem de ahirette mükâfatlandırılacağından bahseden 16/41. ayetin Mekke’de iman ettikleri için azap edilen Ebû Huzeyfe b. el-Muğire el-Mahzûmî’nin mevlası ‘Ammar b. Yâsir, Bilâl b. Ebî Rebâh, ‘Abdullah b. Cûd‘ân b. en-Nemîr b. Kâsıt’ın mevlası Suheyb b. Sinân ve Habbâb b. el-Eret hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶⁰⁹	نزلت في 5- • “... hakkında indi.” • Kategori 1
Tahlil: 1, 3, 5- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. 2- Mukâtil, bu rivayeti “<i>ya’nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

⁶⁰⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 466-467.

⁶⁰⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 469-470. Müfessir, bu ayetin beş kişi hakkında indirildiğini söylemiş fakat dört isim zikretmiştir.

4- Müfessir, ayetle ilgili bağlamı aktardıktan sonra “Ve... indi.” ifade kalıbını kullanarak, sebab-i nüzul rivayeti aktarmıştır.

Tablo 161

Ayet: en-Nahl, 16/69/43, 51, 75

Metin ve Meal:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا إِلَهَيْنِ اثْنَيْنِ إِنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ فَإِذَا يَفَزَعُونَ

ضَرْبَ اللَّهِ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّْا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ يَسْتَثْوُونَ
الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

“Senden önce de ancak kendilerine vahiy indirdiğimiz kişileri peygamber olarak gönderdik eğer bilmiyorsanız bilgi sahibi olanlara sorun!” (16/43)

“Allah dedi ki: ‘İki ilah edinmeyin! O sadece tek bir ilahtır. Bunun için yalnızca benden korkun.’” (16/51)

“Allah size, hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasının mülkü konumundaki köle ile katımızdan kendisi güzel bir şekilde rızıklandırıdığımız ve bundan gizli açık başkalarına da yararlandırıan kişiyi örnek veriyor. Bunlar eşit olur mu? Hamd Allah'a mahsustur ama onların çoğu bilmezler.” (16/75)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, Allah’ın insanlara daha önce de elçi olarak sadece *rical* yani erkeklerden uyarıcılar gönderdiğini ve Mekkeli müşriklerin bundan

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

1- نزلت في

- “... hakkında indi.”

haberleri yoksa Kitap ehline sormalarını emrettiği 16/43. ayetin Ebû Cehil, el-Velîd b. Muğîre ve ‘Ukbe b. Ebî Muayt hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶¹⁰ Bu kimselerin 17/94. ayette de haber verildiği gibi Allah’ın beşer bir elçi göndermesini yadırgamaları üzerine Allah 16/43. ayeti indirmiştir.⁶¹¹ 2- Müfessir, Müslümanlar’dan bir adamın namazda “Allah ve Rahmân’a!” diye dua ederken bir müşriğin bunu duyduğunu ve “Muhammed (a.s.) ve ashabı bir tek Rabbe ibadet ettiklerini iddia etmiyorlar mı? O halde bu şahıs ne diye iki Rabbe dua ediyor?” lafı üzerine Allah’ın 16/51. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁶¹² 3- 16/75. ayette Allah, kendi adına hiçbir şey yapamayan bir köle ile bolca malı-mülkü olup, ondan açıktan ve gizliden harcayan hür bir insanı örnek vererek bu ikisinin birbirine eşit olmadığını vurgulamıştır. Müfessir, kendi adına hiçbir şey yapma yetkisi olmayan kölenin Benî ‘Amir b. Lüey oğullarından olan Hişam b. ‘Amr ibn el-Hâris b. Rebî‘a el-Feraşî’nin mevlası Ebî’l-Hevâcer olduğunu ve ayetin bu kısmının	• Kategori 1 • وذلك أنهم... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 2- وذلك أن... فأنزل الله في • “Ve... hakkında Allah indirdi.” • Kategori 1 3- نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1 • Direkt • Kategori 3

⁶¹⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 470.

⁶¹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 470.

⁶¹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 472.

onun hakkında indirildiğini nakletmiştir. Bolca mal ve mülkü olup, ondan açıktan ve gizliden harcayan hür insanın da mümin Hişam olduğunu nakletmiştir. ⁶¹³	

Tahlil:

1, 2- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu*’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

3- Müfessir, ilk rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu*’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. Müfessir, ikinci rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 162

Ayet: en-Nahl, 16/69/76, 77, 87-88
Metin ve Meal: وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلَى مَوْلَاهُ أَيْنَمَا يُوَجِّههُ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

⁶¹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 478-479.

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

وَأَلْقُوا إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَامَ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ

“Yine Allah şu iki insanı örnek veriyor, biri dilsizdir elinden hiçbir şey gelmez, efendisinin sırtına yüküdür, onu nereye gönderse yararlı bir sonuçla gelmez. Şimdi bununla adaleti emreden ve kendisi de dosdoğru yolda bulunan kimse bir olur mu?” (16/76)

“Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Kıyamet bir göz kırpması kadar yahut daha kısa olacaktır. Şüphesiz Allah her şeye kâdirdir.” (16/77)

“Onlar da artık ister istemez Allah'ın iradesine boyun eğler. İlah diye uydurdukları ise onları yüzüstü bırakmış olur. Hem kendileri inkâr eden hem de insanların Allah yolundan gitmesini engelleyenler yok mu, bozgunculuk yapmış olmalarından ötürü işte onlara azap üstüne azap vereceğiz.” (16/87-88)

Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1-Allah, 16/76. ayette dilsiz, elinden hiçbir iş gelmeyen ve efendisine sadece yük olan güçsüz adamla hakkı ve hakkaniyeti nasihat eden, doğru yol üzere olup, her işini en doğru şekilde yapan kişiyi misal vererek bunların da eşit olmadığını haber vermiştir. Müfessir, bu iki adamdan birinin Osman b. Affan, diğerinin ise Ebû'l-As b.

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

ويقال 1-

- “Ve denilir ki.”
- Kategori 3

‘Ümeyye b. ‘Abdu Şems b. ‘Abdu Menaf b. Zehra olduğunun söylendiğini nakletmiştir.⁶¹⁴ 2- Müfessir, Mekke kâfirlerinin Nebi’ye <i>sa‘atin</i> vaktini sormaları üzerine Allah’ın gökler ve yerin gaybını yalnızca kendinin bildiğini ve kıyametin göz açıp kapama gibi kısa bir sürede gerçekleşeceğini haber veren 16/77. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁶¹⁵ 3- Müfessir, 16/87. ayette kıyamette Allah’a teslim olacakların ve 16/88. ayette küfredip Allah’ın yolundan alıkoyanların Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁶¹⁶	2- وذلك أن... فأنزل الله • “Ve... Allah indirdi.” • Kategori 1 3- يعني • “Yani” (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3
Tahlil: Müfessirin ayetle ilgili verdiği bilgilerden sonra “Allah buyurdu.” ifade kalıbını kullanarak, rivayeti direkt Allah’tan aktarması ne birinci ne de ikinci kategorideki ifade kalıplarında mevcuttur. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.	

Tablo 163

Ayet: en-Nahl, 16/69/90, 91-92, 97, 102

⁶¹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 479.

⁶¹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 479-480.

⁶¹⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 482-483.

Metin ve Meal:

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ
وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ وَلَا
تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَقَصَتْ غُرْلُهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَارًا تَتَخَذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا
يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ تَخْتَلِفُونَ
مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْفَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
فَلَنْزَلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ

“Şüphesiz ki Allah, adaleti, ihsanı ve akrabaya vermeyi emreder; fahşâ, münker ve insanlara zulmetmekten de nehyeder. İşte Allah aklınızı başınıza alasınız diye size böyle öğüt veriyor.” (16/90)

“Antlaşma yaptığınız zaman Allah'a verdiğiniz sözü yerine getirin! Allah'ı kendinize kefil tutarak, kesinliğe kavuşturduktan sonra yeminlerinizi bozmayın. Unutmayın ki yaptıklarınızı Allah bilmektedir. Sakın bir grubun diğer gruptan daha güçlü olması sebebiyle yeminlerinizi aranızda bir kandırma aracı yaparak, ipliğini iyice büktükten sonra geri çözen kadın gibi olmayın! Allah bu şekilde sizi imtihan etmektedir. Ve O, hakkında görüş ayrılığına düştüğünüz şeyleri kıyamet gününde size mutlaka açıklayacaktır.” (16/91-92)

“Erkek ve dişi den her kim mümin olarak salih amel işlerse, ona güzel bir hayat yaşatırız ve mükâfatlarını işlemiş olduklarının en güzeliyle veririm.” (16/97)

“İman edenlere sebat kazandırın, Müslümanlar’a rehber ve müjde olsun diye Rabbin tarafından hakk üzere Kur’ân’ı *Rûhu’l-Kudüs*’ün indirdiğini söyle!” (16/102)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:**Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:**

1-Müfessir, 16/90. ayetinin Mekke’de indirildiğinde Ebû Tâlib’in “Ey Âl-i Gâlib! Muhammed’e uyarsanız felah bulur ve rüşde erersiniz. Kardeşimin oğlu üstün ahlaki değerleri ve iyiliği emrediyor. O, güzel ahlaktan başka bir şey buyurmuyor. Allah’a yemin olsun ki, Muhammed (a.s.) doğru sözlü veyahut yalancı olsun, bizi sadece hayra davet ediyor.” dediğini nakletmiştir.⁶¹⁷ el-Velîd b. Muğire, onun ayette haber verilen sözlerini duyunca “Eğer Muhammed bunları söylemişse, ne güzel söylemiştir. Eğer bunu onun ilahı söylemişse O da ne güzeldir. Sen bize onun lisanını getir!” demiştir. el-Velîd, bu sözleri sarf etmesine rağmen Hz. Muhammed’i tasdik etmemiş ve onun getirdiklerine de uymamıştı. Bunun üzerine “Gördün mü yüz çevireni ve –diliyle- biraz verip ekda edeni –sımsıkı tutanı yani bunu da keseni-...” (53/33-34) ayetlerinin indirildiğini aktarmıştır.⁶¹⁸

2- Ardından 16/91. ayette Allah, söz verenlerin sözlerine sadık kalmalarını ve Allah’ı kefil gösterip, yemin ettiklerinde ise yeminlerini

1- لما نزلت هذه الآية... فنزلت

- “Bu ayet indiğinde... Bunun üzerine indi.” (53/33-34)
- Kategori 1

2- يعني

- “Yani”
- Kategori 3

⁶¹⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 483-484.

⁶¹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 484.

bozmamalarını emretmiştir. Ardından ahitlerini bozanlarla ilgili “Kuvvetle eğirmesinin ardından ipliği söken kadın gibi olmayın...” (16/92) ayetini vahyetmiştir.⁶¹⁹ Müfessir, bu ayette bahsedilen kadının Kureys’ten Rayta bt. ‘Amr b. Ka’b b. Sa’d b. Teym b. Murre olup, onun deli ve ahmak biri olduğunu nakletmiştir.⁶²⁰ Bu kadın Mekke’de Müslüman olmuş ve ahmaklığından dolayı kendisine *Ci’râne* adı verilmişti. Bu kadın ipini veyahut ketenini eğirip, tekrar sökerdi. Bu kadının, eğirdiği ipini tekrar tekrar bozarak, ondan yararlanamaması ve işini de bitirememesi gibi söz verip, sonra onu bozan kimsenin de halinin bu kadının durumuna benzediği hatırlatılmıştır.⁶²¹

3- Müfessir, 16/97. ayetin İmriu’l-Kays b. ‘Abbas el-Kindî hakkında indirildiğini nakletmiştir. ‘Abdân b. Eşra’ el-Hadramî, onun arazisi hakkında hüküm verdikten sonra ona payını vermiştir.⁶²²

4- Müfessir, Kur’ân’ı Allah’tan getireninin *Rûhu’l-Kudûs* yani Cebrail’in olduğu ve onunla

3- نزلت في

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

4- وأنزل الله

- “Ve... Allah indirdi.”
- (13/39)

⁶¹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 484-485.

⁶²⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 484.

⁶²¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 484-485.

⁶²² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 486.

iman edenleri imanda sabit kılmak, onlar için bir hidayet ve müjde olması amacıyla gönderildiğini (16/102) ifade eden ayetten sonra Allah'ın "Allah dilediğini nesh eder, dilediğini sabit kılar." (13/39) ayetinin indirdiğini nakletmiştir.⁶²³	• Kategori 1
Tahlil: 1, 3, 4- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu's-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. 2- Mukâtil, bu rivayeti "ya'nî" lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

Tablo 164

Ayet: en-Nahl, 16/69/103, 104-105
Metin ve Meal: وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ

⁶²³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 487.

“Yemin olsun ki onların ‘Ona yalnızca bir beşer öğretiyor’ dediklerini biliyoruz. Kendisine meylettikleri kimsenin lisanı a‘cemdir. Bu ise apaçık Arabî bir lisandır.” (16/103)

“Allah’ın ayetlerine inanmayanlar yok mu? Allah, onlara hidayet vermeyecek. Onlar için acı verici bir azap vardır. Yalnızca Allah’ın ayetlerine iman etmeyenler o yalanı iftira ederler. İşte onlar yalancıdırlar.” (16/104-105)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, ‘Amir b. el-Hadramî el-Kuraşî’nin Arap olmayıp Rumca konuşan, künyesi Ebû Fukeyhe olan Yesâr isminde Yahudi bir ğulâm/kölesi vardı. Mekke kâfirleri, Hz. Muhammed’in onunla konuştuğunu gördüklerinde “Ona Yesâr öğretiyor.” deyince Allah, 16/103. ayeti indirmiştir.⁶²⁴ Müfessir, bu olayın ardından Yesâr’ın efendisinin Muhammed’e (a.s.) onun öğrettiğini söyleyip, onu dövünce, Yesâr “Hayır, aksine o bana öğretiyor.” demişti. Nihayetinde Allah, onların bu sözleri hakkında “Şüphesiz o âlemlerin Rabbinin indirmesidir. Onu <i>Rûhu’l-Emîn</i> indirdi.” (26/192-193) ayetini indirmiştir.⁶²⁵	1- وذلك ان... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” (16/103) • Kategori 1 فأنزل الله في • “Bunun üzerine Allah... hakkında indirdi.” (26/192-193) • Kategori 1 2- فأنزل الله

⁶²⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 487.

⁶²⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 488.

2- 16/104. ayette Allah'ın ayetlerini inkâr edenlerin hidayete erdirilmeyeceği ve onlar için elim bir azabın olduğu haberinden sonra müfessir, müşriklerin Nebi'ye “Sen yalnızca iftira ediyorsun.” (16/101) dediği ayetlere dönerek 16/105. ayeti indirdiğini nakletmiştir. ⁶²⁶	• “Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1

Tahlil:

1, 2- Müfessir, üç rivayette de ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

Tablo 165

Ayet: en-Nahl, 16/69/106-109, 110, 119
Metin ve Meal: مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مِنْ أَكْثَرِهِ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ عَذَابٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمِعَهُمْ وَأَبْصَارِهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْعَافِلُونَ لَا جَزَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

⁶²⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 488.

“Kalbi iman dolu olduğu halde baskı ve şiddetle inkârcılığa zorlanan kişinin durumu hariç, kim iman ettikten sonra kalbini tekrar inkârcılığa açarsa, bilin ki böyleleri dünyada Allah'ın gazabına uğrar, ahirette ise çok ağır bir azaba mahkûm olur. Çünkü onlar, dünya hayatını ahirete tercih etmişlerdir. Allah kâfirler topluluğuna hidayet etmez. Bunlar Allah'ın kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir. Gaflette olanlar da işte bunlardır. Kuşkusuz ahirette kaybedecek olanlar da bunlardır.” (16/106-109)

“Öte yandan, bilesin ki Rabbin, eziyetlerle sınıdıktan sonra yurtlarından göçenlerin, ardından çabalarını sürdürüp sabır gösterenlerin yardımcısıdır. Artık bu yapılardan sonra Rabbin elbette çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.” (16/110)

“Sonuç olarak Rabbin, cahillikle kötülük isteyen ama bunun ardından tövbe edip kendilerini düzeltenlerin yardımcısıdır. Onların bu dönüşünden sonra bilesin ki artık Rabbinin mağfiret ve rahmeti de çok geniştir.” (16/119)

Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve
1- Müfessir, kalbi imanla dolu olduğu halde baskı ve şiddetle inkâra zorlananlar hariç; iman ettikten sonra tekrar küfre dönenlerin Allah'ın gazabı ve azabına uğratılacağı ile ilgili 16/105. ayette bahsi geçen ve kendi isteğiyle iman ettikten sonra ondan yüz çeviren kimselerin ‘Abdullah b. Sa’d b. Ebî Serh el-Kuraşî, Mıqyas b. Dubâbe [Subâbe]⁶²⁷ el-Leysî, Benî Temîm b.	Kategorisi: 1- نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1 نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1

⁶²⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, tah. Abdullâh Mahmûd Şehhâte, terc. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: İşaret, 2006), c. 2, s. 419.

Mürre'den 'Abdullah b. Enes b. Hanzal Benî Zafer b. el-Hâris'ten Tu'me b. Übeyriq el-Ensârî, Kays b. el-Velîd b. el-Muğîre el-Mahzûmî ve Kays b. el-Fakîh b. el-Muğîre el-Mahzûmî olduğunu ve bu ayetin onlar hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶²⁸ Müfessir, 16/106-109. ayetlerde de bu kimselerin kastedildiğini nakletmiştir.⁶²⁹ Müfessir bu ayetin tefsirinde ayrıca "Eğer ona bir hayır isabet ederse, onunla mutmain olur." (22/11) ayetinin de bu buyruğa benzediğini ve 22/11. ayetin 'Amir b. el-Hadramî'nin kölesi Yahudi Cebr ile ilgili olarak indirildiğini nakletmiştir.⁶³⁰ Ki Cebr, Hz. Yusuf ve kardeşlerinin durumuyla ilgili ayetleri işitince Müslüman olmuş ve efendisi de onun eski dinine dönmesi için onu dövmüştü.

2- Müfessir, fitneye uğratıldıktan sonra hicret eden, Nebi ile cihat eden ve sabreden kimselere karşı Allah'ın bağışlayıcı ve merhametli olduğunu haber veren 16/110. ayetin 'Ayyaş b. Ebî Rabî'a el-Mahzûmî, Benî 'Amir b. Lüey'den Ebû Zendel b. Süheyl b. 'Amr el-Kuraşî, Seleme b. Hişam b. el-Muğîre, el-Velîd b. Muğîre el-

2- نزلت في

- "... hakkında indi."
- Kategori 1

⁶²⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 488.

⁶²⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 488.

⁶³⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 489.

Mahzûmî ve ‘Abdullah b. Esîd es-Sakafî hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶³¹ 3- Müfessir, Allah’ın cehaletle günah işledikten sonra tövbe edip, ıslah olanlara karşı bağışlayıcı olduğunu ifade ettiği 16/119. ayetin İbnu’l-Hadramî’nin kölesi Cebr hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶³² Cebr, Müslüman olduktan sonra küfre zorlanmış Nebi ise onu satın alıp, bağlarını çözmüş ve o da tövbe etmişti. Cebr’in eşi de Benî ‘Abdu’d-Darr’ın mevlasıydı. Bunun hakkında Allah “Sonra şüphesiz Rabbin cehaletle günah işleyen...” (16/119) ayetini indirmiştir.⁶³³	3- نزلت في “... hakkında indi.” - Kategori 1 فأنزل الله في “... hakkında Allah indirdi.” - Kategori 1
Tahlil: 1, 2, 3- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

Tablo 166

Ayet: en-Nahl, 16/69/125-126
Metin ve Meal:

⁶³¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 489.

⁶³² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 492.

⁶³³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 492.

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ

“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et! Onlarla en güzel şekilde tartış. Kuşkusuz Rabbin, yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir. O, doğru yolda bulunanları çok iyi bilir. Eğer cezalandırırsanız, cezalandırıldığınızın misli ile cezalandırın! Fakat sabır gösterirseniz bilin ki sabırlı davrananlar için bu muhakkak daha hayırlıdır.” (16/125-126)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, 16/125. ayetle ilgili şu rivayeti aktarmıştır: Mekke kâfirleri, Uhud savaşında müminlerin bazılarını öldürmüş, bazılarının da azalarını kesmişti. Bunlardan biri de Hz. Muhammed’in amcası Hz. Hamza, bir diğeri de Hanzala b. Ebî ‘Amir idi. Bu olayın ardından Müslümanlar’ın Nebi’ye “Eğer Allah, onlara karşı bize zafer verirse, yemin olsun ki biz de onların azalarını canlı iken keseceğiz.” demesi üzerine Allah’ın bu ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁶³⁴ Müfessir, ayetin devamındaki “Eğer sabrederseniz, andolsun ki o, sabredenler için daha hayırlıdır.” (16/126) buyruğunun Ensâr hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶³⁵ Müfessir, 16/126. ayetin ardından Allah’ın öldürülüp,

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

وذلك أن... فأنزل الله

- “... hakkında Allah indirdi.” (16/125)

- Kategori 1

نزلت في

- “... hakkında indi.” (16/126)

- Kategori 1

⁶³⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 494.

⁶³⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 494.

azaları kesilen amcası Hz. Hamza ile ilgili Nebi'ye sabretmesini emrettiğini haber vermiştir. Ve Allah, Mekke kâfirlerinin söylediklerinden dolayı Nebi'nin göğsünün daralmamasını telkin etmiştir. Müfessir bu ayetin daha önce de aktarılan <i>el-harrâsun</i> yani hacc günlerinde insanların Hz. Muhammed ile görüşmesini engelleyen Mekke kâfirleri ile ilgili olduğunu ve onların “Hacc günlerinde işte biz bunu hep yapacağız, sen de istediğini yap!” sözlerinden dolayı Nebi'nin göğsünün daraldığını nakletmiştir.⁶³⁶	
Tahlil: Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

70- 71/Nûh Suresi

Mekke’de nazil olmuştur.⁶³⁷ Müfessir, bu surede sebab-i nüzule dair hiçbir rivayet aktarmamıştır.

⁶³⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 494-495.

⁶³⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 447.

71- 14/İbrâhîm Suresi

Genel Mûlahazalar

Müfessir, toplamda 52 ayet olan İbrâhîm suresinin 14/28-29. ayetleri dışındakilerin Mekkî olduğunu nakletmiştir. Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmış ve kitabın Rabbin izni ile insanları karanlıklardan nura çıkarmak amacıyla indirildiği haber verilmiştir. Allah'ın mülkûn sahibi olduğu bildirildikten sonra kâfirlere veyl edilmiş ve her elçinin kavminin diliyle gönderildiği ifade edilmiştir. Ardından Hz. Musa'nın karanlıklardan nura çıkarmak amacıyla ayetlerle kavmine gönderildiği, onları Firavun'un zulmünden kurtararak onlara nimet bahşeden Allah'ı hatırlamaları istenmiştir. Kâfirler elçilerini ya yurtlarından çıkarmakla ya da milletlerine dönmekle tehdit ettikleri haber verilmiştir. Ve Allah, elçilere kavimlerini helak edip, elçileri asıl topraklarına geri döndüreceğini haber vermiştir. Ve inkârcıların tâbi olduğu İblis'in kıyamet günü onlara arkasını döneceği ve onlara yakıcı azap hazırlandığı bildirilmiştir. Ardından iman edip, salih amel işleyen cennet ehlinin kavuşacağı nimetler anlatılmıştır. Tayyib ile habîs kelimeleri karşılaştırılmıştır. Ve Allah'ın bahşettiği nimetlerden bahsedilmiştir. Ardından Hz. İbrahim'in Allah'a Mekke'yi güvenli bir yer yapması ve soyundan gelenlerin puta tapanlardan olmaması için dua ettiği haber verilmiştir. Ve Allah'ın Hz. Muhammed'e müşriklerin yaptıklarından haberdar olduğunu ve cezalarını da Kendisinin vereceğini haber vererek onları korkutmuştur. Ardından muhatap azap ile korkutulmuş ve kıyamet günü yaşanacaklardan haber verilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin biri esbâb-ı nüzul rivayeti, dördü de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam beş rivayet bulunmaktadır.

Tablo 167

Ayet: İbrâhim, 14/71/3, 15, 28-29	
Metin ve Meal:	
الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ “Onlar ki dünya hayatını ahirete tercih ederler, Allah’ın yolundan alıkoyarlar ve onu eğri göstermek isterler. İşte onlar derin bir sapkınlık içindedirler.” (14/3) “Onlar yardım istediler ve sonunda bütün inatçı zorbalar, hüsrana uğradı.” (14/15) “Allah’ın nimetini küfre değişen, kavimlerini helak yurduna sürükleyen kimseleri görüyor musun? İşte o helak yurdu cehennemdir. Onlar ona yaslanacaklar. Ne kötü yerdir cehennem. ” (14/28-29)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1-Müfessir, 14/3. ayetin Mekke kâfirlerinin ileri gelenlerinin, insanları Hz. Muhammed’e ve onun dinine uymaktan alıkoymaya çalışması üzerine buyrulduğunu nakletmiştir. ⁶³⁸ Ardından Allah, her elçiyi kavminin lisanıyla gönderdiğini haber vermiştir.	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- وذلك أن... ثم قال • “Ve... Daha sonra -Allah- buyurdu.” • Kategori 3

⁶³⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 397.

2- Müfessir, 14/15. ayette aralarında Ebû Cehil'in de bulunduğu Mekke müşriklerinin Rabblerinden fetih yani yardım istediklerini ve imandan yüz çeviren her inatçının da zorbaya dönüştüğünün haber verildiğini nakletmiştir.⁶³⁹ Müfessir, bu ayetle ilgili olarak, elçilerin inkârda direten kavimlerini azap ile korkutup, uyardıklarını, kavimlerinin ise onları yalanlayarak "Allah'ım! Eğer bize gönderdiğin elçiler doğru iseler bize azap et!" dediklerini aktarmıştır.⁶⁴⁰ Müfessir "Ve fetih istediler." (14/15) buyruğunun da buna benzediğini ve bu ayetin Ebû Cehil hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶⁴¹

3- Müfessir, 14/28-29. ayetlerin Medenî olduğunu direkt nakletmiştir.⁶⁴² Bu ayetlerdeki Allah'ın nimetini küfre değişenlerin Benû Ümeyye ile Benû Muğîre el-Mahzûmî olduğunu da direkt nakletmiştir.⁶⁴³ Allah, bu kimseleri açken doyurmuş, esir alınmak ve öldürülmek korkusundan emin kılmıştır. Ardından Onun bu nimetlerini tanıyıp, şükretmeleri için aralarından

2- يعني

- "Yani"
- Kategori 3

نزلت في

- "... hakkında indi." (14/15)
- Kategori 1

3- Direkt (2 Rivayet Sıygası)

- Kategori 3

⁶³⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 401.

⁶⁴⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 401.

⁶⁴¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 401.

⁶⁴² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 406.

⁶⁴³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 2: 406.

bir elçiyi onlara gönderdiğinde ise nankörlük etmişlerdi. Nihayetinde kendi kavimlerinin helakına sebep olmuşlardır.	
Tahlil: 1- Müfessir, bu rivayette ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebep-i nüzul sıygası kullanmadan “-Allah- buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir. 2- Müfessir, ilk rivayeti “<i>ya ‘nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. İkinci rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. 3- Mukâtil, bu rivayetleri aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

72- 21/el-Enbiyâ Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Enbiyâ suresi toplam 112 ayettir. Sureye hesap gününün yaklaştığı haberiyle başlanmıştır. Ve Allah’tan zikir geldiğinde onunla alay ettikleri Hz. Muhammed’in de beşer olup, ona inanmanın büyüye yanaşmak olduğunu söyledikleri nakledilmiştir. Allah, daha önceki kavimlere de beşer elçilerin gönderildiğini, bilmiyorlarsa zikir ehline sormalarını emretmiştir. O elçilerin de yemek

yiyecek bir ceset ve ölümlü oldukları, onlara verilen sözün gerçek olup, inkârcı kavimlerinin helak edildiği haber edilmiştir. Gökler, yer ve ikisi arasındakilerin boş ve amaçsız yaratılmadığı, Allah'ın evlat edinmek isteseydi onu Kendi katından edineceği ama böyle yapmadığı ifade edilmiştir. Her şeyin mülkünün O'na ait olduğu, iki ilah olsaydı fesat ortaya çıkacağı, Allah'ın bu tür nitelemelerden uzak ve yüce olduğu vurgulanmıştır. Hz. Muhammed'den önceki her elçiye "Benden başka ilah yoktur. O halde yalnızca Bana ibadet edin!" (21/25) diye emredildiği bildirilmiştir. Allah'ın etraflarındakileri nasıl yerli yerinde yarattığına dikkat çekilmiştir. Ve Nebi'den önceki hiçbir elçiye ebedilik verilmediği gibi ona da verilmediği ve her nefsin öleceği haber verilmiştir. Nebi'ye, daha önceki elçilerle de alay edildiği ve o alaycı kâfirlerin azaba düşer olduğu, onun kavminin kâfirlerinin de benzer bir azaba maruz kalacakları bildirilmiştir. Kıyamet gününde adalet terazilerinin kurulacağı ve hiç kimseye zulmedilmeden hesabın görüleceği haber verilmiştir. Ardından Musa (a.s.) ve Harun'a (a.s.) da furkanın verildiği, onunla takva sahiplerine bir ışık ve zikir bahşedildiği ifade edilmiştir. Ardından İbrahim'e (a.s.) de rüşdün verildiği ve babasıyla halkın tapındığı putlar hakkında konuşması aktarılmıştır. Atalarını onlara tapar halde bulduklarını ifade eden babasına, atalarının dalalette olduğu bildirilmiştir. Ardından Hz. İbrahim'in putları kırması, baltayı en büyüğün eline yerleştirmesi, halk ile yaşananlar ve neticede ateşe atılınca, ateşin onu yakmaması hadiseleri aktarılmıştır. Devamında İbrahim'e (a.s.) İshâk (a.s.) ve Yâkub'un (a.s.) bağışlanması ve bunların hidayete götüren imamlar kılındığı haber verilmiştir. Lût'a (a.s.) da hikmet ve ilim verildiği ve kötülükler işleyen kavminden kurtarıldığı anlatılmıştır. Keza Nûh (a.s.) da kâfir kavminden kurtarılmıştır. Ardından Dâvud ve Süleyman peygamberlerin verdikleri hüküm ve onlara bahşedilen nimetler aktarılmıştır. Ve Eyyûb (a.s.), İsmâil (a.s.), İdris (a.s.) ve Zülkifl'in (a.s.) sabredenlerden oldukları ve Allah'ın rahmetine alınan salih kimseler oldukları haber verilmiştir. Ve Zunnûn (a.s.), Zekeriyya (a.s.), Yahya (a.s.), Meryem'in (a.s.) de anılmasını emretmiştir. Ardından Ye'cûc ve

Me’cûc’dan haber verilmiştir. Ardından kıyamet günü meydana gelecek hadiselerden haber verilmiştir. Nebi’nin âlemlere rahmet olarak gönderildiği, tevhidi vaaz etmesinin emredildiği ifade edilmiştir. Son olarak Hz. Muhammed’in Rabbine hakk ile hükmetmesi için dua ettiği ve O’ndan yardım istediği haber verilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin sekizi de esbâb-ı nüzul rivayeti, biri esbâb-ı nüzul değerlendirilmesi, on ikisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam yirmi bir rivayet bulunmaktadır.

Tablo 168

Ayet: el-Enbiyâ, 21/72/1, 3, 7, 10, 17, 24, 26
Metin ve Meal: اَقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ لَا هِيَءَ قُلُوبُهُمْ وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السَّحَرَ وَأَنْتُمْ تَبْصِرُونَ وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رَجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهَؤُا لَا تَتَّخِذُنَاهُ مِنْ لَدُنَّا إِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا ذِكْرٌ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرٌ مَنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُّعْرِضُونَ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ “İnsanların hesaba çekilecekleri gün iyice yaklaştı, hâlbuki onlar gaflet içinde hakktan yüz çevirmektedirler.” (21/1)

“O zalimler ‘Bu da sizin gibi sadece bir insan değil midir? Şimdi siz göz göre göre büyüye mi kapılıyorsunuz?’ diye fısıldaşmaktadırlar.” (21/3)

“Senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz kimseleri peygamber olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız kitaplar hakkında bilgi sahibi olanlara sorun!” (21/7)

“Andolsun, size içinde sizin için öğüt bulunan bir kitap indirdik. Hala aklınızı kullanmayacak mısınız?” (21/10)

“Eğer bir eğlence isteseydik, onu kendi katımızdan edinirdik. Ama bunu asla yapmayız!” (21/17)

“Yoksa Ondan başka birtakım ilahlar mı edindiler? De ki ‘Haydi delilinizi getirin! İşte benimle beraber olanların söylediği, işte benden öncekilerin söylediği’ Hayır, onların çoğu hakkı bilmezler, bunun için de inatla yüz çeviriyorlar.” (21/24)

“Böyle iken ‘Rahmân evlat edindi’ dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehdir. Bilakis o evlat dedikleri, lütuf ve ihsana mazhar olmuş kullardır.” (21/26)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve
1- Müfessir, 21/1. ayetin Mekke kâfirleri hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶⁴⁴ Allah, bu kimselere hesaba çekilecekleri vaktin yaklaştığını lakin onların gaflet içerisinde olup, buna iman etmediklerini haber vermiştir. 2- Müfessir, 21/3. ayetteki kendilerine zulmeden kimselerin Ebû Cehil, el-Velîd b. Muğire, ‘Ukbe	Kategorisi: 1- نزلت في “... hakkında indi.” - Kategori 1 2- Direkt - Kategori 3

⁶⁴⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 69.

b. Ebi Muayt olduğunu haber vermiştir.⁶⁴⁵ Bunlar kendi aralarında gizlice Hz. Muhammed'in de kendileri gibi beşer ve Kur'ân'ın da bir büyü olduğunu dolayısıyla bunları nasıl kabul edebileceklerini sorgulamışlardı. Onlara cevaben Allah, 21/4. ayette gökte ve yerde söylenen her şeyi bildiğini ve işittiğini dolayısıyla o inkârcıların da gizli konuşmalarını duyduğunu haber vermiştir.⁶⁴⁶

3- Müfessir, 25/4. ve 17/94. ayetlerde de haber verildiği gibi “Allah rasul olarak bunu mu gönderdi?” diyen Mekke müşriklerinin melekler dururken yeyip, içen birinin elçi olarak gönderilmesine şaşırdıklarını hatırlatmış ve Allah'ın bunun üzerine 21/7. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁶⁴⁷ Ve Allah, Mekke kâfirlerine Muhammed'den (a.s.) önceki elçilerin de birer insan olduğunu, eğer bunu bilmiyorlarsa zikir ehline yani iman etmiş Tevrat ehline sormalarını emretmiştir.

3- فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِي

- “Bunun üzerine Allah... hakkında indi.”
- Kategori 1

يَعْنِي

- “Yani” (2 Rivayet Sıygası)
- Kategori 3

⁶⁴⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 69.

⁶⁴⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 69.

⁶⁴⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 71.

4- Müfessir, “Sizin için indirdik...” (21/10) ayetindeki “Siz” zamirinin Mekke ehline raci olduğunu direkt aktarmıştır.⁶⁴⁸ 5- Müfessir, 21/17. ayette Necran Hristiyanlarından es-Seyyid, el-Akib ve beraberindekilerin “İsa, Allah’ın oğludur.” iddialarına cevap verildiğini nakletmiştir.⁶⁴⁹ Allah’ın, farz-ı muhal olarak, eğer bir çocuk edinseydik onu kendi katımızdan edinirdik yani o meleklerden olurdu ki melekler insanlardan daha hoş ve temizdir dediğini nakletmiştir.⁶⁵⁰ Lakin Allah, evlat edinmediğini vurgulamıştır. 6- 21/24. ayetteki “Onların çoğu” lafzından maksadın Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” lafzıyla açıklamıştır.⁶⁵¹ 7- Müfessir, 21/26. ayette en-Nadr b. el-Hâris ve bazı Mekke kâfirlerinin “Rahmân evlat edildi.” demeleri yani meleklerin Allah’ın kızları olduğunu iddia etmeleri üzerine Allah’ın, Kendisinin bundan münezzeh olup, meleklerin	4- Direkt • Kategori 3 5- وذلك أن... فقال الله • “Ve... Bunun üzerine Allah buyurdu.” • Kategori 3 6- يعني • “Yani” • Kategori 3 7- فقال الله • “... Bunun üzerine Allah buyurdu.” • Kategori 3

⁶⁴⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 72.

⁶⁴⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 73.

⁶⁵⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 73.

⁶⁵¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 75.

de Kendisine ibadet eden kullar olduğunu haber vermiştir. ⁶⁵²	

Tahlil:

1- Müfessir, bu rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini

nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

2, 4- Mukâtil, bu rivayetleri aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

3- Müfessir, ilk rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. İkinci rivayeti “*ya'nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

5, 7- Müfessir, bu rivayetlerde ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebab-i nüzul sıygası kullanmadan “Allah buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

6- Mukâtil, bu rivayeti “*ya'nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

⁶⁵² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 75-76.

Tablo 169

Ayet: el-Enbiyâ, 21/72/34, 36, 37	
Metin ve Meal:	
وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمْ الْخَالِدُونَ وَإِذَا رَأَوْا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوءًا أَوْ هَدًّا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمَنِ هُمْ كَافِرُونَ خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأَرِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ	
“Senden önce de hiçbir insana ölümsüzlük vermedik. Şimdi sen ölürsen, onlar ebedi mi kalacaklar?” (21/34) “Küfredenler seni gördükleri zaman ‘İlahlarınızı diline dolayan bu mu?’ diye mutlaka seni alaya alırlar.” (21/36) “İnsan aceleci yaratılmıştır. Yakında size ayetlerimi göstereceğim. Benden acele istemeyin.” (21/37)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, bir kavmin “Şüphesiz Muhammed (a.s.) ölmeyecektir.” demesi üzerine Allah’ın Muhammed’den (a.s.) önceki hiçbir beşere yani hiçbir Nebiye ebedilik verilmediğinden bahseden 21/34. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁶⁵³ Müfessir, bu ayet vahyolunduğunda Nebi’nin, Cebrail’e kendisinden sonra ümmetinin başına	1- وذلك أن... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1

⁶⁵³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 78.

kimin geçeceğini sorması üzerine Allah'ın, "Ey Muhammed! Sen ölürsen onlar ebedi mi kalacaklar?" (21/34) ayetini indirdiğini nakletmiştir.⁶⁵⁴ 2- Müfessir, 21/36. ayetteki "Kâfirler" lafzından maksadın Nebi'yi gördüğünde onunla alay eden Ebû Cehil olduğunu "ya'nî" sıygasıyla aktarmıştır.⁶⁵⁵ Müfessir, bu ayetin arka planını şöyle aktarmıştır: Bir gün Nebi, Ebû Süfyan ve Ebû Cehil'in yanından geçtiği esnada Ebû Cehil, alaylı bir tavırla Ebû Süfyan'a "Abdi Menafoğullarının nebisine bakın!" -ki Ebû Süfyan da bu koldandı- demişti. Bunun üzerine Ebû Süfyan, Abdi Menafoğullarının arasından bir nebi çıkmasını reddetmediklerini ifade etmiş, Nebi de onu duymuştu. Ardından Nebi, Ebû Süfyan'a bu sözü hamîyyetinden dolayı sarfettiğini ve Ebû Cehil'e de amcası el-Velîd b. Muğîre'nin uğradığı belaya maruz kalmadığı sürece bu alaycı ve inkârcı tutumuna devam edeceğini söylemişti. Bunun üzerine Allah, bu ayeti indirmiştir. Müfessir, bu ayetin devamında ilahlarını yani Lât, Menât ve 'Uzza'yı kötülükle	فلما نزلت هذه الآية... فَأَنْزَلَ اللَّهُ • "Bu ayet indiğinde... Nebi... dedi. Bunun üzerine Allah indirdi." • Kategori 1 2- يعني • "Yani" • Kategori 3 وذلك أن... فَأَنْزَلَ اللَّهُ • "Ve... Bunun üzerine Allah indirdi." • Kategori 1 يعني • "Yani" • Kategori 3

⁶⁵⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 78.

⁶⁵⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 78.

zikreden kişinin Nebi'yi ima ederek “Bu mu ilahlarınızı kötülükle anan kişi?” diyenin Ebû Cehil olduğunu “*ya ‘nî*” sıygasıyla nakletmiştir. Ayrıca Ebû Cehil, Rahmân diye adlandırılan kişinin yalancı olan Müseylime b. Hubeyd el-Hanefî olduğunu söylemiştir.⁶⁵⁶

3- Müfessir, 21/37. ayette Allah'ın, insanlığın atası Hz. Âdem'in ruhu bedenine tam yerleşmeden önce henüz çamur iken acele ile hareket ettiğini hatırlatarak insanın aceleden yaratıldığını haber verdiğini nakletmiştir.⁶⁵⁷ Kureyş'in inkârcılarının ahiretteki azabı yalanlayıp, eğer o hakk ise bu dünyada gelmesini aceleyle istemeleri üzerine bu ayet indirilmiştir.

3- نزلت

- “İndi”
- Kategori 2

Tahlil:

1- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

2- Müfessir, birinci ve üçüncü rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. İkinci rivayette ayetlerin

⁶⁵⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 78-79.

⁶⁵⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 79.

kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu*’s-*sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, *sebeb-i nüzul* rivayeti olarak kabul edilecektir.

3- Müfessir, bu rivayette yaşanan olayın arka planına dair genel bir bilgi nakletmiştir. Ardından hiçbir ek ifade kullanmaksızın “İndi” lafzıyla haberi aktarmıştır. Lakin bu tür bir ifade kalıbı *sebeb-i nüzul* rivayetlerinde bulunmamaktadır. O halde bu rivayet ya Hz. Peygamber’in ya da sahabîlerin istinbatına dayanıyor olabilir. Sonuç olarak bu rivayet, ikinci kategoriye dâhil edilecektir.

Tablo 170

Ayet: el-Enbiyâ, 21/72/38, 43, 44

Metin ve Meal:

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ

أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّْا يُصْحَبُونَ

بَلْ مَتَّعْنَا هَؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْفُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ

“Derler ki ‘Eğer doğru söyleyenlerden iseniz bu vaat ne zaman gerçekleşecektir?’”

(21/38)

“Yoksa kendilerini bize karşı savunacak birtakım ilahları mı var? Onlar ne kendilerini koruyabilirler ne de tarafımızdan destek görürler.” (21/43)

“Oysa Biz, onları da atalarını da nimetlerimizden faydalandırdık. Hatta bu, ömürleri boyunca sürüp gitti. Şimdi bizim yeryüzünü etrafından nasıl eksiltilip durduğumuzu görmüyorlar mı? Şu halde üstün gelen onlar mı? (21/44)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, 21/38. ayette ahiretteki azabı yalanlayıp, Nebi ile alay ettiklerinden dolayı tehdit edildikleri bu azabın ne zaman gerçekleşeceğini soran kâfirlere cevaben Allah’ın 21/39. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁶⁵⁸ Bu ayette Allah, onların azabın vaktini ve vuku bulduğunda hiç kimsenin onları kurtaramayacağını bilseler, azabın gelmesini asla istemeyeceklerini haber vermiştir. 2- 21/43. ayette inkârcılara Allah’ın azabına karşı kendilerini koruyacak ilahlarının olup olmadığı sorulmuştur. Müfessir, bu ayet ve 25/43. ayetin el-Haris b. Kays es-Sehmî hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶⁵⁹ Ve o sahte ilahların bırak insanları, kendilerini bile koruyamayacak kadar aciz oldukları vurgulanmıştır. 3- Müfessir, “Oysa Biz onları da atalarını da nimetlerimizden faydalandırdık.” (21/44) ayetindeki “Onlar” lafzından kastın Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁶⁶⁰	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- وذلك أن... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 2- نزلت في... وفيه نزلت أيضا • “... hakkında indi... Ve onun hakkında ayrıca indi.” • Kategori 1 3- يعني • “Yani” • Kategori 3

⁶⁵⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 80.

⁶⁵⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 81.

⁶⁶⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 81.

Tahlil:

1, 2- Müfessir, iki rivayette de ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

3- Mukâtil, bu rivayeti “*ya'nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 171

Ayet: el-Enbiyâ, 21/72/98-102, 104, 108

Metin ve Meal:

لَوْ كَانَ هَؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا
الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ
يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِ لِلْكَتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعَدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ
قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

“Şüphe yok ki siz ve Allah'tan başka taptığınız ilahlar cehennem yakıtıdır. Hepiniz oraya gideceksiniz. Onlar ilah olsalardı cehenneme gitmezlerdi. Oysa hepsi orada ebedi kalacaklardır. Orada onlara sızlanıp inlemek düşer. Onlar orada başka bir şey işitmezler. Daha önce bizden en güzel sonucun vaadini almış olanlara gelince, işte onlar cehennemden uzak tutulurlar. Onlar cehennemin uğultusunu işitmezler, canlarının istediği nimetler içinde ebedi olarak kalırlar.” (21/98-102)

“O dehşet günü, gökleri yazılı kâğıt tomarları gibi düreriz. Yaratmaya başlamadan önceki hale döndürürüz. Sözümüz sözdür, Biz bunu mutlaka yaparız!” (21/104)

“De ki ‘Bana ilahınız bir tek ilahtır diye vahyediliyor, siz hala teslim olmayacak mısınız?’” (21/108)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- 21/98-99. ayetlerde Mekke kâfirlerinin ve taptıkları putlarının cehenneme atılacak taşlar olup, orada ebedi kalacakları haber verilmiştir. Ardından taptıkları putlar iddia ettikleri gibi gerçekten ilah olsalardı, cehenneme girmeyi asla kabul etmeyecekleri ifade edilmiştir. Müfessir, bu ayetin el-‘As b. Vail, Kays’ın iki evladı Haris ve ‘Adiyy, ‘Abdullah b. ez-Zibari b. Kays ile ilgili indirildiğini nakletmiştir.⁶⁶¹ Ve olayı şöyle aktarmıştır: Sehmoğullarından birkaç kişi el-Hatim adlı yerde otururken Nebi, Mescid-i Haram’a girmiş ve Kâbe’nin etrafındaki üçyüz altmış putu işaret ederek, bu putların ve bunlara tapanların cehennemin taşları olacaklarını haber veren bu ayet ve devamındaki iki ayeti okuyup, oradan çıkmıştır. Orada bulunanlar aralarında bu olay hakkında konuşurken İbnu’z-Zibari gelmiş ve Nebi’nin söylediklerini duyunca “Allah’a

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

1- نزلت في... وذلك أن... ثم قال

- “... hakkında indi. Ve... Daha sonra -Allah- buyurdu.” (21/100)
- Kategori 1

⁶⁶¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 93.

yemin ederim ki, eğer bu sözleri önümde söylerse onunla tartışıp yenik düşürürüm.” demiştir. Ardından Nebi yanlarına gelmiş ve ez-Zibari de onun bu sözlerinin sadece kendileri ve taptıkları ilahlar için mi yoksa her ümmet ve onların taptıkları ilahlar için mi geçerli olduğunu sormuştur. Nebi de bunun hem onların hem de bütün ümmetlerin taptıkları uydurma ilahlar için geçerli olduğunu ifade edince ez-Zibari, Nebi’yi yenik düşürdüğünü çünkü onun İsa’nın (a.s.) nebi olduğunu söylediğini ve İsa (a.s.) ile annesini hayırla yâd ettiğini lakin Hristiyanlar’ın bu ikisine de ibadet ettiklerini ayrıca ‘Uzeyr ve meleklerle de ibadet edenlerin olduğunu söylemiştir. Bütün bu ilahların da kendileriyle cehennemde taş olmaları halinde buna razı olduklarını ifade edince Nebi susmuş ve Allah “Onların orada bir zefirleri yani eşeğin anırma sesi vardır.” (21/100) ayeti vahyetmiştir. 21/102. ayette ise bahsi geçen İsa (a.s.), Meryem (a.s.) gibi kimselerin ateşin sesini bile işitmeyecekleri haber verilmiştir. Bunu duyan Sehmoğulları Nebi’ye “Sana sorduğumuz zaman neden bunları

istisna etmedin? Yalnız kalınca düşünüp taşındın ve bunu uydurdun değil mi?” demişlerdir.⁶⁶² 2- Müfessir, 21/104. ayette Mekke kâfirlerinin Allah adına yemin ederek, Allah’ın ölenleri diriltmeyeceğini 16/38. ayette söylediklerini aktarmış ve onların bu sözleri üzerine Allah’ın onların yalancı olduğunu ve dirilişin muhakkak gerçekleşeceğini haber verdiğini nakletmiştir.⁶⁶³ 3- Müfessir, 21/108. ayetten önce Ebû Cehil’in Nebi’ye “Ey Muhammed! Sen ilahın için amel etmeye devam et, biz de ilahlarımız için amel edelim.” dediğini aktarmıştır.⁶⁶⁴	2- وذلك أن... فقال • “Ve... Bunun üzerine – Allah- buyurdu.” • Kategori 3 3- Direkt • Kategori 3
Tahlil: 1- Müfessir, bu rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. 2- Müfessir, bu rivayette ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebab-i nüzul sıygası kullanmadan “-Allah- buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.	

⁶⁶² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 93-94.

⁶⁶³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 96.

⁶⁶⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 97.

3- Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

73- 23/el-Mü'minûn Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Mü'minûn suresi toplam 118 ayettir. Sure, müminlerin felaha erdiği haberiyle başlamış ve onların özellikleri sayılmıştır. Ve insanın yaratılış aşamaları aktarılmış, Allah'ın kudretinin yüceliği vurgulanmış ve insanlara bahşettiği nimetler sayılmıştır. Ardından Hz. Nûh, Hz. Musa (a.s.) ile kardeşi Harun'un (a.s.) elçi olarak gönderildiği kavimlerin inkârcılarının neticede helak edildiği haber vermiştir. Meryem'in (a.s.) de oğlunun da birer ayet olduğu ifade edilmiştir. Ardından iman edenlerin özellikleri sayılmış ve inkâr edenlerin yaptıkları aktarılmıştır. Nebide hiçbir cinnet olmadığı, onun kavminden hiçbir ücret beklemeden tebliğini yaptığı haber verilmiştir. Ba's'ın hakk, her şeyin Allah'a ait olduğu, O'nun hiçbir evlat edinmediği, gaybı ve şehadeti bilen O olduğu ifade edilmiştir. Ve Nebi'nin, kötülüğü en güzel olanla savması, Şeytanın vesveselerinden Allah'a sığınması haber verilmiştir. Ve kâfirlere ölüm gelip çatığında "Rabbim! Beni geri döndür!" (23/99) diyerek dünyaya geri dönmek isteyecekleri haber verilmiştir. Kıyametin kopmasından sonra mizanları ağır gelenlerin felaha, hafif gelenlerin ise zarara uğrayacakları ve orada yaşayacakları hadiseler nakledilmiştir. Son olarak Allah'ın şanının yüce olduğu, O'ndan gayrı ilahın olmadığı, kâfirlerin iflah olmayacağı haber verilmiş ve Nebi'nin "Rabbim! Mağfiret ve rahmet et. Sen merhamet edenlerin en hayırlısıdır." duası aktarılmıştır.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin beşi esbâb-ı nüzul rivayeti, dördü de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam dokuz rivayet bulunmaktadır.

Tablo 172

Ayet: el-Mü'minûn, 23/73/3, 12-14, 66-67, 82-83, 93-97, 109-110, 117

Metin ve Meal:

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ
وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ
قَدْ كَانَتْ آيَاتِي تُنْثَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ تُنْكِرُونَ مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ سَامِرًا تَهْجُرُونَ
قَالُوا أَيُّذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَئِنَّا لَمَبْعُوثُونَ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَذَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ
قُلْ رَبِّ إِمَّا تُرِيدُنِي مَا يُوعَدُونَ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ وَإِنَّا عَلَىٰ أَنْ نُرَبِّكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةِ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ
إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّىٰ أَنْسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضَحَكُونَ
وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ

“Onlar lağvden uzak dururlar.” (23/3)

“Gerçek şu ki Biz, insanı çamur özünden yarattık. Sonra onu sağlam bir korunakta nutfeye getiriyoruz. Ardından nutfeyi alakaya çeviriyor, alakayı şekilsiz et yapıyor, bu etten kemikler yaratıyor, daha sonra da kemiklere adele giydireyoruz. Nihayet onu bambaşka bir yaratık halinde inşa ediyoruz. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir.” (23/12-14)

“Zira ayetlerimiz size okunurdu da ona arkanızı dönerdiniz. Gece sohbetleri yaparken büyüklük taslayarak onun hakkında hezeyanlar savururdunuz.” (23/66-67)

“Dediler ki: ‘Ölüp toprak ve kemik olduğumuz zaman, gerçekten biz ba’s olunacak mıyız? Yemin olsun ki biz de babalarımız da geçmişte bununla tehdit edilmiştik. Bu sadece eskilerin efsaneleridir.’” (23/82-83)

“De ki: ‘Rabbim! Eğer onların tehdit olundukları şeyi bana göstereceksen o halde beni o zalimler topluluğu arasında kılma’ Onları tehdit ettiğimiz durumu sana göstermeye elbette kâdiriz. “Sen kötülüğü en güzel olan şey ile uzaklaştır. Onların yakıştırdıkları şeyleri biz çok iyi biliyoruz. Ve de ki ‘Rabbim’ Şeytanların gizli kışkırtmalarından Sana sığınırım!” (23/93-97)

“Gerçek şu ki, kullarımdan ‘Rabbimiz! İman ettik, bize mağfiret ve rahmet et, Sen rahmet edenlerin en hayırlısısın’ diyen bir topluluk vardı. Siz onları alaya aldınız. Nihayet onlar size Beni zikretmeyi unutturdu. Siz onlara gülüyordunuz.” (23/109-110)

“Her kim Allah ile birlikte başka bir ilaha taparsa muhakkak surette o kişinin hesabı Rabbinin katında görülecektir. Şu bir gerçektir ki inkârcılar iflah olmayacak.” (23/117)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, inananların Mekke kâfirlerinin sövmeleri ve rahatsız edici sözlerinden uzak durduğu ifade edilen 23/3. ayetle benzer olarak 25/72. ayetin de Mekke kâfirleri hakkında indiğini nakletmiştir.⁶⁶⁵

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

1- وفيهم نزلت

- “Ve onlar hakkında indi.”
- Kategori 1

⁶⁶⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 152.

2- 23/12-14. ayetlerde insanın yaratılışı ve anne rahminde geçirdiği evreler haber verilmiştir. Müfessirin naklettiğine göre bu ayetleri duyan Ömer b. el-Hattab, Nebi 23/14. ayeti tebliği bitirmeden evvel “Yaratanların en güzeli olan Allah’ın şanı ne mübarektir.” demiş ve Nebi ayetin devamının bu şekilde inzal ettiğini söyleyerek, ayeti okumuştur.⁶⁶⁶

3- Müfessir, 23/66. ayette Kur’ân okunduğunda ona iman etmekten kaçınanların Mekke kâfirleri olduğunu “ya ‘nî” sıygasıyla aktarmıştır.⁶⁶⁷ Ardından 23/67. ayette onların Beyt-i Haram halkından oldukları için büyüklendikleri, kendilerini emniyette gördükleri ve geceleri toplanıp, batıl ve boş konuştukları haber verilmiştir. Müfessir, bu ayetin Ebu Talib’e başvuran Kureyş kabilesinin önde gelenleri hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶⁶⁸

4- Müfessir, 23/82-83. ayetlerin Talha b. ‘Abdu’l-‘Uzza ehlinden Şeybe, Talha, Osman, Ebu Said, Müşafi’, Ertee, Ibn Şurahbil ve en-

2- فقال ...

- “Bunun üzerine -Nebi- dedi.”
- Kategori 3

3- يعني

- “Yani”
- Kategori 3

نزلت في

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

4- نزلت في

- “... hakkında indi.”

⁶⁶⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 153.

⁶⁶⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 161.

⁶⁶⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 161.

Nadr b. el-Hâris ve Ebu'l-Hâris b. Alkame hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶⁶⁹ Bu kimseler ölüp toprak olduktan sonra gerçekten yeniden diriltilip, diriltilmeyeceklerini inkâr ederek sormuşlardır. Ve babalarının da ba's ile tehdit edildiklerini lakin Muhammed'in (a.s.) yeniden dirilişle ilgili bu söylediklerinin öncekilerin efsaneleri olduğunu iddia etmişlerdir.

5- Müfessir, 23/93-94. ayetlerin Nebi'nin Mekke kâfirlerine beddua etmek istemesi ve onların tehdit olundukları ölümün kendisine gösterilmesi halinde kendisini o inkârcılardan ayırmasını talep etmesi üzerine vahyolunduğunu nakletmiştir. Allah da kâfirleri tehdit ettiği azabı Nebi'ye göstermeye kadir olduğunu ve onların eziyetlerine sabretmesini "Sen kötülüğü en güzel olan şey ile uzaklaştır." (23/96) diyerek tavsiye etmiştir.⁶⁷⁰ Müfessir, mezkûr 23/96. ayetin Ebû Cehil'in Nebi'ye cahilce davranması üzerine Nebi'yi teselli etmek için indirildiğini nakletmiştir.⁶⁷¹ 23/97. ayette ise Allah, Nebi'ye şeytanların Ebû Cehil ile ilgili bu

- Kategori 1

5- وذلك أن... ثم قال

- "Ve... Daha sonra –Allah- buyurdu."

- Kategori 3

نزلت في

- "... hakkında indi."
- Kategori 1

⁶⁶⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 163.

⁶⁷⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 164-165.

⁶⁷¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 165.

kışkırtmalarından Kendisine sığınmasını emretmiştir. 6- Müfessir, 23/109-110. ayetlerin Kureyş kâfirlerinden olan Ebû Cehil, ‘Utbe, Velid, Umeyye gibi kimselerin Hz. Muhammed’in arkadaşları olan Habbab, Ammar B. Yasir, Bilal-i Habeşi ve Ebû Huzeyfe’nin azatlı kölesi Salim gibi fakir kimselerle alay edip küçümsemelerinin ahirette kendilerine hatırlatılacağı haberini nakletmiştir.⁶⁷² 7- Müfessir, “...Gerçek şu ki kâfirler iflah olmaz.” (23/117) ayetinin müminlerle istihza edenlerden olan el-Haris b. Kays es-Sehmî hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶⁷³	6- وذلك أن... ثم قال • “Ve... Daha sonra –Allah- buyurdu.” • Kategori 3 7- نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1
Tahlil: 1, 4, 7- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. 2- Müfessir, bu rivayette ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebab-i nüzul sıygası kullanmadan “-Nebi- buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.	

⁶⁷² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 167.

⁶⁷³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 168.

3- Müfessir, ilk rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. İkinci rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

5- Müfessir, ilk rivayette ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebab-i nüzul sıygası kullanmadan “-Allah- buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir. İkinci rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

6- Müfessir, bu rivayette ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebab-i nüzul sıygası kullanmadan “-Allah- buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

74- 32/el-Secde Suresi

Genel Mülâhazalar

Müfessir, toplamda 30 ayet olan el-Secde suresinin 32/16. ayeti dışındakilerin Mekkî olduğunu; Mukâtil’den başka birinin ise 32/18-20. ayetler dışındakilerin Mekkî olduğunu söylediği nakledilmiştir.

Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmış ve kitabın âlemlerin Rabbi tarafından indirildiğinde şüphe olmadığı vurgulanarak devam etmiştir. Kur’ân’ın Hz. Muhammed tarafından uydurulduğunu iddia eden kâfirlere, vahyin Allah’tan gelen bir hakk olduğu,

onunla daha önce uyarılmamış bir kavmi uyarıp, onları hidayete ulaştırmanın amaçlandığı ifade edilmiştir. Ardından Allah'ın yaratıcılığı, kudreti, ilmi vurgulanmış ve insanı nasıl yaratıp, ona ruhundan üflediğini haber vermiştir. Mukâtil, insanın yaratılışından bahseden 32/9. ayette Arapların dil ve kültür kodlarına uygun bir okuma yaparak, onların “Senin anlayışın azdır.” dediklerinde “Anlamıyorsun” veya “Kavramıyorsun” demek istediklerini aktarmıştır.⁶⁷⁴ Devamında ba’s’ı reddeden kâfirlere, kıyamet günü Allah’a yalvarıp, iman ettikleri ve salih ameller işlemek için dünyaya geri döndürülmek isteyecekleri anlatılmıştır. Ardından o kâfirlerin cehenneme atılacağı ve azabı tadacakları vaîd edilmiştir. Buna karşılık, iman edip, salih amel işleyenlerin ise nimetlendirileceği vaat edilmiştir. Mümin ve fâsığın bir olmadığı, inananların yerinin cennet, fâsığın ise ateş olduğu haber verilmiştir. Ardından Hz. Musa’ya da kitap verildiği ve onunla İsrailoğullarına hidayet edildiği hatırlatılmıştır. Ardından fetih gününü soranlara, o günün küfredenlere hiçbir faydası olmayacağı ve mühlet de verilmeyeceği anlatılmıştır. Son olarak Nebi’nin o kâfirlerden yüz çevirmesi ve onlarla birlikte azap günü beklemesi emredilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin beşi esbâb-ı nüzul rivayeti, ikisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam yedi rivayet bulunmaktadır.

Tablo 173

Ayet: el-Secde, 32/74/3, 10, 12, 18, 22, 28-30
Metin ve Meal: أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِنُنذِرَ قَوْمًا مَا أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ

⁶⁷⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 449.

وَقَالُوا أَنَذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَتِنَا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ

وَلَوْ تَرَى إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ

وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُنْتَضِرُونَ

“Buna rağmen ‘Onu kendisi uydurdu’ diyorlar öyle mi? Hayır! O, senden önce kendilerine uyarıcı gelmemiş bir toplumu uyarman için Rabbin tarafından gönderilen hakk kitaptır. Umulur ki doğru yolu bulurlar.” (32/3)

“İnkârcılar şöyle derler ‘Toprakta kaybolup gittiğimizde yeniden mi yaratılacakmışız?’ Aslında onlar Rabblerinin huzuruna çıkacaklarını inkâr etmektedirler.” (32/10)

“O günahkârları ‘Rabblerinin huzurunda başlarını önlerine eğmiş halde şöyle derken bir görsen ‘Rabbimiz! Gördük ve işittik. Bizi geri gönder de rızana uygun işler yapalım, artık kesin olarak inandık!’” (32/12)

“İman etmiş kimse, fâsık kimse gibi olur mu? Bunlar elbette eşit değildirler.” (32/18)

“Rabbinin ayetleri onlara hatırlatıldıktan sonra onlardan yüz çevirenlerden daha zalim kim olabilir? Şüphesiz ki Biz mücrimlerden intikam alanlarız.” (32/22)

“‘Söylediğiniz doğruysa bu hüküm ne zaman?’ diye soruyorlar. De ki ‘İnkâr edenlere o hüküm günü inanmaları fayda vermeyecek ve kendilerine mühlet de tanınmayacak! Artık sen onlara aldırma ve bekle. Zaten onlar da bekliyorlar.’” (32/28-30)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

**Sebeb-i Nüzul Sıygası ve
Kategorisi:**

1- Müfessir, 32/3. ayette zikredilen “Bir kavim” lafzından maksadın Kureyş kâfirleri olduğunu “ya‘nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁶⁷⁵ 2- Müfessir, ölüp toprağa karıştıktan sonra yeniden diriltileceklerini inkâr edenlerle ilgili olan 32/10. ayetin Übey b. Halef, gerçek ismi Esir b. Kelede b. Halef el-Cumahî olan Ebi'l-Eşeddîn ve el-Haccac'ın evlatları Münebbi ve Nubeyh ile ilgili indirildiğini nakletmiştir.⁶⁷⁶ 3- Müfessir, 32/12. ayette zikredilen “Mücrimler” lafzından maksadın Mekke kâfirleri olduğunu “ya‘nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁶⁷⁷ 4- Müfessir, Osman b. Affan'ın ana bir kardeşi olan Ümeyyeoğullarından el-Velîd b. Ukbe b. Ebî Muayt'ın, Ali b. Ebî Talib'e “Konuşma, sen bir çocuksun. Kılıcım senden daha keskin, dilim senden daha güzel konuşur, askerlerim ve yandaşlarım da seninkinden daha çoktur.” dediğini aktarmıştır. Ali (a.s.) ona “Sesini kes! Sen fasıksın.” diyerek cevap vermiş ve bunun üzerine Allah, 32/18. ayeti indirmiştir.⁶⁷⁸	1- يعني • “Yani” • Kategori 3 2- نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1 3- يعني • “Yani” • Kategori 3 4- وذلك أن... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 5- يعني • “Yani”

⁶⁷⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 448.

⁶⁷⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 449.

⁶⁷⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 450.

⁶⁷⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 451.

5- Müfessir, 32/22. ayetin Kureyşlilerden yemek yedirenler ve alay edenler hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶⁷⁹

6- Müfessir, 32/28. ayette müminlerin “Bizim nimete kavuşup, dinleneceğimiz bir günümüz olacaktır.” deyince Mekke kâfirleri, doğru söylüyorlarsa bunun ne zaman gerçekleşeceğini sorduklarını nakletmiştir.⁶⁸⁰ Bunun üzerine Allah “De ki: ‘Fetih günü kâfirlere fayda vermez.’” (32/29) ayetini indirmiştir. Müfessir, ayette zikredilen fetih gününden maksadın hüküm günü yani kıyamet günündeki hesap olduğunu beyan etmiştir. Çünkü kâfirler Nebi’ye “Eğer iddia ettiğin öldükten sonra yeniden dirilme gerçek ise biz ona gerçekleştiği gün iman ederiz.” demişlerdi. Allah da onların bu sözünü yalanlamıştır. Ve ayetin devamındaki “...Onlara mühlet de verilmez.” (32/29) buyruğu nazil olunca Nebi, onların zikredilen sözlerine karşılık vermek ve onları durumdan haberdar etmek için bir haberci göndermek istemişti. Bunun üzerine Allah, “Artık onlardan yüz çevir ve bekle.

- Kategori 3

نزلت في

- “... hakkında indi.”

- Kategori 1

6- وذلك أن... فأنزل الله

- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”

- Kategori 1

فلما نزلت هذه الآية... فأنزل الله

- “Bu ayet indiğinde... Bunun üzerine Allah indirdi.”

- Kategori 1

⁶⁷⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 452.

⁶⁸⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 453.

Şüphesiz onlar da bekliyorlar.” (32/30) ayetini indirmiştir. ⁶⁸¹	

Tahlil:

1, 3- Mukâtil, bu rivayetleri “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

2, 4, 6- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

5- Müfessir, ilk rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. İkinci rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

75- 52/et-Tûr Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan et-Tûr suresi toplam 49 ayettir. Sureye yeminlerle başlanmış ve Rabbin azabının kesinlikle vuku bulacağı vurgulanmıştır. Kıyamet günü yaşanacak felaketler haber verilmiş ve o gün inkârcılara veyl edilip, cehenneme

⁶⁸¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 454.

sürüklenecekleri bildirilmiştir. Takva sahiplerinin ise o gün nimet içinde oldukları ve azaptan korundukları anlatılmıştır. Ardından Hz. Muhammed'in kâhin, mecnun ve şair olmadığı, vazifesinin öğüt vermek olduğu, Kur'ân'ı onun uydurmadığı, bu iddialarında haklı iseler ona benzer bir söz getirmeleri söylenerek meydan okunmuştur. Ve her şeyi yaratanın, mülkün sahibinin ve egemen olanın Allah olduğu bildirilmiştir. Ardından oğlan çocuklarını kendilerine, kız çocuklarını ise Allah'a isnat edenlerin tutarsızlığı yüzlerine vurulmuştur. Nebi'nin hiçbir ücret istemeden vazifesini ifa ettiği ifade edilmiştir. Mekke kâfirlerinin Daru'n-Nedve'de toplanıp Hz. Muhammed'i öldürmek için tuzak kurdukları lakin Bedir savaşında öldürülerek kurdukları tuzağa kendilerinin düştüğü aktarılmıştır.⁶⁸² Allah'ın kâfirlerin şirk koştuklarından münezzeh olduğu, tuzak kurmalarının kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağı ve neticede elîm bir azaba çarptırılacakları haber verilmiştir. Son olarak Nebi'nin Rabbinin hükmüne sabretmesi, O'nu hamd ile tesbih etmesi emredilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin ikisi esbâb-ı nüzul rivayeti, biri de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam üç rivayet bulunmaktadır.

Tablo 174

Ayet: et-Tûr, 52/75/29, 30, 37
Metin ve Meal: فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَةٍ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَبِّبِ الْمُتُونِ أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُسْتَطِرُونَ

⁶⁸² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 149.

“Sen öğüt vermeye devam et! Rabbinin lütfu sayesinde sen ne bir kâhinsin ne de bir mecnun.” (52/29)

“Demek onlar, ‘o, bir şairdir, zamanın sillesini yiyeceği günü bekliyoruz’ diyorlar öyle mi?” (52/30)

“Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa egemen olanlar onlar mıdır?” (52/37)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 52/29. ayette Allah’ın Nebi’ye Mekkelilere öğüt vermesini emrettiğini nakletmiştir.⁶⁸³

2- Müfessir, “Yoksa onlar ‘O bir şairdir’...” (52/30) ayetinin ‘Ukbe b. Ebi Muayt, el-Hâris b. Kays, Ebû Cehl b. Hişam, en-Nadr b. el-Hâris ve Mut’am b. Adiy b. Nevfel b. ‘Abdi Menaf hakkında indirildiğini aktarmıştır.⁶⁸⁴ Ayetin devamına bu kimselerin Hz. Muhammed’in babası ‘Abdullah b. ‘Abdumuttalib gibi genç yaşta ölmesini arzuladıkları ifade edilmiştir.⁶⁸⁵

3- Müfessir, Mekkeli müşriklerin “Bu zikir aramızdan onun üzerine mi indirildi?” (38/8)

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

1- Direkt

- Kategori 3

2- نزلت في

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

3- فأنزل الله

- “Bunun üzerine Allah indirdi.”

⁶⁸³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 146.

⁶⁸⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 147.

⁶⁸⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 147.

demeleri üzerine Allah'ın 52/37. ayeti indirdiğini nakletmiştir. ⁶⁸⁶	• Kategori 1
Tahlil: 1- Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 2, 3- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu's-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

76- 67/el-Mülk Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Mülk suresi toplam 30 ayettir. Sureye mülkün sahibi ve her şeye kâdir olan Allah'ın mübarek olduğunun beyanı ile başlanmıştır. Ardından Onun yarattığı varlıklara dikkat çekilerek, yüceliği pekiştirilmiştir. Bu nimetlere karşı kâfir olanların ise cehenneme atıldıklarında yaşayacakları azap beyan edilmiştir. Son olarak kıyametin saatinin sadece Allah'ın bilgisinde olup, Nebi'nin de bir inzar edici olduğu hatırlatılmıştır.

⁶⁸⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 148.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin biri esbâb-ı nüzul rivayeti, altısı da vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam yedi rivayet bulunmaktadır.

Tablo 175

Ayet: el-Mülk, 67/76/13, 20, 22, 25-28, 29
Metin ve Meal:
وَأَسِرُّوا قَوْلُكُمْ أَوْ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ أَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصَرُّكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِنَّ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي غُرُورٍ أَمَّنْ يَمْشِي مَكْبًا عَلَى وَجْهِهِ أَهْدَى أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكْنِي اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مَنْ عَذَابِ أَلِيمٍ قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَّنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ
“Sözünüzü ister gizli tutun ister açıkça söyleyin, O kalplerin özünü bilendir.” (67/13)
“Peki, Rahmân'a karşı size yardım edecek askerleriniz kimler? İnkârcılar ancak derin bir gaflet içinde bulunmaktadırlar.” (67/20)
“Acaba durmadan yüzüstü düşerek yürüyen kimse mi daha çok hidayettedir yoksa dosdoğru yolda istikamet üzere yürüyen mi?” (67/22)
“Eğer doğru söyleyenlerdenseniz bu vaat ne zaman?’ derler. De ki ‘O bilgi yalnız Allah’a mahsustur. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım. Ama onu yakından gördükleri zaman, inkâr edenlerin yüzleri kara çıkacak ve ‘İşte sizin isteyip durduğunuz budur!’

denilecektir. De ki ‘Beni ve beraberimdekileri Allah öldürse veya merhamet etse, inkârcıları elim azaptan kurtaracak olan kimdir?’ (67/25-28)

“De ki ‘O rahmandır, biz O’na iman etmiş ve O’na güvenip dayanmışızdır. Kimin düpedüz bir sapkınlık içinde olduğunu yakında anlayacaksınız!’” (67/29)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, 67/13. buyruğun Mekke kâfirlerinin Hz. Muhammed hakkında düşündükleriyle ilgili olarak vahyedildiğini direkt nakletmiştir. ⁶⁸⁷	1- Direkt • Kategori 3
2- Müfessir, 67/20. ayetteki “Sizler” lafzının Mekke ehli olduğunu direkt açıklamıştır. ⁶⁸⁸	2- Direkt • Kategori 3
3- Müfessir, 67/22. ayetteki kalbi kör ve sapmış olduğu için durmadan yüzüstü düşerek yürüyen kimseden kastın Ebû Cehil olduğunu ve dosdoğru yolda istikamet üzere yürüyen kimseden kastın da Nebi olduğunu “ya‘nî” lafzıyla açıklamıştır. ⁶⁸⁹	3- يعني • “Yani” (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3
4- Müfessir, 67/25. ayette Mekke kâfirlerinin Bedir Savaşında katledileceği bilgisinin sadece Allah’ta olduğu haber verilmiş, Nebi ve beraberindeki müminlere helak veyahut rahmet edildiği takdirde kâfirleri acıklı azaptan kimin	4- فَأَنْزَلَ اللَّهُ • “Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1

⁶⁸⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 391

⁶⁸⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 392.

⁶⁸⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 393.

koruyabileceği sorulmuştur.⁶⁹⁰ Müfessir, 67/26 ve 67/28. ayetlerdeki Nebi'ye hitaben söylenen "Söyle!" emrinden sonra gelen cümleleri Mekke kâfirlerine söylemesinin emredildiğini nakletmiştir.⁶⁹¹ 5- Müfessir, "...-Azabın ineceği zaman- artık kimin apaçık bir dalalette olduğunu pek yakında bileceksiniz." (67/29) ayetinin kâfirlerin Nebi ve inananların dalalette olduğunu söylemelerine cevap olarak indirildiğini nakletmiştir.⁶⁹²	• Direkt (67/26, 28) • Kategori 3 5- Direkt • Kategori 3
Tahlil: 1, 2, 5- Mukâtil, bu rivayetleri aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 3- Mukâtil, bu rivayeti "ya'nî" lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. 4- Müfessir, ilk rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu's-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. İkinci rivayeti aktarırken ise apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan	

⁶⁹⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 393.

⁶⁹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 392, 393.

⁶⁹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 394.

direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

77- 69/el-Hâkka Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Hâkka suresi toplam 52 ayettir. Sureye el-Hâkka'nın ne olduğuyla ilgili haberlerle başlanmıştır. Ve inkârcı Âd, Semûd ve Firavun kavimlerinin helak edildiği hatırlatılmıştır. Ardından kıyamet gününün dehşeti ve o gün meydana gelecek hadiseler haber verilmiştir. Kitabı sağından ve solundan verilenlerin ahvali anlatılmıştır. Kur'ân'ın şair ve kâhin sözü veya uydurma olmayıp, kerim bir elçinin sözü olduğu vurgulanmıştır. Nebi'nin bazı sözleri Allah'a isnat etmesinin vaki olması halinde, ondan intikam alınıp, öldürüleceği ve buna da kimsenin engel olamayacağı bildirilmiştir. Kur'ân'ın takva sahipleri için bir öğüt olup, kıyametin de hakk olduğu hatırlatılarak, Rabbi tesbih emredilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin ikisi esbâb-ı nüzul rivayeti, biri de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam üç rivayet bulunmaktadır.

Tablo 176

Ayet: el-Hâkka, 69/77/19, 25, 38-51

Metin ve Meal:

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَؤُلَاءِ أَفْرَعُوا كِتَابِيَهٗ

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهٗ

فَلَا أَقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَّا تَذْكُرُونَ تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَاوِيلِ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ وَإِنَّهُ لَتَذْكُرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ

“Kitabı sağ tarafından verilen kimse der ki ‘Alın kitabımı okuyun!’” (69/19)

“Kitabı sol tarafından verilen gelince o, ‘Keşke bana kitabım verilmeseydi de hesabımın ne olduğunu bilmeseydim.’” (69/25)

“Görebildikleriniz ve göremedikleriniz üzerine yemin ederim ki, Kur’ân elbette değerli bir elçinin sözüdür. O bir şair sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz! O bir kâhin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz! O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Eğer Peygamber, bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu yakalardık. Sonra onun can damarını koparırdık, hiçbiriniz buna mâni olamazdınız. Doğrusu Kur’ân, takva sahipleri için bir öğüttür. İçinizde onu yalan sayanlar bulunduğunu şüphesiz bilmekteyiz. Muhakkak o, kâfirler için bir iç yarasıdır. O, gerçekten kesin bilginin kendisidir.” (69/38-51)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, kitabı sağ tarafından verilecek kişi ile ilgili 69/19. ayetin Ebu Seleme b. ‘Abdu’l-Esved el-Mahzûmi hakkında indirildiğini haber vermiştir.⁶⁹³

2- Müfessir, kitabı sol tarafından verilecek kimse ile ilgili 69/25. ayetin ise Mahzûmoğullarından

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

1- نزلت هذه الآية في

- “Bu ayet ... hakkında indi.”
- Kategori 1

2- نزلت هذه الآية في

⁶⁹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 423.

el-Esved b. ‘Abdu’l-Esved hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶⁹⁴ Hz. Hamza bu adamı Bedir savaşında öldürmüştür. Devam eden ayetlerde, bu kişinin ahirette şöyle diyeceği haber verilmiştir: “Keşke ölseydim de hesabın ne olduğunu bilmeseydim. Malımın bana bir faydası olmadı. Saltanatım da beni yalnız bıraktı.”⁶⁹⁵ 3- Müfessir, “Muhakkak ki o Kur’ân, kerîm bir elçinin sözüdür.” (69/40) ayetinin el-Velîd b. Muğire’nin “Muhammed (a.s.) bir büyücüdür.” Ebû Cehil b. Hişam’ın “O bir delidir.”, Utbe b. Ebi Muayt’ın “O bir şairdir.”, en-Nadr b. el-Haris’in “O bir kâhindir.”, Ubey b. Halef’in “O bir yalancıdır.” demeleri üzerine Allah’ın onları yalanlamak için bütün mahlûkat üzerine yemin ettikten sonra 69/38-51. ayetlerde Kur’ân’ın Allah tarafından gönderildiği, Nebi’nin bir büyücü veya mecnun olmadığını ifade ettiğini haber vermiştir.⁶⁹⁶	• “Bu ayet ... hakkında indi.” • Kategori 1 3- Direkt • Kategori 3
Tahlil: Müfessirin ayetle ilgili verdiği bilgilerden sonra “Allah buyurdu.” ifade kalıbını kullanarak, rivayeti direkt Allah’tan aktarması ne birinci ne de ikinci kategorideki ifade	

⁶⁹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 423.

⁶⁹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 423.

⁶⁹⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 424-426.

kalıplarında mevcuttur. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından 3. kategoriye dâhil edilmelidir.

78- 70/el-Meâric Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-Meâric suresi toplam 44 ayettir. Sureye tehdit olduğu azabı çabucak isteyen kâfirin bahsiyle başlanmıştır. Kâfirlerin azabı imkânsız gördükleri ama onun yakın olduğu ve Nebi'nin sabretmesi ifade edilmiştir. Ardından kıyamet günü yaşanacak felaketler haber verilmiştir. Kendisine bir şer veya hayır dokunduğunda farklı davranan, ikiyüzlü kâfirler eleştirilmiş ve inanan ve salih amel işleyenlerin cennette ikramlara mazhar olacakları müjdelenmiştir. Ardından Allah'ın kâfirler yerine hayırlı olanları getirme kudreti olduğu ve onların kıyamete kadar oyalanacakları ifade edilmiştir. Son olarak kabirlerinden çıkarılacakları gün yaşanacaklar haber verilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin ikisi esbâb-ı nüzul rivayeti, üçü de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam beş rivayet bulunmaktadır.

Tablo 177

Ayet: el-Meâric, 70/78/1, 5, 18, 36-38, 42-44

Metin ve Meal:

سَأَلْ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ

فَأَصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا

عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ

فَذَرَهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوْعَدُونَ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَانَهُمْ إِلَى نُصُبٍ

يُوفُونَ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهُفُهُمْ ذَلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ

“Birisi azabın bir an önce gelip, çatmasını istedi.” (70/1)

“Şimdi sen güzelce sabret!” (70/5)

“Haktan yüz çevirip, uzaklaşmak isteğini ve mal toplayıp üstüne oturanı kendine çağır!” (70/18)

“O inkârcılara ne oluyor ki grup grup sağdan soldan sana doğru koşuyorlar. Üstelik bir de onlardan her biri nimetler cennetine yerleştirileceğini mi umuyor!” (70/36-38)

“Bırak onları, kendilerine geleceği hususunda uyarıldıkları güne ulaşınca kadar boş şeylere dalıp oyalanadursunlar! O gün onlar, bir hedefe çabucak varmak istercesine süratle kabirlerinden çıkarlar. O sırada gözlerine korku çökmüş, perişan olmuşlardır. İşte başlarına geleceği konusunda uyarıldıkları gün o gündür.” (70/42-44)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 70/1. ayetin ‘Abdu’d-Dar b. Kusay oğullarından en-Nadr b. el-Hâris b. Alkame b. Kelede el-Kuraşi hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁶⁹⁷ Bu adam “Allah’ım, eğer Muhammed’in (a.s.) söylediği Senden gelen bir hakikat ise üzerimize gökten taş yağdır veya bize

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

1- نزلت في

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

⁶⁹⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 435.

acı bir azap ver!” demişti ve Bedir savaşında öldürülerek dünyada istediği azaba nail olmuştur.⁶⁹⁸

2- Müfessir, “...Çünkü onlar azabı uzak görürler.” (70/5) ayetindeki “Onlar” zamirinden kastın Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” lafzıyla nakletmiştir.⁶⁹⁹

3- Müfessir, 70/18. ayetteki “İnsan” kelimesinden kastın Ümeyye b. Halef el-Cumahi “ya’nî” lafzıyla nakletmiştir.⁷⁰⁰

4- Müfessir, 70/36. ayetin Kureyş kabilesinin alaycıları ve Bedir savaşında savaşçılara yemek yedirenler hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁷⁰¹

Bu kimseler Nebi’nin etrafını sarıyor lakin onun meclisinde oturmaktan faydalanmıyorlardı ve alay maksadıyla cennette haklarının olduğunu söylüyorlardı.⁷⁰²

5- Müfessir, 70/42-44. ayetlerde Mekke kâfirlerinin Nebi’yi yalanlamalarına karşılık Allah’ın Nebi’ye kâfirleri kendi haline

2- يعني

- “Yani”
- Kategori 3

3- يعني

- “Yani”
- Kategori 3

4- نزلت هذه الآية في

- “Bu ayet ... hakkında indi.”
- Kategori 1

5- Direkt

- Kategori 3

⁶⁹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 435.

⁶⁹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 436.

⁷⁰⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 437.

⁷⁰¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 438.

⁷⁰² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 438.

bırakmasını telkin etmiş ve onların ahirette maruz kalacakları azabı haber vermiştir. ⁷⁰³	

Tahlil:

1, 4- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

2, 3- Mukâtil, bu rivayetleri “*ya'nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

5- Mukâtil, bu rivayetleri aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

79- 78/en-Nebe Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan en-Nebe suresi toplam 40 ayettir. Sureye muhatabın birbirine büyük haber olan Kur'ân hakkında soru sordukları haberiyle başlamıştır. Ardından Allah'ın insanlara bahşettiği nimetler sayılmış ve kıyamet günü yaşanacaklardan haber verilmiştir. Kâfirlerin maruz kalacakları azaplar ve müminlerin

⁷⁰³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 439-440.

ise cennete tadacakları nimetler aktarılmıştır. Son olarak kıyametin hakk olduğu vurgulanmıştır.

Müfessir, bağlama dair beş esbâb-ı nüzul rivayeti aktarmıştır.

Tablo 178

Ayet: en-Nebe, 78/79/1, 4-5, 18, 22, 23-24	
Metin ve Meal:	
عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ كَأَلَّا سَيَعْلَمُونَ ثُمَّ كَأَلَّا سَيَعْلَمُونَ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَنَأْتُونَ أَفْوَاجًا لِلطَّاغِينَ مَأْبَأًا لَا يَبْثِنُ فِيهَا أَحْقَابًا لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا	
“Birbirlerine neyi soruyorlar?” (78/1)	
“Hayır! İleride bilecekler. Hayır hayır! Yakında bilecekler!” (78/4-5)	
“Sura üflendiği gün, bölük bölük Allah'a gelirsiniz.” (78/18)	
“Şüphesiz azgınlar için barınak olan cehennem pusuda beklemektedir.” (78/22)	
“Orada kaynar su ve yanan vücuda akıntısı dışında bir serinletici bir içecek tatmaksızın uygun bir karşılık olarak yıllar yıllar boyu kalırlar.” (78/23-24)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir, 78/1. ayette birbirlerine yüce haber olan Kur’ân’ı soranların Ebû Lubâbe ile dostları olduğunu ve bu ayetin onlar hakkında	1- نزلت في • “... hakkında indi.”

indirildiğini nakletmiştir.⁷⁰⁴ Mekke kâfirleri, Nebi'nin huzurunda toplanır, anlattıklarını dinler ve ardından ona karşı çıkararak alay ederlerdi. Onların bu tavırları üzerine Nebi, müminlere bir şeyler anlatırken müşrikleri görünce susup, onlar uzaklaşana kadar konuşmuyordu. Bunun üzerine müşrikler, Nebi'nin anlatma konusunda cimrilik yaptığını söylemişler, Nebi ise artık onlara bir şey anlatmayacağını ayrıca bunun Allah'ın bir emri olduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine Allah, “Birbirlerine neyi soruyorlar, o büyük haberi.” ayetini indirmiştir.⁷⁰⁵

2- Müfessir, hem Bedir Savaşında katledilmekle hem de cehennem azabıyla tehdit edilen müşriklerden bahseden 78/4-5. ayetlerin iki Arap kabilesi olan Abdi Menaf b. Kusay ve Sehm b. Amr b. Husays b. Kab oğulları hakkında indirildiğini aktarmıştır.⁷⁰⁶

3- Müfessir, 78/22. ayetin el-Velîd b. el-Muğire hakkında indirildiğini haber vermiştir.⁷⁰⁷

4- 78/23. ayette kâfirlerin cehennemde devirler boyunca kalacağı haber verilmiştir. Müfessir, bu

- Kategori 1

فأنزل الله

- “Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

2- نزلت في

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

3- نزلت في

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

4- و أنزل الله... في

⁷⁰⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 557.

⁷⁰⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 557.

⁷⁰⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 557-558.

⁷⁰⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 562.

ayette geçen <i>ahqâb</i> lafzının devirler boyunca anlamına geldiğini ve Allah'ın bu ayetten sonra 78/24. ayeti indirdiğini nakletmiştir. ⁷⁰⁸	• “Ve Allah... hakkında... indirdi.” • Kategori 1
Tahlil: 1, 2, 3, 4- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu's-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.	

80- 79/en-Nâziât Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan en-Nâziât suresi toplam 46 ayettir. Sureye yeminlerle başlanmıştır. Kâfirin ve müminin ruhlarının alınışına, Allah'ın hizmetindeki meleklerle kasem edildikten sonra sura üfrüldüğünde yaşanacaklar ve ba's'ın hakk olduğu haber verilmiştir. Ardından Hz. Musa'nın Firavun'la mücadelesi kısza edilmiş ve kibirlenen kâfirlerin helak edildiği vurgulanmıştır. Ardından insanın ve göklerin yaratılışının zorluğu karşılaştırılmıştır. Ve Allah'ın bahsettiği nimetler hatırlatılmış, hesap günü amellerin hatırlanacağı, kâfirlerin ve müminlerin varacakları yer haber verilmiştir. Son olarak kıyametin saatini soranların onu asla bilemeyecekleri ve onun bilgisinin sadece Allah'ta olduğu vurgulanmıştır.

⁷⁰⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 562.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin üçü esbâb-ı nüzul rivayeti, biri de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam dört rivayet bulunmaktadır.

Tablo 179

Ayet: en-Nâziât, 79/80/37-38, 40-41, 42-43	
Metin ve Meal: فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ وَاتَّرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرَاهَا “Tuğyan edene ve dünya hayatını tercih edene gelince, cehennem işte onun için tek barınaktır.” (79/37-38) “Rabbinin huzuruna varmaktan korkana ve nefsinin hevedan alıkoyana gelince, hiç şüphe yok ki cennet varılacak yerin ta kendisidir.” (79/40-41) “Sana <i>Sâ’at</i> hakkında, onun ne zaman demir atacağını sorarlar. Sen bunu nereden bileceksin ki?” (79/42-43)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, “Tuğyan edene ve dünya hayatını tercih edene gelince...” (79/37-38) ayetlerinin en-Nadr b. el-Hâris b. Alkame b. Kelede, Habib b. ‘Abd Yalil, Umeyye b. Halef el-Cumahî, Ebû Leheb’in evlatları ‘Utbe ve ‘Uteybe, Umeyr’in evlatları Musab ve Ebu’d-Devm hakkında	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- نزلت هذه الآية في • “Bu ayet ... hakkında indi.” • Kategori 1 وذلك أنهم... فأنزل الله

indirildiğini nakletmiştir.⁷⁰⁹ Bu kimseler çölde bedevilerin kaybettiği bir deve bulmuş ve deveyi keserek paylaşmışlardı. Musab ve Ebu'd-Devm'e iki pay düşünce Musab, ahirette Allah'ın huzuruna çıkacağını hatırlayınca kardeşi ve kendi payını diğerlerine vermişti. Bunun üzerine Umeyye b. Halef ona neden böyle yaptığını sormuş ve "Bundan dolayı Allah'ın beni hesaba çekeceğinden korkarım." cevabını alınca da onların payını günahıyla birlikte alacağını ifade etmiş ve bu olay Kureyş kabilesi arasında yayılmıştı. Bu olay üzerine Allah, mezkûr ayetleri indirmiştir.⁷¹⁰ 2- Müfessir, 79/40-41. ayetlerin Uhud savaşında şehit düşen mezkûr iki kardeş Umeyr b. Hişam b. 'Abdi Menaf b. 'Abdi'd-Dâr b. Kusay'ın oğullarından Musab ve Ebu'd-Devm hakkında vahyedildiğini rivayet etmiştir.⁷¹¹ 3- Müfessir, Nebi'nin 79/41. ayeti insanlara okuduğunda Mekke kâfirlerinin <i>Sâ'at</i>in yani Hz Muhammed'in iddia ettiği kıyametin ne zaman	• "Ve... Bunun üzerine Allah indirdi." • Kategori 1 2- فقال • "Bunun üzerine -Allah- buyurdu." • Kategori 3 3- فأنزل الله • "Bunun üzerine Allah indirdi." • Kategori 1

⁷⁰⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 579-580.

⁷¹⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 579-580.

⁷¹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 580.

kopacağını sormaları üzerine Allah'ın 79/42-43. ayetleri indirdiğini nakletmiştir.⁷¹²	
Tahlil: 1, 3- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu's-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. 2- Müfessir, bu rivayette ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebab-i nüzul sıygası kullanmadan “-Allah- buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.	

81- 82/el-İnfîtâr Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-İnfîtâr suresi toplam 19 ayettir. Sureye kıyamet koptuğunda meydana gelecek olayların haberiyle başlanmıştır. İnsanı yaratan ve tesviye edenin Allah olup, insanların üzerlerinde bekçiler olduğu haber verilmiştir. Son olarak hesap gününden ve o gün hiç kimsenin başkasına bir şey yapamayacağı, o gün emrin Allah'a ait olduğu ifade edilmiştir.

Müfessir, bağlama dair bir esbâb-ı nüzul rivayeti aktarmıştır.

Tablo 180

Ayet: el-İnfîtâr, 82/81/6-8

⁷¹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 580-581.

Metin ve Meal:

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ

“Ey insan! Kerîm olan Rabbine karşı seni aldatan nedir? O ki seni yarattı ve tesviye etti, oldukça dengeli kıldı ve dilediği şekilde düzenledi.” (82/6-8)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, 82/6. ayette zikredilen “İnsan” lafzından kastın Ebu’l-Eşeddîn olarak bilinen Esîd b. Kelede olduğunu ve bu ayetin onun hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁷¹³ Bir gözü kör ve çok kuvvetli olan bu adam “Eğer cennetin kapısının bir halkasını yakalayacak olursam, oraya pek çok kişi girebilecektir.” demiştir. Bunun üzerine Allah “Ey insan! Kerîm olan Rabbine karşı seni aldatan nedir? O ki seni yarattı ve tesviye etti, oldukça dengeli kıldı ve dilediği şekilde düzenledi.” ayetlerini indirmiştir.⁷¹⁴

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve**Kategorisi:**

نزلت في

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

Tahlil:

Müfessir, bu rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu*’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra

⁷¹³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 613.

⁷¹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 613.

yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

82- 84/el-İnşikâk Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan el-İnşikâk suresi toplam 25 ayettir. Sureye kıyametin koptuğu gün yaşanacakların haberiyle başlanmıştır. Kitabı sağ ve sol tarafından verilenlerin yaşayacakları bildirilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin ikisi esbâb-ı nüzul rivayeti, ikisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebab-i nüzule dair toplam dört rivayet bulunmaktadır.

Tablo 181

Ayet: el-İnşikâk, 84/82/1, 6-7, 21

Metin ve Meal:

إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ فَاَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ

“Gök yarıldığında...” (84/1)

“Ey insan! Sen Rabbine doğru büyük bir çaba içindesin, sonunda kuşkusuz O’na kavuşacaksın. Kime kitabı sağından verilirse hesabı kolay bir şekilde görülecektir.”

(84/6-7)

“Onlara karşı Kur’ân okunduğunda secde etmezler.” (84/21)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1- Müfessir bu surenin Ümeyyeoğullarından iki kardeş olan Allah’a iman eden Abdullah b. Abdu’l-Esed ile kâfir olan el-Esved b. Abdu’l-Esed hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁷¹⁵ Kâfir olan kardeş, mümin kardeşine sitem etmiş ve Muhammed’in (a.s.) ahiret ve yeniden diriltilmenin gerçek olduğu iddiası hakkında sormuş, mümin kardeşi bunların hakk olduğunu beyan etmiştir. Ardından kâfir kardeşin kıyamet günü yeryüzünün durumunu kardeşine sorması üzerine Allah bu ayetleri indirmiştir.⁷¹⁶ 2- Müfessir, 84/6. ayette zikredilen “İnsan” lafzından kastın kâfir olan kardeş el-Esved b. Abdu’l-Esed ve 84/7. ayette “Kitabı sağından verilecek kimse”nin de mümin olan kardeş Abdullah b. Abdu’l-Esed olduğunu nakletmiştir.⁷¹⁷ 3- Müfessir, 84/21. ayetin iniş sebebiyle ilgili şu rivayeti nakletmiştir: Nebi bir gün “Secde et ve yaklaş!” (96/19) ayetini okuyunca müminler de	1- وذلك أن... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah buyurdu.” • Kategori 1 2- يعني • “Yani” (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3 3- وذلك أن... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah buyurdu.”

⁷¹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 633.

⁷¹⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 633.

⁷¹⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 634.

onunla birlikte secde etmişlerdi. Onlar secde ederken Hz. Muhammed'in yakın akrabaları da dâhil Kureyş kabilesi onların başına dikilip, alkış tutmuş ve ıslık çalmışlardı. Bunun üzerine Allah, o inkârcıların salâtlarının ıslık çalmak ve alkış tutmak olduğunu ifade eden 8/35 ve 84/21. ayetleri indirmiştir.⁷¹⁸	• Kategori 1
Tahlil: 1, 3- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu's-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. 2- Mukâtil, bu rivayeti “<i>ya'nî</i>” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

83- 30/er-Rûm Suresi

Genel Mülâhazalar

Mekkî surelerden biri olan er-Rûm suresi toplam 60 ayettir. Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmış ve Rumların yenildiği ama yakın bir zamanda galip gelecekleri haber verilmiştir. Ve Allah'ın vaadinden caymayacağı vurgulanmıştır. Her şeyi yaratanın Allah olduğu ve daha önceki kavimlere gönderdiği elçilerini yalanlayanların acı bir sona

⁷¹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 640.

maruz kaldığı haber verilmiştir. İlk yaratanın tekrar diriltebilecek kudrette olduğu, müşriklerin herhangi bir şefaathçisinin de bulunmadığı vurgulanmıştır. Kıyametin koptuktan sonra inananların cennette sevinçli, inkâr edenlerin ise azaba düşer olacakları bildirilmiştir. Hamdın Allah'a olduğu, ölüyü dirilten ve diriyi de öldürenin O olduğu, insanı topraktan yarattıktan sonra onun beşere dönüştürülmesinin, aralarında muhabbet ve merhamet olan, kendilerinde sükûn bulunan eşlerin yaratılmasının, göklerin ve yerin yaratılışı, dili ve renkleri farklı olan insanların olmasının da O'nun ayetlerinden olduğu ifade edilmiştir. Ardından bazı ayetler daha zikredilmiş ve akledenler için bunlarda ibretler olduğu vurgulanmıştır. Daha önceki kavimlere de elçiler gönderildiği, cürüm işleyenlerden intikam alınıp, müminlere de yardım edildiği haber verilmiştir. Allah'ın ayetlerine karşı kör ve sağır olanların hidayete eremeyeceği ifade edilmiştir. Buna karşılık Allah'ın ayetlerini ancak teslim olanların işitebileceği bildirilmiştir. Son olarak kıyamet günü inkârcıların acı bir azaba maruz kalacakları fakat o güne kadar Nebi'nin sabretmesi gerektiği beyan edilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin üçü esbâb-ı nüzul rivayeti, biri de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam dört rivayet bulunmaktadır.

Tablo 182

Ayet: er-Rûm, 30/83/2, 6, 28, 60
Metin ve Meal: غُلِبَتِ الرُّومُ وَعَدَ اللَّهُ لَا يَخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ أَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ

كَخِيفَتُمْ أَنْفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفُّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ

“Yakın bir yerde Rumlar yenildiler. Onlar bu yenilgilerinden sonra *bîd’ı sinîn* içinde galip geleceklerdir.” (30/2)

“Bu, Allah’ın vaadidir. Allah vaadinden caymaz ama insanların çoğu bunu bilmezler.” (30/6)

“Size kendi nefislerinizden bir misal getirdi. Elinizin altında bulunan hizmetçileriniz arasında size verdiğimiz rızıklarda, sizinle eşit haklara sahip ve birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekindiğiniz ortaklarınız var mı? İşte aklını kullanacak kimseler için ayetlerimizi böyle açıklıyoruz.” (30/28)

“Şimdi sen sabret! Muhakkak ki Allah’ın vaadi haktır. Kesin olarak iman etmeyenler asla seni aceleciliğe sürüklemesin!” (30/60)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, 30/1. ayetin inişine sebep olan olayı ‘Ubeydullah < Babası < el-Huzeyl < Ebû Bekr el-Hüzlî < İkrime kanalıyla aktarmıştır.⁷¹⁹ Buna göre “Rumların Farslara yenilmesi -henüz Mekke’de bulunan- Nebi ve arkadaşlarına ağır gelmişti. İnkârcılar ise bu duruma sevinmiş ve Nebi’nin ashabına ‘Siz de Ehl-i Kitapsınız, Rumlarda Ehl-i Kitap’tır. Kardeşlerimiz Farslar,

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

- 1- فأنزل الله
- “Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

⁷¹⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 402.

kardeşleriniz Rumlara galebe çaldı' demişlerdi.”

Bu olaya binaen Allah, 30/1-4. ayetleri indirmiştir.⁷²⁰ Müfessir, İkrime'den gelen rivayetin devamında Ebû Bekir es-Sıddîk'ın Mekke müşrikleriyle diyalogunu aktarmıştır. Buna göre Ebû Bekir (a.s.), onlara bu sevinçlerinin uzun sürmeyeceğini söylemiş ve Rumların Farısları üç yıl zarfında yeneceğine dair on deve üzerine iddiaya girmişti. Ve bunu Nebi'ye aktardığında Nebi, *bîd'ı sinîn* kelimesinin üçten dokuza kadar olan sayıları kapsadığını ve gidip dokuz yıl için yüz deve üzerine iddiaya girmesini söylemiş ve o da denileni yapmıştı.⁷²¹

Ardından Kisra'nın ölümüyle ilgili haber rivayet edilmiş ve Hudeybiye günü Hz. Muhammed bu haberi aldığında, Nebi ve etrafındakiler Mekke kâfirleriyle girmiş oldukları iddiayı kazandıkları için sevinmişlerdir.⁷²²

2- Müfessir, 30/6. ayetteki “İnsanların çoğu bilmezler” lafzının Mekke kâfirlerine râcî olduğunu “ya'nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁷²³

2- يعني

- “Yani”
- Kategori 3

⁷²⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 402-406.

⁷²¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 406-407.

⁷²² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 407.

⁷²³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 407.

3- Müfessir, 30/28. ayetin Kureyş kâfirleri hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁷²⁴ Kureyş kâfirleri ihrama girdiklerinde “<i>Lebbeyk lâ şerîke lek, illâ şerîke huve lek, temlikuhû ve mâ melek</i>” diyorlardı. Ayetin devamında Allah, onlara verdiği mal ve mülke, kölelerinin ortak olmasını kabul edip etmeyecekleri sormuştur. Nebi bu suali onlara yöneltince “Hayır!” cevabını vermeleri üzerine “Peki, kendi mallarınızda ortaklığı hoş görmez iken, mülkünde Allah’a nasıl ortak koşabiliyorsunuz?” diye sorunca cevap veremeyip, susmuşlardır.⁷²⁵ 4- 30/60. ayette Allah, Nebi’ye Mekke kâfirlerinin yaptıklarına sabretmesini tavsiye etmiştir. Müfessir, ‘Abdu’d-Darr b. Kusay oğullarından olan Kureyşli en-Nadr b. el-Hâris’in Nebi’ye “Eğer doğru söylüyorsan, dünyada azabın bize çabucak gelmesini sağla!” demesi üzerine Allah’ın 30/60. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁷²⁶ Bedir savaşında Mekke kâfirlerinin ileri gelenleri öldürülerek, onlara dünyada vaat edilen azap gerçekleşmiştir. en-	3- نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1 4- فأنزل الله • “Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1

⁷²⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 412-413.

⁷²⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 412-413.

⁷²⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 421-422.

Nadr b. el-Hâris'i Bedir günü 'Ali b. Ebî Tâlib öldürmüştür. ⁷²⁷	
Tahlil: 1, 3, 4- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu's-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. 2- Mukâtil, bu rivayeti “ <i>ya 'nî</i> ” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.	

84- 29/el-Ankebût Suresi

Genel Mülâhazalar

Nebi'nin hicreti sırasında Mekke ile Medine arasında yolda iken indirildiğinin söylendiği ve Mekkî surelerden biri olan el-Ankebût suresi toplam 69 ayettir. Sureye hurûf-u mukataa ile başlanmıştır. İman edenlerin, imtihan edilmeden bırakılmayacakları, daha öncekilerin de belalara maruz kaldıkları haber verilmiştir. İman edip, salih amel işleyenlerin kötülüklerinin örtülüp, mükâfatlandırılacakları bildirilmiştir. Ve herkesin kendi amelinden sorumlu tutulacağı ifade edilmiştir. Ardından Nûh'un (a.s.) kavmine elçi olarak gönderilmesi ve onların Nûh'u yalanlamasının ardından helak edilmeleri haber verilmiştir. Ve İbrahim'in (a.s.) kavmini yalnızca Allah'a kulluk etmeye ve O'na karşı takvalı olmaya çağırdığı, kendi elleriyle yaptıkları putlara tapmalarını eleştirdiği ve

⁷²⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 422.

kendilerine rızık vermeye kudreti olanın putlar değil Allah olduğunu hatırlattığı, O'na şükretmeleri ve dönüşün O'na olacağını bildirildiği aktarılmıştır. Devamında İbrahim peygamberin kavminin “Onu öldürün veya onu yakın!” (29/24) sözlerine cevaben Allah'ın onu yakılmaktan kurtardığı hatırlatılmıştır. Ve putlara tapmalarından dolayı azaba uğrayacakları haber verilmiştir. Ardından fuhşiyatla ilgilenen ve toplumda fesat çıkaran Lût'un (a.s.) kavminin helakı hatırlatılmıştır. Lût'un kavmine gelen melek elçilere meyletmelerinin ardından helak edildikleri ifade edilmiştir. Ardından Şuayb'ın (a.s.) kavmi, Ad ve Semud kavimleri, Kârun ve Firavun'un inkârlarından dolayı helak edildikleri ibret alması için haber verilmiştir. Hz. Muhammed'in ibadetlerine ve vazifesine devam etmesi, Ehl-i Kitap ile en güzel şekilde mücadele edilmesi emredilmiştir. Nebi'nin inkârcı kavminin azabı çabucak istemesi üzerine onun onları kuşatacağı haber verilmiştir. İman edip, sadece Allah'a ibadet edenler, sabreden ve Rabblerine tevekkül edenler de cennet ve oradaki nimetlerle müjdelenmiştir. Rızık verenin, onları nice nimetlerle rızıklandıran ve onları güvenli bir beldeye yerleştirenin Allah olduğu hatırlatılmıştır. Son olarak Allah'ın uğrunda cihat edenlerin hidayet edilecekleri ve Allah'ın muhsinlerle beraber olduğu vurgulanmıştır.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin on ikisi esbâb-ı nüzul rivayeti, biri esbâb-ı nüzul değerlendirilmesi ve on altısı da vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam yirmi dokuz rivayet bulunmaktadır.

Tablo 183

Ayet: el-Ankebût, 29/84/2, 4, 5-6
Metin ve Meal: أَحْسِبِ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ

مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

“İnsanlar ‘İman ettik’ dediler diye bırakılacaklarını ve fitneye maruz bırakılmayacaklarını mı sandılar?” (29/2)

“Yoksa kötülük işleyenler önümüze geçeceklerini mi zannediyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar!” (29/4)

“Kim Allah'a kavuşmayı isterse bilsin ki Allah'ın belirlediği sürenin sonu mutlaka gelecektir. O, her şeyi bilir, her şeyi işitir. Her kim elinden gelen çabayı gösterirse yalnız kendi iyiliği için çabalamış olur. Şüphesiz ki Allah hiç kimseye muhtaç değildir.” (29/5-6)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1- Müfessir, bu surenin Mekkî olduğunu naklettikten sonra Hz. Muhammed’in hicreti sırasında Mekke ve Medine arasında indiğinin söylendiğini de eklemiştir.⁷²⁸ Müfessir, 29/2. ayetin Ömer b. el-Hattâb’ın azatlısı Mihca b. ‘Abdullah’ın şehit edilmesi hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁷²⁹ Bu kişi, Bedir savaşında öldürülen ilk Müslüman idi ve Muhammed ümmetinden şehit olanların ilki olduğu için cennete çağrılacak ilk kişi de odur. Müfessir,

Sebeb-i Nüzul Sırgası ve Kategorisi:

1- ويقال نزلت بين

• “Ve denilir ki... arasında indi.”

• Kategori 2

نزلت في

• “... hakkında indi.”

• Kategori 1

⁷²⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 371.

⁷²⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 372.

Mihca'nın anne ve babasının oğullarının öldürülmesine dayanamadıklarını aktarmıştır. Nebi, onunla ilgili olarak Bedir gününde "Şehitlerin efendisi Mihca'dır." demiştir. Amir el-Hadramî attığı ok ile onu öldürmüş ve Allah da onun durumuna üzülen anne babası hakkında 29/2. ayeti indirerek Müslümanlar'ın Allah için bazı bela ve sıkıntılara dayanmanın kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır.⁷³⁰

2- Müfessir, 29/4. ayetin 'Abdi Şemsoğulları hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁷³¹ Bu kimselerin zannetikleri olmamış ve Allah, Bedir savaşında Rabî'a'nın iki evladı 'Utbe ve Şeybe, el-Velîd b. 'Utbe b. Rabî'a, Hanzala b. Ebî Süfyan b. Harb, 'Ubeyde b. Sa'd b. el-'As b. Ümeyye, 'Ukbe b. Ebî Muayt ve el-'As b. Vâil gibi kimselerin öldürülmesini sağlamıştır. Ve müfessir, bu ayetin devamındaki kötü hüküm verenlerin 'Abdi Şems b. 'Abdi Menafoğulları olduğunu "ya'nî" sıygasıyla nakletmiştir.⁷³²

3- Müfessir, Allah'a kavuşmayı ümit edenlere, Allah'ın ecelinin yani kıyametin mutlaka

وكان... فأنزل الله في

- "Ve... Bunun üzerine Allah... hakkında indirdi."
- Kategori 1

2- نزلت في

- "... hakkında indi."
- Kategori 1

يعني

- "Yani"
- Kategori 3

3- نزلت في

⁷³⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 372. Müfessir, surenin Mekki olduğunu nakletmesine rağmen bu ayetin arka planına dair verdiği haber, bu ayetin Medine'ye hicretten sonra meydana gelen Bedir savaşından sonra indirildiğini göstermektedir.

⁷³¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 372-373.

⁷³² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 373.

geleceğinin ifade edildiği 29/5. ayetin Hâşimoğulları ve ‘Abdulmuttaliboğulları hakkında indirildiğini haber vermiştir.⁷³³ Ardından gelen “O işitendir.” ifadesinin ‘Abdi Şems b. ‘Abdi Menafoğulları’nın “Ahirette inananlara ne verilecekse, bize de o verilecek.” demelerine bir karşılık olarak buyrulduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁷³⁴ Ve devamındaki “O bilendir.” ifadesinin de Hâşimoğulları ve ‘Abdulmuttalib b. ‘Abdi Menafoğulları’nın söylediklerini duyduğunu haber vermesi olarak açıklamıştır.⁷³⁵ Bir sonraki ayette Allah, herkesin mücahedesinin kendisi için olduğunu ifade etmiştir. Müfessir, ayetin devamındaki “Şüphesiz Allah, âlemlerden zengindir.” sözünü Allah’ın ‘Abdi Menafoğullarından olan Hâşimoğulları ve ‘Abdulmuttaliboğullarının amellerine muhtaç olmadığı olarak açıklamıştır.⁷³⁶	• “... hakkında indi.” • Kategori 1 يعني • “Yani” • Kategori 3
Tahlil: 1- Müfessir, ilk rivayette surenin iniş zamanıyla ilgili iki haber nakletmiştir. İkinci haberle ilgili rivayeti “Ve denilir ki...” şeklinde meçhul bir ifade kalıbıyla aktarmıştır.	

⁷³³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 373.

⁷³⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 373.

⁷³⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 373.

⁷³⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 373-374.

Bu tür bir ifade kalıbı sebab-i nüzul rivayetlerinde bulunmamaktadır. O halde bu rivayet sahabîlerin istinbatına dayanıyor olabilir. Sonuç olarak bu rivayet, üçüncü kategoriye dâhil edilecektir. Müfessir, ikinci rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

2, 3- Müfessir, ilk rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. İkinci rivayetleri ise “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan nakletmiştir. Lakin bağlama dair bilgi verildiğinden dolayı bu rivayetler, üçüncü kategoriye dâhil edilmeye daha uygun görünmektedir.

Tablo 184

Ayet: el-Ankebût, 29/84/7, 10

Metin ve Meal:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ وَلَئِنْ جَاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا
مَعَكُمْ أَوْلَىٰ لَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ

“Biz, iman edip, dünya ve ahirette yararlı işler yapanların kötülüklerini mutlaka sileriz ve onları yaptıklarının daha güzeliyle ödüllendiririz.” (29/7)

“İnsanlar arasında öyleleri vardır ki ‘Allah'a inanıyoruz’ derler ama Allah uğrunda bir sıkıntı ile karşılaşınca insanlardan gördükleri eziyeti Allah'tan gelen bir ceza gibi

düşünürler. Ama Rabbinden bir yardım gelecek olsa o zaman da mutlaka ‘Aslında bizi sizinle olduk’ derler. Peki, ama herkesin kalbindekileri en iyi bilen Allah değil midir?” (29/10)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:
1-Müfessir, 29/7. ayetin Sa’d b. Ebî Vakkas ez-Zührî ile Süfyân b. Ümeyye b. ‘Abdi Şems b. ‘Abdi Menâf kızı Hamle ile ilgili indirildiğini nakletmiştir.⁷³⁷ Sa’d Müslüman olunca, annesi en çok sevdiği oğlunun Muhammed’in (a.s.) dininden dönene kadar hiçbir şey yeyip, içmeyeceğine ve herhangi bir çatı altında barınmayacağına dair yemin etmişti. Her zaman annesine iyi davranan Sa’d, onu ikna etmeye çalışmış ama annesi ikna olmayınca Nebi’nin yanına gitmiş ve durumunu anlattığında onun hakkında bu ayet indirilmiştir.⁷³⁸ Nebi, ona annesinin rızasını almasını ve yeyip içmeye ikna etmesini emretmiş ama annesi yine diretince o da annesinden ümidi kesmiştir. Ayetin devamında ise Allah, anne ve babasının hakkında bilgisi olmadığı ilahlara Sa’d’ı tapmaya ve Allah’a şirk	1- نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1

⁷³⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 374.

⁷³⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 374.

koşmaya zorlarlarsa onlara itaat etmemesini emretmiştir.⁷³⁹

2- Müfessir, 29/10. ayetin Kureyş’e mensup olan ‘Ayyâş b. Ebî Rabî’a b. el-Muğîre b. ‘Amr b. Mahzûm hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁷⁴⁰ ‘Ayyâş Müslüman olduğunda aile halkı korkmuş ve o da dinini kurtarmak için Nebi hicret etmeden önce Medine’ye kaçmıştı. Annesi Mahreme b. Ebî Cendel b. Nehşel et-Temimî’nin kızı Esmâ, en genç olan ve en çok sevdiği oğlu geri dönmedikçe yemek yemeyeceğine, su içmeyeceğine, başını yıkamayacağı ve herhangi bir çatı altına girmeyeceğine yemin etmiş ve üç gün boyunca dediğini yaptıktan sonra bırakmıştı. ‘Ayyâş’ın ana bir kardeşleri ve amcaoğulları olan Hişâm’ın iki evladı Ebû Cehil ve el-Hâris, Medine’ye gidip, onu bulmuşlardı. Ve kardeşi olan Ebû Cehil ona annesinin yemininden bahsetmiş, ayrıca inandığı dinin anne-babaya güzel muamele etmeyi buyurduğunu iddia ettiğini ve annesinin yanına dönmesini teklif etmişti. Medine’de olan Rabbin Mekke’de de olduğunu ve Ona Mekke’de ibadet etmesini

نزلت في 2-

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

فأنزل الله في

- “Bunun üzerine Allah... hakkında indirdi.”
- Kategori 1

⁷³⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 374.

⁷⁴⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 375.

söyleyince ‘Ayyaş onlardan kendisine zarar vermeyeceklerine dair yemin almış ve arkalarından Mekke’ye gitmeyi kabul etmişti. Lakin Ebû Cehil ve el-Hâris yoldayken onu bağlayıp, Muhammed’in (a.s.) inandığı dininden dönmesi amacıyla yüzer sopa vurmaları üzerine Allah, ‘Ayyaş hakkında 29/10. ayeti indirmiştir.⁷⁴¹	

Tahlil:

1, 2- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu*’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

Tablo 185

Ayet: el-Ankebût, 29/84/12, 18, 22, 46, 47-49
Metin ve Meal: وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ وَإِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ

⁷⁴¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 375-376.

وَلَا تَجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأَنْزَلَ إِلَيْكُمْ وَاللَّهُنَّ
وَاللَّهُمَّ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمِنْ هَؤُلَاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ
وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذَا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا
الْعِلْمَ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الظَّالِمُونَ

“İnkârcılar inananlara ‘Gelin bizim yolumuzda uyun, günahınızı biz yüklenelim’
derler. Oysa onların hiçbir günahını gerçekten yüklenecek değillerdir. Hakikatte onlar
katıksız yalancılardır.” (29/12)

“Eğer yalanlamaya kalkışırsanız, bilesiniz ki sizden önceki nice topluluklar da böyle
yalanlamalarda bulundular. Elçinin görevi açık bir tebliğden ibarettir.” (29/18)

“Arzda da gökte de Allah’ı çaresiz bırakamazsınız. Allah’ın dışında bir hâmîiniz ve
yardımcınız da yoktur.” (29/22)

“İçlerinden haksızlığa sapanlar dışında Ehl-i Kitap ile mücadelenizi en sadece en güzel
yolla sürdürün. Ve deyin ki ‘Bize indirilene de size indirilene de inandık. Bizim
ilahımız da sizin ilahınız da birdir. Biz O’na teslim olduk.’” (29/46)

“İşte Biz kitabı sana böyle indiriyoruz. Kitap verdiklerimiz ona iman ederler, şunlardan
da ona inananlar var. Ayetlerimizi kâfirlerden başkası inkâr etmez. Sen bundan önce
ne bir kitap okuyabiliyor ne de onu kendi elinle yazabiliyordun, öyle olsaydı gerçeği
çürütmeye çalışanlar kuşkuya düşerlerdi. Hayır! O, bilgiye mazhar kılınmışların
sıkıntıya düşmeden anlayabilecekleri apaçık ayetlerdir. Ayetlerimizi zalimlerden
başkası inkâr etmez.” (29/47-49)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

**Sebeb-i Nüzul Sıygası ve
Kategorisi:**

1-Müfessir, “Kâfir olanlar iman edenlere dediler ki...” (29/12) ayetinin Ömer b. el-Hattâb, Osman b. Affân ve Ömer b. el-Hattâb’ın kız kardeşi Umm Cemîl’in eşi Habbab b. el-Eret hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁷⁴² Müfessir, Ebu Süfyan b. Harb b. el-Ümeyye’nin mezkûr kişilere “Siz atalarımızın dinine uyun. Bundan ötürü Allah tarafından mesul tutulacağınız her konuda biz kefiliz, onu üstleniyoruz. Mekke ehli de şahitlerimiz ve kefillerimiz olsun!” demeleri üzerine Allah’ın 29/12. ayetin devamındaki “...Bizim yolumuza uyun da günahlarınızı biz yüklenelim.” buyruğunu vahyettiğini nakletmiştir.⁷⁴³ Müfessir, bu ayetteki “Küfredenler” lafzından maksadın Ebû Süfyan olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁷⁴⁴ 2- Müfessir, “Şayet yalanlarsanız...” (29/18) lafzından maksadın Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁷⁴⁵ Ve onların yaptığı gibi onlardan önceki kavimlerin de elçilerini yalanladıkları haber verilmiş ve elçinin	1- نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1 وذلك أن... يقول الله • “Ve... Allah buyurdu.” • Kategori 3 يعني • “Yani” • Kategori 3 2- يعني • “Yani” • Kategori 3

⁷⁴² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 376.

⁷⁴³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 376.

⁷⁴⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 376.

⁷⁴⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 377.

vazifesinin sadece tebliğ etmek olduğu vurgulanmıştır. 3- Müfessir, “Siz aciz bırakabilecek değilsiniz!” (29/22) lafzından maksadın Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁷⁴⁶ 4-Müfessir, “Eli kitapla en güzel yol ile mücadele edin” (29/46) ayetindeki “Ehl-i Kitap” lafzından maksadın ‘Abdullah b. Selâm ve ayetin devamındaki “Aralarında zulmedenler müstesna...” lafzından maksadın da Yahudiler’in zalimleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁷⁴⁷ 5- Müfessir, 29/47. ayetteki “Kendilerine kitap verdiklerimiz” lafzından maksadın İbni Selâm ve arkadaşları olduğunu “ya’nî” sıygasıyla ifade ettikten sonra 29/49. ayette “Kendilerine ilim verilmiş olanlar” lafzından maksadın yine ‘Abdullah bin Selam ve arkadaşları olduğunu “ya’nî” sıygasıyla ifade etmiştir.⁷⁴⁸	3- يعني • “Yani” • Kategori 3 4- يعني • “Yani” (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3 5- يعني • “Yani” (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3
Tahlil: 1- Müfessir, ilk rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu</i>’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra	

⁷⁴⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 378.

⁷⁴⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 385.

⁷⁴⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 386.

yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. İkinci rivayette ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebab-i nüzul sıygası kullanmadan “Allah buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir. Müfessir, üçüncü rivayeti “*ya’nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

2, 3, 4, 5- Mukâtil, bu rivayetleri “*ya’nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

Tablo 186

Ayet: el-Ankebût, 29/84/53, 56-59, 60, 61-62, 63, 65-67

Metin ve Meal:

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَاءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعَمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْبَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُ هُمْ لَا يَعْقِلُونَ

فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفَلَكِ دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيُنَمَّتْ عُرُوشُهُمْ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيُنَمَّتْ عُرُوشُهُمْ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيُنَمَّتْ عُرُوشُهُمْ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ

“Onlar senden azabı çabucak isterler. Eğer belirlenmiş bir vade olmasaydı elbette azap tepelerine inmişti. Ama onlar farkında olmadan o, onlara gelecektir.” (29/53)

“Ey inanan kullarım! Benim arzım geniştir. O halde yalnız Bana kul olmakta sebat edin! Her canlı ölümü tadacaktır ve sonunda dönüp, huzurumuza geleceksiniz. İman edip, dünya ve ahiret için yararlı işler yapanları içinde ebedi kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetteki köşklere yerleştireceğiz. Sıkıntılara katlanan, yalnız Allah'a dayanıp güvenerek işlerini gerektiği gibi yapanlara ne güzel karşılık!” (29/56-59)

“Nice canlı vardır ki rızkını sırtında taşıyor, onları da sizi de besleyip barındıran Allah'tır. O, her şeyi her işitir, bilir.” (29/60)

“Şayet inkârcılara ‘Gökleri ve yeri yaratan, güneş'i ve ay'ı yasalarına boyun eğdiren kimdir?’ diye soracak olsan, hiç tereddütsüz ‘Allah’tır’ derler. O halde haktan nasıl yüz çevirirler! Kullarından rızkı dilediğine bol bol, dilediğine de ölçülü veren Allah'tır. Allah her şeyi hakkıyla bilir.” (29/61-62)

“Yine onlara, ‘Göklerden su indirip de onunla ölü toprağa hayat veren kimdir?’ diye sorsan, şüphesiz ‘Allah’tır’ derler. De ki ‘Hamd Allah’a mahsustur ama onların çoğu akıllarını kullanmıyorlar.’” (29/63)

“Onlar bir gemiye bindiklerinde kendisine içten bir inanç ve bağlılıkla Allah'a yakarır, fakat onları sağ salim karaya çıkardığında bakarsın ki yine Allah'a ortak koşuyorlar. Kendilerine bahsettiğimiz şeylere karşı nankörlük etsinler, sefa sürsünler! Ama yakında anlayacaklar! Görmezler mi çevrelerindeki insanlar durmadan yerinden koparılıp götürülürken, Biz, güvenli dokunulmaz belde yapmışızdır. Hala asılsız şeylere inanıp, Allah'ın nimetine karşı nankörlük mü edecekler?” (29/65-67)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Müfessir, “Senden azabı çabucak isterler.” (29/53) ayetinin en-Nadr b. el-Hâris hakkında indirildiğini nakletmiştir. ⁷⁴⁹ Bu adam Hz. Peygamber’i yalanlamak ve onunla alay etmek için “Üzerimize göklerden taş yağdır yahut bize acı bir azap getir!” (8/32) demişti. Onun bu sözü üzerine 29/53. ayet indirilmiştir. ⁷⁵⁰ 2- Müfessir, “Ey iman eden kullarım!” (29/56) ayetinin Mekkeli zayıf Müslümanlar hakkında indirildiğini nakletmiştir. ⁷⁵¹ Allah, bu kullarına “Şüphesiz arzım geniştir. O halde yalnız bana ibadet edin!” (29/56) diyerek hicret etmeleri için onları teşvik etmiş ve “Her can ölümü tadıcıdır sonra bize döndürüleceksiniz.” (29/57) diyerek korkutmuştur. Ardından inanan, güzel işler yapanları altından ırmaklar akan cennetlerle müjdelemiş ve “Onlar ki sabrederler ve Rabblerine tevekkül ederler.” (29/59) ayetini vahyetmiştir. ⁷⁵² 3- Müfessir, inananlardan herhangi birinin Mekke’de iken “Ben Medine’ye hicret edeceğim	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- نزلت في “... hakkında indi.” - Kategori 1 فنزلت فيه “Bunun üzerine... hakkında indi.” - Kategori 1 2- نزلت في “... hakkında indi.” - Kategori 1 فقال الله “Ve... Allah buyurdu.” (29/59) - Kategori 3

⁷⁴⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 387.

⁷⁵⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 387.

⁷⁵¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 388.

⁷⁵² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 388.

ama orada benim ne malım vardır ne de geçimliğimi sağlayabileceğim bir alanım.” demesi üzerine ibret almaları için Allah’ın 29/60. ayetini vahyettiğini nakletmiştir.⁷⁵³ 4- Müfessir, “Andolsun ki onlara sorsan...” (29/61) ayetindeki “<i>hum</i>” zamirinden maksadın Mekke kâfirleri olduğunu “<i>ya’nî</i>” sıygasıyla aktarmıştır.⁷⁵⁴ Ardından onların gökleri ve yeri yaratanın Allah olduğunu bildikleri vurgulanmıştır. Allah, inananları hicrete teşvik etmiş ve Medine’de harcayacak bir şey bulamayacaklarını söyleyenlere cevaben 29/62. ayeti vahyederek, Allah’ın kullarından dilediklerine rızkı genişletip, dilediklerine de daraltacağı ifade edilmiştir.⁷⁵⁵ 5- Müfessir, 29/63. ayetteki “Onlara sorsan” lafzından maksadın Mekke kâfirleri olduğunu “<i>ya’nî</i>” sıygasıyla aktarmıştır.⁷⁵⁶ Gökten yağmur indirip, onunla ölü toprağı diriltten varlığın Allah olduğunu onların da bildiği ama yine de çoğunun şükretmediği ifade edilmiştir.	3- وذلك أن... فقال الله • “Ve... Allah buyurdu.” • Kategori 3 4- يعني • “Yani” • Kategori 3 5- يعني • “Yani” • Kategori 3

⁷⁵³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 388-389.

⁷⁵⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 389.

⁷⁵⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 389.

⁷⁵⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 389.

6- Müfessir, 29/65. ayette gemiye bindiklerinde yalnız Allah’a yalvaran, karaya çıkınca da Allah’a ortak koşanların Mekke kâfirleri olduğunu “ya’nî” sıygasıyla aktarmıştır.⁷⁵⁷ 29/67. ayette ise yaşadıkları yeri güvenilir kılanın Allah olduğunu gördüklerini ifade ederken “Onlar görmediler mi?” lafzının Mekke kâfirlerine râcî olduğunu “ya’nî” sıygasıyla nakletmiştir.⁷⁵⁸ Kendilerini güvenli bir beldeye yerleştiren varlığın Allah olduğu ifade edilmiştir. Ve müfessir, 29/67. ayetin Kureyşli el-Hâris b. Nevfel hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁷⁵⁹	6- يعني • “Yani” (2 Rivayet Sıygası) • Kategori 3 نزلت في • “... hakkında indi.” • Kategori 1
Tahlil: 1- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. 2- Müfessir, ilk rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de <i>fâu’s-sebebiyye</i> lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. İkinci rivayette ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebab-i nüzul sıygası	

⁷⁵⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 389-390.

⁷⁵⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 390.

⁷⁵⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 3: 390.

kullanmadan “Bunun üzerine Allah buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır.

Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

3- Müfessir, bu rivayette ayetle ilgili bilgi verdikten sonra sebab-i nüzul sıygası

kullanmadan “Bunun üzerine Allah buyurdu.” şeklinde rivayetleri direkt aktarmıştır.

Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü kategoriye dâhil edilmelidir.

4, 5- Mukâtil, bu rivayetleri “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası

kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayetleri

üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

6- Müfessir, ilk rivayeti “*ya ‘nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan

aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü

kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. İkinci rivayette ayetle ilgili bilgi

verdikten sonra sebab-i nüzul sıygası kullanmadan “Bunun üzerine Allah buyurdu.”

şeklinde rivayeti direkt aktarmıştır. Ama bağlama dair bilgi vermesi açısından üçüncü

kategoriye dâhil edilmelidir.

85- 83/el-Mutaffifin Suresi

Genel Mülâhazalar

Mukâtil’in tefsirinde Medenî surelerden olduğu nakledilen fakat İbn Abbas’ın nüzul tertibine göre Mekkî surelerden olan el-Mutaffifîn suresi toplam 36 ayettir. Sureye *el-mutaffifîn*’e yani ölçüyle alırken tam, verirken ise eksik tartanlara veyl ile başlanmıştır. Ardından öldükten sonra diriltileceklerine inanmayanlara, o büyük gün yaşanılacaklar anlatılmıştır. Hesaba çekilmeyi yalanlayan, ayetlere “Öncekilerin efsaneleri” diyenlerin kitaplarının *siccîn*de olup, cehennemi boylayacakları haber verilmiştir. Ardından *ebrâr* olanların yani müminlerin kitaplarının ise *illiyîn*de olup, *mukarreblerin* yani meleklerin

onu izlediği nakledilmiştir. Ve ebrarların cennetteki halleri ve karşılaştıkları mükâfatlar anlatılmıştır. Ardından inkâr edenlerin iman edenlerin bazılarına gülüp, yanlarından geçerken kaş göz işareti yaptıkları haber verilmiştir. Ahirette ise son gülenin inananlar olduğu vurgulanmıştır.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin beşi esbâb-ı nüzul rivayeti, biri de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam altı rivayet bulunmaktadır.

Tablo 187

Ayet: el-Mutaffifin, 83/85/1, 13, 29-31	
Metin ve Meal: وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ إِذَا تَنُكَّلَىٰ عَلَيْهِ أَيَّانُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ “Eksik ölçüp tartanların vay haline!” (83/1) “Ona ayetlerimiz okunduğunda ‘eskilerin efsaneleri’ der.” (83/13) “Günahkârlar iman edenlere gülüp dururlardı. Yanlarından geçtiklerinde birbirlerine kaş göz ederlerdi. Sonra kendi çevrelerine dönerken neşe içinde dönerlerdi.” (83/29-31)	
Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması: 1- Allah, 83/1. ayette tartıda eksik ölçenlere lanet etmiştir. Müfessir, bu ayetin arka planı şöyle aktarmıştır: Cahiliye zamanında herkesçe bilinen	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi: 1- ذَلِكَ أَن... فَأَنْزَلَ اللَّهُ

iki ayrı ölçek ve terazi bulunmaktaydı. Bazı kimseler satın aldıklarında büyük olan ölçeği, satış yaparken ise küçük olan ölçeği kullanır ve haksız kazanç sağlardı. Hz. Muhammed'in Medine'ye geldikten sonra bu kimselere veyl etmesi üzerine Allah, bu ayeti inzal ederek Nebi'yi desteklemiştir.⁷⁶⁰

2- Müfessir, 83/13. ayette Allah'ın ayetleri kendisine okununca "Bunlar öncekilerin masallarıdır." yani onların Rüstem ve İsfendiyar hakkında anlatılan yalan efsanelerden olduğunu söyleyen kimsenin en-Nadr b. el-Hâris olduğu ve bu ayetin onun hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁷⁶¹ Bu şahıs, Hire'ye gidip Rüstem ve İsfendiyar ile ilgili anlatılan menkıbeleri kaydetmişti. Mekke'ye döndüğünde insanlara, Muhammed'in (a.s.) geçmiş nesillere dair anlattığı şeylerin bir benzerini anlatacağını söylemesi üzerine Allah, 31/6. ayeti indirmiştir.⁷⁶²

3- Müfessir, 83/29. ayetin Ali b. Ebi Talib ve arkadaşları hakkında indirildiğini nakletmiştir.⁷⁶³

- "... Bunun üzerine Allah indirdi."
- Kategori 1

2- نزلت هذه الآية في

- "Bu ayet... hakkında indi."
- Kategori 1

فأنزل الله

- "Bunun üzerine Allah indirdi." (31/6)
- Kategori 1

3- نزلت هذه الآية في... وذلك أنهم

- "Bu ayet... hakkında indi... Ve..."

⁷⁶⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 621.

⁷⁶¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 622.

⁷⁶² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 623.

⁷⁶³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 625.

Bunlar, Nebi'nin yanına giderken münafıklar ve Yahudiler ile karşılaşılıyorlar, onların kaş göz işaretlerine ve alaylarına maruz kalıyorlardı. Abdullah b. Nuteyl, Bid'a b. el-Akra ile karşılaştığında inananlarla nasıl alay ettiğini anlatmış, bu sözleri duyan Hz. Ebu Bekir ve arkadaşlarının ise ağına gitmişti. Bu olaylardan sonra müminlerin farklı yollar kullanmaya başlamaları üzerine Allah, 83/29. ayeti indirmiştir.⁷⁶⁴ Bu ayetin devamında bu mücrim kimselerin müminlere karşı alaycı davranışları aktarılmıştır. 83/31. ayette bu kimselerin ailelerinin yanına inananlara karşı alaylarından zevk duyarak döndükleri ifade edilmiştir. Müfessir, bu ayette bahsi geçen kişinin Abdullah b. Nuteyl olduğunu “ya'nî” lafzıyla haber vermiştir.⁷⁶⁵	• Kategori 1 فَأَنْزَلَ اللَّهُ • “Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1 يعني • “Yani” • Kategori 3

Tahlil:

1, 2- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

⁷⁶⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 625.

⁷⁶⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 625.

3- Müfessir, ilk iki rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi baēlamda indirildiēini nakletmiŖtir. Bunu yaparken de *f u's-sebebiyye* lafzını kullanmıŖ ve bu harften sonra yaŖananları zikretmiŖtir. Bu sebeple bu rivayetler, sebep-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir. Son rivayeti ise “*ya'ni*” lafzıyla apaçık bir esb b-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıŖtır. Lakin baēlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye d hil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

İKİNCİ BÖLÜM

MUKÂTİL B. SÜLEYMAN'IN TEFSİRİNDE MEKKÎ OLUP, İBN ABBAS'IN SİRALAMASINA GÖRE MEDENÎ OLAN SURELERDE ESBAB-I NÜZUL RİVAYETLERİNİ KULLANIM YAKLAŞIMI

Bu bölümde, İbn Abbas'a atfedilen nüzul tertibine göre Medenî olan lakin Mukâtil b. Süleyman'ın tefsirinde Mekkî olduğu nakledilen surelere yer verilmiştir. Surelerin içeriğiyle ilgili genel mülâhazalar ifade edildikten sonra Mukâtil b. Süleyman'ın ayetlerin sebab-i nüzulüne dair naklettiği rivayetlerin sayısı not düşülmüştür. Ardından Mukâtil b. Süleyman'ın naklettiği sebab-i nüzul rivayetleri tespit, tasvir ve tahlil edilmiştir.

92. 99/ez-Zelzele Suresi

Genel Mülâhazalar

Mukâtil'in Mekkî surelerden biri olduğunu naklettiği ez-Zelzele suresi toplam 8 ayettir. Kıyamet günü meydana gelecek hadiselerin haber verildiği sure, herkesin en ince ayrıntısına kadar, yaptığıının karşılığını alacağı vurgulanarak nihayete erdirilmiştir.

Müfessir, bağlama dair iki esbâb-ı nüzul rivayeti aktarmıştır.

Tablo 188

Ayet: ez-Zelzele, 99/92/7-8
Metin ve Meal:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

“Kim zerre ağırlığınca hayır yapıyorsa onu görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir şer yapıyorsa onu görecektir.” (99/7-8)

Mukâtil’in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

Müfessir, 99/8. ayetin Medine’de iki adam hakkında indiğini nakletmiştir.⁷⁶⁶ Bunlardan birine dilenen biri gelince o kimseye bir ekmek parçası veya hurma vermeyi az görür ve herhangi bir sevap alacağını düşünmez ve dilenciye eli boş gönderirdi. Diğeri ise küçük günahları önemsemez ve Allah’ın sadece büyük günah işleyenleri cehennem ateşiyle tehdit ettiğini düşünürdü. Bu olaylar üzerine Allah, bu ayeti indirmiştir.⁷⁶⁷

Sebeb-i Nüzul Sıygası ve

Kategorisi:

- نزلت في... بالمدينة
- “... hakkında Medine’de indi.”
 - Kategori 1
- فأنزل الله
- “Bunun üzerine Allah indirdi.”
 - Kategori 1

Tahlil:

Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu*’s-sebebiyye lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebeb-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

⁷⁶⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 792.

⁷⁶⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 792.

96. 55/er-Rahmân Suresi

Genel Mülâhazalar

Mukâtil'in Mekkî surelerden biri olduğunu naklettiği er-Rahmân suresi toplam 78 ayettir. Sureye Rahmân'ın Kur'ân'ı öğretip, insanı yaratması ve o insana beyanı öğretmesi haberi ile başlanmıştır. Ardından güneşin, ayın, yıldızların, ağaçların O'na secde ettiğinden bahsedilmiş ve Allah'ın nimetlerinden hiçbirini yalanlayamayacakları vurgulanarak, akletmeleri istenmiştir. Son olarak celâl ve ikram sahibi Rabbin adının yüce olduğu ifade edilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin biri esbâb-ı nüzul rivayeti, ikisi de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebep-i nüzule dair toplam üç rivayet bulunmaktadır.

Tablo 189

Ayet: er-Rahmân, 55/96/1, 28, 29	
Metin ve Meal: الرَّحْمَنُ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ “er-Rahmân.” (55/1) “O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?” (55/28) “O, her an bir iştedir.” (55/29)	
Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:	Sebeb-i Nüzul Sıygası ve Kategorisi:

1-Müfessir, 55/1. ayetin arka planı ile ilgili şunları nakletmiştir: Mekke kâfirleri, “Rahmân’a secde edin!” (25/60) ayeti nazil olunca Rahmân’ın ne olduğunu inkâr ederek, sormuş ve öyle bir şeyi tanımadıklarını söylemişlerdi. Bunun üzerine Allah, onlara Rahmân’ın ne olduğu haber vermek için bu sureyi vahyetmiştir.⁷⁶⁸ 2- Müfessir, 55/28. ayet nazil olunca gökteki meleklerin “Yeryüzündekiler helak olacak. Yaşamının onlara nasıl fayda sağlayacağına hayret edilir!” dediklerini nakletmiştir.⁷⁶⁹ Ve sonunda “Onun vechi hariç her şey helak olacaktır.” (28/88) ayeti nazil olunca melekler, kendileri dâhil yer ve gökte Allah’tan başka her şeyin helak olacağına emin olmuşlardır.⁷⁷⁰ 3- Müfessir, Yahudiler’in “Şüphesiz ki Allah, cumartesi günü hiçbir hüküm takdir etmez.” demeleri üzerine Allah’ın, 55/29. ayeti indirdiğini nakletmiştir.⁷⁷¹	1- وذلك أنه لما نزل... فأخبر • “Ve indiğinde... Bunun üzerine -Allah- haber verdi.” • Kategori 3 2- فلما نزلت هذه الآية... حتى أنزل الله • “Bu ayet indiğinde... Allah indirdi.” • Kategori 1 3- وذلك أن... فأنزل الله • “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.” • Kategori 1
Tahlil:	

⁷⁶⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 195.

⁷⁶⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 198.

⁷⁷⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 198.

⁷⁷¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 198.

1- Mukâtil, bu rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

2, 3- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu's-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

97. 76/el-İnsân Suresi

Genel Mülâhazalar

Mukâtil'in Mekkî surelerden biri olduğunu naklettiği el-İnsân suresi toplam 31 ayettir. Sure, insan ve onun yaratılışının haberiyle başlamıştır. Ve insana hidayetin gösterildiği, artık isterse şükredenlerden isterse nankörlük edenlerden olması bildirilmiştir. Ardından kâfirlerin maruz kalacakları azaplar ve müminlerin kavuşacakları nimetler haber verilmiştir. Ve Kur'ân'ın parça parça indirildiği bildirilmiş, Nebi'nin Rabbinin hükmüne sabretmesi, kâfirlere itaat etmemesi, Rabbinin ismini zikretmesi ve gecenin bir bölümünde secde edip, Allah'ı tesbih etmesi emredilmiştir. Son olarak Allah'ın dilediğini rahmetine dilediğini de azaba maruz bırakacağı haber verilmiştir.

Müfessirin bağlama dair aktardığı rivayetlerin beşi esbâb-ı nüzul rivayeti, biri de vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından esbâb-ı nüzule benzer rivayetlerden olup, sebab-i nüzule dair toplam altı rivayet bulunmaktadır.

Tablo 190

Ayet: el-İnsân, 76/97/1, 5, 6, 24

Metin ve Meal:

هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذُ

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِّنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ آيْمًا أَوْ كُفُورًا

“Gerçek şu ki, insanın yaratılış tarihinde onun henüz anılan bir şey olmadığı bir dönem gelip geçmiştir.” (76/1)

“İyiler ise içineki güzel koku katılmış bir kadehten içecekler.” (76/5)

“Su kaynağı ki Allah'ın has kulları istedikleri yerlere akıtarak ondan bol bol içlerler.” (76/6)

“Öyleyse Rabbinin hükmüne sabret! Onlardan hiçbir günahkâra yahut nanköre boyun eğme!” (76/24)

Mukâtil'in Sebeb-i Nüzul Açıklaması:

1-Müfessir, İmriu'l-Kays b. Abis el-Ketem ve Yahudi olan Malik b. ed-Dayf'ın bir gün Nebi'nin huzurunda Hz. Âdem'in yaratılışını tartıştıklarını aktarmıştır. Ve Malik b. Dayf'ın Tevrat'ta Âdem'in yer ve göğün yaratıldığı gün yaratıldığının yazılı olduğunu söylemesi üzerine Allah, onun bu sözlerini yalanlamak için 76/1. ayeti indirmiştir.⁷⁷²

Sebeb-i Nüzul Sırgası ve**Kategorisi:**

- وذلك أن... فأنزل الله - 1
- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
 - Kategori 1

⁷⁷² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 521-522.

2- 76/5. ayette Allah’a itaat ve şükreden *ebrârlardan* olan kimselerin ahirette kâfûr karıştırılmış bir kâseden şarap içecekleri vaat edilmiştir. Müfessir, Ebu Bekir, Ömer, Osman ‘Ali, Selman el-Farisi, Ebu Zerr el-Gifari, İbn Mes’ud Huzeyfe b. el-Yeman, Ebu Ubeyde b. el-Cerrah, Ebu’d-Derda ve İbn ‘Abbas gibi kimselerin bunlardan olduğunu “ya’nî” lafzıyla nakletmiştir.⁷⁷³

3- Müfessir, yemeği sevmesine rağmen miskine, yetime ve esire yemek yediren kişiden bahsedilen 76/8. ayetin Ensar’dan Ebu’d-Dahdah veya ‘Ali b. Ebi Talib ile ilgili indirildiğini aktarmıştır.⁷⁷⁴ Bu iki kişiden biri oruçlu olduğu bir gün iftar etmek üzereyken karnı aç bir dilenci kendisine gelmiş ve onu yedirmesini istemişti. Bunun üzerine bu adam⁷⁷⁵ hanımına dilenci için tirit yapmasını talep etmişti. Bu dilencinin ardından yetim bir cariye gelerek, bu adamdan yiyecek bir şeyler istemişti. Adam yine hanımından tirit yapmasını istemişti. Ardından kapıya esir bir

2- يعني

- “Yani”
- Kategori 3

3- نزلت في

- “... hakkında indi.”
- Kategori 1

وذلك أنه... فأنزل الله

- “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”
- Kategori 1

⁷⁷³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 524.

⁷⁷⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 525.

⁷⁷⁵ Müfessir, buradaki kişinin Ebu’d-Dahdah olduğunu aktarmıştır (Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, 4: 525.)

dilenci gelmişti. Adam yine hanımından tirit yapmasını istemişti. Böylece dört ekmekten üçünü ihtiyaç sahipleriyle paylaşan adam ile ilgili Allah, bu ayeti indirmiştir. Ayetin devamında bu adam, yaptıklarını sadece Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak amacıyla yaptığını ve onlardan teşekkür veya karşılık istemediğini söylemiştir.⁷⁷⁶

4- 76/24. ayette Allah, Nebi'nin Mekkelilerin yaptıklarına karşılık sabretmesini ve onların günahkârlarından olan el-Velîd b. el-Muğîre b. Hişam el-Mahzûmî'ye veya kâfir olan 'Utbe b. Rebi'a'ya itaat etmemesini emretmiştir.⁷⁷⁷ Müfessir, *minhum* lafzından maksadın bu kişiler olduğunu nakletmiştir.⁷⁷⁸ Mukâtil, bu ayetin iniş sebebiyle ilgili olarak şu rivayeti aktarmıştır: 'Amr b. Umeyr b. Mes'ud es-Sakafî, 'Utbe b. Rebi'a ve Nebi Daru'n-Nedve'de baş başa kalmışlardı. Bu kişiler Nebiye neden atalarının dinini terk ettiğini sormuşlar ve Hz. Muhammed'e bu söylediklerinden vazgeçtiği takdirde kendisine mal, evlilik ve himaye etmeyi teklif etmişlerdi.

4- Direkt

- Kategori 3

فَأَنْزَلَ اللَّهُ

- “Bunun üzerine Allah indirdi.”

- Kategori 1

⁷⁷⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 525.

⁷⁷⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 533-534.

⁷⁷⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 533.

Bunun üzerine meclisi terk eden Hz Peygamber “Bunların sözleri güçlü, amelleri zayıftır.” demişti. Ve bu olay üzerine Allah “Şüphesiz ki Kur’ân’ı sana parça parça indirdik.” buyruğunu ve “Onlardan günahkâr veya kâfir hiçbir kimseye itaat etme!” ayetlerini indirmiştir.⁷⁷⁹

Tahlil:

1, 3- Müfessir, bu rivayetlerde ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayetler, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

2- Mukâtil, bu rivayeti “*ya’nî*” lafzıyla apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan aktarmıştır. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz.

4- Mukâtil, ilk rivayeti aktarırken apaçık bir esbâb-ı nüzul sıygası kullanmadan direkt nakletmiştir. Lakin bağlama dair haber vermesinden dolayı bu rivayeti üçüncü kategoriye dâhil etmeyi daha uygun görmekteyiz. İkinci rivayette ayetlerin kimler hakkında ve hangi bağlamda indirildiğini nakletmiştir. Bunu yaparken de *fâu’s-sebebiyye* lafzını kullanmış ve bu harften sonra yaşananları zikretmiştir. Bu sebeple bu rivayet, sebab-i nüzul rivayeti olarak kabul edilecektir.

⁷⁷⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil*, 4: 533-534.

SONUÇ

Yüce Kur’ân bilindiği üzere miladi 610-632 yılları arasındaki yirmi üç yıllık bir dönemde nazil olmuştur. Anılan tarihte ve coğrafyada yaşanan ahlaki ve kültürel değişim ve bu değişimin arka planında yaşanan mücadele Kur’ân-ı Kerim’in pek çok sure ve ayetinde özgün bir muhtevada aktarılmaktadır.

Diğer yandan Kur’ân’ı insanlara ileten Hz. Peygamber “oku-düşün-anla-yaşa” sorumluluğunu tebliğ ve tebyin ile yerine getirmiş, Kur’ân’ı tilavet etmiş, tilavet ettirmiş ve yazdırmıştır.⁷⁸⁰ Bu süreçte Kur’ân-ı Kerim bir metin formatında, sistematik, kronolojik ve tematik bir yapıda değildir ve Hz. Peygamber’in talimine muvafakate şifahi ve kitabi kayıt altına alınmıştır. Vahiy-vakıa münasebetiyle nazil olan ayetlerde, Kur’ân’ın üslup özelliğinden dolayı gerek olmayan detaylar bulunmamaktadır. Ancak nüzul asrının şahidi olan sahabiler, ilk muhataplar olarak zikredilen hadiselerin seyrini bilmektedir. Bu bilgilerini de kendi tarihlerinde muhataplarıyla ve öğrencileriyle paylaşmışlardır. Böylelikle tarihin akışında “Nüzul asrında ne olmuştu?” sorusunun cevabı olarak naklettikleri haberler, sonraki dönem ulemâ tarafından esbâb-ı nüzul rivayetleriyle tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ulemâ, Yüce Allah’ın vahiyleri bir tarihte gönderdiği ve insanlara indirdiğini, Kur’ân’ın bir anlam örgüsü ve amacı bulunduğunu, esbâb-ı nüzul ilminin de bu hikmetin anlaşılmasına aracı/vesile olan bir bilgi alanı (ilim) olduğunu söylemişlerdir. Esbâb-ı nüzul ilmine ilişkin yazdıkları eserlerin çoğunluğunda bağlama dair malumat

⁷⁸⁰ Ahmet Nedim Serinsu, *Kur’ân Nedir?*, (İstanbul: Şule, 2018), ss. 12-16.

nakletmişler, esbâb-ı nüzulü bilmenin faydalarından söz etmişler ve esbâb-ı nüzul rivayetlerini usul açısından tasnife tabi tutmuşlardır.

Esbâb-ı nüzul ilmi, münecemen ve vakıaya mutabık şekilde inzal edilen, muhatabın maslahatını önemseyen, bir amaç ve anlam örgüsü bulunan Kur’ân ayetlerinin hikmetinin anlaşılması amacıyla varlık sahasına çıkmıştır. Kur’ân’ı anlamamanın ayetlerin iniş sebepleri ve bağlamı bilinirse tamam olacağını değerlendiren âlimlerimiz, ilk muhatabın tecrübesini eşsiz ve benzersiz görmüşlerdir.

Çalışmamızda, yukarıda bahsettiğimiz bakış açısından esbâb-ı nüzule bakarak ve rivayetleri “yeni bir yaklaşım”⁷⁸¹ ile tasnif etmek yaklaşımını benimseyerek Mukâtil b. Süleyman’ın *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*’da kullandığı rivayetleri Mekkî dönemle sınırlandırarak inceledik. Mekkî sureleri İbnü’l-Düreyş kanalıyla İbn Abbas’a isnat edilen nüzul tertibine göre sıraladık. İbn Abbas, ayetlerin inişine bizzat şahit olan sahabilerden biridir ve tefsire dair rivayetlerin ekseriyetinin kendisine isnat edildiği bir âlimdir. Bu sebeplerden dolayı çalışmamızda ona isnat edilen nüzul tertibini tercih ve takip ettik. Ayrıca mezkûr tertipte Medenî surelerden olup *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*’da Mekkî sureler arasında nakledilen sureleri de çalışmamıza dâhil ettik. Ardından Mekkî surelerdeki ayetlerin esbâb-ı nüzulüne dair nakledilen haberlerin rivayet kalıplarını ve bu kalıpların bağlamla olan uyumunu göz önüne alarak rivayetleri tasnif ettik.

Tefsîru Mukâtil b. Süleymân’da Mekkî surelerdeki 4673 ayetin içerisinde sebep-i nüzule dair toplam 602 rivayet nakledilmiştir. Bu rivayetlerin 304’ünün gerçek tarihe tekabül eden esbâb-ı nüzul rivayeti, 13’ünün tefsir için yapılan esbâb-ı nüzul

⁷⁸¹ Serinsu, *Kur’ân ve Bağlam*, 85-204.

değerlendirmesi, 285'inin ise vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından *esbâb-ı nüzule benzer rivayetler*den olduğu tespit edilmiştir. Buradan anlaşıyor ki:

1. Mukâtil'in Mekkî ayetlerin tefsirinde zikrettiği rivayetlerin yüzde 12.9'u ayetlerin sebep-i nüzulüne dairdir.
2. Sebeb-i nüzule dair rivayetlerin ise yüzde 6.5'i vahiy-vakıa münasebetini doğrudan anlatması bakımından gerçek tarihe aittir.
3. Bunların binde 3'ü düşünülmüş tarihe aittir. Bu haberlerin özelliği Hz. Peygamber, sahabe ve âlimlerin ayetler üzerine yaptıkları sebep-i nüzul değerlendirmeleri olmalarıdır.
4. Mezkûr rivayetlerin yüzde 6'sı ise Mukâtil'in vahiy-vakıa münasebetini anlatırken özgün yaklaşımını teşkil eden haberlerdir. Mukâtil, bu rivayetleri kullanırken aslında gerçek/yaşanmış tarihe ait olmayan ancak vahyin vakıa ile sıkı münasebeti olduğuna ilişkin bir bağlamdan haber verdiğini kabul ettiği *esbâb-ı nüzule benzeyen rivayeti* zikretmektedir.
5. Mukâtil'in Mekkî surelerde aktardığı sebep-i nüzule dair 602 rivayetin yüzde 50.4'ü gerçek tarihe ait olan *esbâb-ı nüzul* rivayetidir.
6. Mukâtil'in Mekkî surelerde aktardığı sebep-i nüzule dair 602 rivayetin binde 5'i tefsir için olan *esbâb-ı nüzul* değerlendirmesidir.
7. Mukâtil'in Mekkî surelerde aktardığı sebep-i nüzule dair 602 rivayetin yüzde 47.3'ü vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından *esbâb-ı nüzule benzer rivayetler*dendir.
8. Mukâtil'in tefsirinde zikrettiği bütün bu çıktılar tahlil ettiğimizde Mekkî surelerdeki vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımında *sebeb-i nüzule benzer rivayetlerin*, sebep-i nüzul değerlendirmelerine nazaran çok daha fazla olduğu görülmüştür.

9. Mukâtil, Mekkî ayetlerin iniş sebeplerine dair rivayetleri aktarırken şu sıygaları kullanmıştır:

Tablo 191: *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*'da Mekkî Ayetlerde Kullanılan Esbâb-ı Nüzul Rivayet Sıygaları

	Kategori 1	Kategori 2	Kategori 3
	Esbâb-ı Nüzul Rivayeti	Esbâb-ı Nüzul Değerlendirmesi	Vahiy-Vakıa Münasebetine İşaret Etmesi Bakımından Esbâb-ı Nüzule Benzer Rivayetler
1.	و ذلك أن... فأنزل الله “Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”	أنزل في “...hakkında indirildi.”	يعني “Yani”
2.	فأنزل فيه “Onun hakkında indirildi.”	و أنزل في “Ve şunun hakkında indirildi.”	و ذلك أن النبي ... فقال الله “Ve şöyle oldu... Bunun üzerine Allah buyurdu.”
3.	نزلت هذه الآية في “Bu ayet... hakkında indi.”	وذلك أن... أنزل الله “Ve... Allah indirdi.”	Direkt
4.	و لما أنزل الله هذه الآية... قال كفار مكة... يقول الله “Allah bu ayeti indirdiğinde...”	ثم نزل في “Daha sonra ... hakkında indirildi.”	قال رسول الله “Allah Rasûlü dedi.”

	Mekke kâfirleri dedi... Allah buyurdu.”		
5.	و ذلك أن الله أنزل على النبي “Ve Allah Nebi’ye indirdi.”	لما نزلت هذه الآية قال النبي “Bu ayet indiğinde, Nebi buyurdu.”	و ذلك حين قال كفار مكة ... فأقسم الله بالحوث “Ve Mekke kâfirleri... dediğinde... Bunun üzerine Allah balığa kasem etti”
6.	فلما نزلت هذه الآية... فأنزل الله على النبيه “Bu ayet indiğinde... Bunun üzerine Allah, Nebisine indirdi.”	فلما نزلت هذه الآية “Bu ayet indiğinde...”	يقول “-Allah- buyurdu.”
7.	حين قالوا...فأنزل الله في “İkisi... dediğinde... Bunun üzerine Allah hakkında indirdi.”	ويقال نزلت بين “Ve denilir ki... arasında indi.”	يقول الله “Allah buyurdu.”
8.	و أنزل الله في	نزلت “İndi.”	فقال

	“Ve Allah... hakkında indirdi.”		“Bunun üzerine – Allah veya Mukâtil - buyurdu.”
9.	و ذلك أنه فأنزل الله فيه “Ve o -Nebi-... Bunun üzerine Allah onun... hakkında indirdi.”		فقال الله “Bunun üzerine Allah buyurdu.”
10.	فلما نزلت هذه الآية في “Bu ayet... hakkında indiğinde...”		فأخبره الله عنها “Bunun üzerine Allah ona onun hakkında haber etti.”
11.	نزلت هذه الآية فأنزل الله في... “Bu ayet... hakkında indi... Ve... Bunun üzerine Allah indirdi.”		و يقال “Ve denilir ki.”
12.	فأنزل الله ve وأنزل الله “Ve Allah indirdi” ve “Bunun üzerine Allah indirdi.”		وذلك أن... فأقسم الله “Ve... Bunun üzerine Allah kasem etti.”
13.	نزلت في		وذلك أن... فأمر الله

	“... hakkında indi.”		“Ve... Bunun üzerine Allah emretti.”
14.	وذلك أن... فنزلت “Ve... Bunun üzerine indi.”		فقال النبي “Bunun üzerine Nebi buyurdu.”
15.	وذلك أنه... فأنزل الله فيهم “Ve... Bunun üzerine Allah onlar hakkında indirdi.”		فاقسم الله بقرآن “Bunun üzerine Allah Kur’ân’a kasem etti.”
16.	وذلك أن... فنزلت “Ve... Bunun üzerine indi.”		ثم قال... “Sonra dedi.”
17.	فأنزل الله “Bunun üzerine Allah indirdi.”		فأمر الله “Bunun üzerine Allah emretti.”
18.	فنزلت فيه “Bunun üzerine onun hakkında indi.”		فلما نزلت هذه الآية قرأها النبي مرات “Bu ayet indirildiğinde, Nebi onu tekrar tekrar okudu.”
19.	و فيه نزلت هذه الآية		وذلك أنه لما نزل... فأخبر

	“Ve onun hakkında bu ayet indi.”		“Ve indiğinde... Bunun üzerine - Allah- haber verdi.”
20.	نزلت هذه... فَأُنزل الله الآية في “Bu ayet... hakkında indi... Bunun üzerine Allah indirdi.”		
21.	لما أنزل الله... فَأُنزل الله “Allah indirdiğinde... Bunun üzerine Allah indirdi.”		
22.	وَأُنزل الله في “Ve... Allah... hakkında indirdi.”		
23.	ونزل في “Ve... hakkında indi.”		
24.	نزل فيهما “İkisi hakkında indi.”		

25.	نزلت بمكة... فأنزل الله فيه “Mekke’de indirildi... Bunun üzerine Allah onun hakkında indirdi.”		
26.	وذلك أن... فنزلت هذه الآية “Ve... Bunun üzerine bu ayet indi.”		
27.	نزلت هذه الآية... “Bu ayet... sonra indi.”		
28.	ونزلت “Ve indi.”		
29.	نزلت في... فنزلت “...hakkında indi... Bunun üzerine indi.”		
30.	وأنزل الله في... ايضا		

	“Ve... hakkında ayrıca Allah indirdi.”		
31.	وفيه نزلت “Ve... hakkında indi.”		
32.	نزلت هذه الآية ب... “Bu ayet...’de indi.”		
33.	وذلك أن... نزلت هذه الآية في “Ve... Bunun üzerine bu ayet... hakkında indi.”		
34.	ونزل فيهم أيضا “Ve ayrıca onlar hakkında indi.”		
35.	وذلك ان الله أنزل في “Allah... indirdi.”		
36.	أنزل الله أيضا في “Allah ayrıca... hakkında indirdi.”		

37.	لما نزلت هذه الآية... فنزلت “Bu ayet indiğinde... Bunun üzerine indi.”		
38.	فلما نزلت هذه الآية... فأنزل الله “Bunun üzerine bu ayet indiğinde... Bunun üzerine Allah indirdi.”		
39.	نزلت في... وفيه نزلت أيضا “... hakkında indi... Ve onun hakkında ayrıca indi.”		
40.	و أنزل الله... في “Ve Allah... hakkında... indirdi.”		
41.	فلما نزلت هذه الآية... حتى أنزل الله		

	“Bu ayet indiğinde... Allah indirdi.”		

- 10.** Mukâtil, bazı surelerde ve/veya ayet gruplarında esbâb-ı nüzule dair rivayetleri naklederken ayetlerin indirildiği zaman ve zeminin birbirine bağlı olmasından dolayı her seferinde “فأنزل الله - Bunun üzerine Allah indirdi.” veya “فنزلت في - Bunun üzerine... hakkında indi.” gibi esbâb-ı nüzul rivayeti sıygalarını kullanmadan “يعني - ya ‘nî” sıygasını ve/veya vahiy-vakıa münasebetine işaret etmesi bakımından *esbâb-ı nüzule benzer rivayet* sıygalarını kullanmıştır. Bu da onun ayet grupları ve sureleri bir bütün halinde görüp onları buna göre tefsir ettiğini göstermektedir.
- 11.** Rivayet ağırlıklı tefsirlerden biri olan *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* da bu tür tefsirlerin zaaf yönleri olan uydurma haberlerin mevcudiyeti, İsrailiyyatın tesiri ve senetlerin hazfi illetleriyle maluldur.
- 12.** Mukâtil, Mekkî surelerde aktardığı sebep-i nüzul rivayetlerinin isnatlarını hazfederken sadece er-Rûm suresi 30/1. ayette İkrime kanalıyla gelen bir isnat zinciri nakletmiştir.
- 13.** Mukâtil, kendi usulü ve değerlendirme kriterlerine göre, genellikle ayetlerin bağlamına dair farklı görüşlere yer vermeksizin en doğru veya sahih olanını nakletmektedir.
- 14.** Yaklaşık dörtte üçü kıssalardan müteşekkil olan Mekkî surelerin arka planına dair haberleri naklederken sebep-i nüzul sıygası kullanmamış ve İsrailî haberleri aktarmaktan çekinmemiştir.
- 15.** Müfessir, ayetlerin nüzulüne sebep olan hadise ve şahıslara ilişkin naklettiği esbâb-ı nüzul rivayetlerinin çoğunluğunda bir sebep-i nüzul rivayeti aktarmıştır.

Bazen de bir ayete dair birden fazla nüzul sebebi rivayeti nakletmiş ve bu rivayetleri aktarırken “أيضا / Ayrıca” lafzını kullanmıştır. Ve aktardığı bu rivayetler arasında hangisinin sahih olduğuna dair herhangi bir tercihte bulunmamıştır. Bunun sebebi, muhtemelen, o sure veya ayete dair mevcut haberlerin sahihliğinin net olmamasından veya sahabeden birden fazla rivayet gelmesinden kaynaklanmaktadır. Mukâtil de bunlar arasından kendince en güvenilir ve/veya bağlam ve sîbak-siyak ile en çok örtüşeni/örtüşenleri tercih etmiştir.

16. Mukâtil, Mekkî surelerdeki her ayet için bir sebep-i nüzul rivayeti aktarmamıştır.

17. Mukâtil, bazı ayetlerin sebep-i nüzulüne dair haberleri naklederken hiçbir sebep-i nüzul sıygası kullanmamış ve rivayetleri direkt aktarmıştır.

18. Ayetlerin haklarında indirildiği şahıs/shahısların neseplerini zikretmiştir. Bu da müfessirin yaşadığı dönemde ensaba verilen önemi gözler önüne sermektedir.

Sebeb-i nüzul ilmi, murâd-ı ilahinin anlaşılmasına yardımcı olan araç/vesile ilimlerden sadece bir tanesidir. İlahi muradın anlaşılması için diğer Kur’ân ilimleriyle kolektif bir çalışmaya ve büyük resmi tespit etmeye ihtiyaç vardır. Bunun ise müesseselerin disiplinlerarası çalışmalarla icra edebileceği bir çalışma olduğu açıktır.

Diğer yandan anılan çerçevede Mukâtil’in zikrettiği bütün esbâb-ı nüzul rivayetlerinin İslam Tarihi, Hadis usulü ve kriterlerine göre tenkit ve tahlili ile ortaya konulduğu takdirde, Mukâtil’in bu tefsirinin Kur’ân’ın anlaşılmasındaki öneminin daha anlaşılır hale geleceği düşünülmektedir.

EK

EK 1: *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*'da Mekkî Ayetlerde Nakledilen Esbâb-ı Nüzul

Rivayetlerinin Sayıları

İbn Abbas'ın Nüzul Tertibine Göre Mekki Olan Sureler	Esbâb-ı Nüzul Rivayeti	Esbâb-ı Nüzul Değerlendirmesi	Vahiy-Vakıa Münasebetine İşaret Etmesi Bakımından Esbâb-ı Nüzule Benzer Rivayetler	Toplam Rivayet Sayısı
1. 96/el-'Alak Suresi	2	0	7	9
2. 68/el-Kalem Suresi	3	0	2	5
3. 73/el-Müzzemmil Suresi	0	0	1	1
4. 74/el-Müddessir Suresi	5	2	5	12
5. 111/el-Mesed Suresi	3	0	1	4
6. 81/et-Tekvîr Suresi	0	0	0	0
7. 87/el-A'lâ Suresi	0	0	0	0
8. 92/el-Leyl Suresi	2	0	2	4
9. 89/el-Fecr Suresi	3	0	1	4
10. 93/ed-Duhâ Suresi	0	0	2	2

11. 94/eş-Şerh Suresi	1	0	2	3
12. 103/el-Asr Suresi	1	0	0	1
13. 100/el-Adiyat Suresi	1	0	2	3
14. 108/el-Kevser Suresi	1	0	0	1
15. 102/et-Tekâsür Suresi	1	0	0	1
16. 107/el-Mâ'ûn Suresi	1	0	0	1
17. 109/el-Kâfirûn Suresi	2	0	0	2
18. 105/el- Fîl Suresi	1	0	0	1
19. 113/el-Felâk Suresi	1	0	1	2
20. 114/en-Nâs Suresi	0	0	0	0
21. 112/el-İhlâs Suresi	3	0	0	3
22. 53/en-Necm Suresi	2	0	3	5
23. 80/'Abese Suresi	3	0	3	6
24. 97/el-Kadr Suresi	1	0	0	1

25. 91/eş-Şems Suresi	0	0	0	0
26. 85/el-Burûc Suresi	1	0	0	1
27. 95-et/Tîn Suresi	1	0	2	3
28. 106/el-Kureyş Suresi	2	0	0	2
29. 101/el-Kâri‘a Suresi	0	0	0	0
30. 75/el-Kıyâme Suresi	2	0	5	7
31. 104/el-Hümeze Suresi	2	0	0	2
32. 77/el-Mürselât Suresi	0	0	0	0
33. 50/el-Kâf Suresi	3	0	1	4
34. 90/el-Beled Suresi	1	0	0	1
35. 86/et-Târık Suresi	1	0	0	1
36. 54/el-Kamer Suresi	1	0	0	1
37. 38/es-Sâd Suresi	4	0	5	9
38. 7/el-A‘râf Suresi	4	0	4	8

39. 72/el-Cinn Suresi	1	0	4	5
40. 36/Yâsîn Suresi	4	1	6	11
41. 25/el-Furkân Suresi	12	0	9	21
42. 35/el-Fâtır Suresi	1	0	5	6
43. 19/Meryem Suresi	2	0	7	9
44. 20/Tâhâ Suresi	4	0	1	5
45. 56/el-Vâkıâ Suresi	1	0	0	1
46. 26/eş-Şu‘arâ Suresi	3	1	3	7
47. 27/en-Neml Suresi	2	0	4	6
48. 28/el-Kasas Suresi	7	0	2	9
49. 17/el-İsrâ Suresi	18	0	12	30
50. 10/Yûnus Suresi	10	0	9	19
51. 11/Hûd Suresi	5	0	8	13
52. 12/Yûsuf Suresi	0	0	1	1

53. 15/el-Hicr Suresi	2	0	4	6
54. 6/el-En‘âm Suresi	34	3	5	42
55. 37/es-Sâffât Suresi	5	0	6	11
56. 31/Lokmân Suresi	4	0	7	11
57. 34/Sebe Suresi	2	0	6	8
58. 39/ez-Zümer Suresi	8	0	11	19
59. 40/el-Ğâfir Suresi	4	0	10	14
60. 41/el-Fussilet Suresi	4	0	12	16
61. 42/eş-Şûrâ Suresi	2	1	10	13
62. 43/ez-Zuhrûf Suresi	8	2	4	14
63. 44/ed-Duhân Suresi	0	0	6	6
64. 45/el-Câsiye Suresi	2	0	6	8
65. 46/el-Ahkâf Suresi	4	1	11	16
66. 51/ez-Zâriyât Suresi	1	0	2	3

67. 88/el-Ğâşiye Suresi	0	0	1	1
68. 18/el-Kehf Suresi	8	0	2	10
69. 16/en-Nahl Suresi	22	0	5	27
70. 71/Nûh Suresi	0	0	0	0
71. 14/İbrâhîm Suresi	1	0	4	5
72. 21/el-Enbiyâ Suresi	8	1	12	21
73. 23/el-Mü'minûn Suresi	5	0	4	9
74. 32/el-Secde Suresi	5	0	2	7
75. 52/et-Tûr Suresi	2	0	1	3
76. 67/el-Mülk Suresi	1	0	6	7
77. 69/el-Hâkka Suresi	2	0	1	3
78. 70/el-Meâric Suresi	2	0	3	5
79. 78/en-Nebe Suresi	5	0	0	5
80. 79/en-Nâziât Suresi	3	0	1	4

81. 82/el-İnfitâr Suresi	1	0	0	1
82. 84/el-İnşikâk Suresi	2	0	2	4
83. 30/er-Rûm Suresi	3	0	1	4
84. 29/el-Ankebût Suresi	12	1	16	29
85. 83/el-Mutaffifin Suresi	5	0	1	6
86. 99/ez-Zelzele Suresi	2	0	0	2
87. 55/er-Rahmân Suresi	1	0	2	3
88. 76/el-İnsân Suresi	5	0	1	6
Esbâb-ı Nüzule Dair Rivayetlerin Toplam Sayısı	304	13	285	602

BİBLİYOGRAFYA

Albayrak, Hâlis. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: Şule, 2016.

Cerrahoğlu, İsmail. *Kur'ân Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Âmiller*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi , 1968.

—. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Fecr, 2015.

Çağrııcı, Mustafa, ve diğerleri. *Kur'an Yolu Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.

ed-Dihlevî, Ahmet b. Abdilkerîm Veliyyullah. *el-Fevzu'l-Kebîr fî Usûli't-Tefsîr*. 1. Dimaşk: Dâru'l-Ğavsânî li'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, 2008.

el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. *el-Câmiu li-Âhkâmi'l Kur'ân*. Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, t. y.

es-Suyuti, Ebi Bekir. *el-İtkân fî 'Ulumil Kur'ân*. Beyrut: Merkezu'd-Dirâsât el-Kur'âniyye, 2005.

eş-Şehristânî, Muhammed b. Abdilkerîm. *Mefâtihu'l-Esrâr ve Mesâbihu'l-Ebrâr*. Nşr. Muhammed Ali Âzerşeb, Tahran: Merkezü'l-Buhûs ve'd-Dirâsât li't-Turâsi'l-Mahtût, 2008.

ez-Zerkânî, Muhammed Abdulazîm. *Menâhil'ul-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâr İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye (İsa el-Bâbî el-Halebî), t. y.

ez-Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdullah. *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Tah. Ebu'l-Fadl ed-Dimyâtî. Y.y. : Dâru'l-Hadîs, 2006.

Halîl, İmâdüddin. “Irak,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 19, ss. 87-91.

Hamurcu, Fevzi. *Mukâtil b. Süleyman Ve İlk Fıkhî Tefsir*. Ankara: Fecr, 2009.

- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim. *Te'vîlu Muşkili'l-Kur'ân*. Tah. Seyyid Ahmed Sakr. Kahire: Dâru't-Turâs, 1393/1973.
- İbnü'd-Düveys, Ebû Abdillâh Muhammed b. Eyyûb, *Fezâilü'l-Kur'ân vemâ Ünzile mine'l-Kur'ân bi-Mekke vemâ Ünzile bi'l-Medîne*. Nşr. Ėazve Bedir, Dımaşık: Dârû'l-Fikr, 1987.
- İbnu'n-Nedîm, Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb. *el-Fihrist*. Nşr. İbrahim Ramazan, Beyrut: Dâru'l-Marife, 1997.
- Koç, Mehmet Akif. *İsnad Verileri Çerçevesinde Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri*. Ankara: Kitâbiyât, 2003.
- Nöldeke, Theodor. *Târîhu'l-Kurân*. Terc. George Temir, Beyrut: Konrad-Adenauer-Stiftung, 2004.
- Okumuş, Mesut. *Kur'an'ın Kronolojik Okunuşu*. Ankara: Araştırma, 2009.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an-ı Kerim Mealî*. Ankara: Ankara Okulu, 2015.
- Öztürk, Mustafa ve Hadiye Ünsal. *Kur'an Tarihi*. Ankara: Ankara Okulu, 2018.
- Serinsu, Ahmet Nedim. *Kur'ân ve Bağlam*. İstanbul: Şule, 2018.
- . *Kur'ân Nedir?*. İstanbul: Şule, 2018.
- . *Tefsir Tarihi Atlası Ve Uygulama Haritaları*. Ankara: Grafiker, 2019.
- Süleymân, Mukâtîl b. *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*. Tah. Abdullâh Mahmûd Şehhâte. Terc. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul: İşaret, 2006.
- . *Tefsîr-i Kebîr*. 4 c. Tah. Abdullâh Mahmûd Şehhâte. Terc. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul: İşaret, 2006.

—. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. 5 c. Tah. Abdullah Mahmut Şehhate. Beyrut: Müessesetu't Târîhi'l-Arabî, 2002.

Türker, Ömer. "Mukâtil b. Süleyman," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 31 (2006), ss. 134-136.

Ünsal, Hadiye. *Erken Dönem Mekî Surelerin Tahlili*. Ankara: Ankara Okulu, 2016.

Yazıcı, Tahsin. "Belh," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 5 (1992), ss. 410-411.

ÖZET

Bu araştırmada Mukâtil b. Süleyman'ın (ö.150/767) günümüze ulaşan en eski, Kur'ân-ı Kerîm'i baştan sona tefsir eden ilk tam tefsir kitabı olan *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*'da naklettiği esbâb-ı nüzul rivayetlerinin tasnifi yapılmıştır. Çalışmanın derinliği açısından Medine'ye hicretten önce vahyedilen Mekkî surelerdeki esbâb-ı nüzul rivayetleri incelenmiştir. Tespit edilen esbâb-ı nüzul rivayetleri üç kategori altında tasnif edilmiştir. Bu rivayetlerin ne kadarının yaşanmış tarihe ne kadarının da bu yaşanmışlık üzerine yapılan değerlendirmelere ait olduğu tetkik edilmiştir. Müfessir, ayetlerin bağlamıyla birlikte anlaşılmasını önemsemiş ve sebep-i nüzul rivayetlerini sıbak-siyakı göz önüne alarak nakletmiştir. Her sözün bir bağlamı olduğu ve dolayısıyla Kur'ân ayetlerinin de bir yaşanmışlığa hitap ettiğini gözler önüne sermiştir. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, erken dönem tefsir faaliyetlerinin bir numunesi olması hasebiyle hem Kur'ân ayetlerinin sahih anlamını tespit etmek hem tefsir ameliyesinin tarihini tetkik etmek ve hem de esbâb-ı nüzul rivayetlerinin nasıl aktarıldığını tasvir etmek açılarından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Kurân-ı Kerîm, Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri, Mekkî Sureler, Esbâb-ı Nüzul, Esbâb-ı Nüzul Rivayetleri, Esbâb-ı Nüzul Değerlendirmeleri, Vahiy-Vakıa Münasebetine İşaret Etmesi Bakımından Esbâb-ı Nüzule Benzer Rivayetler

ABSTRACT

In this research, the reasons of the revelation (asbāb al-nuzūl) narrations transmitted in *Tafsīru Muqātil b. Sulayman* which is Muqātil b. Sulayman's (d.150/767) the oldest and first complete tafsīr work comprising interpretation of the Qur'ān-ī Karīm from beginning to end which has reached today were classified. For the profundity of the research, asbāb-ī nuzūl narrations in Makkī suras which were revealed before emigration to Madinah were scrutinized. The detected asbāb-ī nuzūl narrations were classified in three categories. It was examined that how much of them belong to the real history and how much of them belong to the evaluations on the life experiences. The exegete took cognizance of understanding verses within their contexts and conveyed the asbāb al-nuzūl narrations by considering verses' siyāq-sibāq. Every statement Muqātil pointed up has a context and so the verses of the Qur'ān address to the life experiences. In consequence of being a sample of early tafsīr activities, *Tafsīru Muqātil b. Sulayman* is substantial to detect the authentic meanings of the verses of the Qur'ān and to scrutinize the tafsīr activities and to describe how the asbāb al-nuzūl narrations were transferred.

Keywords: Qurān-ī Karīm, Early Period of Tafsīr Activities, Meccan Suras, the Reasons of the Revelation, the Reasons of the Revelation Narrations, the Reasons of the Revelation Evaluations, the Narrations Resembling the Reasons of the Revelation in Regards of Referring to the Relations Between the Revelation and Fact